

LINGUISTICA

28

LETTICA

2020

LINGUISTICA
LETTICA

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
LATVIEŠU VALODAS
INSTITŪTS

LINGUISTICA LETTICA

LATVIEŠU VALODAS INSTITŪTA ŽURNĀLS
2020 RĪGA 28

Dibinātājs / Founded by
LU Latviešu valodas institūts

Iznāk kopš 1997. gada / In print since 1997

Atbildīgās redaktore / Editors-in-chief
Ilga JANSONE, Solvita BERRA

Redakcijas kolēģija / Editorial Board
Aleksejs ANDRŪNOVS (*Алексей Андронов*, Krievija),
Laimute BALODE (Latvija/Somija), Ina DRUVIETE (Latvija),
Trevors Gārts FENNELS (*Trevor Garth Fennell*, Austrālija),
Juris GRIGORJEVS (Latvija), Ilga JANSONE (Latvija),
Daiva SINKEVIČŪTE-VILLANUEVA-SVENSONE
(*Daiva Sinkevičiūtė-Villanueva-Svensson*, Lietuva),
Sanda RAPA (Latvija), Anna STAFECKA (Latvija),
Agris TIMUŠKA (Latvija), Lembits VABA (*Lembit Vaba*, Igaunija),
Bernhards VELHLI (*Bernhard Wälchli*, Zviedrija),
Andrejs VEISBERGS (Latvija)

Mājaslapa / Website
<https://lavi.lu.lv/linguistica-lettica/>

Pilnteksta datnes LU repozitorijā / Full-text files in the UL repository
<https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/52767>

Literārie redaktori / Proof-readers
Kristīne MEŽAPUKE, Andrejs VEISBERGS,
Dace ŠTRELĒVICA-OŠIŅA,
Daiva SINKEVIČŪTE-VILLANUEVA-SVENSONE

Maketētāja / Layout designer
Gunita ARNAVA

Redakcijas adrese / Address of the Editorial Office
Kalpaka bulvāris 4, 308. ist., Rīga, LV-1050
Tālr. / phone +371 67034016,
e-pasts / e-mail: linguisticalettica@gmail.com

Iespiests / Printed by
SIA „Drukātava”

ISSN 1407-1932
DOI <https://doi.org/10.22364/lingualet.28>

© LU Latviešu valodas institūts, 2020

SATURS / CONTENTS

Priekšvārds / Foreword (<i>Solvita Berra/Burr</i>)	7
Līga ROMĀNE-KALNIŅA. “We are Estonians, Latvians, Lithuanians”: pronouns as indices of (supra)national and individual identities in presidential rhetoric in the Baltic States / „Mēs esam igauņi, latvieši, lietuvieši”: vietniekvārdi kā (pār)nacionālās un individuālās identitātes iezīmētāji Baltijas valstu prezidentu retorikā	11
Dzintra BOND, Linda ŠOCKEY, Dace MARKUS / Dzintra BONDA, Linda ŠOKIJA, Dace MARKUS. Rhythm in Latvian songs and poems: past and present / Ritms latviešu dziesmās un dzejā: agrāk un tagad.....	35
Dace MARKUS, Dina BETHERE, Kārlis MARKUS, Tija ZĪRIŅA, Alise VALTERE, Marta JAKUŠINA. Pirmsskolas vecuma mazākumtautību bērnu runas ieraksti Latgalē: norise, rezultāti, secinājumi / Speech recordings of preschool-aged ethnic minority children in Latgale: procedure, results, conclusions	50
Liene MARKUS-NARVILA. Lejaskurzemes izlokšņu nozīmīgākie pētījumi latviešu valodniecībā 21. gadsimtā / Most significant research of the subdialects of Lower Kurzeme in Latvian linguistics in the 21st century	59
Mirosław JANKOWIAK / Miroslavs JANKOVJAKS. Belarusian and its subdialects in Latvia: history, present day, future perspectives / Baltkrievu valoda un tās izlokšnes Latvijā: vēsture, mūsdienas, perspektīvas.....	94
Aleksandra LAUČUKA. Deficīta izpausmes frazeoloģismu tulkojumos no franču valodas latviešu valodā / Manifestations of deficit in idiomatic translations from French into Latvian.....	118
Aurelija GRITĒNIENĒ / Aurēlija GRITĒNIENE. Pokario Lietuvas partizanas „Lietuvių kalbos žodyne“ ir jo kartotekose / The partisan of postwar Lithuania in the “Dictionary of the Lithuanian Language” and its card indexes	137

Santa JĒRĀNE. Cirkulāri skaidrojumi „Mūsdienu latviešu valodas vārdnīcā”: dažas teorētiskas un praktiskas problēmas / Circular definitions in the “Dictionary of Modern Latvian”: some theoretical and practical problems.....	161
Anete OZOLA. Par dažām netipiskām sintaktiskajām konstrukcijām ar ģenitīvu lībiskā dialekta izloksnēs / Some atypical syntactic constructions with the genitive case in the Livonianized subdialects of Latvian.....	174
Sintija KAUKĪTE. Grafiskie līdzekļi sociālajos tīklos <i>Twitter</i> , <i>Facebook</i> un <i>Instagram</i> / Graphical means in the social networks <i>Twitter</i> , <i>Facebook</i> and <i>Instagram</i>	186
HRONIKA / CHRONICLE	219
Sociolingvisti diskutē par valodas lietojumu sabiedrībā akadēmiķim J. Endzelīnam veltītajā konferencē / Sociolinguists discuss the use of language in society at the conference commemorating the academician J. Endzelīns (<i>Dite Liepa</i>).....	219
Vietvārdu diena 2020 Gaiķos / Place Name Day 2020 in Gaiķi (<i>Sanda Rapa</i> , <i>Gunita Arnava</i>)	223
APSVEICAM / CONGRATULATIONS	226
No Malēnijas puķu pļavām līdz akadēmiķei / From the flowery fields of Malēnija to the status of an academician (<i>Anna Vulāne</i>)	226
Professoram <i>Dr. philol.</i> Jānim Sīlim 70 / Professor <i>Dr. philol.</i> Jānis Sīlis turns 70 (<i>Guntars Dreijers</i>).....	232
<i>Dr. philol.</i> Jurim Baldunčikam 70 / <i>Dr. philol.</i> Juris Baldunčiks turns 70 (<i>Astrīda Vucāne</i>).....	236
2019. GADĀ IZDOTĀS VALODNIECĪBAS GRĀMATAS / BOOKS IN LINGUISTICS PUBLISHED DURING 2019 (<i>Marita Silkāne</i> , <i>Kristīne Mežapuķe</i>).....	240
ZIŅAS PAR AUTORIEM / ABOUT THE AUTHORS	252

PRIEKŠVārds

Piedzīvojot sarežģītu 2020. gadu, Latviešu valodas institūts ir spējis saglabāt tradīciju izdot zinātnisko žurnālu „Linguistica Lettica”. Žurnāla 28. numurā ir iekļautas desmit publikācijas, atskats uz Latviešu valodas institūta organizētiem pasākumiem (ikgadējo J. Endzelīnam veltīto konferenci un Vietvārdu dienu), dzimšanas dienu sveiciens trīs latviešu zinātniekiem un 2019. gadā izdoto valodniecības grāmatu apkopojums.

Zinātniskās publikācijas ataino Latvijā lietoto valodu un izlokšņu izpēti sinhroniskā un diahroniskā skatījumā. Publikāciju autori ir analizējuši valodas fonētisko, leksisko un gramatisko līmeni, kā arī iztirzājuši dialektoloģijas, kontaktlingvistikas, tulkojumzinātnes un leksikogrāfijas teorētiskos un praktiskos jautājumus un to attīstību Latvijā. Pētnieki ir pievērsuši uzmanību tādiem tradicionāliem tekstiem kā latviešu tautasdziesmas, literārie darbi, valodniecības raksti un vārdnīcas, mūsdienu multimodālajiem tekstiem – sociālo tīklu ierakstiem – un mutvārdu tekstiem: prezidentu runām un bērnu runai.

Nākamajās rindkopās ir secīgi dota katras publikācijas anotācija.

Līga Romāne-Kalniņa analizējusi valodas lietojuma piemērus, kuros vietniekvārdi funkcionē diskursā ne tikai kā sintaktiski komunikācijas līdzekļi, bet arī kā sociāli identitātes iezīmētāji, kas palīdz atspoguļot dažādas pārlicību sistēmas.

Dzintra Bonda (*Dz. Bond*), **Linda Šokija** (*L. Shockey*) un **Dace Markus** raksturojušas patskaņu, metrisko pēdu un dzejas rindu ilgumu, kā arī kontrastīvā patskaņu garuma mijiedarbību ar pantmēru un melodiju amatieru dziedātās latviešu dziesmās un deklamētā dzejā.

Dace Markus, **Dina Bethere**, **Kārlis Markus**, **Tija Zīriņa**, **Alise Valtere** un **Marta Jakušina** analizējuši mazākumtautību bērnu latviešu valodas prasmes Latgales pirmsskolas iestādēs, īpašu uzmanību pievēršot izrunai, vārdu krājumam, gramatikai un lasītprasmei valsts valodā.

=====

Liene Markus-Narvila aplūkojusi Lejaskurzemes izloksnēm vēltītos pētījumus – zinātniskās publikācijas (t. sk. doktora disertācijas), vārdnīcas un populārzinātniskus izdevumus – dažādās valodniecības jomās: fonētikā, vārddarināšanā, morfoloģijā, leksikā, sintaksē un onomastikā.

Mirolavs Jankovjaks (*M. Jankowiak*) sniedzis pārskatu par baltkrievu valodas un tās izlokšņu situāciju Latvijā no viduslaikiem līdz mūsdienām, izceļot būtiskākos pasākumus baltkrievu valodas un tās variantu attīstības veicināšanai vai, tieši pretēji, kavēšanai.

Aleksandra Laučuka pētījusi deficītu, kas rodas, atveidojot franču valodas frazeoloģiskos izteikumus latviešu valodā, un vērtējusi, cik bieži dažādas frazeoloģismiem raksturīgās īpašības tiek saglabātas vai zaudētas mērķtekstā, skaidrojot iespējamus iemeslus šo īpašību saglabāšanai/zaudēšanai.

Aurēlija Gritēniene (*A. Gritėnienė*) raksturojusi, kā tiek konceptualizēts un kategorizēts pēckara Lietuvas partizāns un kāda ir tā kognitīvā definīcija „Lietuviešu valodas vārdnīcā” un tās kartotēku 300 ilustratīvos teikumus.

Santa Jērāne aplūkojusi dažādu tipu cirkulāras definīcijas „Mūsdienų latviešu valodas vārdnīcā” un skaidrojusi, kādos gadījumos un kāpēc cirkulāras definīcijas ir nevēlamas un kādos gadījumos – pieļaujamas vai pat vēlamas.

Anete Ozola apskatījusi netipiskas sintaktiskās konstrukcijas dažās latviešu valodas lībiskā dialekta izloksnēs, plašāku uzmanību pievēršot konstrukcijām, kuras veido prievārdi *ar* un *par* kopā ar lietvārdu/vietniekvārdu ģenitīva formā vai darbības vārds kopā ar lietvārdu/vietniekvārdu ģenitīva formā.

Sintiņa Kauķīte raksturojusi tipiskus tekstveides paņēmienus un līdzekļus (emocijzīmes, lielos burtus, pieturzīmes u. c. grafiskās zīmes) sociālajos tīklos *Instagram*, *Facebook* un *Twitter*.

Solvita Berra

Foreword

Even though 2020 has been a difficult year, the Latvian Language Institute has maintained its tradition of publishing the scientific journal “Linguistica Lettica”. The 28th issue includes ten publications, a review of events organized by the Latvian Language Institute (the annual conference dedicated to Janis Endzelins and Place Name Day), congratulations for three Latvian linguists on their significant birthdays, and a bibliography of linguistics books published in 2019.

The articles in this issue examine the languages and dialects used in Latvia in a synchronistic and diachronic manner. The authors of the publications have been looking at the phonetic, lexical, and grammatical level of these languages and here discuss various theoretical and practical issues of dialectology, contact linguistics, translation studies, and lexicography and their development in Latvia. Research topics include traditional texts such as Latvian folk songs, fiction, linguistic publications, and dictionaries; modern multimodal texts such as social network posts; and oral texts such as presidential speeches and children’s speeches.

The following paragraphs provide an annotation of each publication.

Līga Romāne-Kalniņa analyzes examples where pronouns function in discourse both as syntactic means of communication and as social markers of identity, thus reflecting various belief systems.

Dzintra Bond, Linda Shockey, and Dace Markus examine the length of vowels, metric feet and lines of poetry, and the interaction of contrasting vowel lengths with meters and melodies in non-professional performances of songs and recited poetry.

Dace Markus, Dina Bethere, Kārlis Markus, Tija Zīriņa, Ali-se Valtere, and Marta Jakušina analyze the Latvian language skills of minority children in Latgale pre-schools, paying special attention to pronunciation, vocabulary, grammar, and reading comprehension in the state language.

Liene Markus-Narvila gives an overview of the recent research (both academic and popular science) conducted by various scholars on the subdialects of Lower Kurzeme dictionaries and popular scientific

=====

publications – in various fields of linguistics: phonetics, word formation, morphology, vocabulary, syntax, and onomastics.

Mirosław Jankowiak provides an historical overview of the situation of the Belarusian language and its subdialects in Latvia from the Middle Ages to the present day, highlighting the periods when the usage of this language and its variants were most promoted or hindered.

Aleksandra Ļaučuka examines the deficit that arises when translating French phraseological expressions in Latvian, looking at cases when various characteristics of phraseologies are preserved or lost in the target text, and explains the possible reasons of these processes.

Aurelija Gritėnienė describes the categorization and cognitive definitions of the concept “Lithuanian postwar partisan” in the “Dictionary of the Lithuanian Language” and in 300 illustrative quotes from the materials gathered for this dictionary.

Santa Jėrāne examines different types of circular definitions in the “Dictionary of Modern Latvian” and explains in which cases and why circular definitions are undesirable and in which cases and why they are permissible or even desirable.

Anete Ozola characterizes some atypical syntactic constructions in some Livonianized subdialects of Latvian, paying great attention to constructions that use the preposition *ar* or *par* together with a noun/pronoun in the genitive case or that use a verb together with a noun/pronoun in the genitive case.

Sintija Ķauķīte describes the usage of such graphical means as emoticons, capitalization, punctuation marks, etc. in texts posted by users of the social networking sites *Instagram*, *Facebook* and *Twitter*.

Solvita Burr

=====

Līga ROMĀNE-KALNIŅA

**“WE ARE ESTONIANS, LATVIANS,
LITHUANIANS”: PRONOUNS AS INDICES
OF (SUPRA)NATIONAL AND INDIVIDUAL
IDENTITIES IN PRESIDENTIAL RHETORIC
IN THE BALTIC STATES**

Abstract

The paper examines pronominal indexing in presidential speeches in Latvia during the years 1919–2019 and in Estonia and Lithuania during the years 1991–2019. The study focuses on those cases when pronouns function not only as means of communication, but also as social indices that help express diverse social systems, from individual to national and even supranational identities. Personal pronouns such as *I* vs. *you* and *we* vs. *they* are used to show relations between ingroups and outgroups, as well as to mark the shift of responsibility, while adverbs of spatiality and time such as *here* vs. *there* and *now* vs. *then* show how identity is constructed in relation to common histories and common territorial boundaries. This study looks at the concept of identity as a collective sense of belonging (be it national identity or supranational (European) identity) and at the ways of expressing it through a deliberate choice of pronouns and deictic mapping. It is concluded that the presidents of Estonia, Latvia and Lithuania use pronouns to express the national identities of their states, as well as the common Baltic identity and the common supranational (European) identity. This is done by using the inclusive and exclusive pronoun *we* in contrast to the pronoun *they*, as well as the adverbs marking proximity *here* and in contrast to distance *there*. The presidents tend to use the pronoun *we* with a relatively higher frequency than other types of deictic references that reflect identities. The presidents of Estonia use this pronoun inclusively not only to show the unity between the citizens of the state (or the EU) and the president, but also to shift from personal to shared responsibility for specific statements and actions. The presidents of Latvia and Lithuania use the pronoun *we* less frequently; however, they use the first-person singular pronoun *I* relatively more often in their speeches than the presidents of Estonia.

=====
Keywords: *Critical Discourse Analysis, corpus tools, deictic mapping, pronouns, national identity*

„Mēs esam igauņi, latvieši, lietuvieši”: vietniekvārdi kā (pār)nacionālās un individuālās identitātes iezīmētāji Baltijas valstu prezidentu retorikā

Kopsavilkums

Pētījumā analizēta vietniekvārdu indeksācija Latvijas prezidentu runās laikposmā no 1919. līdz 2019. gadam un Lietuvas un Igaunijas prezidentu runās no 1991. līdz 2019. gadam. Pētījumā apskatīti tādi valodas lietojuma piemēri, kuros vietniekvārdi funkcionē diskursā ne tikai kā sintaktiski komunikācijas līdzekļi, bet arī kā sociāli identitātes iezīmētāji, kas palīdz atspoguļot dažādas pārliecību sistēmas. Tādi personu vietniekvārdi kā *es/tu* vai *mēs/viņi* tiek lietoti iekšējo un ārējo sociālo grupu attiecību atspoguļošanai, kā arī atbildības pārņemšanai no runātāja uz grupu vai arī uz dalītu atbildību ar klausītājiem. Arī tādi vietas un laika apstākļa vārdi kā *šeit/tur* vai *tagad/tad* parāda, kā identitāte tiek atspoguļota valstu vēsturiskajā un teritoriālajā kontekstā. Pētījumā tiek apskatīts identitātes (nacionālās un pārnacionālās/Eiropas) jēdziens kā kolektīvās piederības sajūta, kā arī tiek analizēta vietniekvārdu un apstākļa vārdu loma identitātes diskursīvajā konstrukcijā. Secināts, ka Igaunijas, Latvijas un Lietuvas prezidenti lieto vietniekvārdus, lai atspoguļotu gan savu valstu nacionālo identitāti, gan arī Baltijas valstu kopīgās vērtības. Atsevišķos gadījumos prezidenti atspoguļo arī pārnacionālo jeb Eiropas identitāti, izmantojot daudzskaitļa pirmās personas vietniekvārdu *mēs* un pretstatot to vietniekvārdam *viņi*, tādējādi radot iekšējo grupu un ārējo grupu identitātes ilūziju, kā arī papildinot to ar vietas apstākļa vārdiem *šeit* un *tur*, kas semantiski simbolizē teritoriālo piederību un attālumu. Visu trīs Baltijas prezidentu runās *mēs* ir visbiežāk lietotais personas vietniekvārds identitātes konstruēšanai. Igaunijas prezidenti visbiežāk lieto ietverošo *mēs* formu, kas norāda gan uz prezidenta vienotību ar tautu, gan arī uz pārnesi no personīgās atbildības uz kopīgo. Latvijas un Lietuvas prezidenti vietniekvārdu *mēs* lieto retāk nekā Igaunijas prezidenti, savukārt vietniekvārds *es* Latvijas un Lietuvas prezidentu runās parādās biežāk nekā Igaunijas prezidentu runās un norāda gan uz individuālās identitātes atspoguļošanu, gan arī uz atbildības uzņemšanos.

Atslēgvārdi: *kritiskā diskursa analīze, korpusa analīzes rīki, vietniekvārdi, nacionālā identitāte*

Introduction

The present study analyzes the ways in which the presidents of the Baltic States index the national identities of their states, common European identity, and their own individual identities in 185 speeches held on various nationally significant occasions over a marked period of time (100 years long period from 1919 to 2019 for Latvia, and the period 1991–2019 for Estonia and Lithuania). The overall size of the corpus¹ is 221,146 words, and it consists of several smaller sub-corpora: namely, the corpus of the speeches of the presidents of Latvia in Latvian (70 speeches, 55,183 words) and in English (25 speeches, 38,065 words); the corpus of the speeches of the presidents of Estonia (40 speeches, 79,155 words), and the corpus of the speeches of the presidents of Lithuania (50 speeches, 48,743 words). The corpus is also subdivided by such criteria as the year and the occasion of the speech, as well as the gender and political affiliation of the speaker. It should be noted, however, that the speeches of the presidents of Estonia and Lithuania are translated versions of the originals and have been provided by the presidential offices of these states; therefore, slight inconsistencies may have occurred during the translation process. The English versions of the speeches of the presidents of Latvia are the official speech transcripts available on the website of the president.

The present study employs a corpus-based approach to Critical Discourse Analysis (CDA) and the Discourse-Historical Approach (DHA) to investigate the use of pronouns within a specific context and their co-textual environment (via collocation analysis, wordlists² and frequency analysis), and offers a historically oriented view on the political, social and economic environment behind the particular choices of pronoun use. The research is based on the theoretical contribution to the field of Critical Discourse Analysis, Corpus Linguistics (CL), and

¹ The corpus was compiled as follows – the speeches of the presidents of Lithuania and Estonia were provided by the respective offices of these presidents, while the speeches of the presidents of Latvia were acquired from numerous sources, including the website of the president, national archives, published biographies of the presidents, and radio recordings.

² Analysis was carried out, using the third-generation corpus programme AntConc 2012 and the fourth-generation online programme Sketch Engine.

deictic mapping in political discourse by Willem Botha (2001), Franco Zappettini (2016), Anne O’Keeffe (2006), Norman Fairclough (2013), Jennifer Cramer (2010), Paul Baker (2012), Ruth Wodak and Michael Meyer (2016), and R. Wodak, Rudolf de Cillia, Martin Reisigl and Karin Liebhart (2009).

1. Corpus Tools in the Critical Discourse Analysis of Pronoun Use

The usefulness of the DHA as a multidisciplinary approach “attempting to integrate as much of available information as possible on historical background and the original historical sources in which the discursive events are embedded” is recognized by many scholars (Wodak et al. 2009: 8). This approach is seen as being based “on the principle that discourses represent text in context and are socially produced and consumed in relation to specific socio-historical conditions” (Zappettini 2016: 88). Similarly, CL is a new discipline defined as a “computer-based method for analysing large bodies of textual data [...] and its incorporation in CDA has been a relatively recent development”, motivated by such practically methodological considerations as the achievement of systematicity and replicability in CDA research (Mulderigg 2012: 702). Although P. Baker (2006 and 2012) claims that “discourse analysts typically do not want to build a corpus from scratch” (Baker 2006: 16) but rather base their analysis on single texts, it seems reasonable to argue that in order to achieve more reliable and interpretable results, it is mandatory to base assumptions and hypotheses on a large body of evidence; otherwise, one cannot claim that research represents one or another discourse. The importance of corpus approaches to DA lies in the fact that “corpus analysis can reconfirm qualitative work, making it harder for people who feel that the truth is in numbers to ignore, but quantitative corpus analysis can uncover things that qualitative analysis cannot” (Johnstone 2018: 18). Corpus-based approaches to linguistic analysis of texts are typically based on the following features or principles of corpus linguistics: machine-readability, authenticity, sampling, representation of a particular genre or discourse (Wodak and Meyer 2016: 130).

Pronouns are seen as “belonging to a closed class of deictic expressions [...] whose meaning is not encoded intrinsically, but instead depends on the context of the utterance in order to anchor the meaning” (Mulderigg 2012: 708). Pronouns index audience identity and are “used to construct identities in discourse” (Kļave 2010: 208), because they “have wide variety of possible social roles and stances [...], therefore interpersonal pronouns are rarely neutral in their reference” (Wales 1996: 50, cited in O’Keeffe 2006: 130). The use of interpersonal pronouns is seen as deictic mapping that may use either centring (inclusion, solidarity, insiding) or othering (exclusion, rejection, outsidership) or both in their reference (O’Keeffe 2006: 130; Cramer 2010: 624; Mulderigg 2012: 708; Kļave 2010: 262). A. O’Keeffe states that “the pronouns *you* (generic) and *we* are used to be inclusive but the pronouns *they*, *them*, *their* reinforce the reality of otherness, as does the choice of *that*, as opposed to *this* as a deictic” (O’Keeffe 2006: 135). However, the use of inclusion always means that someone must be excluded (ibid.). N. Fairclough’s theory likewise provides an insight into how identity is created via “personal deictic centres” or deictic mapping (Fairclough 2013: 113). For example, the use of *we* in political speeches where the speaker can use *we* to refer either to himself/herself and the government, or to himself/herself and the people: in the former case pointing to social hierarchy and levelling and in the latter – to unity and similarity.

Moreover, the “imagined component of we-ness in national identities is constantly (re)produced, negotiated and instantiated in tangible symbols, practices and discourses that rely on narratives of collective belonging and otherness, and on spatial and social homogeneity of the in-group and its differentiation from out-groups” (Zappettini 2016: 85). F. Zappettini’s view concurs with R. Wodak et al. (2009) on the idea that “national categorisation” is productively achieved in discourse through rhetoric and linguistic means that are “functionally aimed at indexing, naturalising and entrenching representations of *us* and *them*” (Zappettini 2016: 85). The scholar also points out that during the recent years the boundaries between national and transnational or supranational identities tend to blur or disappear, and such terms as “inbetweenness, territorial unboundedness and post-national

politics” are emerging, and humans are seen as “citizens of the world [...] that have global identities reaching beyond national ties” (Zappettini 2016: 85). Though one may conceptually agree with this view, one also has to keep in mind the “non-static”, transformational and artificially changed (through language use) nature of identity (Baltiņš and Druviete 2017; Wodak et al. 2009; Cramer 2010). Therefore, global and international events such as political conflicts or the Covid-19 crisis might heavily influence the politics of identity, and the construction and communication of national identity within social and territorial space might acquire a new and crucial role in the communication of group belonging. Nevertheless, the opportunity to reconstruct the supranational identity is viable since the “constructions of Europeaness [...] are conspicuously achieved through its negotiation with local, national and other identities” (Zappettini 2016: 99).

The linguistic enactment of identity construction strategies in political discourse includes numerous techniques such as metaphors, metonymies, neologisms, hedges, rhetorical questions, the use of pronouns (e.g. the historical *we* that signifies generational belonging) (Zappettini 2017: 270), and “spatial adverbs to indicate cultural proximity and affinity, and temporal deictics” (Zappettini 2016: 92). Deixis as a “spatio-temporal cognizance implies identity” where “the proximity image schema acts as a preconceptual base” that portrays a “*closer* relationship to comforting entities and situations and a *more distant* relation to discomfoting entities and situations” (Botha 2001: 59; discussed also by Kalniete 2016: 59–61). W. Botha (2001) proposes a certain model of identifying deictic mapping in a discourse. This model shows how identities emerge in the use of pronouns and adverbs, whereby the present situation, the speaker and their location are seen as the deictic centre. Namely, “the pronoun *I* reveals the identity of a speaker; the adverb *now* indicates the moment of speaking; and the adverb *here* reveals the place of speaking” (Botha 2001: 61). Although the pronouns *we* and *you* are placed outside the deictic centre, they are closely related and refer to the same category of closeness, while “pronouns like *he, she, it, they* [...] and *you* [...] refer to entities to entities in relation to *I*” (Botha 2001: 61; discussed also by Nītiņa 2001). Further on, “the semantic value of a

pronoun is never determined, even partly, by extra-linguistic cues; it is fixed, invariably and unambiguously, by features of its context of use governed entirely by linguistic rules” (Stojnić et al. 2017: 519). Consequently, it can be stated that “pronouns shift and change depending on the way in which they are textually employed” (Cramer 2010: 624); therefore, they can also be used for linguistic manipulation to achieve a desired effect in politics (for instance, the use of inclusive or exclusive *we*).

2. Identity: Individual, National and Supranational

A specific group of people can be addressed by dwelling on three points that they share – namely, “common knowledge, shared space and common identity” (O’Keeffe 2006: 127), and these features are marked through specific language use or specific linguistic choices. Identity (be it individual or group identity such as national or supranational) is one of the most frequently employed terms in the past century; therefore, it is a challenge to find a single most suitable definition for the term.

The origins of the term *identity* date back to the 16th century, and its definitions in the 20th century have gained special attention in social sciences, psychology and linguistics (Hoffman and Buhr 2013: 8). Monserrat Guibernau claims that identity itself “is a definition, an interpretation of the self that establishes what and where the person is in both social and psychological terms” (Guibernau 2007: 3). Identification is seen as a specific action within a particular discourse and its “actors must have a perception of belonging, a sense of temporal continuity and a capacity of self-reflection informing a process of constant reaffirmation of one’s self-identity and differentiation from others” (ibid.). National identity is “a modern phenomenon of a fluid and dynamic nature” that is based on a “belief in a common culture, history, kinship, language, religion, territory, founding movement and destiny have been invoked, with varying intensity, by peoples claiming to share a particular national identity” (Guibernau 2007: 5).

Furthermore, the concept of identity operates not only at a cognitive level, but also at an emotional level and is conveyed through

discourse (Wodak et al. 2009: 30). Discursive strategies that are used in constructing a single unifying national identity among citizens have been discussed by M. Guibernau (2007) and R. Wodak et al. (2009).

The first strategy proposed by R. Wodak et al. is “the linguistic construction of the *homo nationalis*” (Wodak et al. 2009: 30) or national spirit among the citizens. M. Guibernau defines a similar strategy as “the progressive consolidation of national education and media systems as key instruments in the dissemination of a particular image of the nation, with its symbols and rituals, values, principles, traditions and ways of life, and common enemies, and, even more crucially, a clear-cut definition of good citizens” (Guibernau 2007: 35).

The second strategy according to R. Wodak et al. is “the narration and confabulation of the common political past” (Wodak et al. 2009: 30). In the case of particular states such as Estonia, Latvia and Lithuania, M. Guibernau’s definition of this strategy as “the creation of common enemies. The prosecution of war has proven crucial to the emergence and consolidation of a sense of community among citizens united against an external threat, be it imminent, potential or invented” (Guibernau 2007: 25) seems relevant as the common enemies that are often referred to in political discourse are the occupying powers.

M. Guibernau also speaks of “the creation and spread of a set of symbols and rituals charged with the mission of reinforcing a sense of community among citizens” (Guibernau 2007: 25), which seems similar to the one of the most frequently used strategies discussed by R. Wodak et al. – namely, “the linguistic construction of a common culture” (Wodak et al. 2009: 30). These last two strategies may seem similar to the construction of the national spirit. However, the construction of a common culture only uses references to cultural and traditional symbols (such as the Song and Dance Festival and the Christian celebrations in the Baltic States), while the construction of a national spirit may also employ references to values such as work, belief, family, “Christian ethics”, and patriotism (Duvold et al. 2020: 58).

R. Wodak et al.’s strategy of “the linguistic construction of a common political present and future” (Wodak et al. 2009: 30) seems similar to M. Guibernau’s strategy of “the advancement of citizenship, involving a well-defined set of civil and legal rights, political rights

and duties, and socio-economic rights. By conferring rights upon its members, the state facilitates the rise of sentiments of loyalty towards itself. It also establishes a crucial distinction between those included and those excluded from the community of citizens, that is, between those entitled to certain rights and those deprived of them within the boundaries of the state” (Guibernau 2007: 35). The use of this strategy can also be found in the political discourse of the Baltic States, as the national identities of Estonia, Latvia and Lithuania cannot be seen without the differentiation between the self and the other – “the alien rulers in the territory” (Mole 2012: 121) who have left undeletable traces.

The final strategy, as discussed by M. Guibernau, is “the construction and dissemination of a certain image of the nation often based upon the dominant nation or ethnic group living within the state boundaries and comprising a common history, a shared culture and demarcated territory” (Guibernau 2007: 35). It seems to correspond to the fifth strategy of constructing national identity as discussed by R. Wodak et al. – namely, “the linguistic construction of a national body” (Wodak et al. 2009: 30). This strategy uses reference to the significant monuments, such as the Freedom monument in Latvia and the “Lihula monument commemorating Estonians who fought the Soviet red army in German uniforms” (Duvold et al. 2020: 12).

Likewise, R. Wodak discusses the role of what she calls the *European project* or Europeanness (Wodak 2018: 10). The scholar claims that the “European project is capable of promoting new civic ideals and a “civic patriotism” that would bring Europeans together in a post-nationalistic spirit” (ibid.). She also refers to the newly emerging term *European identity*, stating that it “is a concept which replaces the universalistic idea of “European culture” in a shift from an essentialist to a constructivist conceptualization of Europe” (ibid.: 10). It is claimed that the European identity has emerged in the national-political discourses of the countries belonging to the EU since the 1990s and has been used in the “interplay between bottom-up and top-down imposed identities using the “Russian Doll” metaphor” (ibid.: 11). In the case of the Baltic States, though, “Estonians, Latvians and Lithuanians perceive their large and mainly Russian-speaking

minority populations as a greater challenge to their Baltic nation-building projects than the EU” (Duvold et al. 2020: 12). Moreover, in the political discourse of Estonia, Latvia and Lithuania, the EU and other supranational bodies such as NATO are often represented as protectors of the small countries.

Consequently, it can be stated that “identities are seen as nested inside each other in a pecking order of belonging and loyalties so that Europe forms the outer boundary, while one’s region or nation-state constitutes the core” (Wodak 2018: 12). Additionally, a “significant proportion of EU citizens have been able to integrate Europeaness as a component of individual self-understanding in a variety of reflexive combinations alongside local, regional and national identities” (Wodak 2018: 13).

3. Pronominal Indices and Deictic Map in Presidential Speeches

Following W. Botha’s (2001) model of analysing deictic mapping and R. Wodak et al.’s (2009) and M. Guibernau’s (2007) identification of national identity construction strategies in political discourse, pronominal indexing and deictic mapping in the selected speeches of the presidents of the Baltic States have been investigated.

The results show that the centre of the deictic map for the presidents of Estonia slightly differs from those in the speeches of the presidents of Latvia and Lithuania, as regards their use of personal pronouns. The presidents of Estonia position the inclusive *we* (which includes the president and the citizens of the state) at the centre of the deictic map. Occasionally the central position is interchanged with a personal reference to the president himself or herself and an explicit reference to the citizens of Estonia, members of the parliament, or members of the EU parliament as listeners, for example: *We felt ourselves united as a larger and prouder family. This is an ineffably good feeling. We would like these wonderful moments to repeat themselves again and again* (Ilves 2011). With the help of the adverbs of space (*here*) and time (*now*), the presidents of Estonia create their national identity via the strategy of the common political present

and territorial identification with Estonia as a national and territorial body. Examples such as *That is **here** where **our home** is. **Here** is the place for **our** life and love. Let **us** protect it together!* (Rüütel 2001), refer to the location where the president holds the speech, and the Baltic region and Europe as supranational bodies. This marking and emphasis of territorial boundaries is especially significant due to the common political past of being occupied (just like Latvia and Lithuania), and this tendency is likewise observed in the speeches of the presidents of these nations as well.

As regards the usage of pronouns for distancing, the presidents of Estonia position the emigrated citizens, the immigrated foreigners, and the politicians of neighbouring countries (such as Russia or the Nordic countries) or of other EU countries outside the deictic centre, thus displaying the use of the technique of otherization using the strategy of constructing political past and future. Examples are as follows: *Over the centuries Estonia has admitted religious and political dissenters who have fled from Russia, and has granted them protection, a feeling of confidence and a secure home. **They** have become loyal citizens of the Republic of Estonia. **They** established schools in their native tongue and studied Dostoyevsky at the time when outside our borders, in the Soviet Union, Dostoyevsky's works were destroyed. **They** established **their** churches at the time when on the other side of the border monasteries were converted into concentration camps and clergymen were dragged to the scaffold like cattle* (Meri 1993). Another example of this strategy shows how the strategy of exclusion is used together with the “inclusive” *we* to single out the difference between “us and them”, for instance: *Estonia's participation in the world culture, in political and security co-operation, has been supported by strong ties between the Baltic States. **We** have taken advantage of the support and opportunities arising from co-operation with the Nordic countries and **their** representatives in Estonia. **We** have learned the working culture of a free market economy from the Finns, **our** next-of-kin nation* (Rüütel 2002). Figure 1 below displays the deictic map of pronominal indexing in relation to identity construction in the speeches of the presidents of Estonia:

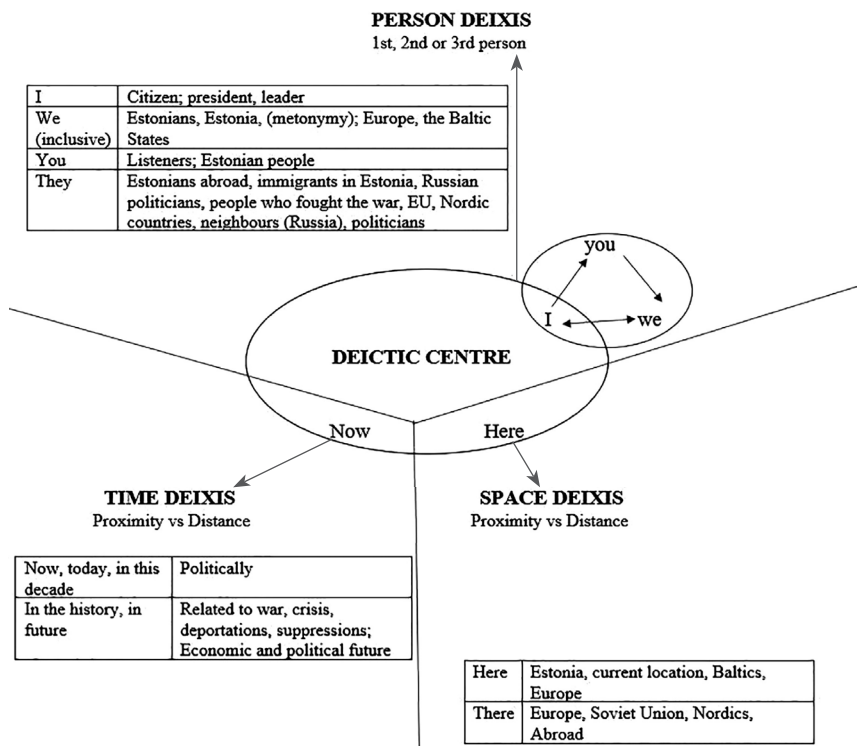

Figure 1. Deictic map in the speeches of the Presidents of Estonia

The map is based on the results of both a corpus-based analysis with word search and wordlists as well as collocation lists, and a critical discourse analysis of the particular identified instances within the given context.

Furthermore, the deictic map in the speeches of the presidents of Latvia show a slightly different deictic centre, as the presidents of Latvia use the first-person singular pronoun *I* more frequently than the presidents of Estonia do, thus taking up several roles or aspects of identity. One of these roles is the president as the leader of the state (taking personal responsibility), for example: *Ļaujiet man šajā jomā uzsvērt Latvijas un Eiropas Savienības principiālo un konsekvento pārliecību par konfliktu miermīlīgu risināšanu, kā arī par tādām vērtībām kā demokrātija, tiesiskums un cilvēktiesību aizsargāšana* (Let *me* emphasize the principal and

consequent belief of Latvia and the EU on the calm handling of conflicts and values such as democracy, judiciary and protection of human rights) (Bērziņš 2011). Another role is the president as a citizen and an ordinary person (the speech is like a dialogue with other citizens), and finally the president as a politician. The latter role also goes together with the use of the exclusive *we* referring only to the president and the government, which often occurs in the speeches of the presidents of Latvia representing the state during the years 1919–1991, for example: *Mēs noliksim varoņu dienu, kurā latviešu tauta atcerēsies ik gadus tos mūsu dēlus un brāļus, kas nolika savu galvu par Latviju* (*We will have a day of heroes, when Latvian folk will remember our brothers and sons that sacrificed their lives for Latvia*) (Čakste 1919), and the exclusive *we* representing the leaders of the EU and NATO member states (occurs in the speeches given at international meetings). The inclusive *we*, just like in the case of the presidents of Estonia, here refers to both the president and the listeners, be it all the citizens of Latvia, all members of the EU or all participants of the particular event where the speech is held (for instance, the celebration in Aglona of the Assumption of the Virgin Mary into Heaven). The examples are as follows: *Mēs atkal esam vienoti – vienas zemes dēli un meitas* (*We are united again – the sons and daughters of one land*) (K. Ulmanis 1934); *Es pateicos visiem tiem, kas ciena un mīl savu zemi, jo tā ir mūsu māte, kas mūs ir izauklējusi. Ne mums, viņas bērniem prasīt, vai viņa mūsu mīlestību būtu pelnījusi, bet gan mums katram pierādīt, ka mēs esam pelnījuši saukties par viņas bērniem* (*I am grateful to all of those who honour and love their land, because it is our mother who has nurtured us. It is not for us, her children, to ask if she deserves our love, but for each of us to prove that we deserve to call ourselves her children*) (Viķe-Freiberga 2000). Here the pronouns are used to index the Latvian identity (community, in-group) and together with the metaphor COUNTRY IS MOTHER construct the national spirit of Latvians. Another example shows how the inclusive pronoun *we* is incorporated in a quotation from the anthem of Latvia³, which not only creates the sense of unity and *we-ness*, but also displays Christianity as one of the national values of Latvia, for example: *Paldies par iespēju būt kopā ar jums, un lai Dievs svētī mūsu Latviju!* (*I am grateful for the opportunity to be with you and let God bless our Latvia*) (Bērziņš

³ The anthem of Latvia is titled “Dievs, svētī Latviju!” (*God bless Latvia!*).

2013). The president's aim is also to construct the supranational identity of the sense of Europeanness via the use of the inclusive pronoun *we*, for instance: *Eiropas Savienības spēks ir mūsu vienotībā un daudzveidībā* (*The strength of the EU is in our unity and diversity*) (Bērziņš 2013). The second-person pronoun *you* is used both as a generic *you* and as a direct reference to the listeners, for instance, all citizens of Latvia, the government of Latvia, all Christians, or all Latgalians, for example: *Tā ir zeme, kas mums pieder. Tā ir mūsu arī tad, ja šeit kādreiz saimniekojusi sveša vara. Šie vārdi vērsas pie mums, uzrunā mūs. Uzrunā mani, jūs, visu Latvijas tautu. Mēs – Latvijas tauta, stipri savā valsts gribā, spējam veidot savu valsti kā mājas katram no mums* (*It is the land that belongs to us. It is ours even if it has been ruled by alien powers. These words refer to us, they address us. They address me, you, all the citizens of Latvia. We – the citizens of Latvia, strong in our will of nation, can build our state as home for each of us*) (Levits 2019).

As for the centre of the deictic map in relation to time and space, the presidents use the adverbs *here* (*šeit, te*) and *now* (*tagad*) to refer to the moment and location of speaking, for example: *Today I am here [in New York] as the President of a free Latvia* (Zatlers 2011), or to a broader area, extending the territorial boundaries to the city of Riga or Aglona, the region of Latgale, or the whole of Latvia or Europe, for example: *The same I would say on our region, here, around our Baltic Sea* (Zatlers 2008). The presidents position those Latvians who have migrated from the state and are abroad or who fought in the war of independence and are now in history outside the deictic centre (distancing), for instance: *I want to bow my head in memory of the Latvians who were deported there and perished in exile* (G. Ulmanis 1996). Similarly, the future citizens of Latvia and Europe, Christians and Latgalians (emphasizing them as a small minority of the total number of people in the nation), politicians (by the presidents who have represented the state in the 21st century) and the EU leaders (in those speeches that address the citizens of Latvia) are distanced from the deictic centre, for example: *That is all the more true because for five years now, Latvian has been one of the official languages of the European Union* (Zatlers 2009).

Furthermore, among those historical events that occur outside the deictic centre are wars, deportations to Siberia, migration from Latvia to other countries (both during the war and during the economic crisis), as

well as the common political future (within the EU and NATO). Likewise, the distancing of space includes such places as Russia, Siberia, other parts of Latvia that are not the capital, other countries of Europe, and the world. The deictic map can be seen below:

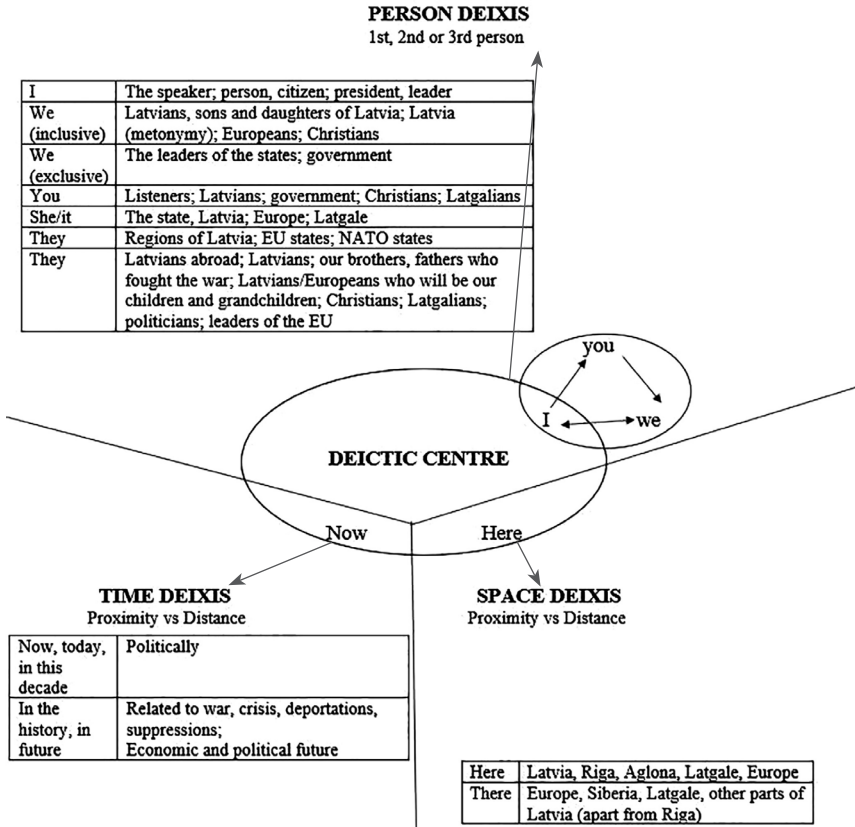

Figure 2. Deictic map in the speeches of the presidents of Latvia

The rhetoric of the presidents of Lithuania is slightly different from that of the other Baltic States in terms of the use of pronouns and the indices of identity and deictic mapping. The use of the inclusive *we* in the speeches of the presidents of Lithuania refers either to Lithuanians, or to Lithuania metonymically denoting the people of Lithuania, for example: *We are one people. We are one nation; You all are Lithuania!*

(Grybauskaitė 2016). It is also used to refer to Europe metonymically denoting the Europeans, while the exclusive *we* refers to the political leaders of the EU (excluding the citizens), expressing the national identity of Lithuania and showing an attempt to construct a common European identity, for example: *We live in Lithuania, but we are Europeans. Therefore we should look at the world through the eyes of the European Union* (Paulauskas 2004). The first-person singular pronoun *I* conveys the personal identity of the president as the head of state and as a Lithuanian citizen, while the second-person pronoun *you* addresses the listeners of the particular speech, be it all the citizens of Lithuania, the Christians of Lithuania, or the leaders of the EU. The use of the pronoun *they* seems to be used in a strategically different way than in the speeches of the presidents of Estonia and Latvia, as the othering pronoun here refers to the common enemy in the political past of Lithuania (the Soviet politicians), Lithuanian politicians as opposed to the citizens of Lithuania, as well as to other nations marking the identity of Lithuania as a separate entity from others, for example: *Ninety-six years ago, there too were those who doubted the very idea of Lithuanian independence* (Grybauskaitė 2016). Lithuanians who fought in the war, as well as the children and young people of Lithuania today are referenced via a distancing strategy that usually implies the common political past or the common future. Moreover, the adverbs of space and time that show proximity (*here* and *now*) refer to the common political present in the particular location of the president, in Lithuania (displaying national identity), or in Europe (aiming to create supranational identity), often accompanying the pronouns standing in the centre of the deictic map (*we*, *I* and *you*), for example: *Today we are here by the mandate of our nations and our states. We are here today to honour the people of our countries, all Europeans* (Paksas 2003). In contrast, the distancing adverbs *there* and *then* depict the common political history of Lithuania as a victim or wars, deportations and oppression under the Soviet rule, for example: *It was the most significant deed in their lives, and even, without having contributed to any other domain, they would have remained in our history as prominent personalities. Today we bow our heads in memory of their wisdom* (Brazauskas 1993). In other instances, these adverbs of space and time refer to other countries outside Lithuania and express the common political present or past (when referring to the time of global economic crisis), for instance: *Since then, the history of*

*Lithuania has been inseparable from the history of Europe, though **there** had been attempts to erase Lithuania from the map of Europe* (Paksas 2003). Finally, the distancing pronouns may also indicate the common political future and the role of national and supranational identity in the future. The deictic map of pronoun use can be seen below:

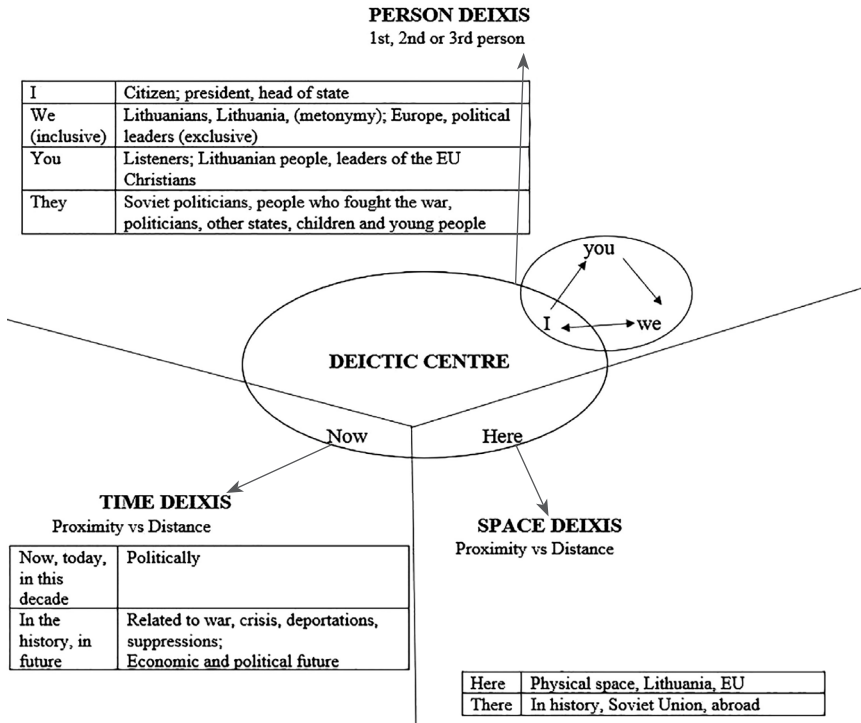

Figure 3. Deictic map in the speeches of the presidents of Lithuania

As to the frequency (relative/normalized frequency of occurrences per million words) of the pronoun and adverb use in the selected speeches, it seems that there is a slight difference depending on the type of index. The presidents of Latvia and Estonia display the most frequent usage of the first-person plural pronoun *we* (subjective, objective, possessive, and reflexive cases), and the second person pronoun *you*, while the first-person singular pronoun *I* is more frequent in the speeches by the presidents of Latvia. The third-person

plural pronoun *they* is most frequent in the speeches of the presidents of Lithuania and Estonia. As regards the adverbs of space and time, it seems that the presidents of Latvia use them more often than the presidents of Estonia and Lithuania. The absolute and relative frequencies of index use can be seen in Table 1 below. Moreover, the frequency of pronoun use seems to be increasing diachronically in the speeches of the presidents of Estonia and Lithuania, while in the speeches of the presidents of Latvia it does not seem to be affected by historical change but rather by the political affiliation and political identity of the particular president (for instance the most frequent use of the pronoun *we* can be observed in the speeches of J. Čakste, V. Vīķe-Freiberga, R. Vējonis and E. Levits). Moreover, it seems that the female presidents (V. Vīķe-Freiberga, K. Kaljulaid, D. Grybauskaitė) use the pronouns more often than the male presidents of the same states. See figures displaying the diachronic change of the index frequency in the corpus in Appendix 1⁴, as well as the list of the presidents of the Baltic States, their years of service and political affiliations in Appendix 2.

Table 1. Frequency of indices in the speeches

Index	Estonia		Latvia		Lithuania	
	AF	RF (pmw)	AF	RF (pmw)	AF	RF (pmw)
I, me, my, myself	578	6603.60	704	13297.23	426	7904.40
You, your, yourself	252	2879.08	316	5794.24	149	2764.69
We, us, our, ourselves	3037	34674.62	1881	25975.86	1544	28648.83
They, them, their, themselves	568	6489.35	223	5006.78	364	6754.00
Here	102	1165.34	113	1959.36	27	500.98
There	31	354.17	32	557.84	6	111.33
Now	108	1233.89	185	3189.28	31	575.20
Then	60	685.49	79	1387.66	15	278.32

⁴ The diagram displaying the diachronic change of index use was automatically created by the fourth-generation online corpus tool Voyant.

As for the KWIC analysis of the detected indices of identities in the speeches, the most frequently occurring collocations with the pronouns and adverbs indexing person, space and time are displayed in the Table 2.

Table 2. Collocations with the indices of person, space and time in the speeches

Index	Collocations/country		
	Estonia	Latvia	Lithuania
I	like, would, you, thank, wish, hope	am, like, would, believe, honour, doubt, president, opportunity	am, would, believe, like, wish
you	your, thank, all, wish, congratulate, I	I, thank you, know, today, wish	thank, your, dear, wish, all, congratulate
we	have to, are, can, must, this, need	are, can, our, Latvia, common, look	have, are, our, should, and, not, in, today
they	are, have, if, were, do, live, because	free, freedom, all, were, did, only	have, are, our, should, today
here	Rose garden, want, home, gather, August, today	today, belief, Aglona, monument, Riga, together	gathered, you, who, those, have, Lithuania
there	no, are, other, nothing, hardly, agreement, people	where, were, been, some, are, agreement, our	no, many, are, is, who, other
now	years, time, choice, we, face	already, being, look, we, are, however, countries	years, can, have, Lithuania, is, people
then	make, it, now, can, other, be	if, only, possible, was, which when	was, will, it, be

Consequently, while the deictic map of the usage of indices shows slight differences across the states, the KWIC analysis reveals a noticeable similarity in word choice: they include the names of the states or of particular cities, epistemic modal verbs such as *wish*, *believe*, *want*, *would like*, *need* (denoting the speaker's attitude and opinion on the discussed topic), and pronouns such as *I*, *we* and *you* denoting the people involved in the discussion.

Conclusions

It can be concluded that the presidents of Estonia index the national identity via the inclusive pronoun *we* that refers in most cases to the citizens of Estonia and metonymically to Estonia as a state, and in some cases to the European Union and the Baltic States, while the presidents of Latvia and Lithuania also use the pronoun exclusively to refer to the leaders of the EU states, politicians, or Christians.

Furthermore, the presidents of Latvia and Lithuania index their individual identities as the leaders of the state, as citizens and as members of the community relatively more often than the presidents of Estonia. The presidents of all three states use deictic references that indicate closeness in terms of space and pronominal indexing more frequently than distance, while the deictic map related to time seems to incline towards distance (history, future) which marks the use of the strategy of constructing common political past and future. Finally, the otherization strategy via the use of the indices *they*, *those*, *then*, *there* most frequently refers to the occupying powers in the history of the states, the political powers that threaten their independence, people who fought the war, people that have migrated from (Latvia, Lithuania) or to (Estonia) the states and the future citizens of the states. This strategy seems to be favoured by the presidents of Lithuania and Estonia, as the relative frequency of occurrence of these indices in their speeches is more frequent than in those of the presidents of Latvia. Nevertheless, it should be noted that the strategy of inclusion always means exclusion, too. When the presidents of the Baltic States use the pronoun *we* to refer to the citizens of their states and to themselves (or to particular groups, for instance, Christians), it means that the groups outside the deictic centre are excluded and marked as “others”. It has also been concluded that the use of pronouns as indices of national identities seems to be diachronically increasing in frequency in Estonia and Lithuania, while in the speeches of the presidents of Latvia the frequency varies. Additionally, it was observed that the female presidents seem to use pronominal indexing generally more often than the male presidents do on average.

List of Abbreviations

AF – Absolute Frequency
CDA – Critical Discourse Analysis
CL – Corpus Linguistics
DA – Discourse Analysis
DHA – the Discourse-Historical Approach
EU – European Union
KWIC – Key Word in Context
NATO – North Atlantic Treaty Organisation
pmw – per million words
RF – Relative Frequency

References

- Baker 2006** – Baker, Paul. *Using Corpora in Discourse Analysis*. New York, London: Continuum Publishing, 2006.
- Baker 2012** – Baker, Paul. *Contemporary Corpus Linguistics*. New York: Continuum International Publishing, 2012.
- Baltiņš, Druviete 2017** – Baltiņš, Māris; Druviete, Ina. *Ceļavējš cilvēku ciltij. Valoda sabiedrībā*. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2017.
- Botha 2001** – Botha, Willem. The deictic foundation of ideology, with reference to the African Renaissance. *Language and Ideology*, 2 (205). 2001, 51–76.
- Cramer 2010** – Cramer, Jennifer. ‘Do we really want to be like them?’ Indexing Europeanness through pronominal use. *Discourse & Society*, 21 (6). 2010, 619–637.
- Duvold et al. 2020** – Duvold, Kjetil; Berglund, Sten; Ekman, Joakim. *Political Culture in the Baltic States: Between National and European Integration*. Cham: Palgrave Macmillan, 2020.
- Fairclough 2013** – Fairclough, Norman. *Critical Discourse Analysis. The Critical Study of Language*. London: Routledge, 2013.
- Guibernau 2007** – Guibernau, Montserrat. *The identity of nations*. Cambridge: Polity Press, 2007.
- Hoffman, Buhr 2013** – Hoffman, Steven; Buhr, Renee. *Lithuanian and Belarusian National Identity in the Context of European Integration*. Kaunas: Vytautas Magnus University, 2013.
- Johnstone 2018** – Johnstone, Barbara. *Discourse Analysis*. New York: John Wiley and Sons Inc, 2018.

- =====
- Kalniete 2016** – Kalniete, Madara. Norādāmie vietniekvārdi kā vietas deik-
si latviešu valodā. *Valoda: nozīme un forma*, 7. *Gramatika un saziņa*.
Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2016, 59.–69.
- Kļave 2010** – Kļave, Evija. *Etnopolitisko diskursu analīze: valodas kopienu
varas attiecības Latvijā*. Promocijas darbs. Zin. darba vad. B. Zepa.
Rīga: Latvijas Universitāte, 2010.
- Mulderrig 2012** – Mulderrig, Jane. The hegemony of inclusion: a corpus-
based critical discourse analysis of deixis in education policy. *Dis-
course & Society*, 23(6). 2012, 701–728.
- Nītiņa 2001** – Nītiņa, Daina. *Latviešu valodas morfoloģija: konspektīvs lokā-
mo vārdšķiru apskats*. Rīga: Rīgas Tehniskā universitāte, 2001.
- O’Keeffe 2006** – O’Keeffe, Anne. Creating Identities. *Investigating Media
Discourse*. London, New York: Routledge, 2006.
- Stojnić et al. 2017** – Stojnić, Una; Stone, Matthew; Lepore, Ernie. Discourse
and logical form: pronouns, attention and coherence. *Linguistics and
Philosophy*, 40. 2017, 519–547.
- Wales 1996** – Wales, Katie. *Personal Pronouns in Present-day English*.
Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- Wodak 2018** – Wodak, Ruth. *Discourse and European Integration*. Malmö:
Malmö Institute for Studies of Migration, Diversity and Welfare,
2018.
- Wodak et al. 2009** – Wodak, Ruth; de Cillia, Rudolf; Reisigl, Martin; Liebhart,
Karin. *The Discursive Construction of National Identity*. Edinburgh:
Edinburgh University Press, 2009.
- Wodak, Meyer 2016** – Wodak, Ruth; Meyer, Michael. *Methods of Critical
Discourse Analysis*. London, New York: Routledge, 2016.
- Zappettini 2016** – Zappettini, Franco. The Construction of Transnational
Identities in the Narratives of a European Civic Organisation. *Criti-
cal Approaches to Discourse Analysis Across Disciplines*, 8(1). 2016,
84–107.
- Zappettini 2017** – Zappettini, Franco. Transnationalism as an Index to Con-
struct European Identities: An Analysis of ‘Transeuropean’ Discourses:
Doing and Undoing Europe. *Russian Journal of Linguistics*, 21 (2). 2017,
260–281.

Internet Sources

- AntConc 2012** – Anthony, L. *AntConc* (Version 3.3.2) [Windows 3.5.7.].
Tokyo, Japan: Waseda University, 2012. Available online: <http://www.laurenceanthony.net/software/antconc/> [accessed on 27.09.2019].

Sketch Engine – *Sketch Engine Fourth Generation Corpus Tool Online*.

Available online: <https://app.sketchengine.eu> [accessed on 15.01.2020].

Voyant tool – *Voyant Text Analysis Tools*. Available online: <https://voyant-tools.org/> [accessed on 15.01.2020].

Presidents of Estonia – *Website of the President of Estonia*. Available online: <https://president.ee/et/> [accessed on 27.09.2019].

Presidents of Latvia – *Website of the President of Latvia*. Available online: <https://www.president.lv/lv> [accessed on 27.09.2019].

Presidents of Lithuania – *Website of the President of Lithuania*. Available online: <https://www.lrp.lt/lt> [accessed on 27.09.2019].

Appendix 1

Frequency variation of the use of deixis across time

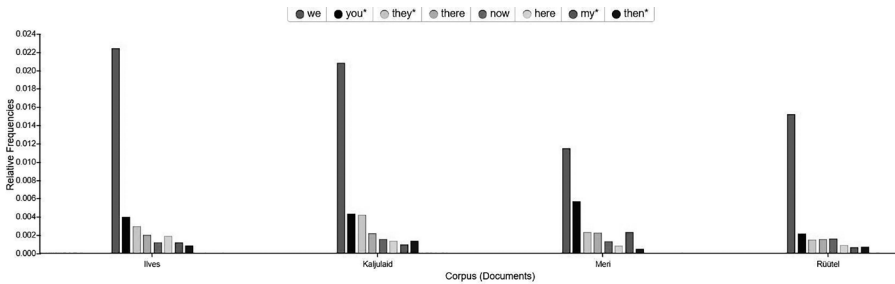

Figure 4. Indices of Estonian identity across time

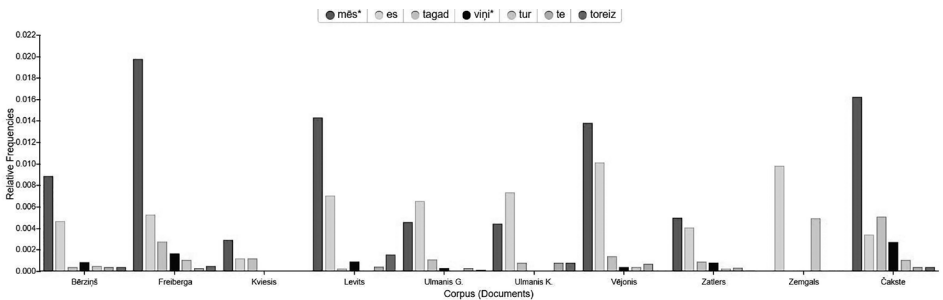

Figure 5. Indices of Latvian identity across time

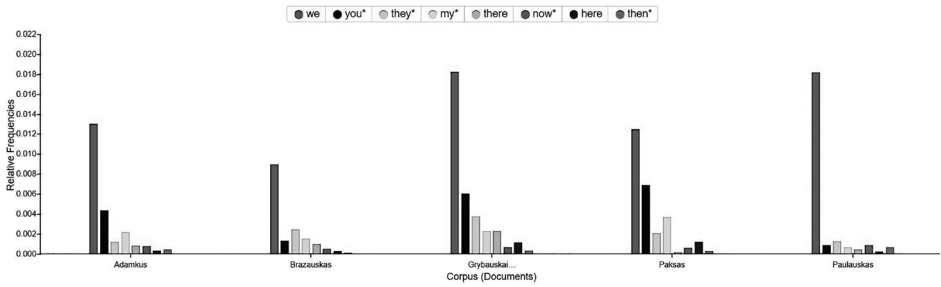

Figure 6. Indices of Lithuanian identity across time

Appendix 2

Table 3. List of Presidents

President	Years of service	Political affiliation
Lennart Meri (Estonia)	1992–2001	National Coalition
Arnold Rütütel	2001–2006	People's Union – conservative
Toomas Hendrik Ilves	2006–2016	Social Democrats
Kersti Kaljulaid	2016 – present	independent
Jānis Čakste (Latvia)	1918 (1922)–1927	Democratic Centre – agrarianism
Gustavs Zemgals	1927–1930	Democratic Centre
Alberts Kviesis	1930–1936	Farmer's Union
Kārlis Ulmanis	1936–1940	independent
Guntis Ulmanis	1993–1999	Farmer's Union
Vaira Vīķe-Freiberga	1999–2007	independent
Valdis Zatlers	2007–2011	independent
Andris Bērziņš	2011–2015	Union of Greens and Farmers
Raimonds Vējonis	2015–2019	Union of Greens and Farmers
Egils Levits	2019 – present	independent
Algirdas Brazauskas (Lithuania)	1993–1998	Social Democrats
Valdas Adamkus	1998–2003 and 2004–2009	independent
Rolandas Paksas	2003–2004	Order and Justice – national party
Artūras Paulauskas	2004	Labour Party
Dalia Grybauskaitė	2009–2019	independent

Dzintra BOND, Linda SHOCKEY, Dace MARKUS
(Dzintra BONDA, Linda ŠOKIJA, Dace MARKUS)

RHYTHM IN LATVIAN SONGS AND POEMS: PAST AND PRESENT

Abstract

During World War I (WWI) in Germany, prisoners of war were used as informants for recordings as part of an attempt to create a Sound Archive, intended to provide samples of speech and singing from around the world. As they were soldiers in the Russian army, Latvians were also recorded among other prisoners of war. Even though these recordings were very varied, they provide us with an insight in the pronunciation of Latvian more than a century ago. In this paper, we focus on Latvian songs and poems, comparing the old recordings with modern practice and usage. We examined the durations of vowels, metric feet, and poetic lines, as well as the way contrastive vowel length interacted with meter and melody. We found considerable individual variation but also a continuity from WWI to the present day.

Keywords: *poems, songs, prosody, rhythm, historical recordings*

Ritms latviešu dziesmās un dzejā: agrāk un tagad

Kopsavilkums

Pirmā pasaules kara laikā Vācijā karagūstekņi tika izmantoti kā respondenti ierakstiem, kas bija mēģinājums izveidot audioarhīvu ar runas un dziesmu paraugiem no visas pasaules. Tostarp tika ierakstīti arī Krievijas armijā dienējušie latviešu karagūstekņi. Kaut arī ieraksti ir ļoti dažādi, tie sniedz mums ieskatu latviešu valodas izrunā vairāk nekā pirms gadsimta. Šajā rakstā mēs pievēršamies latviešu dziesmām un dzejai, salīdzinot vecākos ierakstus ar mūsdienu praksi un lietojumu. Mēs aplūkojam patskaņu, metrisko pēdu un dzejas rindu ilgumu, kā arī kontrastīvā patskaņu garuma mijiedarbību ar pantmēru un melodiju. Mēs atklājam gan ievērojamas individuālas atšķirības, gan arī dažu elementu nemainību kopš Pirmā pasaules kara laikiem līdz mūsdienām.

Atslēgvārdi: *dzeja, dziesmas, prosodija, ritms, vēsturiskie ieraksti*

Almost 100 years ago Wilhelm Doegen (1877–1967), an English teacher interested in phonetics, persuaded the German Academy of Sciences to establish a Sound Archive. The goal of the Archive was to collect samples of sounds (such as oral performances of poems, stories, and songs) in many languages, providing as diverse a set of language samples as possible. The archivists took advantage of the opportunity presented by World War I (WWI) and recorded samples of the many languages spoken by prisoners of war (POWs) in Germany, among them Latvians (Doegen 1919; Ross 2012). In this work, the archivists were assisted by Hermann Jakobsohn (1879–1933), a linguist who was well acquainted with the languages of Eastern Europe, particularly Finnish and Estonian. The recordings of Latvian POWs were later supplemented by other recordings in the 1920s. The archive is now digitized and housed at Humboldt University in Berlin.

As the archivists had undoubtedly intended, the Latvian recordings are also diverse, including recited and sung folk songs, recited poems, folk tales, narratives, recited word lists, a Bible passage, and even a sung choir song (Bond et al. 2018). Although the contents of these recordings do not seem systematic from our point of view, they do provide an insight into Latvian spoken 100 years ago.

1. Purpose of the study

Our goal is to look for possible changes in the pronunciation of Latvian over the past 100 years. In a previous investigation of the historical recordings, Dzintra Bond, Dace Markus and Verna Stockmal (Bond et al. 2016) found that listeners judged the speech rhythm in these recordings to be the most divergent from modern usage and style. They pursued this line of inquiry in Bond et al. (2018), examining the rhythm of songs and poems as recorded by the POWs. Here, we extend this research by comparing the speech found in the historical recordings with current practice. Specifically, we focus on two questions: firstly, whether there are systematic changes in the performance of poems and songs over 100 years; secondly, how meter interacts with the prosodic properties of language in song and in recitation.

2. Poetic meter

In a much cited discussion of the language of poetry, Roman Jakobson (1960) distinguished between verse design, verse instance, and verse delivery. Verse design is the metrical system used in a poem; for example, iambic pentameter is frequently used in English. Verse instance is a particular line in a poem written in iambic pentameter; and verse delivery is a specific recitation or performance of a poetic text. Meter controls the composition of a text rather than its performance. In Jakobson's own words: "There are many performances of the same poem differing among themselves in many ways. A performance is an event, but the poem itself [...] must be some kind of enduring object." (Jakobson 1960: 13)

In poetic lines, according to Nigel Fabb (1997), parts of the prosodic structure conform to a pre-existing metrical pattern. Latvian folk songs or *dainas*, as well as literary poems, have been described as quatrains where the lines consist of a fixed number of trochaic or dactylic metric feet. Both of these types of metric feet conform easily to Latvian stress which almost invariably occurs on the initial syllable of words. In *dainas*, the poetic lines ending one quatrain are often repeated as the first lines of the next, and serve as a feature of poetic language. Valdis Zeps (1972; 1973; 1989) has suggested that a more insightful analysis of poetic lines in Latvian would depend on counting metrical syllables rather than metrical feet.

The relationship between a recited poem and a sung text involves the consideration of musical form in addition to poetic meter. Since the traditional *dainas* can be sung as well as recited, the association of words with a melody would be part of a performance tradition. As Fabb (2003) has suggested, the musical structures employed by songs should be sensitive to the prosodic patterns of a language. Or, as Ilse Lehiste (1977) has remarked, the meter of folk songs reflects the prosodic structure of a language.

In our descriptions of rhythm, we will follow the analysis of poems as a template composed of metric feet organized in poetic lines. We will examine their durations and also look at the durations of syllables as suggested by Zeps. In this project, we are focusing on individual performance, the delivery instance as defined by Jakobson; the way a speaker or singer has produced a particular text. That is, although the verse design is a constant, the style used in delivery may have changed over time.

3. Method

3.1. Recordings

Apparently, the recordings in the Sound Archive were originally made using a gramophone – a technology whereby a stylus engraves a groove on a shellac disk. This technology limited the length of recordings and also added a fair amount of noise. The informants may also have been required to speak loudly and to exaggerate some speech characteristics to produce an intelligible recording. The content of the recording was prepared in advance. In addition, we presume that the participants who were POWs felt considerable stress in the circumstances surrounding the recording sessions. Measuring segment duration from these recordings is relatively straightforward, but spectral properties are quite difficult to recover. Consequently, we have limited all measurements to duration. Contemporary recordings were made in small, quiet rooms.

Ideally, we would have identical texts to compare in the case of songs and poems and for all the participants. Unfortunately, we do not have ideal materials available. From the recordings, we measured the durations of vowels, metric feet, and poetic lines in both songs and poems. All acoustic measurements were made using Praat.

3.2. Language samples

Recordings from six informants provided language samples from the Sound Archive. Their names and other identifying information is reproduced exactly as given in the Sound Archive index. This information includes the name, age, place of birth, and date of the recording. These participants typically provided only one language sample each, and the samples of speakers differed in content, so we were unable to compare speakers or singers producing the same texts.

To represent modern practice, we obtained recordings of two informants who recited and sung the same quatrain. We also obtained a song and a recited poem from a recent high school graduate. Just like the POWs, the modern participants of the research are not professional musicians, but they provided the samples of songs and poems in a relatively casual rather than a stressful recording situation.

Recited poems

Meier, Jan 39 Livland/Rodenpois (Riga) 3/23/1916

Bersin, Fritz 24 Kurland/Wege Dorf (Tukkum) 6/29/1916
 Endzelins, Janis 51 Livland/Kaugershof [Kauguri] Wolmar [Valmiera]
 4/10/1924

Sung folk songs

Kahl Filipow 33 Walk (Lifland)/Sinole 12/29/1915
 Oskar Geide 23 04/09/1924
 Martin Wilium 29 Kurland/Lerik (Bauske) 03/21/1916

Contemporary songs and poems

J. R.¹, 65, Riga
 I. A., 35, Riga
 M. R., 18, Riga

4. Results

In order to see how rhythm and metric organization, as shown by the duration, were employed in songs and recitations, we examined the durations of syllables, metric feet, and poetic lines. Since our focus was on individual performance, it was a challenge to find objective criteria for evaluating the usage of rhythm. We have employed measures of variability which provide some insight for comparing performances.

4.1. Recited syllables

As metric feet consist of syllables, we first examined syllable durations to see whether speakers tend to equalize these. In the recitations by two speakers from the Archive, syllable durations were primarily determined by the inherent duration of the syllable nucleus and by the syntactic and semantic organization. For example, in a line from a *daina* recited by Janis Endzelins, given as Figure 1, the durations of syllables showed the influence of inherent nucleus duration – that is, long vowels and diphthongs – as well as emphasis derived from the syntactic structure. The same was the case in the recitation by Meier. The only departure from this generalization was Bersin, since his recited syllables appeared to be relatively similar in duration. The impression is corroborated by standard deviations as an indication of variability, 45 ms for Bersin but almost twice the value for Meier (83 ms) and Endzelins (88 ms).

¹ In order to protect the personal data of our contemporary respondents, we use only their initials.

The modern recitation by I. A., also in Figure 1, showed variation in syllable durations based on syllable nucleus and emphasis in sentences, just like in the historical recordings of recitations. The standard deviation of her recitation was 115 ms; for J. R. it was almost identical – 129 ms, and somewhat smaller for M. R. – 77 ms. Lexical stress did not seem to be a major influence on the durations of syllables as can be seen, for example, in the very similar durations of the two syllables in *radi* ‘relatives’ and *raugos* ‘[I] gaze’. Generalizing from these examples, we can conclude that the reciting of poems does not require much (if any) adjustments in syllable durations and that this aspect of performance has not changed over the past 100 years.

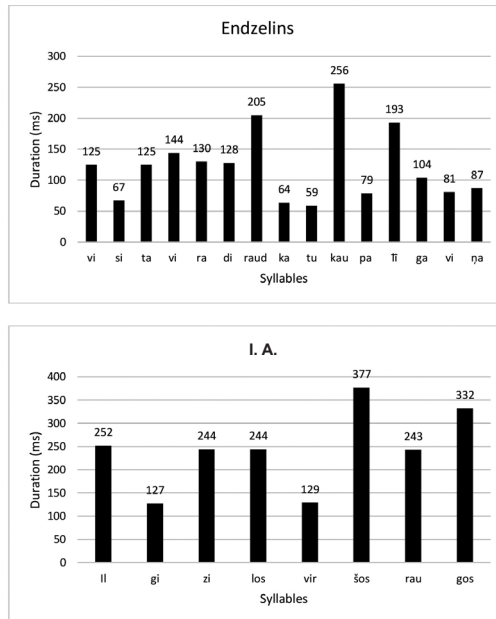

Figure 1. Syllable durations in historical and contemporary recordings. In Endzelins’ recitation of a *daina*, inherent syllable nucleus durations as well as emphasis according to the text greatly influence duration. (His pronunciation *kaupa* for *kalpa* is probably a dialectal feature.) Similarly, in a contemporary recitation by I. A., the durations of syllables reflect the inherent durations of syllable nuclei. Lexical stress is not necessarily associated with duration. Endzelins’ text translates as: ‘All your relatives are crying because you are a servant’s bride.’ The recitation of I. A. translates as: ‘I’m looking at blue heather for a long time.’

4.2. Metric feet in recitation

When analyzing poetic meter, lines are parsed into metric feet, which conceivably exhibit isochrony more than syllables do. However, speakers from the time of WWI varied in their recitation style. Figure 2 shows the durations of metric feet in poetic lines as spoken by Bersin and as spoken by Meier. In Bersin's poem, the first six metric feet were trochaic and the last foot was a dactyl. In his recitation, the trochaic metric feet were relatively equal in duration. In contrast, Meier produced trochaic metric feet – the first seven in the figure – with considerable variation in their durations. Apparently, the duration of metric feet in these recitations reflected the participants' notions of performance rather than being strictly determined by the meter of the poems. As a measure of variability, the standard deviation of the trochaic metric feet in Meier's recitation was about twice that of Bersin's (98 ms. vs. 45 ms.). Endzelins' recitation also showed considerable variability in the duration of metric feet.

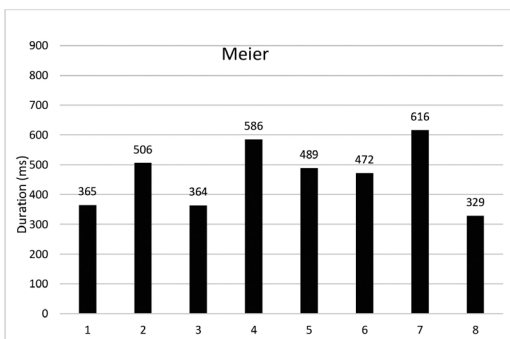
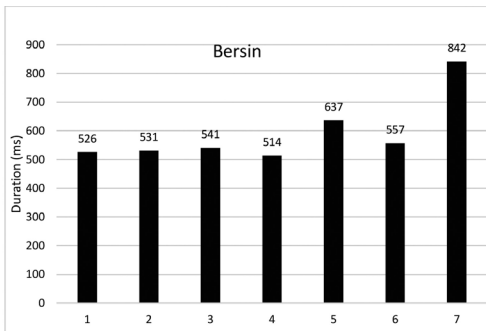

Figure 2. Two different realizations of metric feet. In the recitation by Bersin, six trochaic metric feet are followed by a dactyl of three syllables. The trochaic metric feet are quite regular in duration. In Meier's recitation, seven trochaic metric feet exhibit considerably variable durations. The last foot is monosyllabic

In the contemporary recitation by I. A., Figure 3, trochaic metric feet reflected a recitation style closer to natural speech, and the standard deviation was greater still – 144 ms. The other two contemporary recitations were similar in character.

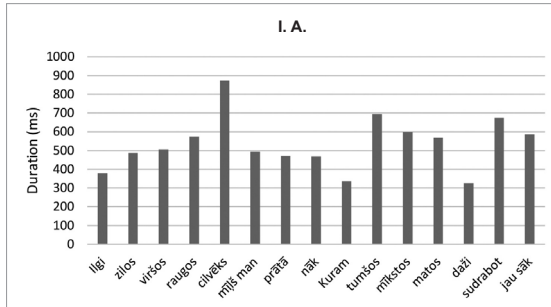

Figure 3. In contemporary recitations, metric feet show considerable variability in duration

This finding is consistent with Lehiste and Bond (1984) who failed to find isochronous trochaic metric feet in either Latvian or Estonian poems recited by professional actors. Instead, they found that in both languages the durations of the metric feet varied according to individual speaker's interpretation of appropriate performance, as well as inherent vowel durations. We can conclude that isochrony of metric feet in recited poems was optional rather than obligatory in recitations, either today or 100 years ago.

4.3. Recited poetic lines

Since poetic lines are considered fundamental to poetic language, often functioning at both metrical and semantic level, they should emphasize the organization of a verse (Fabb 1997). In support of this notion, Lehiste and Bond (1984) and Bond (1990) reported that the durations of poetic lines functioned as units of organization and that there was a tendency to equalize their duration in the poetic meters in both Latvian and Estonian.

In the recitations from WWI, Bersin and Meier showed different recitation styles. The poem that Meier recited had the same number of syllables (15) in each line; in the recitation, the shortest and longest

line differed by somewhat less than 25 %. Bersin's quatrain alternated 8 and 7 syllable lines; in order to obtain the appropriate number of syllables, he added a vowel to the word *nav* ('isn't'), producing the colloquial variant *nava*. Lines with the same number of syllables in Bersin's recitation differed in duration by less than 10 %. Bersin's recitation was thoroughly dominated by the meter whereas Meier used a recitation style which was closer to colloquial speech. It is worth adding that in a previous study, modern Latvian listeners found Bersin's reading to be too formal and artificial, preferring Meier's more natural recitation (Bond et al. 2016).

In modern recitations, the durations of poetic lines were complex. They did not exhibit isochrony but rather suggested that the speakers used duration variation for other purposes, perhaps to reflect the overall organization. The four lines of the quatrain recited by I. A. used the pattern of 8-7-8-7 syllables. The durations of the lines did not vary simply with the number of syllables within the quatrain; rather, comparable lines in her recitation differed by almost 35 %. The first stanza in the recitation by M. R. (Figure 4) has 8 syllables in each line; in the second stanza, the last three lines had only 7 syllables because she omitted possible grammatical inflections (e.g. *staigāju raudādam* 'walked around crying' rather than *raudādama*). Again, lines were not isochronous, but probably reflected the speaker's understanding of the overall organization as well as the number of syllables.

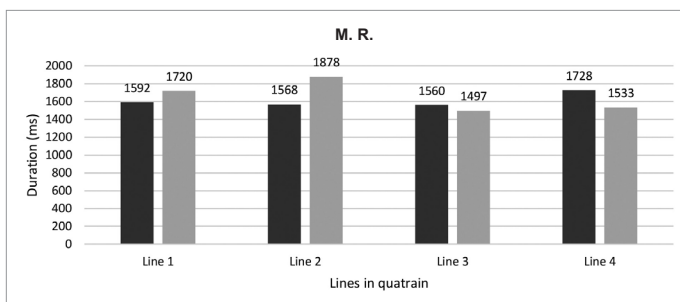

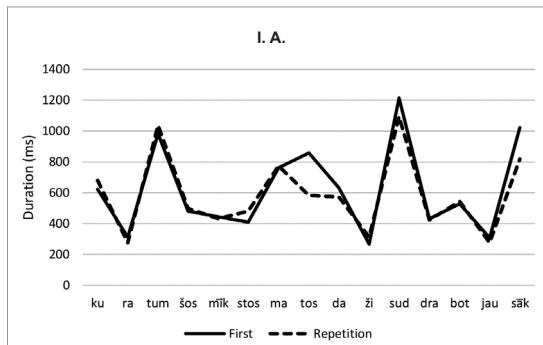
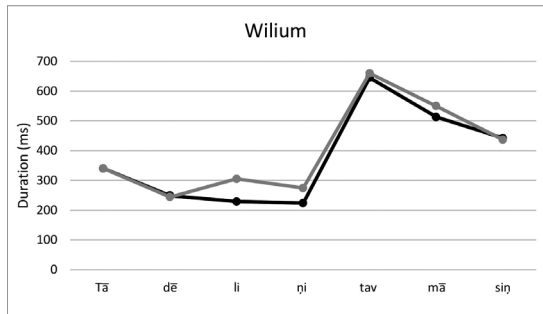
Figure 4. Durations of lines in two verses of a quatrain in a contemporary recitation; although each line should consist of 8 syllables, the speaker performed the last two lines of the second verse with 7 syllables by omitting inflectional endings

4.4. Meters in songs

The relationship between prosodic structure and song is nuanced and complicated. Figures 4 and 5 serve as examples of the freedom that song performance permits to singers. The two lines in the song performed by Wilium (Figure 5) suggest that the durations of syllables were almost exclusively determined by the melody. Syllables with long and short vowels had very similar durations and the diphthong in *tav* ‘your’ was prolonged through emphasis from the melody. In the song recorded by Filipow, each line was followed by its immediate repetition. Invariably, the repetition was longer than the initial production, indicating that the changes in tempo, visible as duration differences of the poetic lines, served to show the structure of the song, i.e. which line introduced a new event. On the other hand, in the quatrain sung by Geide with the familiar 8-7-8-7 syllable pattern, the durations of lines differed from each other by approximately the duration of a syllable rather than reflecting any larger organization.

Figure 5. A sung repeated phrase from the historical recordings and in a contemporary production.

In Wilium’s song, the durations of vowels are consistent but not sensitive to contrastive vowel length. The dark line represents the first time Wilium sings the phrase; the lighter line is his repetition. The text translates as: ‘That, dear son, is your sister.’ The bottom panel shows the durations of the sung syllables in the final line of the quatrain and its repetition by I. A. Like in Wilium’s song 100 years previously, the melody is the primary factor in predicting the durations of syllables and lines

=====

The contemporary song performed by I. A. and J. R. had the same metrical structure as the spoken variant; in the song, the durations of metric feet differed depending on the singer's judgment about appropriate performance. The standard deviation, as an estimate of variability, was close to 400 ms. for both singers. I. A.'s song also showed consistent durations in a repeated phrase, just like in the song by Wilium 100 years earlier.

5. Poetic meter and prosody

Since the meter of poems and the melody of songs employ some of the same phonetic materials as the prosodic patterns of speech do, they inevitably affect each other in performance. In Latvian prosody, these would be relatively fixed lexical stress, syllable tones, and contrastive vowel durations.

5.1. Lexical stress and syllable tones

Except for a handful of words, stress in Latvian is fixed on the first syllable of a word, thus favoring trochaic and dactylic metrical feet. Yet both in songs and in recitations, there is some freedom in the relationship between stressed syllables and meter. For example, in Endzelins' recitation the two words *ka tu* 'that you' seem to form a trochaic foot that places a typically unstressed function word in a stress-bearing position. In an even more noticeable departure from the trochaic stress pattern, in the modern rendering of the line *div' pļaviņas* 'two meadows' of a traditional *daina*, the stress expected on the first syllable of *pļaviņas* was shifted to the second syllable. Syllables sometimes also received exaggerated emphasis for semantic reasons. For example, Filipow in his song performance emphasized and prolonged the short vowel in the word *ej* 'go' when it fell at the beginning of a line. Similarly, Geide prolonged the function word *ja* 'if' when it was line-initial. Obviously, lexical stress is not rigidly maintained but it is responsible for the typical Latvian metrical structure in building the metrical feet used in poems and songs.

There is a considerable variation in how Latvians produce syllable tones. Most Latvians use two tones, but they are not always

consistent among themselves in how they use them (Kariņš 1996). Since the recordings from the WWI period were noisy, we could not determine with certainty how (or if) the participants used syllable tones in a recitation or song. In contemporary recordings, syllable tones did not play any noticeable role in meter or melody.

5.2. Contrastive vowel length

Lehiste (2004) has reported that in Estonian folk songs contrastive vowel length is neutralized – namely, rhythm and melody overrides the linguistic opposition. We found the same tendency to neutralize vowel length in Latvian as well. Figure 5 shows vowel durations in a phrase sung by Wilium. As mentioned previously, the durations of long and short vowels in the first four syllables were quite similar. On the other hand, the diphthong in the word *tav* ‘your’ had almost twice the duration of the preceding vowels, due to phrasal emphasis.

Although comparing all long and all short vowels in a song ignores a great deal of phonetic detail, including the contribution of syllable tones as well as individual variation, the contrast can be estimated by looking at their ratios. In an ideal case, we would expect long vowels to have at least twice the duration of short vowels, or a ratio of at least 2 to 1 (Liepa 1979; Markus, Bond 1999). Averaged across all long and short vowels, the ratio in Wilium’s song was 1.4 to 1. In the song by Geide, the ratio was 1.2 to 1, and in Filipow’s song, long and short vowel durations were almost identical, a ratio of 1.03 to 1. These ratios imply that in the performance of songs the produced vowel durations were primarily determined by rhythm and melody, neutralizing the length opposition.

However, vowel duration contrasts were present in spoken poems. Even though poems employ rhythm in metrical structure, the contrasts between long and short vowels were maintained. In the poem recited by Endzelins, the long to short vowel ratio was 1.95 to 1, and in Meier’s recitation the ratio was 2.6 to 1. The same pattern is clearly present in the contemporary performance of a song and poem by I. A. In her song, the long and short vowels were almost identical in duration, a ratio of 1.03, while in the recited poem the ratio was 1.87. In the recitation of M. R., the ratio was 2.8. Only J. R. departed

=====
somewhat from this pattern; in the recited poem, the long vowels were almost exactly twice the duration of short vowels, 1.98 but in the song the ratio of 1.75 suggested some differentiation between long and short vowels. As the durations of vowels in songs can be employed for performance goals, leading to a great deal of variability, the ratios should be considered to be no more than suggestive. We conclude that typically the melody of a song overrides the contrastive vowel length, and that this pattern has existed for at least 100 years.

Conclusion

In this brief report, we offer a few observations about the production of melody and meter by the participants in the recordings from the WWI period and from contemporary Latvia when performing songs and poems.

- One participant of the WWI recordings seemed to modify the syllable durations in recitations to some degree. For the majority of the participants, syllable durations were determined by the length of the syllable nucleus, and emphasis was related to syntax and semantics.
- Durations of the traditional Latvian trochees and dactyls were flexible. Informants used the traditional meters of recited poems in different ways. When a respondent imposed the meter too strictly on the text, as shown by the duration of metric feet, the result sounded artificial to modern listeners.
- Some informants varied the durations of poetic lines systematically, probably in response to perceived organization.
- Modern recitation style for poems approximated natural speech whereas the styles used in the historical recordings varied.
- Vowel durations in songs were determined by the melody much more than by the prosodic requirements of the language, while the rhythm of recited poems left room for distinguishing long and short vowels.
- In the recordings of songs and poems from the WWI period, the participants omitted or inserted vowels – the so-called padding vowels – as they felt appropriate, in accordance with

the meter or the melody. It is likely that the selection of material for recording was in part responsible for that.

- None of the modern recitations and songs showed any inserted vowels though one respondent omitted vowels in inflection.

Examining the interactions of the prosody of the language with poetic meter, we found that when reciting poems, the informants mostly maintained the lexical stress and contrastive vowel durations. They also tended to maintain the lexical stress in songs, but not contrastive vowel durations. Syllable tones did not seem to play much of a role in either songs or poems. Though the examined material recorded during the WWI period and today was different, we found more similarities than differences when looking at general trends in singing and recitation. Perhaps the modern recitations of poems were closer to ordinary speech in the use of rhythm and due to the lack of padding vowels. Nevertheless, we found more continuity than change.

Acknowledgements

This paper could not have been completed without the assistance of Jaan Ross, Erica Thompson, Valerie Thompson, and Michael Willenbacher. The generosity of Humboldt University in sharing the recordings from the Sound Archive is gratefully acknowledged.

References

- Bond 1990** – Bond, Dzintra. The duration of metric feet and metric lines in a contemporary Latvian poem. In: Metuzāle-Kangere, Baiba; Rinholm, Helge D. (eds.). *Symposium Balticum: A Festschrift to honour Professor Velta Rūķe-Draviņa*. Hamburg: Helmut Buske Verlag, 1990, 21–26.
- Bond et al. 2016** – Bond, Dzintra; Markus, Dace; Stockmal, Verna. *Voices from the past: Latvian recordings in POW camps during WWI*. Paper presented at AABS. Philadelphia, PA, 2016.
- Bond et al. 2018** – Bond, Dzintra; Shockey, Linda; Markus, Dace. Quantity and Duration in Latvian Songs from World War I: Some Preliminary Observations. *Linguistica Lettica*, 26. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2018, 46–54.

- =====
- Bonda, Markus 2009** – Bonda, Dzintra; Markus, Dace. Valodas fonētisko līdzekļu maiņa dziedājumā. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 13 (I). Liepāja: Liepājas Universitāte, 2009, 16–23.
- Doegen 1919** – Doegen, Wilhelm. *Kriegsgefangene Völker*. Berlin: Dietrich Reimer, 1919.
- Fabb 1997** – Fabb, Nigel. *Linguistics and Literature: Language in the Verbal Arts of the World*. Malden, MA: Blackwell, 1997.
- Fabb 2003** – Fabb, Nigel. Linguistics and literature. In: Aronoff, Mark; Rees-Miller, Janie (eds.). *The Handbook of Linguistics*. Malden, MA: Blackwell, 2003, 446–465.
- Jakobson 1960** – Jakobson, Roman. Linguistics and poetics. In: Sebeok, Thomas A. (ed.). *Style in Language*. Cambridge, MA: MIT Press, 1960.
- Kariņš 1996** – Kariņš, Krišjānis. *The Prosodic Structure of Latvian: A Dissertation*. University of Pennsylvania, 1996.
- Lehiste 1977** – Lehiste, Ilse. Quantity in Estonian language and poetry. *Journal of Baltic Studies*, 8(2), 1977, 130–141.
- Lehiste 2004** – Lehiste, Ilse. *Prosody in speech and singing*. Paper presented at ISCA. Nara, Japan, 2004.
- Lehiste, Bond 1984** – Lehiste, Ilse; Bond, Dzintra. The phonetic realization of trochaic meter in Latvian and Estonian. *Journal of Baltic Studies*, 15(4), 1984, 293–302.
- Liepa 1979** – Liepa, Elmārs. *Vokālisma un zilbju kvantitatē latviešu literārajā valodā* [Vowel and Syllable Quantity in Literary Latvian]. Rīga: Zinātne, 1979.
- Markus, Bond 1999** – Markus, Dace; Bond, Dzintra. Stress and length in learning Latvian. *Proceedings of 14th International Congress of Phonetic Sciences*, 1999, 563–566.
- Ross 2012** – Ross, Jaan (ed.). *Encapsulated Voices: Estonian Sound Recordings from the German Prisoner of War Camps, 1916–1918*. Köln: Böhlau Verlag, 2012.
- Zeps 1972** – Zeps, Valdis J. Folk meters and Latvian verse. *Lituanus*, 18 (2). Chicago: Lituanius Foundation, 1972, 10–26.
- Zeps 1973** – Zeps, Valdis J. Latvian folk meters and styles. In: Anderson, Stephen R.; Kiparsky, Paul (eds.). *A Festschrift for Morris Halle*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1973, 207–211.
- Zeps 1989** – Zeps, Valdis J. Metric tendencies of the Latvian folk trochee. In: Viķis-Freibergs, Vaira (ed.). *Linguistics and Poetics of Latvian Folk Songs*. Kingston and Montreal: McGill-Queens's University Press, 1989, 247–257.

**Dace MARKUS, Dina BETHERE, Kārlis MARKUS,
Tija ZĪRIŅA, Alise VALTERE, Marta JAKUŠINA**

**PIRMSSKOLAS VECUMA MAZĀKUMTAUTĪBU
BĒRNU RUNAS IERAKSTI LATGALĒ:
NORISE, REZULTĀTI, SECINĀJUMI¹**

**Speech recordings of preschool-aged ethnic minority
children in Latgale: procedure, results, conclusions**

Abstract

The research was conducted in the framework of the National research programme “Latvian Language”. Its aim was to analyze the data of children’s speech collected by the researchers during the summer 2020 in Latgale preschools of ethnic minorities in order to assess the language skills of these children. The paper analyzes only the recordings of children from preschool groups with Russian as the language of instruction. The research results show that the tested language skills of these children do not meet the requirements of the Regulation of the Cabinet of Ministers No. 716 and are not sufficient to begin school education in Latvian or bilingually. The best results were achieved in spoken Latvian, because children in preschool age can very well reproduce the pronunciation of another language, especially after it is demonstrated. Limited vocabulary, under-developed dialogue speech and disturbed language fluency are interconnected phenomena, which correlate with the very limited grammar knowledge of the tested children. Their reading skills are also not in accordance with the defined requirements. The research results clearly show that ethnic minority children of preschool institutions can reproduce well, but their Latvian language skills in general are poor, consequently their performance in Latvian is inadequate for everyday life. The surveyed children speak Russian in their families, while Latvian, including the Latgalian subdialects, is not used there.

¹ Raksts izstrādāts Valsts pētījumu programmas projektā „Latviešu valoda” (Nr. VPP-IZM-2018/2-0002).

=====

The authors conclude that it is highly necessary to enhance the use of Latvian in preschool groups with Russian language instruction in order to fully implement the bilingual education.

Keywords: *acquisition of Latvian, bilingual training, ethnic minorities, Latgale*

1. Pētījuma mērķis

Analizēt Latgalē veiktos pirmsskolas vecuma mazākumtautību bērnu runas ierakstus un izstrādāt secinājumus, lai gūtu informāciju par Latgales pirmsskolas izglītības iestādes apmeklējošo mazākumtautību bērnu valsts valodas prasmi.

2. Pētījuma norise un metodika

Valsts pētījumu programmas „Latviešu valoda” latviešu valodas apguves pētnieku grupa 2020. gada jūnijā ierakstīja pirmsskolas vecuma bērnu runu atsevišķi 3 grupās: 1) mazākumtautību bērnu runa, kuri apmeklē grupas ar latviešu valodu ikdienā; 2) mazākumtautību bērnu runa, kuri apmeklē grupas ar krievu valodu ikdienā un 3) latviešu bērnu runa. Anna Vulāne un Elīta Stikute raksta: „Mēs ienākam kultūras pasaulē un sociumā ar valodu un caur valodu. Kā zināms, viens no valodas attīstības un saglabāšanas nosacījumiem ir tās apguves kvalitāte jau agrīnā bērnībā, pilnvērtīga izmantošana un padziļināta iepazīšana izglītības procesā un pozitīva, atbildīga attieksme pret valodu un nacionālo literāro mantojumu visā dzīves laikā.” (Vulāne, Stikute 2016: 90) Tā kā pētījumā iesaistītās pirmsskolas izglītības iestādes atrodas Latgalē, kur dažkārt vērojams izlokšņu lietojums arī jauktu tautību ģimenē, pētījuma laikā visiem bērniem tika uzdots papildjautājums, vai bērns runā latgaliski, šo jautājumu uzdeva latgaliski runājoša intervijas dalībniece, mudinot bērnu iesaistīties sarunā. Šādā sakarā A. Vulāne un E. Stikute norāda: „Ne mazāk svarīgi, lai jau pirmsskolas posmā izlokšnes telpā dzīvojošiem bērniem veidotos apziņa, ka viņu dzimtā izlokšne ir vērtība un no tās nav jāvairās.” (Vulāne, Stikute 2016: 94) Latviešu valodas prasme tika analizēta sadaļās: dialogruna, runas plūdums, izruna, vārdu

krājums, gramatika un lasītprasme. Vērtējums tika veikts ballēs, nosakot latviešu valodas apguves līmeni:

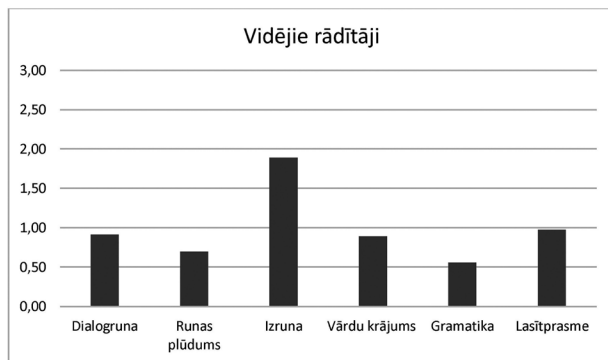
- 0 (nepietiekams līmenis) – neuzrāda, vai uzrāda ļoti minimālas (< 5 %) zināšanas un prasmes,
- 1 (zems līmenis) – uzrāda minimālas (< 25 %) zināšanas un prasmes,
- 2 (vidējs līmenis) – uzrāda viduvējas (> 50 %) zināšanas un prasmes,
- 3 (augsts līmenis) – uzrāda labas (> 75 %) zināšanas un prasmes.

Pētījumā izmantots jau iepriekšējās latviešu valodas prasmes pārbaudēs 2019. gadā aprobēts tests (Markus, Zīriņa 2019), kura laikā sarunā ar bērnu lietoti izteiksmīgi, labas kvalitātes attēli par ikdienā redzamām reālijām. Jautājumi aptver ne tikai iepazīšanos, priekšmetu vai darbību nosaukumus, bet arī salīdzināšanu, saskaitīšanu un atņemšanu, krāsu noteikšanu. Sarunas sākumā un beigās tiek rādīts sižetisks attēls, kā arī tiek pārbaudīta bērnu prasme pazīt burtus, lasīt zilbes un vienkāršus vārdus. Saruna ar vienu bērnu nepārsniedz 20 minūtes, cenšoties rast līdzsvaru starp valodas zināšanu un valodas lietojuma pārbaudi (skat. Bérešová 2019: 8). Ja vecāki vai ārsti neļauj bērnam rādīt attēlus datora ekrānā, tiek izmantoti attēli papīra formā.

Šajā rakstā izmantoti tikai pirmsskolas vecuma mazākumtautību bērnu runas ieraksti grupās ar krievu valodu ikdienā. Kaut arī 2020. gada rudenī bērniem būtu bijis jāsāk mācības 1. klasē, ne visi jūnijā sastaptie bērnu vecāki piekrita viņu bērnu valodas pārbaudei, tādēļ šajā eksperimentālajā pētījumā analizēti tikai 9 mazākumtautību bērnu latviešu valodas ieraksti. Pētījumu plānots turpināt arī citās Latgales pirmsskolas izglītības iestādēs. Rakstā analizētas latviešu valodas kļūdas un bērnu gatavība sākt mācības 1. klasē latviešu valodā vai bilingvāli. Kaut arī šo bērnu dzimtā valoda nav latviešu, bet ģimenes locekļi var būt dažādu tautību, tika uzdots jautājums arī par prasmī runāt latgaliski. Ārpus šī pārskata atstāti Rēzeknē veikto latviešu un mazākumtautību bērnu runas ierakstu analīzes rezultāti no grupām ar latviešu valodu ikdienā.

3. Rezultāti

Latgalē veikto mazākumtautību bērnu runas ierakstu analīzē vērojamā latviešu valodas prasme ir pārsvarā nepietiekamā vai zemā līmenī, tā novērtēta aptuveni ar 0,5–2 ballēm (skat. 1. att.).

1. attēls. Pirmsskolas vecuma mazākumtautību bērnu latviešu valodas apguve grupās ar krievu valodu ikdienā

3.1. Dialogruna (vidēji 0,91 balle)

Tā kā pārbaudē iesaistīto mazākumtautību bērnu vārdu krājums latviešu valodā ir ļoti mazs, arī dialogruna neveicas. Bērni saprot tikai daļu norāžu, paši sarunu neuzsāk un jautājumus neveido. Gadījumos, kad bērns ir sapratis jautājumu un atbild uz to, atbildi veido viens vai divi vārdi. Lielākā daļa bērnu saveicinās, nosauc savu vārdu un vecumu, bet tad saruna apraujas.

3.2. Runas plūdums (vidēji 0,69 balles)

Mazā vārdu krājuma un gramatikas vājo zināšanu dēļ bērni nerunā raiti, atbild īsi, vairāk – ar vienu vai diviem vārdiem, loģiski saistīta runa neveidojas, ietur garas pauzes, pāriet uz runu krievu valodā, tajā bērns runā raiti, dzimtās valodas lietojuma grūtības nav konstatējamas (skat. arī Tomme-Jukēvica 2018: 84).

3.3. Izruna (vidēji 1,89 balles)

Izrunas rādītāji pārbaudītajiem bērniem ir vislabākie, tomēr arī to vidējais rādītājs tikai tuvinās vidējam līmenim. Garo patskaņu izrunu

visi bērni nav apguvuši vienādi, tomēr vārdus *ābols*, *jā* visi aptaujātie runā ar garajiem patskaņiem. Tie, kuri zina vārdus *šķēres*, *krāsa*, *burkāns* (arī *bukāns*), arī šos vārdus runā ar garajiem patskaņiem. Atsevišķi bērni zina vēl dažus vārdus ar garajiem patskaņiem un pareizi tos izrunā, piemēram, *māsa*, *brīnumi*, *rozā*, *lasīt*. Interesanti, ka krievu valodai līdzīgo vārdu *ģitāra* vairāki bērni izrunā ar palatalizētu [gʲ] vai cieto g, bet garais patskanis dažkārt tiek izrunāts precīzi. Garo patskaņu aizstāšana ar īsajiem dominē vārdos *krūze* > *kruze*, *lācis* > *lācis*, *brūna* > *bruna*, *kājas* > *kajas*, *trijstūris* > *trijsturis*, vienā gadījumā, kad vārdā ir divi garie patskaņi, izrunā tikai vienu: *brūnā* > *brunā*.

Platā e [æ] vietā šaurais e izrunāts tikai trīs gadījumos: *medus*, *zēns* un *ēd* (tagadnes 3. personā).

Mīkstos līdzskaņus *ķ* un *ģ* mazākumtautību bērni aizstāj attiecīgi ar palatalizētu [kʲ] un [gʲ] vai ar cietajiem *k* un *g*, piemēram, [gʲitāra], [gitāra], [škʲēres], [škēres], bet vārdos *zeķe*, *zeķīte* līdzskaņa *ķ* izruna atbilst latviešu valodas pareizrunai.

Viens bērns izvairās no *č* izrunas vārdā *lāči*, aizstājot to ar *lāci*, bet krievu valodas vārdā *č* izrunā, pieliekot latvisko galotni: *čaiķas*.

Kopumā daudzos gadījumos bērni nezina pašus vārdus, bet labi atdarina priekšā pateikto vārdu izrunu. Vienā gadījumā, atkārtojot vārdu *medus*, bērns neizrunā īso plato e [æ], bet gan garo šauro ē: *mēdus*.

Vairākas logopēdiska rakstura grūtības tika novērotas vienam bērnam – viņš vairākos vārdos līdzskani *r* izlaiž vai aizstāj ar *l* vai *j*, piemēram, *durvis* > *duvis*, *kurpe* > *kuppe*, *trīs* > *tīs*, *krūze* > *klūze*, *krāsas* > *klāsas*, *griež* > *gjiež*, bet citos vārdos *r* izrunāja: *šķēres* > *škēres*, *čepure* > *čepure*. Šis pats bērns arī līdzskani *ļ* aizstāj ar *j*: *bloda* > *bjoda*. Diftongiskā savienojuma *-ul-* vietā viņš runā garu *ū*: *gulta* > *gūta*. Divskani *o* [uo] bērns izrunā pareizi vārdā *ābols*, bet vārdā *pogas* divskaņa vietā runā garo *ō*: [pōgas]. Vēl cits bērns palatalizē vairākus līdzskaņus: [zʲila], [burkansʲ], [lecʲ].

Krievu valodas vārda *шесѣ* ietekmē viens bērns runā *šesi*, mainot vārdā *seši* līdzskaņus vietām, cits bērns šo vārdu izrunā *sesi*.

Kopumā pārbaudīto bērnu izrunas kļūdas ir tipiskas krievu valodas runātājiem, apgūstot latviešu valodu (skat. Markus 2018; Tomme-Jukēvica 2018: 86–95).

3.4. Vārdu krājums (vidēji 0,89 balles)

Vērojams vārdu trūkums, runājot latviski, tādos gadījumos bērns vai nu neatbild, vai lieto krievu valodas vārdus: *пуговицы, мед, дверь, режет, краски, сандаль, жираф*. Piemēram, dažas bērnu atbildes uz jautājumiem: *Ko vēl var liet krūzē? – Сахар и чай; Kurš spēlē ģitāru? – Дома; Cik tev ir kurpju? – А у меня divi; Tu dzīvo Latvijā? – Я в Рязани живу*. Vārdu trūkums latviešu valodā vērojams arī tad, kad bērns stāsta, ka mājās ar mammu, dažreiz ar tēti vai vectēvu runājot latviski. Vārda *durvis* vietā viens bērns saka *galda*, vārda *dvielis* vietā saka *slauķa*.

Viens bērns apguvis frāzi *Mamma man nesaka*, ko lieto vienmēr, kad nezina atbildi uz jautājumu. Tas, ka bērni cenšas pāriet uz sarunu krievu valodā, rāda, ka kopumā latviešu valodas lietojuma prakse viņu ikdienā ir nepietiekama, to atzīmējuši arī iepriekšējo pētījumu autori (sal. Markus 2018; Stangaine 2016; Tomme-Jukēvica 2018).

Neviens no aptaujātajiem bērniem mājās latgaliski nerunā.

3.5. Gramatika (vidēji 0,56 balles)

Vārdus pārsvarā lieto pamatformā, neloka, piemēram, *brīnumu* > *brīnumi*, *zaļas acis* > *zaļš acis*, *zem cepures* > *zem cepure*. Uz jautājumu *Ko dara zēns?* bērns atbild: *Ēst*.

Neprotot lietot atgriezenisko darbības vārdu *mācīties*, bērns formu *mācās* aizstāj ar *māca*. Savukārt nenostiprināta lietojuma rezultātā viens bērns, atbildot, ko dara ar burkānu, vienkāršās formas *ēd* vietā saka *ēdies*.

Daudzskaitļa vietā bērni bieži lieto vienskaitli, piemēram, *lāči* > *lācis*, arī skaitot: *divi lācis*.

Sieviešu dzimtes vārdus pārveido vīriešu dzimtē, piemēram, *meitene* > *meitens*, *šķēres* > *šķeri*. Jūk gan dzimte, gan skaitlis: *zeķe* (sieviešu dzimtē un vienskaitlī) > *zeki* (vīriešu dzimtē un daudzskaitlī), *divas acis* (sieviešu dzimtē un daudzskaitlī) > *divi ācis* (vīriešu dzimtē un daudzskaitlī), pēdējā vārdā arī hipernormāls garais *ā*.

Lieto citu iegaumētu darbības vārda formu, piemēram, *ēd* > *ēdu* // *ēda*.

Daudzskaitlinieku *durvis* viens bērns skaita – *viens durvis*, bet cits pārveido to ar citu galotni: *durvas*, bet darbības vārda formai *sēd* pieliek galotni – *sēda*.

Šķiet, ka bērns sajaucis divus vārdus – *burkāns* un *gurķis*, tā rezultātā, rādot burkānu, viņš atbild ar jaundarinātu salikteni *burķis*.

Kodu pārslēgšana no dzimtās valodas uz latviešu valodu šiem bērniem sagādā grūtības, tādēļ rodas arī tādas „latviskotās” formas kā *kruže* ‘krūze’ un *foļeta* ‘violela’, kā arī gaidītās atbildes *zeķes ir kājās* vietā bērns cenšas latviski tulkot krievisko konstrukciju, rezultātā iznāk *zeķes uz kajas*.

Dažreiz bērns automātiski atkārtoti jautājumā iekļauto vārdformu. Piemēram, uz jautājumu *Kur dabū medu?* bērns atbild: *Mēdu*. Uz jautājumu *Cik pogu ir attēlā?* bērns atbild: *Pogu*. Atbildes ir īsas un vienvērdīgas – ar vienu vārdu vai pāris vārdiem. Pārbaudīto bērnu kļūdas arī gramatikā ir tipiskas krievu valodas runātājiem, apgūstot latviešu valodu (skat. Markus 2018; Tomme-Jukēvica 2018: 96–114, 145).

3.6. Lasītprasme (vidēji 0,97 balles)

Šis ir otrs labākais latviešu valodas prasmes rādītājs minētajā pētījumā, tā rezultātus būtiski uzlabo divu bērnu laba lasītprasme, kas novērtēta vidēji ar 2,5 un 2,75 ballēm, tomēr visu pārējo bērnu lasītprasme ir nepietiekama, kas ir starp pilnīgu neprasmi (2 bērniem novērtēta ar 0 ballēm) un zemu prasmes līmeni (0,75 balles), kas tuvojas vidējam līmenim. Interesanti, ka lasītprasme nekorelē ar vārdu krājuma zināšanām, jo abiem bērniem, kuri prot izlasīt vārdus, vārdu krājums ir mazs (0,33–0,67 balles), lasīšana notiek mehāniski, bez vārdu nozīmes izpratnes. Kopumā vairākums pārbaudīto pirmsskolas vecuma mazākumtautību bērnu pazīst latviešu valodas burtus, bet tikai divi bērni prot izlasīt zilbes un vārdus. Jāatzīst, ka arī vecākiem ir atšķirīgi uzskati par to, vai bērnam jāapgūst lasītprasme pirms skolas laika, vai arī tas ir pirmās klases uzdevums. Tomēr jāņem vērā, ka 2018. gada Ministru kabineta noteikumos Nr. 716 norādītas prasības, ka „bērns, kurš apguvis mazākumtautību pirmsskolas izglītības programmu, latviešu valodā atbild uz jautājumiem par redzēto un dzirdēto, jautā, lai iegūtu informāciju, izsaka savas vajadzības, iesaistās sarunā par tematiem, kuri saistīti ar ikdienu un mācību procesu; mācās pareizi izrunāt skaņas, pazīst iespiestos burtus, lasa īsus ikdienas situācijās un mācību procesā biežāk lietojamus vārdus” (MK 2018: p.10.1.2.).

Secinājumi

Divās Latgales pirmsskolas izglītības iestāžu grupās ar krievu valodu ikdienā veiktie runas ieraksti rāda, ka pārbaudīto pirmsskolas vecuma mazākumtautību bērnu latviešu valodas prasme ir nepietiekamā līmenī un neatbilst 2018. gada Ministru kabineta noteikumos Nr. 716 norādītajām prasībām, lai bērni būtu sagatavojušies sākt mācības skolā latviešu valodā vai bilingvāli.

Pētījumā iesaistīto mazākumtautību bērnu latviešu valodas prasmes vērtēšanā labākie ir izrunas rezultāti.

Kaut arī ir pārbaudē vērojamas citu tautu pieaugušajiem tipiskas izrunas kļūdas, pirmsskolas vecumā bērni lielāko tiesu labi māc atdarināt citas valodas izrunu, īpaši, ja tā tiek iepriekš demonstrēta.

Ierobežots vārdu krājums, neattīstīta dialogruna un traucēts runas plūdums ir savstarpēji saistīti kritēriji, ko ietekmē arī pārbaudīto bērnu gramatikas minimālās zināšanas.

Pētījuma rezultāti ļoti uzskatāmi rāda, ka pirmsskolas vecuma mazākumtautību bērni spēj labi atdarināt, bet latviešu valodu kopumā neprot, tātad viņu ikdienā ir nepietiekams latviešu valodas lietojums.

Pārbaudītie mazākumtautību bērni latgaliski nerunā.

Latgalē veikto bērnu runas ierakstu analīzes rezultāti uzskatāmi pārliecina, ka pirmsskolas izglītības iestāžu mazākumtautību bērnu grupās ar krievu valodu ikdienā ir akūti nepieciešams pastiprināt latviešu valodas lietojumu, īstenojot reālu bilingvālu izglītību un palīdzot bērniem sagatavoties mācībām 1. klasē latviešu valodā vai bilingvāli.

Literatūra

Béřešová 2019 – Béřešová, Jana. Supporting objectivity in testing speaking skills. *Educational Alternatives*. Journal of International Scientific Publications, vol. 17. 2019, 8–15. Pieejams tiešsaistē: www.scientific-publications.net [skatīts 05.11.2020.].

Markus 2018 – Markus, Dace. *Prognozējamā neprognozējamība. Bērnu valoda Latvijā*. Zinātniska monogrāfija. Rīga: Zinātne, 2018.

Markus, Zīriņa 2019 – Markus, Dace; Zīriņa, Tija. Assessment tools of Latvian language acquisition: problems and application versions. *INTED 2019*.

Conference Proceedings. 11–13 March, 2019. Valencia, Spain. IATED Academy, 2019, 3242–3247. Pieejams tiešsaistē: <https://library.iated.org/view/MARKUS2019ASS> [skatīts 05.11.2020.].

MK 2018 – *Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un pirmsskolas izglītības programmu paraugiem*. Ministru kabineta noteikumi Nr. 716; pieņemti 21.11.2018. Pieejams tiešsaistē: <https://likumi.lv/ta/id/303371-noteikumi-par-valsts-pirmsskolas-izglitiba-vadlinijam-un-pirmsskolas-izglitiba-programmu-paraugiem> [skatīts 05.11.2020.].

Stangaine 2016 – Stangaine, Inga. Pirmsskolas vecuma bērna valodas apguves nozīme komunikācijā. *Bērnu valoda Latvijā 21. gadsimtā*, II. Rīga: RaKa, 2016, 175.–197.

Tomme-Jukēvica 2018 – Tomme-Jukēvica, Ingēra. *Bilingvālo rusofono pirmsskolas vecuma bērnu latviešu runas specifika*. Promocijas darbs filoloģijas doktora grāda iegūšanai valodniecības zinātņu nozares lietišķās valodniecības apakšnozarē. Zin. vad. *Dr. philol. A. Vulāne*. Ventspils: Ventspils Augstskola, 2018.

Vulāne, Stikute 2016 – Vulāne, Anna; Stikute, Elita. Latgaliskais komponents latviešu valodas un literatūras apgūvē: no pirmsskolas līdz vidusskolai (1990–2015). *Via Latgalica*, VIII. Humanitāro zinātņu žurnāls. Rēzekne: Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, 2016, 88.–101.

Liene MARKUS-NARVILA

LEJASKURZEMES IZLOKŠŅU NOZĪMĪGĀKIE
PĒTĪJUMI LATVIEŠU VĀLODniecĪBĀ
21. GADSIMTĀ¹

**Most significant research of the subdialects of Lower
Kurzeme in Latvian linguistics in the 21st century**

Abstract

The subdialects spoken in Lower Kurzeme have often been in the focus of attention not only of Latvian and Baltic linguists and language enthusiasts. A descriptive overview of the data of these subdialects and their research in Latvian linguistics from its beginnings until 2004 was provided by Brigita Bušmane in her article “Lejaskurzemes izlokšņu dotumi un pētījumi latviešu valodniecībā”. However, as 16 years have passed since that publication, new studies have been conducted and new data have been found in different fields of linguistics: in phonetics, morphology, vocabulary, syntax, and onomastics.

In this paper, the main attention is paid to some general studies in dialectal phonetics and vocabulary, e.g. “The Atlas of the Latvian Dialects. Phonetics”. Some other publications that have appeared during the last 16 years, are also reviewed: e.g. the dictionary of the Nīca subdialect compiled by Bušmane; the monograph by Daiga Straupeniece about the variety of the Latvian language spoken in Lithuania (namely in Būtiņģe and Sventāja), as well as some compilations of subdialectal texts of Lower Kurzeme. The supplement of this paper contains a full bibliography on the topic of Lower Kurzeme subdialects from 2004 to 2019.

Keywords: *Lower Kurzeme, bibliography, subdialects, research, dialectology*

¹ Raksts izstrādāts Valsts pētījumu programmas projektā „Latviešu valoda” (Nr. VPP-IZM-2018/2-0002).

Lejaskurzeme ir kultūrvēsturisks jēdziens, kas lietots 19. gs. beigās un 20. gs. (par to Laumane 2004: 3). Īpaši tas ir aktualizējies 21. gs. sākumā, kad Lejaskurzemes nemateriālās kultūras (tostarp valodas) izpētē aktīvi ir iesaistījušies Liepājas Universitātes (turpmāk – LiepU) pētnieki. Etnogrāfiski savdabīgā Lejaskurzemes novada robežas nav stingri iezīmētas (Avoti 2016: 79). Tradicionāli par Lejaskurzemi tiek uzlūkoti bijušā Liepājas rajona dienviddaļas pagasti – Aizvīķi, Bārta, Dunika, Embūte, Gavieze, Gramzda, Grobiņa, Kalēti, Nīca, Pērkone, Priekule, Purmsāti, Rucava, Vaiņode, Virga (par to skat. arī LEV 2002; skat. 1. attēlu).

Lejaskurzēmē runātā valoda jau kopš seniem laikiem bijusi valodnieku un valodas interesentu izpētes objekts. Lejaskurzemes izlokšņu senākie dotumi rodami jau 17. gs. – Jāņa Langija 1685. gada vārdnīcā (Langijs 1685). Aprakstu par Lejaskurzemes valodas pētījumiem no tās pirmsākumiem līdz 2004. gadam apkopojusi Brigita Bušmane aprakstā „Lejaskurzemes izlokšņu dotumi un pētījumi latviešu valodniecībā”, kas publicēts krājumā „Mana novada valoda – Lejaskurzeme” (Bušmane 2004: 290–310). Kopš tā laika pagājuši jau 16 gadi, nākuši klāt daudzi jauni pētījumi dažādās valodniecības jomās: fonētikā, vārddarināšanā, morfoloģijā, leksikā, sintaksē un onomastikā.

Rakstā, izņemot atsevišķus specifiskus vispārīgus pētījumus, nav aplūkoti izdevumi, kuros Lejaskurzēmē lietotā valoda atspoguļota kādas konkrētas tēmas kontekstā, piemēram, aprakstot dabas parādības latviešu valodā (piemēram, Benitas Laumanes „Vēju un vētru grāmata” (2015)), apģērba nosaukumus latviešu valodā vai kādā konkrētā novadā (piemēram, Aijas Jansones darbs „Rucavnieku apģērbs cauri laikiem (19. gs.–20. gs. sākums)” (2017)), kāda autora rakstu apkopojumā ietvertās atsauces uz atsevišķām Lejaskurzemes valodas iezīmēm (piemēram, Maigones Beitiņas rakstu izlase „Latvietis raksta Latviski” (2016)) u. tml.

Rakstā uzmanība tiek pievērsta atsevišķiem populārzinātniskas ievirzes pētījumiem, kuros konkrētās tēmas izpētē ir iekļauta arī novada valoda, bet netiek aplūkoti folkloras izdevumi, kuros spilgti atspoguļojas Lejaskurzēmē runātā valoda, piemēram, Novadu folkloras sērijā izdotā Māras Vīksnas sastādītā grāmata „Rucavas

garamantas” (2019). Šāda rakstura pētījumi būtu apkopojami un anālizējami atsevišķā publikācijā.

1. attēls. Lejaskurzemes izlokšnes

1. Fonētika un leksika 21. gs. dialektu atlantos

Pētījumu par Lejaskurzemes izlokšņu fonētiskajām parādībām nav daudz. Parasti tie iekļauti plašākos izlokšņu aprakstos, kur izlokšņu pazīmes analizētas izvērstāk, ietverot arī morfoloģisko un leksisko īpatnību aplūkojumu. Viens no fundamentālākajiem pētījumiem par latviešu izlokšņu fonētiku ir 2013. gadā izdotsis „**Latviešu valodas dialektu atlants. Fonētika**”, ko sagatavojis Alberts Sarkanis. Tajā ievietotas 118 kartes, no kurām 114 kartes un komentāri ir veltīti konkrētās fonētiskas parādības atspoguļojumam areālā skatījumā. Tajā iespējams gūt konkrētu informāciju arī par Lejaskurzemes izlokšņu

fonētiskajām pazīmēm. Jāuzsver, ka šajā atlantā pirmo reizi ir iekļautas arī Būtiņģē un Sventājā sastopamās fonētiskās parādības.

2009. gadā, sadarbojoties Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūta (turpmāk – LU LaVI) un Lietuviešu valodas institūta (*Lietuvių kalbos institutas*, turpmāk – LKI) pētniekiem, tapis kopdarbs „**Baltu valodu atlants. Prospekts**” (BVAP 2009). Komentāru autores LU LaVI pētnieces Ilga Jansone, Anna Stafecka un LKI pētnieces Rima Bacevičūte (*Rima Bacevičiūtė*), Asta Leskauskaitē (*Asta Leskauskaitė*); kartes sagatavoja Laura Geržotaite (*Laura Geržotaitė*), Edmunds Trumpa. Atlantā ir 12 kartes un to apraksti, kuros aplūkotas dažādas leksēmas salīdzinošā aspektā (mākoņa, galotnes, paegļa, krupja, ziemas kviešu u. c. nosaukumi). Piebilstams, ka darba ievaddaļā sniegts A. Stafeckas un Dangoles Mikulēnienes (*Danguolė Mikulėnienė*) pārskats par dzīvajām un mirušajām baltu valodām, arī apraksts par latviešu un lietuviešu valodas dialektiem un to klasifikāciju, kā arī pārskats par latviešu valodas ģeolingvistiskās izpētes gaitu un lietuviešu valodas ģeolingvistisko pētījumu apskats.

Atlantā ir izsekots šīm leksēmām visā Latvijas teritorijā, tostarp arī Lejaskurzemē. Kartografētais materiāls uzskatāmi atklāj Lejaskurzemē un Ziemeļrietumlietuvā sastopamo kursismu areālu (skat., piemēram, *gandrs* ‘stārķis’ (BVAP 2009: 153), *pūri* ‘(ziemas) kvieši’ (BVAP 2009: 157)).

2013. gadā ir publicēts LU LaVI un LKI kopdarbs – „**Baltu valodu atlants. Leksika 1: Flora**”. Komentāru autori: LU LaVI pētnieces I. Jansone, Liene Markus-Narvila, A. Stafecka, LKI pētnieki Sauļus Ambrazs (*Saulius Ambrazas*), Rima Bakšiene (*Rima Bakšienė*), Rolands Kregždis (*Rolandas Kregždys*), A. Leskauskaitē, Violeta Meilūnaite (*Violeta Meilūnaitė*); kartes sagatavojuši L. Geržotaite, L. Markus-Narvila, E. Trumpa. Šajā atlantā iekļautas 16 lingvistiskās kartes un apraksti: nātres, pienenes, rudzupuķes, pelašķa, ceļtekas, paegļa, čiekura, kazenes, sīpola, kartupeļa, kāļa, labības, ziemas kviešu, lazdas, bumbieres un galotnes nosaukumi latviešu un lietuviešu izloksnēs. Salīdzinošā aspektā atlantā sniegts pārskats par konkrēto leksēmu lietojumu visās latviešu valodas izloksnēs, tostarp Lejaskurzemē.

Līdzās komentāriem atlantā iekļauts arī R. Kregžda apcerējums „Kopīgā baltu valodu leksika: flora”, kā arī D. Mikulēnienes un

A. Stafeckas pētījums „Latviešu un lietuviešu valodas leksikas ģeolingvistiskie pētījumi”.

Minētie atlanti ir fundamentāli darbi baltu valodniecībā, kas liecina, ka latviešu valodas izloksnes, to vidū arī Lejaskurzemes izloksnes, ir nozīmīgs izpētes avots dažādos aspektos ne tikai latviešu valodniecībā, bet arī baltistikā un indoeiropēistikā. Tie veicina latviešu valodas atpazīstamību Eiropā un pasaulē.

2. Promocijas darbi

21. gs. sākumā tapušas divas disertācijas, kas veltītas konkrētai Lejaskurzemes izloksnei. 2011. gadā aizstāvēta L. Markus-Narvilas disertācija „**Rucavas izloksnes vārdnīca: leksikogrāfiskais un leksiskais aspekts**” (zin. vad. B. Laumane). Tās otrajā daļā „Rucavas izloksnes vārdnīca – leksiskais aspekts” sniegts visai plašs ieskats vienas Lejaskurzemes izloksnes – Rucavas – leksikā, pievēršot uzmanību gan mantotajai leksikai resp. kursismiem, gan aizgūtajai leksikai (lituānismiem, ģermānismiem, slāvismiem), kā arī darinātajai leksikai (sufiksālajiem atvasinājumiem, salikteņiem, vārdkopnosaukumiem). Promocijas darbā pievērsta uzmanība arī iespējamās Rucavas izloksnes vārdnīcas izveides teorētiskajiem un praktiskajiem jautājumiem. Ideja par vārdnīcu līdz šim vēl nav realizējusies, tapis vien elektronisks izdevums „Rucavas izloksnes vārdnīca: Prospekts” (par to skat. tālāk).

Savukārt 2012. gadā promocijas darbu „**Sventājas latviešu valoda – statika un dinamika**” aizstāvējusi Daiga Straupeniece. Lai gan Būtiņģes un Sventājas ciems kopš 1921. gada 20. marta robežkonvencijas noslēgšanas pieder Lietuvai, tomēr Sventājas izloksnes agrākā ģeogrāfiskās atrašanās vieta un tuvums latviešu valodas izloksnēm ļauj to ierindot starp Lejaskurzēmē runātajām izloksnēm, kurā mūsdienās jūtama jau visai liela lietuviešu valodas ietekme.

D. Straupeniece promocijas darbā atklājusi politisko un lingvistisko attiecību mijiedarbību šajā novadā, pievērsusi uzmanību Sventājas izloksnes izpētes teorētiskajiem aspektiem. 2018. gadā uz šīs disertācijas pamata tapusi monogrāfija „Latviešu valoda Lietuvā – Būtiņģē un Sventājā” (par to skat. tālāk).

3. Monogrāfijas, vārdnīcas, izlokšņu apraksti

Pēc 2004. gada latviešu valodniecībā ir publicēti arī vairāki apjomīgāki monogrāfiski pētījumi par Lejaskurzemes vai tai tuvāko izlokšņu valodu (skat. 2. attēlu).

2006. gadā klajā nāk Mirdzas Pīrāgas sagatavotais „**Skrundas izlokšnes apraksts**” (zin. red. Ieva Ozola). (Jāpiezīmē, ka Skrundas izlokšne pie Lejaskurzemes izlokšnēm nosacīti pieskaitāma, jo ģeogrāfiski tā atrodas ārpus iezīmētā areāla, taču zināmas Lejaskurzemes izlokšņu iezīmes vērojamas arī Skrundas izlokšnē.) Aprakstā, izmantojot latviešu dialektoloģijā tradicionālo pieeju, dots pārskats par Skrundas izlokšnes fonētiku, aplūkojot gan fonētisko transkripciju, akcentu, zilbes intonāciju, fonēmu sastāvu un artikulāciju (piemēram, analizēts saknes zilbju vokālisms un tā pārmaiņas, piedēkļu un gala zilbju vokālisms, arī līdzskaņu zudums, līdzskaņu pielikums un piespraudums), pievēršot uzmanību arī citām fonētiskām pārmaiņām, piemēram, asimilācijai, disimilācijai, metatēzei. Atsevišķā nodaļā aplūkota Skrundas izlokšnes morfoloģija – vārdšķiras un to lietojums. Plašāks apraksts ir veltīts verbam. Autore ir sniegusi arī nelielas piezīmes par Skrundas izlokšnes sintaksi. Leksikas apskatā M. Pīrāga ir ietvērusi vairāku vārdu krājuma tematisko grupu apkopojumu, piemēram, dzīvojamās ēkas un tās daļu, mēbeļu, trauku, ēdienu un pārtikas produktu, mājlopu un mājputnu nosaukumus. Sistēmas labad visi vārdi salīdzināti ar Kārļa Mīlenbaha, Jāņa Endzelīna, Edītes Hauzenbergas izstrādātās „Latviešu valodas vārdnīcas” dotumiem (Pīrāga 2006: 2). Kā uzsvērusi grāmatas zinātniskā redaktore I. Ozola, „Skrundas izlokšnes dotumus autore papildinājusi ar vērojumiem par pārmaiņām izlokšnes lietojumā 20. gs. beigās un 21. gs. sākumā” (Pīrāga 2006: 2). Izdevumā ievietoti arī Skrundas pagasta mājvārdi un izlokšnes tekstu paraugi.

2013. gadā L. Markus-Narvila publicē elektronisku izdevumu „**Rucavas izlokšnes vārdnīca: Prospekts**”. Tas daļēji balstīts uz 2012. gadā izstrādāto promocijas darbu, kura teorētiskās nostādnes papildinātas ar Rucavas izlokšnes vārdu sarakstu, kurā iekļauts vairāk nekā 1600 šķirkļa vārdu ar skaidrojumiem un kas, papildinot to ar jaunākajiem izlokšnes dotumiem, nākotnē var kalpot kā pamats Rucavas izlokšnes vārdnīcas izveidei.

2. attēls. Monogrāfijas, vārdnīcas, izlokšņu apraksti

2017. gadā klajā nākusi B. Bušmanes sastādītā „Nīcas izlokšnes vārdnīca. A–I”, bet 2020. gadā tās turpinājums – šķirkļi „J–K” (abu daļu atb. red. Agris Timuška). Vārdnīca sagatavota elektroniskā formā un lejupielādējama LU LaVI mājaslapā (<http://www.lulavi.lv/lu-lavi-gramatas-2005-2020->). Vārdnīcā ietverta Nīcā reģistrētā leksika, nešķirot specifisko, izlokšnei raksturīgo vārdu krājumu no literārās valodas vārdu krājuma, „jo izloksnē, tāpat kā visā valodā, norit nepārtraukts attīstības process, tāpēc nekad nav iespējams fiksēt absolūti visus vārdus un to nozīmes, izsekot vārdu nozīmju maiņai, nozīmju pārnēsumiem un lietojumam visdažādākajās situācijās” (NIV 2017: IV). Tas ir vārdu krājums, kas izloksnē pierakstīts 20. gs. 70.–80. gados, kā arī kopš 2011. gada, kad tiek precizētas vārdu nozīmes, pārbaudīts vairāku leksēmu lietojums pārsvarā vecākās paaudzes pārstāvju valodā (par to skat. NIV 2017: IV, XII). Līdzās autores vākumam izmantota arī vairākos citos avotos, piemēram, B. Laumanes 1963. gadā pierakstītajās atbildēs uz „Latviešu valodas dialektoloģijas atlanta materiālu vākšanas programmas” leksikas daļas jautājumiem, iekļautā Nīcas izlokšnes leksika. Šie avoti izmantoti galvenokārt vārdu semantikas skaidrošanā, retāk to lietojuma ilustrācijai (NIV 2017: IV, XII). Vārdnīcas ievaddaļā sniegtas arī īsas ziņas par Nīcas izlokšnes fonētiku, vārddarināšanu un gramatiskajām īpatnībām (NIV 2017: VI–XI).

Līdz 2020. gada jūlijam ir publicēti šķirkļi no A līdz K. Vārdnīcā iekļauti arī vairāki īpašvārdi – novadam raksturīgi personvārdi, to hipokoristikas (piemēram, *Ādams*, *Dārta* (NIV 2017: 11, 417); *Aļbis*,

Aĩnuža (NIV 2017: 68, 76)), dzĩvnieku vārdi (piemēram, *Brũnaļa, Četaļa* (NIV 2017: 316, 359)), svētku nosaukumi (piemēram, *Vaslavas diēna, Ījapa diēna* (NIV 2017: 437, 720)), vietvārdi (piemēram, *Banaži, Buĩpliens* (NIV 2017: 252, 327)), parasti, ja tiem ir arī sugasvārda funkcijas vai arī tie ietilpst stabilajos vārdu savienojumos. (Plašāk par vārdnĩcas uzbũvi un tajā iekļauto leksiku skat. NIV 2017: XII–XVI.)

2018. gadā izdota D. Straupenieces monogrāfija „**Latviešu valoda Lietuvā – Bũtiņģē un Sventāajā**”, kas latviešu valodniecībā ir pirmais nozĩmĩgākais publicētais pētĩjums par mũsdienu Lietuvas teritorijā runāto latviešu valodu. Monogrāfijā iekļauts pārskats par Bũtiņģi un Sventāju laikmetu griežos – par Latvijas-Lietuvas 1921. gada 20. marta robežkonvenciju, par latviešu skolu jautājumiem, kā arī latviešu valodas dzĩvotspēju Bũtiņģes draudzes dzĩvē. Darbā ir iekļauts arī dažādu valodas parādĩbu apskats. Ir atspoguļotas stabilās un mainĩgās parādĩbas izloksnes fonētikā, dialektālo iezĩmju statika un mainĩba izloksnes morfoloģijā, sniegts leksikas raksturojums, aplũkojot gan ar latviešu literāro valodu kopĩgo leksiku, gan dialektālo leksiku, ir apkopotas dažas leksikas tematiskās grupas – ar faunu, floru, pārtiku un cilvēku saistĩtas. Grāmatas nobeĩgumā iekļauti autores secinājumi, kuros akcentēts, ka „Bũtiņģes un Sventājas latviešu valoda, bũdama Latvijas vidusdialekta kursisko izlokšņu pēctece, ir unikāla XXI gs. latviešu izlokšņu mantojuma daļa” (Straupeniece 2018: 181).

4. Kolektĩvās monogrāfijas

Pēdējo 16 gadu laikā izdotas vairākas kolektĩvās monogrāfijas (skat. 3. attēlu). 2004. gadā izdota kolektĩvā monogrāfija „**Manā novada valoda: Lejaskurzeme**” (zin. red. B. Laumane), kurā ietverti pētĩjumi dažādās valodniecības nozarēs. Tie ir apkopoti četrās daļās: 1. „Lejaskurzemes valoda laiku lokos (17.–21. gs.)”. 2. „Kursiskā leksika”. 3. „Lejaskurzemes izlokšņu tekstu paraugi”. 4. „Bibliogrāfija”. Latviešu valodas izlokšņu izpētē nozĩmĩgi vairāki pirmās daļas raksti. Četros pētĩjumos uzmanĩba pievērsta pirmajām latviešu valodas vārdnĩcām, ko sastādĩjuši Nĩcas un Bārtas mācītāji. Piemēram, šajā sadaļā iekļauts B.Laumanes raksts „Lejaskurzemes izlokšņu īpat-

nības J.Langija vārdnīcā (1685)”, kur aplūkotas tipiskākās fonētiskās un morfoloģiskās īpatnības Jāņa Langija vārdnīcā, salīdzinot tās ar vēlāku laiku izlokšņu pierakstiem. B. Bušmane rakstā „Lejaskurzemes izlokšņu fonētisko parādību atspoguļojums G. Bražes vārdnīcā (1875)” ir izsekojusi fonētiskajām parādībām, kas vērojamas Gustava Bražes 19. gs. vārdnīcā, salīdzinot tās ar mūsdienu Lejaskurzemes izlokšņu dotumiem. Verbu atspoguļojumam G. Bražes vārdnīcā (minot daudzus dialektismus resp. dialektālas formas) ir pievērsusies I. Ozola rakstā „Ar izskaņu *-(d)ināt* atvasinātie darbības vārdi Gustava Bražes vārdnīcā (1875)” (piemēram, *ķedināt* ‘plucināt, izplucināt’, *ošināt* ‘ošņāt, ostīt’, *svabināt* ‘atbrīvot’ u. d. c.). Savukārt M. Beitiņa rakstā „Kā nīcenieki un bārtenieki sarunājušies” pētījusi J. Langija vārdnīcā iekļautās sarunas.

B. Bušmane rakstā „Lejaskurzemes izlokšņu bagātības J. Janševska romānā „Dzimtene”” Lejaskurzemes izlokšņu valodas materiālu aplūkojusi dažādos aspektos.

Lejaskurzemes sintaksei, kas nav biežs izpētes objekts valodniecībā, ir pievērsusies M. Beitiņa rakstā „Vārds teikumā Liepājas novadā”, galveno uzmanību veltot sintaktiskajām vienībām – vārdu savienojumiem, skatot gan publicētos avotus (J. Langija vārdnīcu, B. Bušmanes „Nīcas izlokšne”), gan npublicētos izlokšņu materiālus.

Lejaskurzemes izlokšņu pētniecībā nozīmīgs arī I. Ozolas raksts „Turpat blakus Rucavai: Sventājas latviešu izlokšne”, kas balstīts 20. gs. beigu ekspedīciju materiālos un ir viens no pirmajiem plašākajiem pētījumiem par Sventājā runāto latviešu valodu.

Monogrāfijas nobeigumā iekļauta apjomīga B. Bušmanes sastādīta bibliogrāfija „Lejaskurzemes izlokšņu dotumi un pētījumi latviešu valodniecībā”, kas sniedz pārskatu par Lejaskurzemes izlokšņu materiāliem, to izpēti no 17. gs. līdz 2004. gadam.

2007. gadā (atkārtots izdevums 2008. gadā) izdota kolektīvā monogrāfija „**Rucavā, tur Paurupē... Etnogrāfija, folklorā, valodā**” (red. kol.: B. Laumane, I. Ozola un Gita Girņus). Monogrāfijā iekļauti dažādas tematikas raksti, tajos aplūkota Rucavas novada folklorā, etnogrāfijā, tradīcijas, apģērbs, arī valoda. Piemēram, B. Bušmane rakstā „Ēdieni un to nosaukumi Rucavā”, balstoties uz 20. gs. pierakstiem, analizējusi novadā fiksētos ēdienu nosaukumus. Tajā atklāta šī

vārdu krājuma bagātība, tā saikne ar nosaukumiem lietuviešu izloksnēs (piemēram, *krūpu zupa*, *gruce*, *maišīma putra*; *baltā tīre*, *krūpu tīre*, *meļlā tīre*; *skaldīti* jeb *pārgriezti rāciņi*, *sūri rāciņi*, *riezīks*; *baltais sviests*, *pasukas*).

3. attēls. Kolektīvās monogrāfijas

Divos šī izdevuma rakstos aplūkoti onomastikas jautājumi. B. Laumane rakstā „Rucavas ciemu nosaukumi” analizējusi *Brušvītu ciema*, *Būtiņģes*, *Jūču*, *Kāķišķes*, *Kalnišķu*, *Kraģišķu*, *Ķervju ciema*, *Meirišķes*, *Paurupes*, *Pakalnišķu*, *Palaiņas*, *Papes* u. c. Rucavas novada ciemu nosaukumus, norādot uz to senākajiem reģistrējumiem, vārda variantiem (piemēram, *Būtiņi* jeb *Būtiņu ciems*, arī *Būtiņģi*, tagad *Būtiņģe*), arī iespējamo vārdu cilmi. Savukārt Kristīnes Kapiņas un B. Laumanes kopīgajā rakstā „Rucavnieku uzvārdi (semantiskais aspekts)” analizēti Rucavas novada iedzīvotāju uzvārdi semantiskā aspektā, „atklājot uzvārdā ielēgto informāciju par uzvārda nesēja senčiem – viņu varbūtējo tautību, izcelsmi vai iepriekšējo dzīves vietu, nodarbošanos, ārējo izskatu u. tml.” (Kapiņa, Laumane 2007: 320). Rakstā vārdi kārtoti leksiski semantiskajās grupās, piemēram: 1) cilvēka raksturojums (fiziskais un psihiskais raksturojums, nodarbošanās un amats, ģimenes attiecības u. c.); 2) dzīvā un nedzīvā daba (fauna: putni, dzīvnieki, kukaiņi un zivis; flora: koku sugas un to daļu apzīmējumi, dārzeņi un to daļas u. c.); 3) materiālā un garīgā kultūra (sadzīves priekšmeti, būves; apģērbs, apavi; pārtika). Raksta pamatā ir Jura Plāķa vietvārdu vākums 20. gs. 30. gados, Rucavas muižu 1858. gada revīzijas zemnieku un māju vārdu saraksti, kas papildināti ar Liepājas

Dzimsarakstu nodaļas arhīva materiāliem, Rucavas evaņģēliski luteriskās baznīcas draudzes locekļu kartotēkas u. c. materiāliem (skat. Kaņiņa, Laumane 2007: 320–321).

Rakstā „Rucavas izloksnes dzīvotspēja” B. Laumane pievērš uzmanību sociolingvistiski un lingvistiski nozīmīgiem jautājumiem – iedzīvotāju skaita statistiskajiem datiem un to ietekmei uz valodas lietojumu, akcentējot valodas pēctecības nozīmīgo lomu izloksnes saglabāšanā, Rucavas izloksnes raksturīgākajām īpatnībām fonētikā un morfoloģijā salīdzinoši vēsturiskā aspektā.

Savukārt I. Ozola aplūko senākas lietvārdu formas un to lietojuma īpatnības (piemēram, *ē*-celmu, senā vienskaitļa datīva galotnes *-i*, *o*- un *ījo*-celma daudzskaitļa instrumentāļa galotnes *-is* lietojumu), īpašvārdu salīdzināmo pakāpju lietojumu, dažu vietniekvārdu (nelokāmo piederības vietniekvārdu *mana*, *tava*, *sava*; senā vietniekvārdu instrumentāļa *mumis*, *jumis*) un darbības vārdu (pagātnes *ē*- un *avā*-celmu, atgriezenisko darbības vārdu u. c.) formu īpatnības rakstā „Gramatiskās īpatnības un to pārmaiņas rucavnieku valodā”. Dažas raksta lappuses veltītas tekstveides īpatnībām Rucavas izloksnē.

2016. gadā, noslēdzoties LU LaVI realizētajam Latvijas Zinātnes padomes Lietišķo un fundamentālo pētījumu projektam „Latviešu valodas dialekti 21. gadsimtā: sociolingvistisks aspekts”, ir publicēts izdevums „**Avoti vēl neizsikst. Latviešu valodas dialekti 21. gadsimtā**”. Lai gūtu ieskatu latviešu valodas dialektu situācijā Latvijā, grāmatā ietvertas izlases veidā izraudzītas izloksnes katrā novadā visos dialektos – vidus dialekta Vidzemes vidus izloksnes: Ērgeme, Vijciems, Strenči (Anete Daina); lībiskā dialekta Kurzemes izloksnes: Pope, Ugāle, daļēji arī Dundaga, Piltene, Zlēkas, Vidzemes Svētcieņa izloksne (Daira Vēvere; Dace Strelēvica-Ošiņa); augšzemnieku dialekta Vidzemes latgaliskās izloksnes: Beļava, Litene, Stāmeriena (Sarmīte Balode), Latgales izloksnes: Nautrēni (A. Stafecka), daļēji arī Viļāni (Lāsma Senkāne) un Višķi (Silva Kaigorodova). No Lejaskurzemes izloksnēm uzmanība pievērsta Bārtas un Rucavas izloksnei (L. Markus-Narvila). Izlokšņu aprakstā ņemti vērā vairāki aspekti: ir aplūkots pētāmais areāls, sniegts neliels tā kultūrvēsturisks raksturojums, arī izlokšņu sociolingvistisks raksturojums. Ir dots visai plašs izlokšņu lingvistiskais raksturojums salīdzinošā aspektā, uzmanību

pievēršot raksturīgākajām izlokšnes īpatnībām fonētikā un morfoloģijā no 17. gs. līdz 21. gs. sākumam. Šo izlokšņu aprakstā ir ietverts arī abu izlokšņu leksikas vispārīgs raksturojums, tās raksturojums tematiskā un cilmes aspektā. Apraksta noslēgumā iekļauti Lejaskurzemes izlokšņu paraugi (par to skat. tālāk).

Pētījums par vienu Lejaskurzemes pagastu izdots 2017. gadā – kolektīvā monogrāfija „**Bārtas dzīpari: valoda, kultūra, tradīcijas, laudis**”. Tajā iekļauti dažāda satura raksti: aplūkota Bārtas vēsture, tautastērps, etnogrāfiskā ansambļa repertuārs u. c. Bārtas izlokšnei izsekokts no tās pirmajiem rakstu pieminētajiem – Johana Langija „Latviešu vācu vārdnīcas” (1685) – līdz 21. gs. izlokšnes pierakstiem. L. Markus-Narvila un I. Ozola rakstā „Ceļojums Bārtas valodā” lingvistisko analīzi balsta gan „Latviešu dialektu atlanta” vākšanas programmas materiālos, kas apkopoti 20. gs. vidū, gan pašu autoru veiktajos 21. gs. sākuma izlokšņu ierakstos. Pētījumā uzmanība pievērsta Bārtas izlokšnes skaņu sistēmas raksturīgākajām iezīmēm (platā *e*, *ē* izrunai darbības vārdu nenoteiksmē, līdzskaņu kopas *ln* asimilācijai par *ll*, mīkstā *r* lietojumam u. c.) un izlokšnei raksturīgajām vārdu formām (atšķirīgam lietvārdu celmu lietojumam, senajām locījumu formām, atgriezenisko darbības vārdu formām u. c.).

B. Laumanes raksta „Bārtas mājvārdi” mērķis ir bijis konstatēt Bārtas „mājvārdu un uzvārdu leksikā bārtenieku identitātes iezīmes – Bārtai raksturīgās mājvārdu leksiski semantiskās un gramatiskās, kā arī cilmes īpatnības; tas ir mēģinājums Lejaskurzemes leksikas slāņos saskatīt vēsturisko sakaru atspulgu” (Laumane 2017: 101). Pētījuma pamatā ir Bārtas muižas 1858. gada revīzijas, 1935. gada tautas skaitīšanas un 2015. gada Valsts zemes dienesta reģistra dati; kopā ir analizēti ap 500 nosaukumu (plašāk skat. Laumane 2017: 101).

5. Izlokšņu teksti

Viens no svarīgākajiem dialektologu darba uzdevumiem, lai varētu veikt izlokšņu izpēti, ir darbs ar izlokšņu informantiem – izlokšņu tekstu pierakstīšana, agrāk apkopoto datu precizēšana u. tml. 20. gs. izlokšņu materiāli ir gūti, pierakstot atbildes (arī plašākus stāstījumus) uz LVDA materiālu vākšanas programmas jautājumiem.

Aktīvs darbs pie Lejaskurzemes izlokšņu tekstu apkopošanas atsākās 21. gs., kad šajā darbā iesaistījās LiepU mācībspēki, rīkojot „**Valodas, folkloras, dzīvesstāstu ekspedīcijas Lejaskurzēmē**”. Ekspedīcijas, sadarbojoties LiepU un Klaipēdas Universitātes mācībspēkiem un studentiem, aizsākušās 2000. gadā Sventājā. Kopš 2004. gada notikušas vairāk nekā 10 ekspedīcijas dažādos Lejaskurzemes pagastos (2004., 2005. gadā Rucavā, Sventājā; 2006., 2007. gadā Rucavā; 2008., 2009. gadā Nīcā; 2011. gadā Nīcā, Jūrmalciemā; 2012. gadā Virgā, Bunkā; 2013., 2014. gadā Bārtā; 2018. gadā Virgā, Priekulē). Kopā ir iegūti vairāku desmitu stundu ieraksti no dažāda vecuma un dzimuma izlokšņu informantiem. Daļa šo materiālu iekļauti jau izdotajos tekstu krājumos (par to skat. tālāk), bet daļa izlokšņu ierakstu – kā atšifrētie, tā neatšifrētie – tiek glabāti LiepU Kurzemes Humanitārā institūta arhīvā. Diemžēl, ja valodas, folkloras, dzīvesstāstu dotumi netiek publiskoti, tie pieejami tikai nelielam pētnieku lokam vai pat vienam pētniekam. Tādēļ nākotnē ir nepieciešams aktivizēt ierakstu atšifrēšanu, pētnieku kolektīva veidošanu, sadarbojoties Latvijas zinātniskajiem institūtiem, kas varētu tekstus zinātniski analizēt no dažādiem aspektiem – lingvistiskā, folkloristiskā, etnogrāfiskā, kulturoloģiskā u. c. aspektiem.

Visai plašs tekstu klāsts ietverts kolektīvajā monogrāfijā „**Mano novada valoda: Lejaskurzeme**” (2004). Te sniegti izlokšņu paraugi, kas galvenokārt ir LVDA materiālu vākšanas un LiepU ekspedīciju materiāli no Bārtas, Grobiņas, Nīcas, Rucavas un Sventājas latviešu izlokksnes. Nīcas izlokksnes teksti no šī krājuma pārpublicēti Pētera Sprinča grāmatā „**Nīca laikmetu griežos**” (2008), kur tie papildināti ar izlokksnei raksturīgo leksēmu sarakstu (par to skat. tālāk).

Neliels izlokksnes tekstu apkopojums iekļauts M. Pīrāgas „**Skrundas izlokksnes aprakstā**” (2006). Tajā autore ir iekļāvusi galvenokārt sarunvalodas piemērus, kas apkopoti no dažādas paaudzes teicējiem, kas grāmatas izdošanas laikā bijuši no 14 līdz 78 gadus veci.

Plašāki – galvenokārt LiepU ekspedīciju laikā Lejaskurzemes piejūras ciemos pierakstītie – izlokšņu teksti apkopoti 2008. gadā izdotajā (atkārtots elektronisks izdevums 2017. gadā) krājumā „**No Sventājas līdz Ancei: Latviešu izlokksnes Rietumkurzemes piekrastē 20. gs. beigās / 21. gs. sākumā**” (sast. L. Markus-Narvila,

zin. red. B. Laumane). Tie ir pierakstīti vairākās Lejaskurzemes izloksnēs – Nidā, Papē, Jūrmalcīemā, Pērkonē, arī tagadējā Lietuvas teritorijā Sventājā un Būtiņģē.

Plašs Rucavas izloksnes tekstu krājums ietverts kolektīvajā monogrāfijā „**Rucavā, tur Paurupē... Etnogrāfija, folklorā, valoda**” (2007, atkārtots izdevums 2008). Šie teksti fiksēti dažādos Rucavas ciemos: Nidā, Papē un Paurupē. No Nidas (dzimuši 1936., 1939. un 1953. gadā) un Papes (dzimuši 1881., 1926., 1932. gadā) ciema krājumā ir katrā pa trīs informantu stāstījumiem. Savukārt no Paurupes ciema krājumā ir četru informantu (dzimuši 1912., 1920., 1930., 1934. gadā) stāstījumi.

Kolektīvajā monogrāfijā „**Avoti vēl neizsikst. Latviešu valodas dialekti 21. gadsimtā**” (2016) apkopoti Bārtas un Rucavas izloksnes teksti, kas ir apraksta autorens vākums laika posmā no 2013. gada līdz 2016. gadam. Bārtas izloksnes teksti pierakstīti no sešām informantēm (dzimušas laika posmā no 1933. gada līdz 1952. gadam), Rucavas izloksnes teksti pierakstīti no 11 informantiem (dzimuši laika posmā no 1934. gada līdz 1987. gadam).

Lai gan izloksņu tekstu iekļaušanai kolektīvajās monogrāfijās ir labas iestrādes, nākotnē būtu vēlams vēl plašāk veikt tekstu ierakstīšanu un publicēšanu, jo laikā, kad izloksnes nivelejas un mainās, ir svarīgi krāt un publicēt šos valodas faktus, veicot to zinātnisku analīzi.

6. Populārzinātniski pētījumi

Lejaskurzemes izloksņu paraugus nereti sastop arī dažādos populārzinātniskās ievirzes pētījumos, kuros nav sīkāk analizētas valodas parādības vai to analīze nav zinātniski izvēsta. Šo darbu autori parasti ir bijuši mācītāji, skolotāji, bibliotekāri, novadpētnieki un citi entuziasti. Viņu ieguldījums tautas nemateriālās kultūras saglabāšanā ir būtisks un nenovērtējams, jau sākot ar 19. gs. Ir savākts daudz nozīmīgu faktu par latviešu folkloru, tradīcijām, valodu reģionālā aspektā, ir publicēti valodnieciski, arī plašāki kultūrvēsturiski apraksti izdevumos „Magazīnas” (piemēram, Treu 1863: 21–29), „Dienas Lapas” etnogrāfiskajos pielikumos (skat., piemēram, Kauliņš 1891; Sprinģis 1892) u. c. Vietējo entuziastu ieguldījums mūsdienās valodniekiem, vēsturniekiem,

kulturologiem u. c. zinātņu speciālistiem sniedz materiālu parādību dinamikas apzināšanai.

Tā, piemēram, 2008. gadā ir iznākusi nīceniēka veterinārmedicīnas doktora P. Sprinča grāmata „**Nīca laikmetu griežos**”, kurā līdzās nodaļām par Nīcas kultūrvēsturisko mantojumu iekļauts neliels apraksts par Nīcas valodas savdabību. Tajā ir atsauce uz B. Bušmanes grāmatu „Nīcas izloksne” un Nīcas izloksnes teksti (pārpublicēti no kolektīvās monogrāfijas „Mana novada valoda: Lejaskurzeme”). Ir pievienots arī P. Sprinča apkopotais Nīcai raksturīgo vārdu saraksts ar teikumu piemēriem. Grāmatas pielikumā dots saraksts ar māju nosaukumiem un zemes platībām Nīcas novadā 1910. gadā, kas ir vērtīgs materiāls tālākiem onomastikas pētījumiem par Nīcas novada mājvārdiem un uzvārdiem. Grāmatā ievietotas arī Nīcas teikas, nostāsti un pasakas, kas ir izmantojamas arī valodniecisku jautājumu izpētei.

2010. gadā sērijā „Mantojums” izdots Sventājas latviešu audio disks un digitālais video disks ar dziesmu tekstiem „**Pa vējame es dziedāju. Sventājas dziesmas**”, ko sarūpējis latviskā mantojuma glabātājs, demogrāfs Ilmārs Mežs. Šeit arī iekļautas galvenokārt I. Meža (laikā no 1988. gada) pierakstītās dziesmas. Kopējais ierakstu garums ir aptuveni 3,5 stundas. Izdevumā līdzās precīziem dziesmu tekstiem kopā ar tulkojumiem angļu valodā ietverts arī Triju Zvaigžņu ordeņa kavaliera Miķeļa Balčus apcerējums „Sventājas senākā vēsture”, I. Meža pārdomas „Rīdzinieku skats uz Sventāju”, kā arī īsas ziņas par teicējiem, kas atklāj viņu dzīves gājumu un personību. Ir ievietots arī neliels pārskats „Dažas Sventājas izloksnes īpatnības”, kurā minētas Sventājas izloksnei raksturīgākās fonētiskās un gramatiskās īpatnības.

2019. gadā izdota skolotājas, Dunikas pagasta Senlietu krātuves „Lauksargi” īpašnieces Ausmas Padalkas grāmata „**Par Duniku un dunicniekiem**”, kurā līdzās kultūrvēsturiskai informācijai par Duniku un tās apkārtni dots neliels ieskats arī novadam raksturīgajā valodā. Autore nodaļā „Vārdu nozīme” skaidrojusi atsevišķus (20 šķirkļa vārdi) vietvārdus, piemēram, *Dunika* – senprūšu izcelsmes vārds; *Ragu gals* – kalva 3 km, smilšains pacēlums, uz kura atrodas Ķervju ciems; *Sudargi* – sudava, vilku zeme, un citus specifiskus vārdus, piemēram, *ķīķis* – novērošanas tornis; *dambis, dambelis* – sliktas kvalitātes ceļš; *tīra acis* – akači purvā. Savukārt nodaļā „Dunikā lietotā valoda un

vārdi” skaidroti vairāki apvidvārdi, novecojuši vai retāk lietoti vārdi, piemēram, *biguze* – maizes zupa; *dricele* – divriči; *naģe* – varde; *skutuls* – bļoda; *desetīna* – 1,0925 ha. Grāmatā iekļauti arī teicieni, Almas Bītes rīme par Ozolmežu iedzīvotājiem u. c. valodas paraugi (plašāk skat. Padalka 2019).

Jāatzīst, ka ir atbalstāma un uzteicama vietējo iedzīvotāju vēlme sagatavot populārzinātniskas ievirzes pētījumus par savu novadu, kuros tas aplūkots no dažādiem aspektiem. Nākotnē būtu vēlams šos pētījumus sagatavot izvērstākus, vairāk sadarbojoties ar nozaru speciālistiem, kas papildinātu faktus ar dažādās nozarēs aktuālu zinātnisko informāciju, izskaidrojot atsevišķas fiksētās parādības. No valodnieku viedokļa būtu vēlams uzmanību pievērst izloksnē runātajai valodai, jo tieši vietējie iedzīvotāji ir tie, kuriem ir iespēja, ieklausoties savu radnieku un kaimiņu valodā, vieglāk pierakstīt valodas īpatnības, jo sarunās ar valodniekiem cilvēki runā izvairās no izlokšņu vārdu un izteicienu lietošanas.

7. Publikācijas par Lejaskurzemes izloksnēm rakstu krājumos

Kopumā par Lejaskurzemes izloksnēm no 2004. gada līdz 2020. gadam tapuši ap 100 zinātnisku rakstu (skat. pielikumu), ko izstrādājuši dažādu valodniecības jomu speciālisti. Tie publicēti gan Latvijā, gan ārzemēs izdotos rakstu krājumos.

Latviešu valodniecībā ir iznākuši dažāda satura zinātniski rakstu krājumi, žurnāli, kuros publicēti pētījumi arī par Lejaskurzemes izlokšņu aktuāliem jautājumiem, piemēram, LU izdotais baltu valodniecības žurnāls „**Baltu filoloģija**”, LU LaVI izdotais žurnāls „**Linguistica Lettica**”, LiepU izdotais rakstu krājums „**Vārds un tā pētīšanas aspekti**”, Daugavpils Universitātes rakstu krājums „**Valoda. Valoda dažādu kultūru kontekstā**”.

Latvijā izdotajos rakstu krājumos un žurnālos ietverti dažādas tematikas raksti. Plašāk rakstos ir aplūkota leksikoloģija un izlokšņu gramatika, atsevišķos rakstos arī izlokšņu sintakse un onomastika.

Ir publicēti vairāki rakstu krājumi, veltīti Kurzemes kultūrvēsturiskā mantojuma izpētei, piemēram, Letonikas otrā kongresa rak-

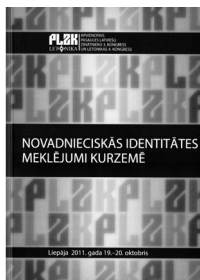
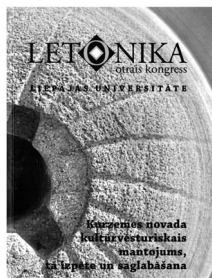
stu krājums „**Kurzemes novada kultūrvēsturiskais mantojums, tā izpēte un saglabāšana**” (2008), Apvienotā Pasaules latviešu zinātnieku 3. un Letonikas 4. kongresa rakstu krājums „**Novadnieciskās identitātes meklējumi Kurzemē**” (2012), Letonikas kongresu Liepājas konferences rakstu krājums „**Piemares ļaudis un likteņi**” (2015; 2017; 2019; skat. arī 4. attēlu). I. Ozola ir norādījusi, ka „*Piemare* Liepājas konferencēs nav tikai viena no senās Kursas zemēm, kaut dažos aspektos, piemēram, dialektoloģijā, Liepājas pētījumi visciešāk saistīti tieši ar seno Piemares, Duvzares teritoriju – Lejaskurzemes izloksnēm. Baltu vārds *mare* (plašāk lietots lietuviešu valodā), kā secinājusi Benita Laumane, Latvijas teritorijā uzskatāms par kuršu valodas reliktu, kas saglabāties Rietumkurzemes vietvārdos. *Mare* ‘jūra, joma’ un *piemare* ‘piejūras zemes’ vieno visu Kurzemi – no senās Kursas līdz 21. gadsimtam” (Ozola 2015: 5).

Vairākas publikācijas šajos rakstu krājumos veltītas dažādiem Lejaskurzemes izloksnēs nozīmīgiem jautājumiem. Piemēram, rakstu krājumā „Kurzemes novada kultūrvēsturiskais mantojums, tā izpēte un saglabāšana” (2008) divi raksti veltīti Lejaskurzemes sintaksei – M. Beitiņas raksts „Par kādu savdabīgu laika apstākļa palīgteikumu Lejaskurzemes izloksnēs” un I. Ozolas raksts „Lejaskurzemes izloksņu sintakses dotumu nozīme baltu sintakses vēstures izpētē”. Lejaskurzemes lingvistikā nozīmīgai personībai – Nīcas un Bārtas mācītājam Gustavam Bražem (*Gustav Brasche*) – veltīts Diānas Laivenieces raksts „Gustavs Braže – pirmais latviešu rakstu darbu metodikas autors”. Savukārt L. Markus-Narvila rakstā „Rucavas izloksnes vārdnīcas šķirkļa vārdu atlases principi un kritēriji” aktualizē nepieciešamību pēc jaunas izloksņu vārdnīcas latviešu leksikogrāfijā.

Rakstu krājumā „Novadnieciskās identitātes meklējumi Kurzemē” (2012) Lejaskurzemes izloksnēm ir veltīta atsevišķa nodaļa. Tajā ievietoti raksti par Lejaskurzemes izloksņu morfoloģiju (M. Beitiņas raksts „Salikta teikuma dialektālās iezīmes Jēkaba Janševska prozā”, L. Markus-Narvilas raksts „Krišjāņa Barona *Dainu skapja* materiāli Rucavas izloksnes morfoloģijas vēsturei”, I. Ozolas raksts „Verba tagadnes celmu dinamika Lejaskurzemes izloksnēs”) un leksiku (B. Bušmanes raksts „G. Bražes darbā „Kā Paleijas Jānis savu būšanu kopis” (1844) apkopotās leksikas raksturojums”).

Pirmajā rakstu krājumā „Piemares ļaudis un likteņi” (2015) publicēti divi raksti par Lejaskurzemes izloksnēm. I. Ozola rakstā „Lejaskurzemes izlokšņu dotumi Antoņinas Reķēnas pētījumos” aplūkojusi gan A. Reķēnas ieguldījumu studiju un diplomdarbu tapšanā, gan pievērsusi uzmanību A. Reķēnas izstrādātajiem pētījumiem salīdzinošā aspektā. D. Straupeniece rakstā „Naratīvie teksti un Būtiņģes-Sventājas latviešu identitāte” pievērsusi uzmanību būtiņģnieku un sventājnīeku identitātes jautājumiem sociolingvistiskā aspektā.

Otrajā rakstu krājumā „Piemares ļaudis un likteņi” (2017) iekļauti trīs pētījumi par valodu: B. Bušmane rakstā „Nīcas izloksnes teicēju devums novada vēsturei” pievērsusi uzmanību izloksnes teicēju nozīmei ne tikai valodniecības, bet arī novada vēstures kontekstā, B. Laumane rakstā „Piemares tematika Johana (Jāņa) Langija vārdnīcā” analizējusi Piemares leksiku, D. Straupeniece rakstā „Latviešu valodas situācija Lietuvas pierobežā: anketēšanas rezultāti par Sventājas izloksni” aktualizējusi anketēšanā iegūtos rezultātus par latviešu valodas stāvokli Sventājas izloksnē.

4. attēls. Letonikas kongresu Liepājas konferenču zinātniskie izdevumi

Trešajā rakstu krājumā „Piemares ļaudis un likteņi” (2019) ietverti četri pētījumi par valodu. Vēsturnieks Muntis Auns ir aplūkojis amatu nosaukumus Kurzemes mājvārdos 18. gs. beigās, B. Laumane analizējusi Jūrmalciema mājvārdus, aktualizējot Piemarei nozīmīgos aspektus, B. Bušmane no valodnieciskā viedokļa ielūkojusies Ola- fa Gūtmaņa grāmatā „Jūrmalciems”, D. Straupeniece devusi ieskatu Sventājas kopienai nozīmīgas personas – Kuršu kultūras biedrības vadītāja Miķeļa Balčus – personībā un darbos.

Atsevišķi pētījumi par Lejaskurzemes izlokšņu gramatiku un leksiku iekļauti arī ārzemēs publicētajos rakstu krājumos, piemēram, dažādos Lietuvā izdotos rakstu krājumos. Klaipēdas Universitātes rakstu krājumā „**Ēlija. Sventāja. Šventoji. Paribio ženklai**” (2007) publicēts I. Ozolas raksts „Par onomatopoētisku verbu *pičāties, plikšķināt* u. c. semantiku Kurzemes izlokšnēs”; „**Res Humanitariae**” (2010; 2015; 2017) – L. Markus-Narvilas raksti par Lejaskurzemes izlokšņu leksikas daudzveidību („Rucavas izlokšnes lituānismi”, „Mīlenbaha- Endzelīna „Latviešu valodas vārdnīcā” iekļautās Bārtas izlokšnes lek- sikas vispārīgs raksturojums” un „Novcojusī leksika J. Langija vārd- nīcā (1685): naudas vienību nosaukumi”), bet Šauļu Universitātes rakstu krājuma „**Acta humanitarica universitatis Saulensis**” (2016) šīs pašas autore rakstā „Subdialects of Lower Kurzeme in the 21st Century: the Most Typical Phonetic and Morphological Features of the Bārta and Rucava Subdialects” („Lejaskurzemes izlokšnes 21. gs.: tipiskās Bārtas un Rucavas izlokšnes fonētiskās un morfoloģiskās īpatnības”) ir analizētas Lejaskurzemes divu izlokšņu – Bārtas un Ru- cavas izlokšnes – tipiskās pazīmes fonētikā un morfoloģijā.

L. Markus-Narvilas raksts „The sub-dialects of South-Western Kurzeme from a historical perspective” („Dienvidrietumkurzemes izlokšnes vēsturiskā aspektā”) sniedz pārskatu par Lejaskurzemes izlokšņu tipisko īpatnību dinamiku. Tas publicēts Starptautiskās dia- lektoloģijas un ģeolingvistikas biedrības rakstu krājumā „**Dialectolo- gia et Geolingvistica**” (2019).

Šajā rakstā nosaukta tikai daļa no publikācijām, kuras parāda tendences Lejaskurzemes izlokšņu pētniecībā, kā arī šo izlokšņu izpētes aktualitāti 21. gs. sākumā.

Secinājumi

Lejaskurzemes izlokšņu pētniecībā 21. gs. ir izdarīts visai daudz, aplūkotas gan atsevišķas izlokšnes, gan veikti lingvistiski izlokšņu grupu un tuvāko kaimiņizlokšņu pētījumi. Nākotnē darbs pie Lejaskurzemes izlokšņu izpētes, protams, ir turpināms, apzinot jaunus izlokšņu materiālus, koncentrējot uzmanību uz tām izlokšnēm, kuras līdz šim nav aprakstītas, bet no kurām (piemēram, Priekules, Virgas izlokšne) 21. gs. jau ir savākti izlokšņu materiāli.

Nākotnē Lejaskurzemes izlokšņu izpētē īpaša uzmanība būtu pievēršama tām valodniecības jomām, kas līdz šim pētījumos mazāk aplūkotas: onomastikai, izlokšņu sintaksei, kā arī frazeoloģijas izpētei.

Tā kā daļa Lejaskurzemes novada izlokšņu ir Lietuvas pierobežas izlokšnes (Aizviķi, Dunika, Gramzda, Kalēti, Rucava), turklāt tā ir senā kuršu teritorija, tad šo izlokšņu pētniecībā atspoguļojas dažādi baltu valodniecībā aktuāli jautājumi: gan kuršu, zemgaļu un prūšu valodas elementi, žemaišu dialekta, jaunākajos laikos arī lietuviešu literārās valodas ietekme, arī vēsturiski ciešie kontakti ar ģermāņu valodām, kā arī Lejaskurzemes novada izlokšnēs ir iespējama rietumslāvu ietekme.

Svarīgi arī izplatīt latviešu valodas izlokšņu pētījumus, ne tikai publicējot rakstus vietēja mēroga rakstu krājumos, bet ar šiem pētījumiem jāiepazīstina plašāku lasītāju auditoriju, publicējot tos arī kaimiņvalstīs izdotajos rakstu krājumos, jo tie ir izmantojami ne tikai latviešu, bet arī baltu valodniecībā, piemēram, nosakot kādas leksēmas vai to grupu izplatību, cilmi u. tml.

Avoti

Acta humanitarica universitatis Saulensis, 24. Mokslo darbai. Red. B. Maskuliūnas. Šiauliai: Šiaulių universiteto bibliotekos Leidybos skyrius, 2016.

Apvienotais Pasaules latviešu zinātnieku 3. un Letonikas 4. kongress. Novadnieciskās identitātes meklējumi Kurzemē. Liepāja 2011. gada 19.–20. oktobris. Rakstu krājums. Red. kol. vad. E. Lāms. Liepāja: Liepājas Universitāte, 2012.

Avoti vēl neizsīkst. Latviešu valodas dialekti 21. gadsimtā. Sast.: A. Stafecka, L. Markus-Narvila. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2016.

- Baltu valodu atlants. Leksika 1: Flora. Baltu kalbu atlasas. Leksika 1: Flora. Atlas of the Baltic Languages. Lexis 1: Flora.* Lietuvių kalbos institutas, Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūts. Sast.: D. Mikulēniene (Lietuva), A. Stafecka (Latvija). Rec.: Prof. habil. dr. Z. Zinkevičius, Dr. habil. philol. O. Bušs. Vilnius, Rīga: Lietuvių kalbos institutas, LU Latviešu valodas institūts, 2013.
- Baltu valodu atlants: prospekts. Baltu kalbu atlasas: prospektas. Atlas of the Baltic languages: a prospect.* Sast. un ievada autores: A. Stafecka (Latvija), D. Mikulēniene (Lietuva). Rīga, Vilnius: LU Latviešu valodas institūts, Lietuvių kalbos institutas, 2009.
- Bārtas dzīpari: valoda, kultūra, tradīcijas, ļaudis.* Kolektīvā monogrāfija. Atb. red.: E. Lāms, A. Helviga. Liepāja: LiePA, 2017.
- Bušmane, Brigita.** *Nīcas izloksne.* Rīga: Zinātne, 1989.
- Bušmane, Brigita.** *Nīcas izloksnes vārdnīca (A–I).* Atb. red. A. Timuška. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2017. Pieejams tiešsaistē: <http://www.lulavi.lv/lu-lavi-gramatas-2005-2020/> [skatīts 20.09.2020.].
- Bušmane, Brigita.** *Nīcas izloksnes vārdnīca (J–Ņ).* Atb. red. A. Timuška. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2020. Pieejams tiešsaistē: <http://www.lulavi.lv/lu-lavi-gramatas-2005-2020/> [skatīts 20.09.2020.].
- Dialectologia et Geolinguistica*, 27. Journal of the International Society for Dialectology and Geolinguistics. Ed. A. van Nahl. Berlin/Boston: Walter de Gruyter GmbH, 2019.
- Ēlija. Sventāja. Šventoji. Paribio ženklai.* Mokslo straipsniņu rīnkyns. Red. A. Kaukienė. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2007.
- Latviešu valodas dialektu atlants. Fonētika.* Apraksts, kartes un to komentāri. Izstrādājis A. Sarkanis. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013.
- Letonikas otrais kongress. Kurzemes novada kultūrvēsturiskais mantojums, tā izpēte un saglabāšana.* Red. kom. vad. I. Ozola. Liepāja: Liepājas Universitāte, 2008.
- Mana novada valoda: Lejaskurzeme.* Kolektīvā monogrāfija. Zin. red. B. Laumane. Liepāja: LiePA, 2004.
- Markus-Narvila, Liene.** *Rucavas izloksnes vārdnīca: leksikogrāfiskais un leksiskais aspekts.* Promocijas darba kopsavilkums filoloģijas doktora grāda iegūšanai valodniecības zinātņu nozares latviešu diahroniskās valodniecības apakšnozarē. Zin. vad. B. Laumane. Liepāja: LiepU, 2011.
- Markus-Narvila, Liene.** *Rucavas izloksnes vārdnīca: Prospekts.* Liepāja: Liepājas Universitāte. Elektronisks izdevums, 2013. Pieejams tiešsaistē: <https://khi.liepu.lv/wp-content/uploads/2016/06/prospekts.pdf> [skatīts 28.09.2020.].
- No Sventājas līdz Ancei: Latviešu izloksnes Rietumkurzemes piekrastē 20. gs. beigās / 21. gs. sākumā.* Sast. L. Markus-Narvila. Zin. red. B. Laumane. Liepāja: LiePA, 2008.

- Pa vējame es dziedāju. Sventājas dziesmas.* CD un DVD izdots sērijā „Man-tojums”. Izdevuma sarūpētājs: I. Mežs. Rīga: UPETT, 2010.
- Padalka, Ausma.** *Par Duniku un dunicniekiem.* Rīga: SIA Drukātava, 2019.
- Piemares ļaudis un likteņi,* 1. Rakstu krājums. Atb. red. I. Ozola. Liepāja: Liepājas Universitāte, 2015.
- Piemares ļaudis un likteņi,* 2. Rakstu krājums. Atb. red. I. Ozola. Liepāja: Liepājas Universitāte, 2017.
- Piemares ļaudis un likteņi,* 3. Rakstu krājums. Atb. red. I. Ozola. Liepāja: Liepājas Universitāte, 2019.
- Pirāga, Mirdza.** *Skrundas izloksnes apraksts.* Zin. red. I. Ozola. Liepāja: LiePA, 2006.
- Res Humanitariae,* VII. Mokslinis žurnāls. Red. R. Balsys. Klaipēda: Klaipēdos universitetas, 2010.
- Res Humanitariae,* XVII. Mokslinis žurnāls. Red. R. Balsys. Klaipēda: Klaipēdos universitetas, 2015.
- Res Humanitariae,* XXI. Mokslinis žurnāls. Red. R. Balsys. Klaipēda: Klaipēdos universitetas, 2017.
- Rucavā, tur Paurupē... Etnogrāfija, folklorā, valoda.* Rakstu krājums. Red. kol.: B. Laumane, I. Ozola, G. Girņus. Liepāja: LiePA, 2007.
- Sprincis, Pēteris.** *Nīca laikmetu griežos.* Liepāja: LiePA, 2008.
- Straupeniece, Daiga.** *Latviešu valoda Lietuvā – Būtiņģē un Sventājā.* Liepāja: LiePA, 2018.
- Straupeniece, Daiga.** *Sventājas latviešu valoda – statika un dinamika.* Pro-mocijas darba kopsavilkums filoloģijas doktora grāda iegūšanai valodniecības zinātņu nozares latviešu diahroniskās valodniecības apakš-nozarē. Zin. vad. B. Laumane. Liepāja: Liepājas Universitāte, 2012.

Literatūra

- Avoti 2016** – *Avoti vēl neizsīkst. Latviešu valodas dialekti 21. gadsimtā.* Sast.: A. Stafecka, L. Markus-Narvila. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2016.
- Bušmane 2004** – Bušmane, Brigita. Lejaskurzemes izlokšņu dotumi un pētījumi latviešu valodniecībā. *Mana novada valoda: Lejaskurzeme.* Kolektīvā monogrāfija. Zin. red. B. Laumane. Liepāja: LiePA, 290.–310.
- BVA 2013** – *Baltu valodu atlants. Leksika 1: Flora. Baltu kalbu atlasas. Leksika 1: Flora. Atlas of the Baltic Languages. Lexis 1: Flora.* Lietuvių kalbos institutas, Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūts. Sast.: D. Mikulēniene (Lietuva), A. Stafecka (Latvija). Rec.: Prof. habil. dr. Z. Zinkevičius, Dr. habil. philol. O. Bušs. Vilnius, Rīga: Lietuvių kalbos institutas, LU Latviešu valodas institūts, 2013.

- BVAP 2009** – *Baltu valodu atlants: prospekts. Baltu kalbu atlasas: prospektas. Atlas of the Baltic Languages: a prospect.* Sast. un ievada autores: A. Stafecka (Latvija), D. Mikulėnienė (Lietuva). Rīga, Vilnius: LU Latviešu valodas institūts, Lietuvių kalbos institutas, 2009.
- Kapiņa, Laumane 2007** – Kapiņa, Kristīne; Laumane, Benita. Rucavnieku uzvārdi (semantiskais aspekts). *Rucavā, tur Paurupē... Etnogrāfija, folklorā, valoda.* Red. kol.: B. Laumane, I. Ozola, G. Girņus. Liepāja: LiePA, 2007, 320.–362.
- Kauliņš 1891** – Kauliņš, Jānis. Bārtavas-Priekules izloksne. *Etnogrāfiskas ziņas par latviešiem. „Dienas Lapas” pielikums*, I. Rīga, 1891, 82.
- Langijs 1685** – *Nīcas un Bārtas mācītāja Jāņa Langija 1685. gada latviskivāciskā vārdnīca ar īsu latviešu gramatiku.* Pēc manuskripta fotokopijas izdevis Ernests Blese. Rīga: Latvijas Universitāte, 1936.
- Laumane 2004** – Laumane, Benita. Priekšvārds. *Mana novada valoda: Lejaskurzeme.* Kolektīvā monogrāfija. Zin. red. B. Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 3.
- Laumane 2017** – Laumane, Benita. Bārtas mājvārdi. *Bārtas dzīpari: valoda, kultūra, tradīcijas, ļaudis.* Kolektīvā monogrāfija. Atb. red.: E. Lāms, A. Helviga. Liepāja: LiePA, 2017, 101.–173.
- LEV 2002** – *Latvijas Enciklopēdiskā vārdnīca.* Sagatavots P. Apiņa redakcijā. Pieejams tiešsaistē: <http://letonika.lv/groups/default.aspx?g=1&r=1&f=1> [skatīts 29.09.2020.].
- NIV 2017** – Bušmane, Brigita. *Nīcas izloksnes vārdnīca (A–I).* Atb. red. A. Timuška. Rīga: LU Latviešu valodas institūts. Pieejams tiešsaistē: <http://www.lulavi.lv/lu-lavi-gramatas-2005-2020/> [skatīts 29.09.2020.].
- Ozola 2015** – Ozola, Ieva. Piemares telpa un laiks. *Piemares ļaudis un likteņi*, 1. Rakstu krājums. Atb. red. I. Ozola. Liepāja: LiePA, 2015, 5.–7.
- Padalka 2019** – Padalka, Ausma. *Par Duniku un dunicniekiem.* Rīga: SIA Drukātava, 2019.
- Pīrāga 2006** – Pīrāga, Mirdza. *Skrundas izloksnes apraksts.* Zin. red. I. Ozola. Liepāja: LiePA, 2006.
- Springis 1892** – Springis, Mārtiņš. Nīcas-Lejnieku izloksne. *Etnogrāfiskas ziņas par latviešiem. „Dienas Lapas” pielikums*, II. Rīga, 1892, 153.–155.
- Straupeniece 2018** – Straupeniece, Daiga. *Latviešu valoda Lietuvā – Būtiņģē un Sventājā.* Liepāja: LiePA, 2018.
- Treu 1863** – Treu, Bruno Fromhold. *Der Oppekalsche Dialect. Magazin, herausgegeben von der Lettisch-Literarischen Gesellschaft*, 13 (1). Mitau: gedruckt bei J. F. Steffenhagen und Sohn, 1863, 21–29.

Pielikums

Lejaskurzemes izlokšņu bibliogrāfija: 2004–2019²

Grāmatas, rakstu krājumi, vārdnīcas

1. *Apvienotais Pasaules latviešu zinātnieku 3. un Letonikas 4. kongress. Novadnieciskās identitātes meklējumi Kurzēmē. Liepāja 2011. gada 19.–20. oktobris.* Rakstu krājums. Red. kol. vad. Edgars Lāms. Liepāja: Liepājas Universitāte, 2012.
2. *Avoti vēl neizsīkst. Latviešu valodas dialekti 21. gadsimtā.* Sast.: Anna Stafecka, Liene Markus-Narvila. Atb. red. Anna Stafecka. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2016.
3. *Bārtas dzīpari: valoda, kultūra, tradīcijas, ļaudis.* Kolektīvā monogrāfija. Atb. red.: Edgars Lāms, Anita Helviga. Liepāja: LiePA, 2017.
4. **Bušmane, Brigita.** *Nīcas izlokšnes vārdnīca (A–I).* Atb. red. Agris Timuška. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2017. Pieejams tiešsaistē: <http://www.lulavi.lv/lu-lavi-gramatas-2005-2020-> [skatīts 29.09.2020.].
5. **Bušmane, Brigita.** *Nīcas izlokšnes vārdnīca (J–Ķ).* Atb. red. Agris Timuška. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2020. Pieejams tiešsaistē: <http://www.lulavi.lv/lu-lavi-gramatas-2005-2020-> [skatīts 29.09.2020.].
6. *Ēlija. Sventāja. Šventoji. Paribio ženklai.* Mokslo straipsniņu rīnkyns. Red. Audronė Kaukienė. Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 2007.
7. *Latviešu izlokšņu teksti.* Metodisks līdzeklis studentiem. 2. papild. izd. Sast. prof. Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2006.
8. *Letonikas otrais kongress. Kurzemes novada kultūrvēsturiskais mantojums, tā izpēte un saglabāšana.* Red. kom. vad. Ieva Ozola. Liepāja: Liepājas Universitāte, 2008.
9. *Mana novada valoda: Lejaskurzeme.* Kolektīvā monogrāfija. Zin. red. Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004.
10. **Markus-Narvila, Liene.** *Rucavas izlokšnes vārdnīca: leksikogrāfiskais un leksiskais aspekts.* Promocijas darba kopsavilkums filoloģijas doktora

² Bibliogrāfijā iekļauti tikai tie pētījumi, kuros tiešā veidā skarta kāda no Lejaskurzemes (arī Sventājas un Būtiņģes) izlokšnēm vai Lejaskurzemes izlokšnes kopumā – aplūkota izlokšņu gramatika vai leksiskā sistēma, izlokšnes no sociolingvistiskā aspekta u. tml., vai arī aplūkots kāds Kurzemes leksikogrāfisks vai literāra darbs, neiekļaujot rakstus, kuros skarti plašāki jautājumi par latviešu valodas dialektu un izlokšņu klasifikāciju kopumā, šajā aprakstā nav iekļautas arī referātu tēzes, jo liela daļa tēzēs aplūkoto jautājumu vēlāk izvērstā zinātniskās publikācijās.

grāda iegūšanai valodniecības zinātņu nozares latviešu diahroniskās valodniecības apakšnozarē. Zin. vad. Benita Laumane. Liepāja: LiepU, 2011.

11. **Markus-Narvila, Liene.** *Rucavas izloksnes vārdnīca: Prospekts.* Liepāja: Liepājas Universitāte. Elektronisks izdevums, 2013. Pieejams tiešsaistē: <https://khi.liepu.lv/wp-content/uploads/2016/06/prospekts.pdf> [skatīts 29.09.2020.].
12. *No Sventājas līdz Ancei: Latviešu izloksnes Rietumkurzemes piekrastē 20. gs. beigās / 21. gs. sākumā.* Sast. Liene Markus-Narvila. Zin. red. Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2008.
13. **Petre, Biruta.** *Olafa Gūtmaņa dzejas vārdi.* Liepāja: LiePA, 2018.
14. *Piemares ļaudis un likteņi*, 1–3. Rakstu krājums. Atb. red. Ieva Ozola. Liepāja: Liepājas Universitāte, 2015–2019.
15. *Rucavā, tur Paurupē... Einogrāfija, folklorā, valoda.* Rakstu krājums. Red. kol.: Benita Laumane, Ieva Ozola, Gīta Girņus. Liepāja: LiePA, 2007 [atkārtots izd. 2008.].
16. **Straupeniece, Daiga.** *Latviešu valoda Lietuvā – Būtiņgē un Sventājā.* Liepāja: LiePA, 2018.
17. **Straupeniece, Daiga.** *Sventājas latviešu valoda – statika un dinamika.* Promocijas darba kopsavilkums filoloģijas doktora grāda iegūšanai valodniecības zinātņu nozares latviešu diahroniskās valodniecības apakšnozarē. Zin. vad. Benita Laumane. Liepāja: Liepājas Universitāte, 2012.

Zinātniski raksti

1. **Auns, Muntis.** Amati Kurzemes mājvārdos 18. gadsimta beigās. *Piemares ļaudis un likteņi*, 3. Rakstu krājums. Atb. red. Ieva Ozola. Liepāja: Liepājas Universitāte, 2019, 193.–208.
2. **Beitiņa, Maigone.** Adverbiālo attieksmju izpausme Kurzemes izloksnēs. *Baltu filoloģija*, XVI (1/2). Baltu valodniecības žurnāls. Atb. red. Pēteris Vanags. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2007, 5.–30.
3. **Beitiņa, Maigone.** Kā nīcenieki un bārtenieki sarunājušies. *Mana novada valoda: Lejaskurzeme.* Kolektīvā monogrāfija. Zin. red. Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 21.–26.
4. **Beitiņa, Maigone.** Par kādu savdabīgu laika apstākļa palīgteikumu Lejaskurzemes izloksnēs. *Letonikas otrais kongress. Kurzemes novada kultūrvēsturiskais mantojums, tā izpēte un saglabāšana.* Red. kom. vad. Ieva Ozola. Liepāja: Liepājas Universitāte, 2008, 5.–17.
5. **Beitiņa, Maigone.** Salikta teikuma dialektālās iezīmes Jēkaba Janševska prozā. *Apvienotais Pasaules latviešu zinātnieku 3. un Letonikas*

4. kongress. *Novadnieciskās identitātes meklējumi Kurzemē. Liepāja 2011. gada 19.–20. oktobris*. Rakstu krājums. Red. kol. vad. Edgars Lāms. Liepāja: Liepājas Universitāte, 2012, 91.–108.
6. **Beitiņa, Maigone**. Skolotāja Jura Bergmaņa pierakstītās Bārtas pasakas un to sintakse. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 13 (1). Rakstu krājums. Red. kom. vad. Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2009, 185.–194.
7. **Beitiņa, Maigone**. Vārds teikumā Liepājas novadā. *Mana novada valoda: Lejaskurzeme*. Kolektīvā monogrāfija. Zin. red. Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 27.–40.
8. **Bušmane, Brigīta**. Ar kokmateriālu ieguvu un transportēšanu saistītā leksika Nīcas izloksnē. *Baltu filoloģija*, XX (1). Baltu valodniecības žurnāls. Atb. red. Pēteris Vanags. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011, 5.–23.
9. **Bušmane, Brigīta**. Dialektālā leksika Gustava Bražes vārdnīcā (1875). *Kalbos istorijos ir dialektologijos problemas*, 2. Straipsnių rinkinys. Vyr. red. Danguolė Mikulėnienė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008, 419–432.
10. **Bušmane, Brigīta**. Ēdieni un to nosaukumi Rucavā. *Rucavā, tur Paurupē... Etnogrāfija, folklorā, valoda*. Rakstu krājums. Red. kol.: Benita Laumane, Ieva Ozola, Gita Girņus. Liepāja: LiePA, 2007, 252.–292.
11. **Bušmane, Brigīta**. Gustava Bražes darbā „Kā Paleijas Jānis savu būšanu kopis” (1844) apkopotās leksikas raksturojums. *Apvienotais Pasaules latviešu zinātnieku 3. un Letonikas 4. kongress. Novadnieciskās identitātes meklējumi Kurzemē. Liepāja 2011. gada 19.–20. oktobris*. Rakstu krājums. Red. kol. vad. Edgars Lāms. Liepāja: Liepājas Universitāte, 2012, 109.–124.
12. **Bušmane, Brigīta**. Gustava Bražes vārdnīcu *Allererste Anleitung* .. aizverot. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 9. Rakstu krājums. Red. kol. vad. Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2005, 38.–48.
13. **Bušmane, Brigīta**. Izloksne Bārtas un Nīcas pasakās. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 17 (1). Rakstu krājums. Red. kol. vad. Benita Laumane. Atb. red. Gunta Smiltnece. Liepāja: LiePA, 2013, 39.–49.
14. **Bušmane, Brigīta**. Ķērstas Balceres vēstuļu valoda. *Ēlija. Sventāja. Šventoji. Paribio ženklai*. Mokslo straipsnių rinkinys. Red. Audronė Kaukienė. Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 2007, 90–98.
15. **Bušmane, Brigīta**. Lejaskurzemes izlokšņu bagātības J. Janševska romānā „Dzimtene”. *Mana novada valoda: Lejaskurzeme*. Kolektīvā monogrāfija. Zin. red. Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 61.–80.
16. **Bušmane, Brigīta**. Lejaskurzemes izlokšņu dotumi un pētījumi latviešu valodniecībā. *Mana novada valoda: Lejaskurzeme*. Kolektīvā monogrāfija. Zin. red. Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 290.–310.

17. **Bušmane, Brigita.** Lejaskurzemes izlokšņu fonētisko parādību atspoguļojums G. Bražes vārdnīcā (1875). *Mana novada valoda: Lejaskurzeme.* Kolektīvā monogrāfija. Zin. red. Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 41.–51.
18. **Bušmane, Brigita.** Lejaskurzemes izlokšņu morfoloģisko parādību atspoguļojums G. Bražes vārdnīcā (1875). *Baltu filoloģija*, XIII (1). Baltu valodniecības žurnāls. Atb. red. Pēteris Vanags. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2004, 25.–36.
19. **Bušmane, Brigita.** Lejaskurzemes izlokšņu vārddarināšanas īpatnību atspoguļojums G. Bražes vārdnīcā (1875). *Linguistica Lettica*, 14. Ziņātniskais žurnāls. Red. Ojārs Bušs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2005, 55.–65.
20. **Bušmane, Brigita.** Lejaskurzemes leksika tautasdziesmās un mūsdienu izloksnēs. *Mana novada valoda: Lejaskurzeme.* Kolektīvā monogrāfija. Zin. red. Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 128.–179.
21. **Bušmane, Brigita.** Nīcas izloksnes teicēju devums novada vēsturei. *Piemares ļaudis un likteņi*, 2. Rakstu krājums. Atb. red. Ieva Ozola. Liepāja: Liepājas Universitāte, 2017, 53.–91.
22. **Bušmane, Brigita.** Valodnieciskas pārdomas, aizverot Olafa Gūtmaņa grāmatu „Jūrmalciems”. *Piemares ļaudis un likteņi*, 3. Rakstu krājums. Atb. red. Ieva Ozola. Liepāja: Liepājas Universitāte, 2019, 103.–130.
23. **Bušmane, Brigita.** Vārdi ar sakni *aūg-* Jāņa Langija vārdnīcā un Nīcas izloksnē 20. gadsimtā. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 20 (1). Rakstu krājums. Red. kol. vad. Benita Laumane. Atb. red. Gunta Smiltnece. Liepāja: LiePA, 2016, 37.–48.
24. **Bušmane, Brigita; Markus-Narvila, Liene.** Kārļa Mīlenbaha, Jāņa Endzelīna un Edītes Hauzenbergas „Latviešu valodas vārdnīcā” ietvertā Lejaskurzemes leksika mūsdienu kontekstā. *Valsts valodas komisijas Raksti*, 8. Red.: Juris Baldunčiks, Ilga Jansone, Andrejs Veisbergs. Rīga: Zinātne, 2016, 78.–109.
25. **Gintere, Uļa.** Pa veci rucauniski. *Rucavā, tur Paurupē... Etnogrāfija, folklorā, valoda.* Rakstu krājums. Red. kol.: Benita Laumane, Ieva Ozola, Gita Girņus. Liepāja: LiePA, 2007, 7.–23.
26. **Jansone, Ilga.** Liepājnieks Johans Langijs: dzīve, teoloģiskā un valodnieciskā darbība. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 20 (1). Rakstu krājums. Red. kol. vad. Benita Laumane. Atb. red. Gunta Smiltnece. Liepāja: LiePA, 2016, 17.–36.
27. **Kapiņa, Kristīne; Laumane, Benita.** Rucavnieku uzvārdi (semantiskais aspekts). *Rucavā, tur Paurupē... Etnogrāfija, folklorā, valoda.* Rakstu krājums. Red. kol.: Benita Laumane, Ieva Ozola, Gita Girņus. Liepāja: LiePA, 2007, 320.–362.

28. **Kiselūnaitē, Dalia.** Šventosios latviai: kalbinis ir kultūrinis tapatumas. *Ēlija. Šventāja. Šventoji. Paribio ženklai.* Mokslo straipsnių rinkinys. Red. Audronė Kaukienė. Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 2007, 99–105.
29. **Kiselūnaitē, Dalia.** The Latvians in Šventoji: development and preservation of their national identity. *Proceedings of the 4th International Congress of Dialectologists and Geolinguists. Beiträge zum 4. Internationalen Kongress der Dialektologen und Geolinguisten. Procédé des 4-ème congrés international des dialectologues et géolinguistes. Материалы IV Международного конгресса диалектологов и геолингвистов.* Ed. by Agris Timuška. Riga: Latvian Language Institute, University of Latvia, 2006, 301–305.
30. **Laiveniece, Diāna.** Gustavs Braže – pirmais latviešu rakstu darbu metodikas autors. *Letonikas otrais kongress. Kurzemes novada kultūrvēsturiskais mantojums, tā izpēte un saglabāšana.* Red. kom. vad. Ieva Ozola. Liepāja: Liepājas Universitāte, 2008, 83.–94.
31. **Laumane, Benita.** Bārtas mājvārdi. *Bārtas dzīpari: valoda, kultūra, tradīcijas, ļaudis.* Kolektīvā monogrāfija. Atb. red.: Edgars Lāms, Anita Helviga. Liepāja: LiePA, 2017, 101.–173.
32. **Laumane, Benita.** Jūrmalciema mājvārdi Piemares kontekstā. *Piemares ļaudis un likteņi*, 3. Rakstu krājums. Atb. red. Ieva Ozola. Liepāja: Liepājas Universitāte, 2019, 131.–192.
33. **Laumane, Benita.** Lejaskurzemes izlokšņu īpatnības J. Langija vārdnīcā (1685). *Mana novada valoda: Lejaskurzeme.* Kolektīvā monogrāfija. Zin. red. Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 5.–20.
34. **Laumane, Benita.** Par kursismiem *mantāt un ramīt.* *Mana novada valoda: Lejaskurzeme.* Kolektīvā monogrāfija. Zin. red. Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 185.–196.
35. **Laumane, Benita.** Personvārdu cilmes uzvārdi Rucavā. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 13 (1). Rakstu krājums. Red. kol. vad. Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2009, 270.–279.
36. **Laumane, Benita.** Piemares tematika Johana (Jāņa) Langija vārdnīcā. *Piemares ļaudis un likteņi*, 2. Rakstu krājums. Atb. red. Ieva Ozola. Liepāja: Liepājas Universitāte, 2017, 11.–29.
37. **Laumane, Benita.** Reljefa apzīmējumi Lejaskurzēmē. *Mana novada valoda: Lejaskurzeme.* Kolektīvā monogrāfija. Zin. red. Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 229.–261.
38. **Laumane, Benita.** Rucavas ciemu nosaukumi. *Rucavā, tur Paurupē... Etnogrāfija, folklorā, valoda.* Rakstu krājums. Red. kol.: Benita Laumane, Ieva Ozola, Gita Girņus. Liepāja: LiePA, 2007, 293.–319.
39. **Laumane, Benita.** Rucavas izlokšnes dzīvotspēja. *Rucavā, tur Paurupē... Etnogrāfija, folklorā, valoda.* Rakstu krājums. Red. kol.: Benita Laumane, Ieva Ozola, Gita Girņus. Liepāja: LiePA, 2007, 363.–378.

40. **Laumane, Benita.** Uzvārdu un vietvārdu liecības par iedzīvotājiem Lejaskurzemē. *Mana novada valoda: Lejaskurzeme*. Kolektīvā monogrāfija. Zin. red. Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 212.–228.
41. **Laumane, Benita; Ozola, Ieva.** Lejaskurzesmes izlokšņu izpētes problēmas. *Letonikas pirmais kongress. Valodniecības raksti*. Red. kom.: Aleksejs Andronovs, Saulvedis Cimermanis, Ilga Jansone, Tālavš Jundzis, Regīna Kvašīte, Dace Markus, Anatolijs Nepokupnijs, Jānis Stradiņš. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 2006, 193.–201.
42. **Markus-Narvila, Liene.** Aizgūtīte augu nosaukumi Latvijas-Lietuvas pierobežas izlokšnē Rucavā. *Kalba ir kontekstai*, V (2). Mokslo darbai. Red. Ernesta Račienē. Vilnius: Lietuvas edukologijos universiteto leidykla, 2013, 187–198.
43. **Markus-Narvila, Liene.** An Insight into the Diversity of Language Contacts in the Region of South-Western Kurzeme. *VIII Congress of International Society for Dialectology and Geolinguistics*. Selected Papers. Eds.: Vügar Sultanzade, Ahmet Pehlivan, Astrid van Nahl. Gazimagusa: Dogu Akdeniz Üniversitesi, 2017, 67–91.
44. **Markus-Narvila, Liene.** Bārtas izlokšnes adverbi. *Baltu filoloģija*, XXIV (1). Baltu valodniecības žurnāls. Atb. red. Pēteris Vanags. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2015, 143.–158.
45. **Markus-Narvila, Liene.** Bārtas izlokšnes morfoloģiskās iezīmes J. Kļūburā manuskriptā „Sendienu dziesma”. *Valoda – 2015. Valoda dažādu kultūru kontekstā*. Zinātnisko rakstu krājums, XXV. Atb. red. Svetlana Polkovņikova. Daugavpils: DU Akadēmiskais apgāds „Saule”, 2015, 135.–147.
46. **Markus-Narvila, Liene.** Bārtas izlokšnes raksturīgākās iezīmes 21. gadsimtā. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 19 (1). Rakstu krājums. Red. kol. vad. Benita Laumane. Atb. red. Gunta Smiltiece. Liepāja: LiePA, 2015, 72.–83.
47. **Markus-Narvila, Liene.** Dienvidrietumkurzesmes izlokšnes: Bārta, Rucava. *Avoti vēl neizsīkst. Latviešu valodas dialekti 21. gadsimtā*. Sast.: Anna Stafecka, Liene Markus-Narvila. Atb. red. Anna Stafecka. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2016, 79.–141.
48. **Markus-Narvila, Liene.** Krišjāņa Barona *Dainu skapja* materiāli Rucavas izlokšnes morfoloģijas vēsturei. *Apvienotais Pasaules latviešu zinātnieku 3. un Letonikas 4. kongress. Novadnieciskās identitātes meklējumi Kurzemē. Liepāja 2011. gada 19.–20. oktobris*. Rakstu krājums. Red. kol. vad. Edgars Lāms. Liepāja: Liepājas Universitāte, 2012, 125.–145.
49. **Markus-Narvila, Liene.** Lejaskurzesmes izlokšņu dzīvotspēja 21. gadsimtā: sociolingvistisks ieskats. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 21 (1/2).

- Rakstu krājums. Atb. red.: Gunta Smiltnece, Linda Lauze. Liepāja: LiePA, 2017, 92.–102.
50. **Markus-Narvila, Liene.** Lingvistiskā situācija Rucavā 21. gs. *Tarmēs – Europos tautų kultūros paveldas. Dialects – Cultural Heritage of European Nations.* Mokslo straipsnių rinkinys. Parengė: Zofija Babickienė, Laima Pečkuvienė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2015, 176–192. Pieejamstiešsaistē: <http://ebooks.mruni.eu/product/tarms-europos-taut-kultros-paveldas-dialects-cultural-heritage-european-nations> [skatīts 29.09.2020.].
 51. **Markus-Narvila, Liene.** Mīlenbaha-Endzelīna „Latviešu valodas vārdnīcā” iekļautās Bārtas izloknes leksikas vispārīgs raksturojums. *Res Humanitariae*, XVII. Mokslinis žurnāls. Red. Rimantas Balsys. Klaipēda: Klaipēdos Universitetas, 2015, 81–100.
 52. **Markus-Narvila, Liene.** Novecojusī leksika J. Langija vārdnīcā (1685): naudas vienību nosaukumi. *Res Humanitariae*, XXI. Mokslinis žurnāls. Red. Rimantas Balsys. Klaipēda: Klaipēdos Universitetas, 2017, 43–65.
 53. **Markus-Narvila, Liene.** Novecojusī leksika J. Langija vārdnīcā (1685): svāra, garuma un tilpuma mērvienības. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 20 (1). Rakstu krājums. Red. kol. vad. Benita Laumane. Atb. red. Gunta Smiltnece. Liepāja: LiePA, 2016, 59.–77.
 54. **Markus-Narvila, Liene.** Par dažiem mazpētītiem Bārtas izloknes materiāliem. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 18 (1). Rakstu krājums. Red. kol. vad. Benita Laumane. Atb. red. Gunta Smiltnece. Liepāja: LiePA, 2014, 189.–202.
 55. **Markus-Narvila, Liene.** Produktīvie Rucavas izloknes lietvārdu piedēkļi. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 12 (1). Rakstu krājums. Red. kol. vad. Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2008, 104.–122.
 56. **Markus-Narvila, Liene.** Rucavas izloknes *ājo*-celmu verbi. *Linguistica Lettica*, 19. Zinātniskais žurnāls. Atb. red. Ilga Jansone. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2010, 20.–36.
 57. **Markus-Narvila, Liene.** Rucavas izloknes lituānismi. *Res Humanitariae*, VII. Mokslinis žurnāls. Red. Rimantas Balsys. Klaipēda: Klaipēdos universitetas, 2010, 29–56.
 58. **Markus-Narvila, Liene.** Rucavas izloknes salikteņi. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 15 (1). Rakstu krājums. Red. kol. vad. Benita Laumane. Atb. red. Gunta Smiltnece. Liepāja: LiePA, 2011, 202.–211.
 59. **Markus-Narvila, Liene.** Rucavas izloknes slāvismi. *Kalba ir kontekstai*, IV (2). Mokslo darbai. Red. Ernesta Račienė. Vilnius: Edukologija, 2011, 143–156.
 60. **Markus-Narvila, Liene.** Rucavas izloknes vārdnīcas šķirkļa vārdu atlasē principu un kritēriju. *Letonikas otrais kongress. Kurzemes novada*

- kultūrvēsturiskais mantojums, tā izpēte un saglabāšana*. Red. kom. vad. Ieva Ozola. Liepāja: LiePA, 2008, 146.–174.
61. **Markus-Narvila, Liene**. Subdialects of Lower Kurzeme in the 21st Century: the Most Typical Phonetic and Morphological Features of the Bārta and Rucava Subdialects. *Acta humanitarica universitatis Saulensis*, 24. Mokslo darbai. Ed. Bronius Maskuliūnas. Šiauliai: Šiaulių Universitetas, 2016, 239–256. Pieejams tiešsaistē: http://www.su.lt/images/leidiniai/Acta/Acta_24/19_Markus_Narvila.pdf [skatīts 29.09.2020.].
 62. **Markus-Narvila, Liene**. The sub-dialects of South-Western Kurzeme from a historical perspective. *Dialectologia et Geolinguistic*, 27 (1). Journal of the International Society for Dialectology and Geolinguistics. Ed. Astrid van Nahl. Berlin, Boston: Walter de Gruyter GmbH, 2019, 73–102. Pieejams tiešsaistē: <https://www.degruyter.com/view/j/dialect.2019.27.issue-1/dialect-2019-0005/dialect-2019-0005.xml> [skatīts 29.09.2020.].
 63. **Markus-Narvila, Liene; Ozola, Ieva**. Ceļojums Bārtas valodā. *Bārtas dzīpari: valoda, kultūra, tradīcijas, ļaudis*. Kolektīvā monogrāfija. Atb. red.: Edgars Lāms, Anita Helviga. Liepāja: LiePA, 2017, 73.–100.
 64. **Migla, Ilga**. Frazeoloģismi un brahioloģismi Jāņa Langija latviešu-vācu vārdnīcā (1685). *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 20 (1). Rakstu krājums. Red. kol. vad. Benita Laumane. Atb. red. Gunta Smiltneiece. Liepāja: LiePA, 2016, 49.–58.
 65. **Milenbahs, Kārlis**. Vidējā izloksne. No Bārtas līdz Nīcai (1902). *Milenbahs, Kārlis. Darbu izlase*, 2 sēj. Sast. Ina Druviete. Zin. red. Sarmīte Lagzdīņa. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2011, 83.–87.
 66. **Milenbahs, Kārlis**. Vidējā izloksne. No Vībiņiem līdz Krūtei (1902). *Milenbahs, Kārlis. Darbu izlase*, 2 sēj. Sast. Ina Druviete. Zin. red. Sarmīte Lagzdīņa. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2011, 79.–82.
 67. **Ozola, Ieva**. Ar izskaņu *-(d)ināt* atvasinātie darbības vārdi Gustava Bražes vārdnīcā (1875). *Mana novada valoda: Lejaskurzeme*. Kolektīvā monogrāfija. Zin. red. Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 52.–60.
 68. **Ozola, Ieva**. Atributīvie adjektīvi un divdabji Rucavas izloksnē. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 14 (1). Rakstu krājums. Red. kol. vad. Benita Laumane. Atb. red. Gunta Smiltneiece. Liepāja: LiePA, 2010, 223.–229.
 69. **Ozola, Ieva**. Dažas verba formu lietojuma īpatnības Sventājas izloksnē. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 8. Rakstu krājums. Red. kol. vad. Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 193.–200.
 70. **Ozola, Ieva**. Dienvidrietumkurzemes izlokšņu stabilās un mainīgās iezīmes: *(i)o-* un *ījo-* celma daudzskaitļa instrumentāla galotnes

- piemērs. *Tarmēs – Europos tautų kultūros paveldas. Dialects – Cultural Heritage of European Nations*. Mokslo straipsnių rinkinys. Parengė: Zofija Babickienė, Laima Pečkuvienė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2015, 245–257. Pieejams tiešsaistē: <http://ebooks.mruni.eu/product/tarms-europos-taut-kultros-paveldas-dialects-cultural-heritage-european-nations> [skatīts 29.09.2020.].
71. **Ozola, Ieva.** Evidenciālā modalitāte Lejaskurzemes izloksnēs. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 15 (1). Rakstu krājums. Red. kol. vad. Benita Laumane. Atb. red. Gunta Smiltnece. Liepāja: LiePA, 2011, 247.–254.
 72. **Ozola, Ieva.** Gramatiskās īpatnības un to pārmaiņas rucavnieku valodā. *Rucavā, tur Paurupē... Etnogrāfija, folklorā, valodā*. Rakstu krājums. Red. kol.: Benita Laumane, Ieva Ozola, Gita Girņus. Liepāja: LiePA, 2007, 379.–400.
 73. **Ozola, Ieva.** Gramzda draudzes izloksnes Alfrēda Jankevica vākus. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 17 (1). Rakstu krājums. Red. kol. vad. Benita Laumane. Atb. red. Gunta Smiltnece. Liepāja: LiePA, 2013, 187.–195.
 74. **Ozola, Ieva.** Interjekcijas Lejaskurzemes izloksnēs: izpētes iespējas. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 22 (1/2). Rakstu krājums. Atb. red.: Gunta Smiltnece, Linda Lauze. Liepāja: LiePA, 2018, 101.–110.
 75. **Ozola, Ieva.** Johana Langija vārdnīcas *proverbia* 17. gadsimta vārdnīcu kontekstā. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 21 (1/2). Rakstu krājums. Atb. red.: Gunta Smiltnece, Linda Lauze. Liepāja: LiePA, 2017, 110.–121.
 76. **Ozola, Ieva.** Laika semantikas konstrukcijas Lejaskurzemes izloksnēs. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 18 (1). Rakstu krājums. Red. kol. vad. Benita Laumane. Atb. red. Gunta Smiltnece. Liepāja: LiePA, 2014, 203.–213.
 77. **Ozola, Ieva.** Lejaskurzemes izlokšņu aprakstos neminētie: daļēji lokāmie divdabji. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 23 (1/2). Rakstu krājums. Atb. red.: Gunta Smiltnece, Linda Lauze. Liepāja: Liepājas Universitāte, 2019, 129.–137.
 78. **Ozola, Ieva.** Lejaskurzemes izlokšņu dotumi Antoņinas Reķēnas pētījumos. *Piemares ļaudis un likteņi*, 1. Rakstu krājums. Atb. red. Ieva Ozola. Liepāja: LiePA, 2015, 45.–52.
 79. **Ozola, Ieva.** Lejaskurzemes izlokšņu sintakses dotumu nozīme baltu sintakses vēstures izpētē. *Letonikas otrais kongress. Kurzemes novada kultūrvēsturiskais mantojums, tā izpēte un saglabāšana*. Red. kom. vad. Ieva Ozola. Liepāja: Liepājas Universitāte, 2008, 186.–199.
 80. **Ozola, Ieva.** Mēra adverbs *ļoti* un tā sinonīmi Lejaskurzemes izloksnēs: Rucavas teksti. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 20 (1). Rakstu krājums. Red. kol. vad. Benita Laumane. Atb. red. Gunta Smiltnece. Liepāja: LiePA, 2016, 137.–146.

81. **Ozola, Ieva.** Par kādu Lejaskurzemes izlokšņu frazeoloģismu. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 11. Rakstu krājums. Red. kol. vad. Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2007, 38.–44.
82. **Ozola, Ieva.** Par kādu Rucavas izlokšnes skaņu verbu. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 19 (1). Rakstu krājums. Red. kol. vad. Benita Laumane. Atb. red. Gunta Smiltnece. Liepāja: LiePA, 2015, 94.–99.
83. **Ozola, Ieva.** Par onomatopoētisku verbu *pičāties, plikšķināt* u. c. semantiku Kurzemes izlokšnēs. *Ēlija. Sventāja. Šventoji. Paribio ženklai*. Mokslo straipsniņu rinkinys. Red. Audronė Kaukienė. Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 2007, 80–89.
84. **Ozola, Ieva.** Pronomenu dialektālās formas Dienvidkurzemes izlokšnēs 20.–21. gadsimtā. *Scriptus Manet*, 6. Humanitāro un mākslas zinātņu žurnāls. Atb. red. Linda Lauze. Liepāja: LiePA, 2017, 55.–67.
85. **Ozola, Ieva.** Refleksīvie verbi Rucavas teicējas Annas Šmites valodā. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 10. Rakstu krājums. Red. kol. vad. Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2006, 87.–94.
86. **Ozola, Ieva.** Sventājas izlokšnes partikulas. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 9. Rakstu krājums. Red. kol. vad. Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2005, 158.–165.
87. **Ozola, Ieva.** Tiešā objekta sintaktiskā pozīcija Lejaskurzemes izlokšņu tekstos. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 16 (1). Rakstu krājums. Red. kol. vad. Benita Laumane. Atb. red. Gunta Smiltnece. Liepāja: LiePA, 2012, 213.–219.
88. **Ozola, Ieva.** Turpat blakus Rucavai: Sventājas latviešu izlokšne. *Mana novada valoda: Lejaskurzeme*. Kolektīvā monogrāfija. Zin. red. Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2004, 92.–109.
89. **Ozola, Ieva.** Vajadzības modalitāte Lejaskurzēmē: par kādu reti dzirdamu konstrukciju. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 13 (1). Rakstu krājums. Red. kol. vad. Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2009, 291.–297.
90. **Ozola, Ieva.** Verba tagadnes celmu dinamika Lejaskurzemes izlokšnēs. *Apvienotais Pasaules latviešu zinātnieku 3. un Letonikas 4. kongress. Novadnieciskās identitātes meklējumi Kurzēmē. Liepāja 2011. gada 19.–20. oktobris*. Rakstu krājums. Red. kol. vad. Edgars Lāms. Liepāja: Liepājas Universitāte, 2012, 147.–156.
91. **Pūce, Guna.** Konkordances programmas izmantošana Rucavas izlokšnes priedēkļverbu izpētē. *Latviešu valoda digitālajā vidē: datorlingvistika*. Informatīvi izglītojoša semināru cikla materiāli [tiešsaiste]. Rakstu krājums. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2012, 160.–165. Pieejams tiešsaistē: https://valoda.lv/wp-content/uploads/docs/Petijumi/LV_attistiba/04_Latvie%C5%A1u%20valoda%20digit%C4%81la-j%C4%81%20vid%C4%93.pdf [skatīts 29.09.2020.].

92. **Pūpola, Anita.** Tiesā verbālā pārvaldījuma īpatnības J. Langija vārdnīcā. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 10. Rakstu krājums. Red. kol. vad. Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2006, 95.–101.
93. **Straupeniece, Daiga.** Faunas leksikas dinamika Sventājas izloksnē: mājdzīvnieki un savvaļas dzīvnieki. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 19 (1). Rakstu krājums. Red. kol. vad. Benita Laumane. Atb. red. Gunta Smiltiece. Liepāja: LiePA, 2015, 160.–171.
94. **Straupeniece, Daiga.** Faunas leksikas dinamika Sventājas izloksnē: putni un kukaiņi. *Scriptus Manet*, 5. Humanitāro un mākslas zinātņu žurnāls. Atb. red. Linda Lauze. Liepāja: LiePA, 2017, 47.–63.
95. **Straupeniece, Daiga.** Floras leksikas dinamika Sventājas izloksnē. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 22 (1/2). Rakstu krājums. Atb. red. Gunta Smiltiece, Linda Lauze. Liepāja: LiePA, 2018, 111.–123.
96. **Straupeniece, Daiga.** Kuršu kultūras biedrības vadītājs Miķelis Balčus: personība un darbi. *Piemares ļaudis un likteņi*, 3. Rakstu krājums. Atb. red. Ieva Ozola. Liepāja: Liepājas Universitāte, 2019, 261.–278.
97. **Straupeniece, Daiga.** Latviešu diasporas dzīvotspēja un ietekmes Lietuvas pierobežā: Sventājas izloksne. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 17 (1). Rakstu krājums. Red. kol. vad. Benita Laumane. Atb. red. Gunta Smiltiece. Liepāja: LiePA, 2013, 245.–254.
98. **Straupeniece, Daiga.** Latviešu valodas situācija Lietuvas pierobežā: anketēšanas rezultāti par Sventājas izloksni. *Piemares ļaudis un likteņi*, 2. Rakstu krājums. Atb. red. Ieva Ozola. Liepāja: Liepājas Universitāte, 2017, 93.–104.
99. **Straupeniece, Daiga.** Lingvistiskās īpatnības Būtiņģes un Sventājas teicējas XX gadsimta 60. gadu vēstulēs. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 23 (1/2). Rakstu krājums. Liepāja: Liepājas Universitāte, 2019, 163.–173.
100. **Straupeniece, Daiga.** Naratīvie teksti un Būtiņģes-Sventājas latviešu identitāte. *Piemares ļaudis un likteņi*, 1. Rakstu krājums. Atb. red. Ieva Ozola. Liepāja: Liepājas Universitāte, 2015, 61.–73.
101. **Straupeniece, Daiga.** Par dažām verbu pagātnes formām Sventājas izloksnē. *Valoda – 2010. Valoda dažādu kultūru kontekstā*, 20. Atb. red. Svetlana Polkovņikova. Daugavpils: DU akadēmiskais apgāds „Saulē”, 2010, 78.–87.
102. **Straupeniece, Daiga.** Politisko un lingvistisko attiecību mijiedarbība Sventājā un Būtiņģē pēc 1921. gada. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 13 (2). Rakstu krājums. Red. kol. vad. Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2009, 288.–299.
103. **Straupeniece, Daiga.** Prefiksālo verbu semantiskās īpatnības Sventājas izloksnē. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 14 (1). Rakstu krājums. Red. kol.

- vad. Benita Laumane. Atb. red. Gunta Smiltneiece. Liepāja: LiePA, 2010, 312.–323.
104. **Straupeniece, Daiga.** Sventājas izlokšnes adverbi. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 16 (1). Rakstu krājums. Red. kol. vad. Benita Laumane. Atb. red. Gunta Smiltneiece. Liepāja: LiePA, 2012, 291.–300.
105. **Straupeniece, Daiga.** Sventājas izlokšnes fonētiskās īpatnības. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 15 (1). Rakstu krājums. Red. kol. vad. Benita Laumane. Atb. red. Gunta Smiltneiece. Liepāja: LiePA, 335.–346.
106. **Timbra, Gunta.** Rucavas teicējas – Katrīna Timbra un Ķērsta Zeme. *Rucavā, tur Paurupē... Etnogrāfija, folklorā, valoda*. Rakstu krājums. Red. kol.: Benita Laumane, Ieva Ozola, Gita Girņus. Liepāja: LiePA, 2007, 93.–143.
107. **Trumpa, Edmunds.** Par zilbes intonācijām Rucavas izloksnē. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 11. Rakstu krājums. Red. kol. vad. Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2007, 83.–91.
108. **Zoločevskaja, Lidija.** Leksiniai lituanizmai Šventosios latvių šnektoje. *Ēlija. Šventāja. Šventoji. Paribio ženklai*. Mokslo straipsnių rinkinys. Red. Audronė Kaukienė. Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 2007, 106–121.

Populārzinātniski izdevumi, publikācijas

1. **Padalka, Ausma.** *Par Duniku un dunicniekiem*. Rīga: SIA Drukātava, 2019.
2. **Sprincis, Pēteris.** *Nīca laikmetu griežos*. Liepāja: LiePA, 2008.
3. **Straupeniece, Daiga.** Valodas lietojuma izmaiņas Būtiņģē un Sventājā – latviešu pierobežas izloksnē Lietuvā. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi*, 8. Populārzinātnisku rakstu krājums. Atb. red. Andra Kalnača. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2013, 132.–143.

Mirosław JANKOWIAK (Miroslavs JANKOVJAKS)

BELARUSIAN AND ITS SUBDIALECTS IN LATVIA: HISTORY, PRESENT DAY, FUTURE PERSPECTIVES

Abstract

The aim of this paper is to show how the Belarusian language and its subdialects have functioned in Latvia over the centuries, from the medieval times to this day. The earliest presence of Belarusian subdialects (spoken by the Krivich tribes) in Latgale can be attested in the Middle Ages, when the Principality of Polotsk exerted influence over Latgalian lands. Belarusian subdialects in the Latvian territory were thoroughly established in the second half of the 19th century and are still functioning today. This paper will discuss such aspects as the beginnings of Belarusian subdialects in Latvia, their prevalence and usage in specific areas of life, as well as the chances of preserving them in the future. Many factors have influenced the geographical and functional range of Belarusian subdialects: administrative ownership of lands, population movement, state support (or lack thereof) for organisations of national minorities, availability of education in the Belarusian language, etc. The research is based on available materials and publications and, above all, on the data collected by the author during dialectological expeditions (2004–2019, ca. 300 hours of interviews).

Keywords: *Belarusian language, Belarusian subdialects, Belarusian language in Latvia, Belarusian subdialects in Latvia, Belarusian-Latvian borderland*

Baltkrievu valoda un tās izlokšnes Latvijā: vēsture, mūsdienas, perspektīvas

Kopsavilkums

Raksta mērķis ir sniegt ieskatu baltkrievu valodas un tās izlokšņu situācijā Latvijā gadsimtu gaitā, no viduslaikiem līdz mūsdienām. Pirmās

ziņas par baltkrievu izloksnēm Latgalē varētu būt saistāmas ar viduslaikiem un Polockas kņazistes ietekmi. Baltkrievu izloksnes Latvijas teritorijā nostabilizējās 19. gadsimta otrajā pusē un ir dzīvas joprojām.

Šajā rakstā aplūkoti baltkrievu izlokšņu pirmsākumi Latvijā, to izplatība un lietojums konkrētās dzīves jomās, kā arī to saglabāšanas perspektīvas. Baltkrievu izlokšņu ģeogrāfisko un funkcionālo diapazonu ir ietekmējuši daudzi faktori: zemes administratīvās īpašumtiesības, iedzīvotāju migrācija, valsts atbalsts (vai tā trūkums) mazākumtautību organizācijām, izglītības pieejamība baltkrievu valodā utt. Pētījuma pamatā ir pieejamie materiāli un publikācijas par šo jautājumu, taču galvenokārt autora savāktais un apkopotais baltkrievu valodas materiāls, kas iegūts dialektoloģisko ekspedīciju laikā (2004.–2019. g.; intervijas apm. 300 stundu apjomā).

Atslēgvārdi: *baltkrievu valoda, baltkrievu valodas izloksnes, baltkrievu valoda Latvijā, baltkrievu valodas izloksnes Latvijā, Baltkrievijas-Latvijas pierobeža*

1. Belarusian subdialects in Latvian lands and Belarusian-Latvian borderland in the earliest times

The formation of Belarusian subdialects and the settlement of the Belarusian lands and of the Belarusian-Baltic borderland in a broader sense has lately been one of the most important research topics not only for Belarusian historians and archaeologists, but also for linguists. In the early Middle Ages, the Baltic settlement area reached much further than the contemporary Lithuanian and Latvian states, as evidenced primarily by hydronyms (Váňa 1985: 17).

As historians and archaeologists note, in the Iron Age (understood here in archaeological terms, i.e. as the period from the 18th century BC to the 8th century AD), the Belarusian lands were inhabited by Baltic peoples. They probably were representatives of the so-called Dnieper-Daugava culture (which also includes the Daugava river basin in the area of Vitebsk and Polotsk) and the Stroke-Ornamented Ware culture (Central Belarus and the contemporary lands of Lithuania and Latvia). Both cultures merged in the middle of the first millennium into the so-called Bancarauščyna-Kolochin-Tuschamlan culture. The Slavs began to migrate to the area starting from the 6th–7th centuries. Thus the Baltic-speaking ethnic

communities became a substratum for the ethnogenesis of the future Belarusians. However, there were no Slavs in the north and west of Belarus until the 9th–10th centuries (Sahanowicz 2001: 31–33). In the past, the theory of the emergence of Belarusians and their language on the Baltic substratum was also discussed by such linguists as Leszek Bednarczuk, Zigmas Zinkevičius and, as regards the younger generation, Nina Barszczewska (Zinkjavičius 1996: 9–49; Zinkevičius 1998: 54–69; Bednarczuk 2010: 41–60; Barszczewska 2018).

The Krivich dialect¹ (on the basis of which the contemporary North-Eastern dialect of the Belarusian language developed) is the most important dialect to be discussed as a part of the subject of this article. The Krivich tribe formed as a result of the assimilation of the Baltic and West Finnic tribes by the incoming Slavs (Barszczewska, Jankowiak 2012: 39). In the 9th–11th centuries, the Krivich settlement area reached east of the Rossony-Glubokoye-Vileyka line, while the mixed Krivich-Baltic people lived just west of this line. The fact that the Krivich dialect, i.e. the later North-Eastern dialect (to which the modern Belarusian subdialects spoken in Latvia belong) developed in the territory of several tribes means that it was formed slightly later, i.e. not during the period when the tribal centres functioned, but only in the early feudal times. Between the 11th and 14th centuries, the Principality of Polotsk already covered large areas, reaching the Neman river in the south and temporarily even gaining control over the cities-duchies of Jersika and Kukenoys (today Koknese), which are now part of Latvia (LH 1968: 220, 221; Ābols 2002: 25, 26).

We can presume that the first linguistic contacts between the Balts and the East Slavs in Latvian lands began at least in the 9th century (see: Laumane 1977). With the emergence of economic and cultural relations, the first Slavic borrowings appeared in the Baltic dialects. The oldest group of loanwords dates back from the 9th–12th centuries, when a part of the future Latvian territory was included within the borders of the Principality of Polotsk. The borrowed words

¹ The area of the North-Eastern dialect encompassed two tribes – the Krivichs and the Dregovichs. The latter are not considered in my paper because they are geographically distant from the Belarusian-Baltic borderland.

referred primarily to the sphere of trade and the Orthodox church². The oldest slavisms in Latvian are described in an article by Igors Koškins (Koškin 2018)³.

On the one hand, there was the Principality of Polotsk with the Krivich dialect, and on the other hand, there were the Baltic tribes, including Latgilians. A booming trade was taking place between them along the Daugava river. The speech of the inhabitants of the Polotsk and Vitebsk regions became the base for the future South-Eastern dialect of the Belarusian language. Therefore, the Balts had two kinds of contact with the Belarusian subdialects – in everyday communication among the rural population of the borderland, and from the administration of towns and through trade contacts, mainly in places situated along the Daugava river.

Until 1772, the borders changed several times. First, the future Latvian territory was conquered by the crusaders (the order of Livonian Brothers of the Sword was established in 1202, later merged with the Teutonic Order). The so-called “German times” lasted until the 16th century and the German language (the Middle Low German variant) dominated various spheres of life (trade, culture, administration) in the area. Moreover, the local nobility became Germanized. In 1561, these lands fell under the rule of the Kingdom of Poland and the Grand Duchy of Lithuania (later the Commonwealth) and the Polish language appeared in the area that we are interested in – first via the ethnic Polish settlers and administration from Poland; later the local German and Swedish families became Polonized, and finally the Belarusian-speaking rural population was Polonized as well. In the period up to the 19th century, however, it is difficult to talk about the existence of any Belarusian subdialects outside the borderland. The history of Belarusians in the Latvian territory since the earliest times is presented in more detail in publications by Ilga Apine (1995; 2017).

² These issues were discussed in more detail by Dr. Anna Stafecka from the Latvian Language Institute of the University of Latvia during her lecture in Prague (Prague, 10.04.2019, Institute of Slavonic Studies, Czech Academy of Sciences), entitled “Latgale – mul’tilingval’nyj region balto-slavjanskogo pogranič’ja”.

³ Kazimieras Būga has written an article on the chronology of the oldest Ruthenian borrowings in the Lithuanian language (Būga 1958) and about the old Belarusian-Lithuanian linguistic contacts (Būga 1924).

It should be stressed, however, that the Krivich dialect and later the Ruthenian language (replaced by Polish in the 17th century) were used in the official correspondence between Polotsk, Vitebsk, and Riga. This is evidenced by numerous official and commercial documents preserved to this day, e.g. Vitebsk-Riga official documents from the 13th–17th centuries. As Aleh Dziarnovič, a Belarusian historian who has collected and compiled these documents, writes in the introduction to his book, there was an archive with a separate “Moscowitica-Ruthenica” department in the municipality of Riga, where documents prepared in the Russian or Ruthenian languages prevailed – old agreements with Polotsk, Vitebsk, Smolensk and with the Dukes of Lithuania (1283–1636), documents concerning trade and merchants, privileges for the city of Polotsk, merchants’ complaints, etc. Thus the Krivich dialect to some extent (through the presence of its features in some documents), and especially the Ruthenian language were present in Riga. Particularly the trade documents that were prepared in Vitebsk and Polotsk were written in the Ruthenian language, and the oldest ones from Vitebsk, Polotsk, and Smolensk, written from the 13th century until the beginning of the 14th century, are examples of early Ruthenian texts – based on the Old Russian language but with regional dialectal features (Dzjarnovič 2005: 8–11).

The older texts of the above-mentioned documents have been analyzed in a more detailed way from the linguistic point of view by Christian Stang (Stang 1939). The acts from the times of the Grand Duchy of Lithuania (14th–16th century) have not yet been analyzed. However, it can be assumed that they contain typical features of the Old Belarusian language and partly of the North-Eastern dialects (i.e. the Krivich dialects). The features of the Old Belarusian language have been discussed in detail in numerous works (e.g. Šakun 1984) and will not be described here. Among the features typical of the North-Eastern dialect of these times, we can name the following: dissimilative *akanye* and *yakanye*, interchange of the consonants *c* and *č* (e.g. *calavék* instead of *čalavék* ‘man’, *čarkva* instead of *carkva* ‘(orthodox) church’) or pronunciation of *s* instead of *š* and *z* instead of *ž* (Barszczewska, Jankowiak 2012: 40).

2. Belarusian subdialects in Latvian lands during the period of the Russian Empire

As a result of the partitions of the Polish-Lithuanian Commonwealth, the former Polish Livonia (the territory of Latgale) became a part of the Russian Empire. The Russian language and the Belarusian subdialects discussed here were added to the linguistic mosaic of the area – already consisting of the Latgalian subdialects, foreign languages such as German and Polish, and the traces of Lithuanian and Livonian. While in the beginning of the 19th century Latvians (including Latgalian) constituted as much as 90 % of the population in the Latvian territories, by the end of the century there were only 68 %. A greater migration took place only in the second half of the 19th century; it was mainly within the borders of the Vitebsk Governorate (often also known as the Belarusian Governorate) – encouraged by the abolition of serfdom, by the construction of the Vitebsk-Daugavpils railway, and also by the wish to improve the standard of living (more on this see: Jankowiak 2008; 2018: 23–29).

Many Belarusian-speaking people went to the northern part of the Governorate (i.e. to Latgale). The authors of “The Geographical Dictionary of the Kingdom of Poland and other Slavic Countries” (*Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*), when describing the 18th and 19th centuries, mainly write about Poles or Germans and do not mention Belarusians. However, this dictionary also speaks of a group called *Polish-Livonian Ruthenians* (*polско-inflanccy Rusini*), which most probably refers to Belarusians, e.g.: “[R]zeką Zylupie zwana [...] u polsko-inflanckich Rusinów Sinią lub Sieniuchą.” (*The Zylupie River called [...] Sinia or Sieniucha among the Polish-Livonian Ruthenians.*) In another instance, they mention that in 1880 in the Polish Livonia “ludność miejska składała się tu z Polaków, Rusinów, Żydów, Rosyan i małej ilości Niemców, wiejską zaś stanowią głównie łotewscy włościanie i polscy właściciele dóbr [...]. Pomiędzy Łotyszami sporadycznie rozsiani są: Estowie, Litwini, starowiecy-Rosyanie, Rusini i Polacy włościanie” (*the urban population here consisted of Poles, Ruthenians, Jews, Russians and a small number of Germans, while the rural population was mainly Latvian landowners and Polish*

property owners [...]. The following are scattered among Latvians: Estonians⁴, Lithuanians, Old Believer Russians, Ruthenians and Polish peasants). The authors also add that the Ruthenians mainly belonged to the Catholic denomination (SGKP III: 279, 282, 283).

Gustav Manteuffel, a historian living in Polish Livonia, also mentioned Ruthenians in 1879 when he wrote: “[Z]najdują się tylko na pograniczu Siebieskiego i Dryzieńskiego powiatu, a mianowicie w dobrach Landskorona, Posiń i ich okolicach. Po większej części są rzymsko-katolickiego wyznania.” (*They are located only on the borderland of the Sebezhsy Uyezd and the Drissensky Uyezd, namely in the Landskorona, Posin and their vicinity. Most of them are of Roman-Catholic denomination.*) (Manteuffel 2007: 48). As the materials of the tsarist administration in the 1860s show, Belarusians accounted for 20.6 % of the total population in the Ludza district (Latv. *apriņķis*), 18.1 % in the Rēzekne district, and 6.9 % in the Daugavpils district. In these three districts alone, there were nearly 40,000 people (more on the statistics of nationalities and denominations see: Tichomirow 2005). Later, the first tsarist census of 1897 presented the following numbers: in the Ludza district Belarusians accounted for 20.5 % of 128,200 inhabitants, in the Rēzekne district – 5.4 % of 136,400, and in the Daugavpils district – 13.8 % of 237,000 (Pervaja vseobščaja 1897–1905). Thus, in these three districts the total number of Belarusians was over 66,000. The same census shows that in the Courland Governorate their percentage was 1.82 % out of 123,000 inhabitants (over 2,200 Belarusians). The vast majority of them were people of rural origin, thus they must have spoken a Belarusian subdialect on everyday basis. Therefore, the second half of the 19th century can be regarded as the time when real (and massive) presence of the Belarusian subdialects in the Latvian lands began. The accounts of my oldest respondents show that their parents and grandparents (i.e. people who were active around the turn of the 19th and 20th centuries) spoke different languages – there were Polish-speaking families (e.g. in the Kaplava municipality near Krāslava) which were Belarussified in the second half of the 20th century, but there were also mixed-language families, which mostly used

⁴ The Polish text here does not use the standard name *Estończycy* (‘Estonians’), but a more archaic version *Estowie*.

a Belarusian subdialect at home. It was also a convenient and practical medium for everyday contacts with, for example, their neighbours. Around the turn of the centuries, however, the Polish language was predominant among those families that owned their farms.

As the Latvian historian Ēriks Jēkabsons points out, we can speak of a nationally and mentally shaped Belarusian minority in the Latvian territory only since the beginning of the 20th century. In particular, the revolution of 1905 became a kind of a catalyst. The Belarusian national and cultural movement began to form then and, along with that, the standardized Belarusian language also appeared in the Latvian territory. In 1907, thanks to the activity of V. Lastovsky and E. Budz'ka, Belarusian language courses for teachers began to be organized and gathered the future Belarusian-speaking intelligentsia around these activists (Jēkabsons 2001: 105; Jankovjak 2019).

The Belarusian subdialects spoken in the territory of Latgale were first analyzed in the beginning of the 20th century by Jevfimij Karskiy (Karskij 1962: 435–440). On the basis of the results of his 1903 expedition, the researcher noted such features as:

- Belarusian type of akanye (*pšanića*) and yakanye (*zjalióny*);
- pronunciation of the voiced fricative *h* (*halavá, hórad*);
- occurrence of the labial *ũ*, a so-called short semi-vowel (*pajšóũ*);
- prosthetic consonant *v* (*vũlica*);
- dzekanye and cekanye (*dziadũlia, báćka*);
- palatalization of *k, g, ch*: *dziěũce, na duzié, na strasié*;
- verbs ending in *-ć* in the 3rd person singular: *znájeć, pajédzieć*;
- numerals denoting the numbers 2, 3 and 4 used with nouns in nominative plural: *dva čalavěki, try damý*.

3. Independent Latvia

World War I brought important changes for the Latvian Belarusians. On the one hand, the population decreased significantly; on the other hand, Belarusians found themselves in a newly established state. In the 1920s, the independent state of Latvia created good

conditions of existence for its national minorities. This was undoubtedly the best period both for the Belarusian minority and for the Belarusian language and subdialects. In the interwar period, depending on the school year, there were 40–60 Belarusian schools, including four gymnasia (secondary schools) in Riga, Daugavpils, Ludza, and Indra, and there were various associations (e.g. “Бацькаўшчына” (Bac’kauščyna), “Беларуская хата” (Belaruskaja chata), “Прасьвета” (Pras’veta), “Рунь” (Run’)), theatres, newspapers (e.g. “Гаспадар” (Haspadar), “На чужыне” (Na čužyne), “Думка беларуса” (Dumka belarusa), “Наша доля” (Naša dolja)), song and dance ensembles, training courses for teachers, etc. A great contribution to the formation of Belarusian national identity was made by K. Jezaviťaŭ, S. Saxaraŭ, J. Daniliuk, M. Najdzionaŭ, D. Kadobra and others (Belaruskae zamežža 2010: 193–198). As far as the 1920s are concerned, we can speak about the formation and wide usage of the standardized Belarusian language in the territory of Latvia.

Jŭlija Gabranova, a Belarusian researcher from Riga, is working on the linguistic analysis of Belarusian press published in Latvia during the interwar period (Gabranova 2014; 2016). The analyzed articles were written in the standard Belarusian language, the same language that was used in the Byelorussian SSR (the so-called Taraškevica). There are some errors in the texts (punctuation errors and typos), colloquial words and phrases, as well as emotional phrases calling Belarusians to fight for their rights. There are also russicisms, resulting from the process of Russification that had lasted for generations, and Latvian names of companies, institutions etc., written in Latvian and sometimes with a Belarusian ending (see Gabranova 2016: 140–169).

After the World War I, the population was growing rapidly, and along with that the number of people using a Belarusian subdialect in their everyday lives was also growing. The first all-Latvia census of 1920 revealed that 75,000 Belarusians were living in Latvia, but the following two censuses showed a significant decrease of their number, which was largely due to a manipulation by the administration when preparing the statistical data (38,000 Belarusians in 1925 and 26,800 in 1935 respectively). Authors of the research “Belaruskae zamežža”

also mention the data of 1930, which are considered to be the most realistic as regards the number of the Belarusian minority, showed 22,306 Belarusians in Latgale, 13,800 in Zemgale, 993 in Kurzeme, and 4,751 in Riga (Belaruskae zamežža 2010: 198).

The situation changed after 1934, when Kārlis Ulmanis carried out a coup d'état and introduced authoritarian rule. The second half of the 1930s was characterized by systematic restriction of the liberties of national minorities – schools, organisations, and institutions were closed down. The scope of usage of the standardized Belarusian language was decreasing year by year, while the Belarusian subdialects remained unchanged in South-Eastern Latvia.

4. Period of World War II, the German occupation

A certain revival of the Belarusian minority in Latvia could be observed during the German occupation of Latvia. However, this did not result from a wish to help the Belarusian minority, but from the general policy pursued by Germany in the occupied territories, which was aimed at weakening the Russian and Polish impact. As Ē. Jēkabsons writes in his article, the 1943 census showed that 48,601 Belarusians were living in the Latvian part of Ostland (2.76 % of the total population, 6,669 persons in Riga alone). Fewer than 20,000 people, including 4,801 Latvian [probably including Latgalians – M. J.], 738 Poles and 385 Russians, reported Belarusian as their home language. Most of them probably were people who spoke the Belarusian subdialects, while political, social and cultural activists and city dwellers spoke the standard Belarusian language. Kanstancin Jezavitaŭ, a Belarusian activist, at the beginning of the German occupation estimated the number of Belarusians to be at least 200,000; he included Old Believers and city and town dwellers in the count of Russians, and regarded landowners to be mainly Poles (Jēkabsons 2017: 70–74). If Jezavitaŭ's estimates are correct, it would mean that a huge number of Belarusians (at least one hundred and several dozen thousands) spoke a Belarusian subdialect every day. The accounts of my respondents and their memories about the language spoken in the family by their parents and grandparents show that, firstly, the declared nationality very

often does not coincide with the language (or dialect) spoken at home; secondly, the nationality was often changed either by the authorities and or by the respondents themselves; and thirdly, many people were bilingual (they knew both a Belarusian subdialect and the local variant of the Polish language). This makes it difficult to acquire accurate statistics about the number of people who spoke a Belarusian subdialect or the Belarusian standard language.

During the German occupation, not only Belarusian organisations but also Belarusian schools were active. In the school year 1941/1942, there were 36 Belarusian schools (seven-year and five-year schools) in the Latvian territory – in Riga, Daugavpils, the Daugavpils district and the Ilūkste district, and one gymnasium in Indra. However, logistics and staff were a problem – in many places the teachers did not speak Belarusian, but Polish (Jēkabsons 2017: 72–74).

5. Period of the Latvian SSR

The Latvian SSR period was characterized by two important aspects. On the one hand, as a result of the migration policy pursued by Moscow towards the Soviet republics, tens of thousands of people arrived in Latvia from the Russian SSR, Belarusian SSR and Ukrainian SSR. In the case of Belarusians, there were two groups of immigrants – the first group was supposed to solve the shortage of manpower in the newly established plants and factories in cities and towns (apart from them, there were also soldiers etc.), and the second group was a borderland population that moved to the Latvian side of the border to work in the newly established kolkhozes (as they were looking for jobs and better living conditions), or for marriage purposes (more about the migration policy see: Riekstiņš 2005). According to the Latvian statistics of the consecutive years, there were 61,600 Belarusians in Latvia in 1959; 94,900 in 1970, and as many as 119,700 in 1989. In the case of the urban population, these Belarusians were mostly Russian-speaking people, strongly Russified in terms of language as well as culture. According to the my preliminary estimates, in the end of the 1980s a Belarusian subdialect might have been used by approximately 20,000 people who had declared Belarusian

nationality (official statistics of the number of Belarusians, mainly excluding the urban population),⁵ and by an unspecified number of people in the countryside who had declared Polish nationality, but were also speaking Belarusian in their everyday life or in contacts with their neighbours (probably several hundreds of people, a maximum of several thousands).

The second aspect was the policy of the communist authorities towards national minorities (excluding the Russian one) – during the Latvian SSR period it was not possible for Belarusian or Polish schools, organisations and media to operate officially. The vitality of the Belarusian subdialects was therefore solely and exclusively due to their universal use, which was largely the result of migration processes, while the standardized Belarusian language was limited to the family sphere of a narrow group of intelligentsia that was aware of their Belarusian identity.

The changes began during the Latvian Awakening (*Atmoda*), when national minorities began to resume their cultural and social activities after a pause of several decades. In 1988, the first Belarusian organisation called “Сьвітанак” (*S'vitanak*) was established. Its aim was not only to revitalize and to promote the Belarusian language and culture in Latvia, but also to become more familiar with the Latvian culture (Hermanis 2017: 91, 92).

6. Independent Latvia since 1991, perspectives of preservation

The renewed independence of Latvia and its political and economic transformations have enabled its national minorities to

⁵ My calculations are based on the official statistics of 1989 without the urban population (which was mainly Russian-speaking or using a mixed Russian-Belarusian language). In 1989, Latvia was inhabited by 119,700 Belarusians, of which 43,600 lived in Riga, 11,400 in Daugavpils, 4,500 in Jelgava, 5,700 in Liepāja, 3,000 in Jūrmala, 2,900 in Ventspils, 1,300 in Jēkabpils, 800 in Rēzekne, and 300 in Ludza (in total over 73,000). Therefore, the rural population amounted to slightly more than 40,000, and from this one might subtract the number of the then Russian-speaking young people and, to a large extent, the middle generation which was speaking Russian with some Belarusian subdialectal elements.

reestablish their socio-cultural activities. Despite financial and logistic limitations, Belarusians also began to self-organize. In 1994, the Yanka Kupala Riga Belarusian Elementary School (classes 1–9) was founded, the newspaper “Прамень” (Pramen’) was issued, a Belarusian radio programme began to be broadcast, and a number of associations were established in Riga, Daugavpils, and other cities (Belaruskae zamežža 2010: 199–203; Hermanis 2017). However, the 1990s and the 2000s were difficult if compared to the 1920s, because it was not possible to return to the golden age of the interwar period.

The overwhelming majority of Belarusians are Russified not only linguistically, but also in terms of culture and identity. Unfortunately, there have been no comprehensive surveys of these processes among the Belarusians in Latvia, but my fieldwork research in the countryside and numerous interviews with Belarusian activists in cities and towns of Latvia have shown that the absolute majority of Belarusians remain in the Russian-speaking sphere of media and culture.

Apart from a narrow circle of the Belarusian intelligentsia which is aware of its identity, the standardized Belarusian language use is limited primarily to the only Belarusian school in Latvia, to the media (a newspaper and a radio broadcast on the 4th channel of the Latvian state radio – the “Домская площадь” (Domskaĵa ploščad’)) and to events organized by Belarusian associations. The activity of the Belarusian minority under the binding legal regulations in Latvia and with the financial and logistic support from both Riga and Minsk will probably make it possible to maintain the presence of the Belarusian language at this level for many years. However, it seems unlikely to Belarussify the Belarusian population and to cause a massive shift from the Russian language to Belarusian.

In the case of the Belarusian media and the school in Riga, we can observe the use of a standardized variant of the Belarusian language, close to the Belarusian literary language in Belarus and with a little Russian and Latvian influence (see Gabranova 2016: 140–169). The colloquial Belarusian language shows a significant degree of Russification, noticeable at all linguistic levels (both in

the structure and in vocabulary), as well as some Latvian influences (vocabulary, proper names, syntax, phonetics). This variety of the Belarusian language in Latvia has not yet been studied by linguists and needs to be described.

As far as the Belarusian subdialects in Latvia are concerned (more on this see: Jankowiak 2009; 2018), unfortunately we must conclude that they are vanishing. My years-long research that was carried out during 2004–2019 showed that these subdialects are used by the rural population of the oldest generation, especially by people born in the 1920s and 1930s and partly in the 1940s. The language of the younger respondents could be defined as Russian with Belarusian subdialectal elements.

This means the disappearance of Belarusian subdialects in Latvia after the oldest generation will have passed away – i.e. in the perspective of a dozen or so years at the most. Although the statistics of 2020 prepared by the “Latvijas Centrālā statistikas pārvalde” (CSP 2020) show that 5 % of the population of Latgale are Belarusians (12,800 people), my dialectological expeditions in the recent years allowed me to estimate the current number of Belarusian-speaking respondents as 70–100 persons. This means that in the 2030s in South-Eastern Latvia one of the elements of its linguistic mosaic, which has been present since the second half of the 19th century, will disappear (Jankovjak forthcoming).

The Belarusian literary language was developed on the basis of various dialects, but the dialect of Central Belarus has had the greatest role. Therefore, there are significant differences between the language of, for example, the Belarusian press in Latvia and the subdialects spoken in South-Eastern Latvia. The Belarusian dialects in Latvia are an extension of the North-Eastern dialect of the Belarusian language (in terms of structure), while the vocabulary is mixed (typical of the North-Eastern dialect and the North-Western zone of the Belarusian language). The structure and vocabulary of the Belarusian subdialects in Latvia were described in detail in my monograph (Jankowiak 2018).

Table 1 below shows the history of the Belarusian language and Belarusian subdialects in Latvia from a chronological perspective.

Table 1. Belarusian language and subdialects in Latvia from a chronological perspective

Period	Belarusian language	Belarusian subdialects
From the Middle Ages to 1772	+ Official correspondence until the 17th century	+ The borderland only
Russian Empire period (1772–1914)	---	+++ Widespread in South-Eastern Latvia from the mid-19th century
Interwar period	+++ Schools, theatres, organisations, press, books, etc.	+++ Widespread in South-Eastern Latvia
World War II period	+ Schools, activities of organisations permitted by the Germans	+++ Widespread in South-Eastern Latvia
Latvian SSR period	--- Total lack of Belarusian schools, organisations, press or any official socio-cultural activities; period of intense Russification ⁶	+++ Widespread in South-Eastern Latvia
Period of independent Latvia after 1991	++ One primary school in Riga, newspaper “Прамень” (Pramen’), organisations, etc.	++ Until recently widespread in South-Eastern Latvia, with a strong downward trend (demography + Russification)
Perspectives of preservation	+ Intelligentsia, socio-cultural organisations	--- Disappearance in the perspective of a dozen or so years

The current presence and the future prospects for the preservation of the Belarusian language and its subdialects in Latvia can also be considered from the point of view of various linguistic theories.

⁶ I do not have any materials or accounts of respondents that would prove any underground social and cultural activities (e.g. secret teaching of the Belarusian language).

As noted by Kenneth Hyltenstam and Christopher Stroud, we can speak of a *fully-fledged language* when it is used in the family by all generations and in as many spheres of life as possible (Hyltenstam, Stroud 1997: 567–568). As far as the Belarusian language is concerned, this refers only to a very narrow group of intelligentsia (who use it in the family as well as in the cultural sphere which is limited to the Belarusian minority). In the case of Belarusian subdialects, the situation was looking much better in the past (including the end of the 20th century) – today only the oldest generation speaks these subdialects in their family and neighbourhood. *Language maintenance* is a term that is used in a social context, i.e. in relation to a community that maintains its language regardless of unfavourable conditions (Hyltenstam, Stroud 1997: 567). *Language loss*, in its turn, is a term used both in a social and individual context. In the first sense, it means stopping the linguistic continuum between generations of language speakers, while in the second sense it means the loss of the ability of a particular person to use a particular language (de Bot 1997: 579).

In the case of the standardized Belarusian language, it is difficult to talk about any continuum apart from a narrow group of intelligentsia. In the case of Belarusian subdialects, continuum was interrupted after World War II, mainly due to the widespread Russification of all spheres of life. Linguistic research shows that language loss usually takes place over three generations, as we can observe at the moment. The analysis of the linguistic situation of many minorities shows that language loss is a rule and language preservation is an exception.

Moreover, we can identify a number of factors that influence the preservation or disappearance of a language (Landry, Allard 1994).

- Genetic closeness or proximity of languages (dialects) that come into contact. In the case of the Belarusian language and its subdialects, this factor should be considered firstly in relation to the Russian language (genetic closeness), and only secondly in relation to the official Latvian language. Therefore, this is a factor that is unfavourable to the preservation of the Belarusian language and its subdialects.

-
- Whether bilingualism (or, more precisely, diglossia) affects intersocial conflicts, or whether it is in a non-conflict state (a stable diglossia favours language preservation, and the transition from diglossia to bilingualism leads to the domination of the official language).
 - In which spheres of life a language (dialect) is used, i.e. the functional criterion.
 - Whether there are changes in the use of languages and dialects in a particular territory, i.e. the so-called stability criterion.
 - Status of a language (dialect), i.e. its prestige in economic, social and sociohistorical aspects.
 - Size of the group and its fragmentation.
 - Activity of the group (organisations, schools, press, etc.) and institutional support from the state.

Even a preliminary analysis shows that most factors do not favour the preservation of the Belarusian language and its subdialects. The situation of the Belarusian language is basically only rescued by the activity of the Belarusian minority and the institutional (and financial) support from Riga and Minsk (in my opinion, this support is small in comparison with that of other ethnic minorities, but still completely sufficient for the current needs of Belarusians in Latvia). For decades, Belarusian subdialects were supported mainly by the size of the group of their speakers, and by the fact that the rural population neither held nor aspired to hold high official positions, and thus, depending on the period, did not Polonize, Russify or Latvianize itself in order to achieve social and political success. I have discussed the issue of the active presence of Belarusian subdialects in more detail in two other publications (Jankowiak 2009: 172–176; Jankovjak forthcoming).

Another very important aspect should also be noted – as the research shows, one of the most important factors that influence language preservation is the availability of education in the mother tongue at various levels. In this context, only the interwar period can be evaluated positively. Below I present Table 2 which shows the Belarusian educational system in different countries chronologically. In the case of Russia, I took into account mainly Moscow and the regions bordering on Belarus.

Table 2. Belarusian educational system in different countries

PERIOD	POLAND	LITHUANIA	LATVIA	RUSSIA
1918(21)–1939(40)	Year 1927: 25 Belarusian schools, 51 bilingual schools, and private schools, 4 gymnasia (Vilnius, Navahrudak, Radashkovichy, Kletsk)	(Except for the Vilnius region which was then a part of Poland) Kindergarten in Kaunas, a few primary schools in villages	40–60 primary schools, 4 gymnasia	Schools only in the Smolensk region
1945–1991	Since 1949: primary schools (up to 12,000 pupils), 2 gymnasia in Hajnówka and Bielsk Podlaski, and since the mid-1950s a significant decrease in the number of pupils	–	–	–
Nowadays	25 primary schools, 17 gymnasia ⁷ , 3 secondary schools, some kindergartens	1 middle school in Vilnius	1 primary school in Riga	–
Universities 1918(21)–1939(40)	–	–	–	–
Universities 1945–1991	Department of Belarusian Philology at the University of Warsaw (since 1956)	–	–	–
Universities 1991–nowadays	University departments in Warsaw, Białystok, Lublin (until 2019), Opole (until 2019)	Belarusian Studies at the Lithuanian University of Educational Sciences (1991–2017)	–	Centre of Belarusian language, literature and culture at the Faculty of Philology of the Moscow State University (since 2017)

⁷ The statistics refer to the time before the liquidation of gymnasia in Poland. The last school year with gymnasia was 2018/2019.

Summary

Apart from the correspondence carried out in the Ruthenian language between the cities of the Principality of Polotsk, the Grand Duchy of Lithuania, and Riga, we can speak of the appearance of the Belarusian language in the Latvian territory only in the period after the revolution of 1905 (i.e. the beginnings of the formation of the Belarusian intelligentsia), and above all in the interwar period, when numerous Belarusian schools, newspapers, organisations, cultural institutions, etc. were active. Belarusian subdialects (except for the borderland which was a natural contact zone between languages/dialects) in Latvia came to stay in the second half of the 19th century and were widespread throughout the 20th century.

The interwar period was undoubtedly the best period for the development of the Belarusian standard language. It should be emphasized that the independent Latvia of today also provides legal grounds for the functioning of Belarusian organizations, schools and media. Unfortunately, due to the high level of Russification of the Belarusians, this potential is only partially used. The lack of knowledge of the Belarusian language results in a lack of demand for Belarusian-language schools and media. In the long run, this will mean a further marginalization of the Belarusian language among the Belarusian population. As regards Belarusian subdialects, as already mentioned above, we can expect their complete disappearance in the coming years. In this case, the continuity of generations was interrupted, and the subdialects are going to disappear together with the oldest generation of their speakers.

The research conducted by Gabranova and the author of the present article shows that the influence of the Latvian language and Latvian dialects on the language of Belarusian texts in the Grand Duchy of Lithuania, and, for example, as well as on the Belarusian press of the interwar period and the modern times is insignificant. In the case of the Belarusian dialects in Latvia, the Baltic influences are visible primarily in the level of vocabulary (the influence in phonetics, morphology or syntax is comparatively minor). The most recent loanwords are mainly words of the Latvian origin (for example, terms from the administrative sphere), and Latvian geographical names (see: Jankowiak 2009: 125–169; 2018: 51–94).

Slavic languages have had a much greater influence on the Latvian language and the Latgalian dialects. Latvian linguist Jānis Endzelīns estimated the number of slavisms to be around 1,500 lexemes (Laumane 1977: 48). Apart from Benita Laumane, the issue of Belarusian borrowings in Latvian has also been discussed by M. Jankowiak and I. Koškin (Jankovjak 2014; Koškin 2018; Koškins 2015). The centuries old interferences between the Baltic and Slavic dialects are very well reflected in the lexical atlases: “Latviešu valodas dialektu atlants. Leksika (kartes)” and “Baltu valodu atlants. Leksika 1: Flora” (LVD 1995; BVAFI 2013).

Literature

- Ābols 2002** – Ābols, Guntars. *Contribution of History to Latvian Identity*. Cēsis: Nacionālais apgāds, 2002.
- Apine 1995** – Apine, Ilga. *Baltkrievi Latvijā*. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmijas Filozofijas un socioloģijas institūts, 1995.
- Apine 2017** – Apine, Ilga. Baltkrievu etnoss latvju zemē (līdz 1941). Priekšvēsture, pētījumi, pirmais padomju gads. In: Hermanis, Voldemārs (ed.). *Saprast Baltkrieviju*. Rīga: Zelta grauds, 2017, 30–38.
- Barszczewska 2018** – Barszczewska, Nina. Bałtycko-słowiańska geneza języka białoruskiego. *Rozprawy Komisji Językowej ŁTN*, t. LXVI. Łódź: Zakład Dialektologii Polskiej i Logopedii Uniwersytetu Łódzkiego, 2018, 21–37.
- Barszczewska, Jankowiak 2012** – Barszczewska, Nina; Jankowiak, Mirosław. *Dialektologia białoruska*. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy, 2012.
- Bednarczuk 2010** – Bednarczuk, Leszek. *Językowy obraz Wielkiego Księstwa Litewskiego. Millennium Lithuaniae MIX–MMIX*. Kraków, 2010.
- Belaruskae zamežža 2010** – *Belaruskae zamežža*. Sklad. N. Holubeva. Minsk: Belaruskaja Ėncyklapedyja imja Petrusia Broŭki, 2010.
- de Bot 1997** – de Bot, Kees. Language loss. In: Goebel, Hans et al. (eds.). *Kontaktlinguistik*, 2. Berlin, New York: de Gruyter Mouton, 1997, 579–585.
- Būga 1924** – Būga, Kazimieras. Die litauisch-weissrussischen Beziehungen und ihr Alter. *Zeitschrift für slavische Philologie*, № 1. Leipzig, Heidelberg, 1924, 26–55.

- Būga 1958** – Būga, Kazimieras. K voprosu o chronologii litovskix zaimstvovaniy iz russkogo jazyka. In: Būga, Kazimieras. *Rinktiniai raštai*, 1. tomas. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1958, 339–350.
- BVAFI 2013** – Mikulėnienė, Danguolė; Stafecka, Anna (eds.). *Baltu valodu atlants. Leksika 1: Flora. Baltų kalbų atlasas. Leksika 1: Flora. Atlas of the Baltic Languages. Lexis 1: Flora*. Vilnius, Rīga: Lietuvių kalbos institutas, LU Latviešu valodas institūts, 2013.
- CSP 2020** – Iedzīvotāju skaits pēc tautības reģionos, republikas pilsētās, 21 attīstības centrā un novados gada sākumā. *Latvijas Centrālā statistikas pārvalde*. 2020. Available online: <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/iedzivotaji/iedzivotaju-raditaji/tabulas/irg080/iedzivotaju-skaits-pec-tautibas-regionos> [accessed 21.12.2020.].
- Dzjarnovič 2005** – Dzjarnovič, Aleh. *Vicebska-Ryžskija akty XIII–XVII st. Dahavory i sluzbovaja karèspandèncyja pamiž orhanami kiravannja horada Vicebska i hanzejskaha horada Ryhi (z byloha kompleksa Ruthenica Dzjaržaŭnaha Historyčnaha Arxiva Latvii)*. Vypusk I. *Dakumenty haspadarča-handlėvyja XV–XVI st.* Minsk: Athenaeum, 2005.
- Gabranova 2014** – Gabranova, Jūlija. Latviešu un baltkrievu lingvistiskie kontakti 20. gadsimta sākumā: pirmie periodiskie izdevumi baltkrievu valodā Latvijā. *Via Scientiarum*, 2. Ventspils, Liepāja: Ventspils Augstskola, Liepājas Universitāte, 2014, 73–83.
- Gabranova 2016** – Gabranova, Jūlija. *Baltkrievu un latviešu valodas kontakti 20. gadsimta pirmajā pusē un mūsdienās. Promocijas darba kopsavilkums filoloģijas doktora grāda iegūšanai valodniecības zinātņu nozares salīdzināmās un sastatāmās valodniecības apakšnozarē. Belarussian and Latvian Language Contacts in the 20th Century and Nowadays. Summary of Doctoral Thesis Submitted for the Conferment of the Doctoral Degree in Philology, Linguistics. Subfield: Contrastive Linguistics*. Darba zin. vad. I. Koškins. Liepāja: LiePA, 2016.
- Hermanis 2017** – Hermanis, Voldemārs. Baltkrievi – mazākumtautība Latvijā (1945–2017). In: Hermanis, Voldemārs (ed.). *Saprast Baltkrieviju*. Rīga: Zelta grauds, 2017, 90–100.
- Hyltenstam, Stroud 1997** – Hyltenstam, Kenneth; Stroud, Christopher. Language maintenance. In: Goebel, Hans et al. (eds.). *Kontaktlinguistik*, 2. Berlin, New York: de Gruyter Mouton, 1997, 567–578.
- Jankovjak 2014** – Jankovjak, Miraslaŭ. Belaruskija zapazyčanni ŭ latyškaj move i lathal'skix havorkax. *Belaruskaja linhvistyka*, vypusk 72. Minsk, 2014, 10–21.

- Jankovjak 2019** – Jankovjak, Miraslaŭ. Farmavanne identyčnasci belarusau Latvii. In: Makarëvič, Vitaly (ed.). *Belarus u ėpoxu heapalityčnyx i sacyjal'nyx zrxuau novaha i navejšaha času*. Minsk: Belaruskij dzjaržauŭny ŭniversitët, 2019, 85–89.
- Jankovjak forthcoming** – Jankovjak, Miraslaŭ. Stan i perspektyvy zavavannja belaruskix havorak pa-za mežami Belarusi (Pol'sa–Litva–Latvija–Raseja). In: Kapylou, Ihar (ed.). *Belaruskaja mova – haloŭnaja historia-kul'turnaja kaštoŭnasc' nacyi i dzjaržavy (da 90-hoddzja Instytuta movaznaŭstva imja Jakuba Kolasa)*. Minsk: Instytut movaznaŭstva im. Jakuba Kolasa NANB, [forthcoming].
- Jankowiak 2008** – Jankowiak, Mirosław. Białorusini Łatgalii – autochtoni czy imigranci? *Acta Albaruthenica*, 8. Warszawa: Katedra Białorusistyki Uniwersytetu Warszawskiego, 2008, 264–274.
- Jankowiak 2009** – Jankowiak, Mirosław. Gwary białoruskie na Łotwie w rejonie Kraślavskim. *Studium socjolingwistyczne*. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy, 2009.
- Jankowiak 2018** – Jankowiak, Mirosław. *Współczesne gwary białoruskie na Łotwie. Charakterystyka. Wybór tekstów*. Praha: Slovanský ústav Akademie věd České republiky, 2018.
- Jēkabsons 2001** – Jēkabsons, Ēriks. Baltkrievi Latvijā 1918.–1940. gadā. *Latvijas Vēstures institūta žurnāls*, 4(41). Rīga: Latvijas Universitāte, 2001, 104–133.
- Jēkabsons 2017** – Jēkabsons, Ēriks. Latvijas baltkrievi kara gados (1939–1945). Jezovitova un Demidova likteņstāsti, kara ceļos un bēgļu gaitās līdzās latviešiem. In: Hermanis, Voldemārs (ed.). *Saprast Baltkrieviju*. Rīga: Zelta Grauds, 2017, 68–78.
- Karskij 1962** – Karskij, Evfimij. Otčet o poezdke v Belorussiju v tečenie letnix mesjacev 1903 goda. In: Karskij, Evfimij. *Trudy po belorusskomu i drugim slavjanskim jazykam*. Moskva: Akademija nauk SSSR, 1962, 435–440.
- Koškin 2018** – Koškin, Igor'. Obščaja balto-slavjanskaja leksika i drevnie slavizmy latyškogo jazyka. *Doklady na XVI meždunarodnom s'ezde slavistov (Belgrad, 20.08.2018.–27.08.2018.)*. *Referāti XVI starptautiskajā slāvistu kongresā (Belgrada, 20.08.2018.–27.08.2018.)*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2018, 4–17.
- Koškins 2015** – Koškins, Igors. Savs un svešais valodu kontakts: slāviskas cilmes aizguvumi un mantotā leksika latviešu valodā. *Linguistica Lettica*, 23. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2015, 203–216.
- Landry, Allard 1994** – Landry, Rodrigue; Allard, Réal. Diglossia, ethnolinguistic vitality, and language behavior. *International Journal of the Sociology of Language*, 108. Berlin, New York: De Gruyter Mouton, 1994, 15–42.

- Laumane 1977** – Laumane, Benita. Leksičeskij material dialektologičeskogo atlasa latyškского jazyka, otryžajuščij latyško-russko-belorussko-pol'skie kontakty. *Kontakty latyškского jazyka*. Rīga: Zinātne, 1977, 48–95.
- LH 1968** – Avanesau, Ruben; Atraxovič, Kandrat; Mackevič, Juzefa (eds.). *Linhvistyčnaja heahrafija i hrupoŭka belaruskix havorak*. Minsk: Navuka i tэхnika, 1968.
- LVD 1995** – *Latviešu valodas dialektu atlants. Leksika (kartes)*. Prep. by: Bušmane, Brigita; Laumane, Benita; Stafecka, Anna. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1995.
- Manteuffel 2007** – Manteuffel, Gustaw. *Zarysy z dziejów krain dawnych inflanckich czyli Inflant właściwych (tak szwedzkich jako i polskich), Estonii z Ozylią, Kurlandii i Ziemi Piltyńskiej*. Kraków: Universitas, 2007.
- Pervaja vseobščaja 1897–1905** – *Pervaja vseobščaja perepis' naselenija Rossijskoj imperii 1897 goda*. S. Peterburg": Izdanie central'nogo statističeskogo komiteta Ministerstva vnutrennix del, 1897–1905.
- Riekstiņš 2005** – Riekstiņš, Jānis. Colonization and Russification of Latvia 1940–1989. *The Hidden and Forbidden History of Latvia under Soviet and Nazi Occupations 1940–1991*. *Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti*, 14. Rīga: LU Latvijas Vēstures institūts, 228–241.
- Sahanowicz 2001** – Sahanowicz, Hienadz. *Historia Białorusi. Od czasów najdawniejszych do końca XVIII wieku*. Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, 2001.
- SGKPIII** – Sulimierski, Filip; Chlebowski, Bronisław; Walewski, Władysław (eds.). *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, T. III. Warszawa: Nakładem Filipa Sulimierskiego i Władysława Walewskiego, 1882.
- Stang 1939** – Stang, Christian Schweigaard. *Die Altrussische Urkundensprache der Stadt Polozk*. Oslo: J. Dywbad, 1939.
- Šakun 1984** – Šakun, Leŭ. *Historyja belaruskaj literaturnaj movy*. Minsk: Universitëckae, 1984.
- Tichomirow 2005** – Tichomirow, Andrzej. Struktura wyznaniowa i etniczna guberni witebskiej w pierwszej połowie lat 60. XIX wieku. In: Skroboczi, Eugeniusz (ed.). *Problemy świadomości narodowej ludności polskiej na Białorusi*. Grodno: Związek Polaków na Białorusi, 2005, 165–182.
- Váňa 1985** – Váňa, Zdeněk. *Świat dawnych Słowian*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1985.
- Zinkevičius 1998** – Zinkevičius, Zigmās. *The History of the Lithuanian Language*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1998.

=====

Zinkjavičius 1996 – Zinkjavičius, Zigmās. *Vostočnaja Litva v prošlom i nastojaščem*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.

Aleksandra LAUČUKA

**DEFICĪTA IZPAUSMES FRAZEOLŌGISMU
TULKOJUMOS NO FRANČU VALŌDAS
LATVIEŠU VALODĀ**

**Manifestations of deficit in idiomatic translations from
French into Latvian**

Abstract

This paper presents a study of literary translation of idioms from French into Latvian. Idioms, i.e. stable multiword combinations with a figurative meaning, were investigated from the perspective of their inherent properties, in order to assess how frequently these properties are lost in translation. Images do not define idioms, but they are always present, therefore the preservation of imagery in translation is analyzed alongside other parameters.

One of the cornerstone concepts of the present research is the notion of *deficit* as introduced by Salah Mejri – it represents the totality of the source text features that are lost in translation. Deeming such losses inevitable, the linguist defines the process of translation itself as “deficit management”. Jean-René Ladmiraal describes deficit with more emphasis on its being the result of the translator’s decision – “it is what translator accepts to lose” (Ladmiraal 2013: 22).

This research was carried out on the basis of a parallel corpus of 927 units. It contains idioms from French original literary works juxtaposed with equivalents from their Latvian translations published in Latvia between 1990 and 2017.

The main objective was to investigate the deficit resulting from the translation process, as well as its manifestations. The hypothesis was that the semantic field of an idiom can influence its deficit manifestations or the pattern of preserving its inherent traits in translation. The analysis yielded statistically significant supportive data showing that the statistical results of certain semantic fields are indeed different from the average values of the corpus taken in its entirety.

This research shows that polylexicality is the most stable property that is preserved after translation in 75 % of cases; single-word equivalents are

offered rather seldom. It is followed by figurative meaning (43 %) and stable form (37 %). Imagery turned out to be the most translation-affected property of idioms as it is preserved in translated works only in one third of cases. This can be explained by the fact that idioms unite two meanings – the direct and the figurative – and translators seem to prefer direct forms of expression. Whenever there is an opportunity to render an idiom with its full idiomatic equivalent in the target language, it is done. When no such option is available or the unit in question is not easily accessible, French-Latvian translators seem to prefer simple wording without metaphors and almost never use their own metaphors, nor do they borrow anything that has not yet been established in the target language.

Keywords: *idioms, translation, deficit, imagery*

Ievads

Ik gadu no 600 līdz 700 grāmatu un brošūru tiek tulkotas latviešu valodā. Apmēram 5 % no šī apjoma avotvaloda ir franču, kas ieņem ceturto vietu pēc angļu, vācu un krievu valodas (CSP 2017). Spriežot pēc LU publikāciju datubāzēm (Publikāciju un vēstures datubāze; Disertāciju datubāze; Noslēguma darbu datubāze), arī akadēmiskā interese atspoguļo šo tendenci – franču un latviešu valodas mijiedarbība ir pētīta samērā maz salīdzinājumā ar izplatītākajām valodu kombinācijām, it īpaši frazeoloģijas jomā. Franču-latviešu sastatāmajā valodniecībā salīdzinoši maz uzmanības tiek veltīts frazeoloģijas tulkošanas problemātikai. Turklāt šajā valodu pāri trūkst specializētas frazeoloģijas vārdnīcas, kas tulkotāju darbu padara vēl sarežģītāku.

Neskatoties uz vāju teorētisko atbalstu šajā valodu kombinācijā un uz autoritatīvu atsaucēs materiālu trūkumu, tulkotāji tomēr piedāvā risinājumus un atrod vairāk vai mazāk atbilstošus analogus. Šī darba mērķis ir izpētīt deficītu, kas rodas, atveidojot franču valodas frazeoloģiskos izteikumus latviešu valodā, un novērtēt, cik bieži dažādas frazeoloģismiem raksturīgās īpašības tiek saglabātas vai zaudētas mērķtekstā, kā arī mēģināt izskaidrot iemeslus. Viens no pētījuma pamatjēdzieniem ir Sala Mežri (*Salah Mejri*) ieviestais deficīta jēdziens, kas apzīmē uz tulkojumu nepārnesto (pazaudēto) avotvienības īpašību kopumu (Mejri 1998; 2013); turklāt pieņemot,

ka tulkošanas procesā šādi zaudējumi ir neizbēgami, zinātnieks pašu tulkošanu definē kā „deficīta pārvaldīšanu” (Mejri 2005: 120). Žans Renē Ladmīrāls (*Jean-René Ladmīral*) raksta par to pašu parādību, liekot uzsvāru uz to, ka deficīts rodas tulkotāja lēmuma rezultātā – „tas ir tas, ko es esmu gatavs pazaudēt” (Ladmīral 2013: 22).

Šajā rakstā avotteksti ir franču romāni un mērķteksti ir to tulkojumi latviešu valodā. Darba rezultāti un tulkošanas modeļu analīze tulkotājiem varētu palīdzēt pieņemt pamatotākus un apzinātākus lēmumus.

Frazeoloģismu tulkošanu apgrūtina tas, ka šo leksisko veidojumu semantiskā nozīme nav atvasināma no tajos ietilpstošo vārdu definīcijām. Pārnestā nozīme – vārda vai vārdu savienojuma dziļākā semantiskā jēga un tād arī tulkošanas objekts – nav frazeoloģismu veidojošo vārdu tiešo, vārdnīcā minēto nozīmju summa. Katra leksēma noteiktā intensitātē rada savu tēlu un ekspresivitāti, kas savukārt nereti apgrūtina tulkotāja izvēli. Pilni frazeoloģiskie ekvivalenti, kuriem sakrīt gan forma, gan nozīme, neradniecīgās valodās ir sastopami samērā reti. Situācijas, kad pilnīgs ekvivalents nav pieejams, ir šī darba uzmanības centrā, jo deficīts rodas tieši tad, kad avotteksta vienību ar visām tās semantiskajām īpašībām saglabāt nav iespējams. Tulkotāju prioritāšu izpēte, pamatojoties uz viņu izvēlēm, ļauj izsekot, ar kādu biežumu vairākvārdu virknes, pārnestā nozīme un noturīgas vārdkopas parādās tulkojumos – un tādējādi izprast, kā katras īpašības deficīts ietekmē pārējās.

Dažos intensīvi izmantotos semantiskajos laukos veidojas ievērojami vairāk frazeoloģismu nekā citos (piemēram, ķermeņa daļas, krāsas, dabas parādības). Tas nozīmē, ka šādos semantiskajos laukos mērķvalodā bieži ir vieglāk atrast izteikumu ar avotvalodas vienībai līdzīgu formu un saturu. Pat ja pilnīgi atbilstoša frazeoloģisma nav, tulkotāji var piedāvāt metaforas, cerot, ka lasītāji tās uztvers. Ja vārdkopu un metaforu krājums valodā kopumā vai kādā tās jomā ir plašāks, tad iespējams, ka tēlu un noturīgo formu deficīts varētu mazināties. No šī pieņēmuma izriet hipotēze: semantiskais lauks, pie kura pieder frazeoloģisms, iespaido tulkojuma deficīta izpausmes. Tas nozīmētu, ka tematiskais loks, pie kura pieder frazeoloģisms, varētu veicināt vai mazināt atsevišķu īpašību atveidi tulkojumā.

Lai izpētītu deficīta rašanās procesu un pārbaudītu izvirzīto hipotēzi, ir izveidots franču frazeoloģismu un to latviešu atbilstmju korpuss. Tulkošanas paņēmieni ir zināmi un plaši aprakstīti nozares literatūrā, bet paralēlais korpuss piedāvā iespēju apkopot strukturālus frazeoloģiskās tulkošanas modeļus no deficīta skatpunkta, pārbaudīt to atbilstību realitātei un analizēt, kuri no tiem, cik bieži un kāpēc tiek lietoti praksē.

1. Definīcijas un darba metodoloģija

Latviešu valodniecībā nostiprinājusies frazeoloģisma definīcija nosaka, ka tas ir „salīdzinoši stabila vārdu kombinācija ar pilnībā vai daļēji pārnestu nozīmi” (Veisbergs 2012: 10), no kā izriet tā trīs obligātās īpašības: polileksikalitāte, noturīga forma un pārnestā nozīme. Šim viedoklim piekrīt citi latviešu valodnieki, piemēram, Alise Laua un Marita Jezupova (Veisbergs 2012: 10), kā arī Krievijas zinātnieki Aleksandrs Raihšteins un Irina Černiševa (Veisbergs 1999: 5). Daži vārdnīcu sastādītāji nepiedāvā definīcijas (Caubuliņa et al. 1965; Aizstrauta 2002; Raškevičs, Vējš 1993), bet minētajās vārdnīcās iekļautās leksiskās vienības pārsvarā šiem kritērijiem atbilst. Tomēr pastāv arī ceturrtā īpašība, kas frazeoloģismam nav ekskluzīva, bet vienmēr piemītoša: tēls. *Kaķu koncerts* lasītāja apziņā rada pavisam citādu ainu nekā vārdi *slikti dzied*, un šī tēlainība tulkotājam būtu jāņem vērā, it īpaši strādājot ar daiļliteratūru.

Ideāls bezdeficīta tulkojums būtu frazeoloģisms, kura pārnestā nozīme pilnībā atbilst oriģinālam, savukārt to veidojošo vārdu tiešās nozīmes būtu pilnībā atbilstošas vai vismaz tuvas tiem vārdiem, kas veido izteikumu avotvalodā. Turklāt vienībām būtu jāveido līdzīgi tēli abās valodās, bez nevēlamām konotācijām. Visbeidzot, risinājumam būtu harmoniski jāiekļaujas tekstā, jābūt stilistiski atbilstošam un jāatbilst mērķvalodas normām. Kā piemēru var minēt *fille de rue = ielasmeita* vai *fille de joie = priekameita*, kur līdzvērtīgas frazeoloģismu nozīmes rodas no vārdiem, kas tiešajās nozīmes abās valodās sakrīt.

Tā kā vairumā gadījumu šādi frazeoloģismi mērķvalodā var būt grūti atrodami vai pat tādu nav vispār, tulkotājiem jārod alternatīvi

=====
risinājumi. Ekvivalences problemātiku ieskicē plaši citēts viedoklis par to, ka ideāls tulkojums nemaz nav iespējams: „Labākajā gadījumā, tulkojot cilvēki saka *gandrīz* to pašu.” (Eco 2003: 325) Pārnesot nozīmi no vienas valodas citā, tiek zaudētas nianšes. Tulkotāja uzdevums ir prioritizēt: kā raksta S. Mežri, „tulkot nozīmē pārvaldīt deficītu” (Mejri 2005: 120).

Andrejs Veisbergs iesaka saglabāt tulkojumos metaforas (kas veido pamatu frazeoloģismiem), jo, pateicoties savai ekspresivitātei un iedarbīgumam, tās spēlē lielu lomu diskursa ideju nodošanā (Veisbergs 2007: 95). Vienlaikus zinātnieks norāda, ka tieksmei vienmēr un visur atveidot frazeoloģismu ar frazeoloģismu nevajadzētu apdraudēt rakstītā jēgu, jo „nereti labākais ekvivalents vārdam var būt idioma un labākais ekvivalents idiomai – frāze vai leksēma” (cit. pēc Vītola 2018: 296).

Šī pētījuma analīzes mērķim ir divi savstarpēji papildinoši aspekti. Pirmkārt, lai iegūtu statistiskos datus par frazeoloģismu raksturojošo īpašību saglabāšanos tulkojumā, korpusam piemērots sintaktisks un strukturāls marķējums. Ar to atzīmēts, kuras no frazeoloģisma pazīmēm tiek saglabātas tulkotāju piedāvātajos ekvivalentos, kā arī – vai to tēls līdzinās avotteksta tēlam vai nē. Marķējums norāda, vai konkrētajā tulkojumā leksiskās vienības tiek lietotas to tiešajās vai pārnestajās nozīmēs, vai tie ir frazeoloģismi, vārdkopas, vienkāršas vārdu virknes vai arī atsevišķs vārds. Apkopojot šo statistiku, iegūti dati par deficīta tendencēm un īpašību noturīgumu tulkošanā, kā arī par to savstarpējo ietekmi un tulkotāju izvēļu hierarhiju.

Otrkārt, analīzes mērķis ir pārbaudīt, vai pastāv korelācijas starp frazeoloģismu veidojošo elementu semantisko nozīmi jeb piederību kādai no noteiktām semantiskām grupām un frazeoloģismam raksturīgā elementa pazušānu vai saglabāšanos tulkojumā. Korpusa vienības kategorizētas pēc tematiem, lai no izvēlētajiem semantiskajiem laukiem piekrītošiem tulkojumiem izveidotu apakškorpusus. Pētījumam izvēlēti trīs tematiskie lauki: **ķermeņa daļas**, **dabas parādības** un **personālijas**. Izvēle balstās uz pieņēmumu, ka šie temati pieder pie frazeoloģiski ražīgām jomām (Ļaučuka 2015), kā arī uz pamatkorpusā pieejamo vienību skaitu, kas arī norāda uz šo semantisko jomu bagātību. Arī apakškorpusi tika pakļauti īpašību statistiskajai analī-

zei ar mērķi pārbaudīt, vai ir novērojamas atšķirības no pamatkorpusa vidējiem rādītājiem. Lai aprēķinātu, cik bieži katrs no būtiskajiem elementiem parādās tulkojumā, ir jāizmanto skaitliskā analīze, bet šo parādību izskaidrošanai ir nepieciešams aplūkot vienības to literārajā, valodas un kultūras kontekstā, kas prasa diskursa un kvalitatīvās analīzes metodes.

2. Korpus

Pētījumā izmantots 927 vienību paralēlais korpus. Tajā iekļauti frazeoloģismi no franču daiļliteratūras darbiem ar tiem pretstatītiem ekvivalentiem no latviešu valodas tulkojumiem, kas izdoti Latvijā laika posmā no 1990. gada līdz 2017. gadam. Lai korpus būtu reprezentatīvs un tajā nedominētu kāda autora vai tulkotāja personīgais stils, vieni un otri tiek variēti. Visi franču un latviešu avoti ir izkārtoti 1. tabulā.

1. tabula. Korpusa frazeoloģismu un to ekvivalentu avotteksti

Oriģināldarbs	Tulkojums	Tulkotājs(-i)
Baudelaire, Charles. <i>Le spleen de Paris.</i> <i>Petits poèmes en prose</i> (2004) [1869]	Bodlērs, Šarls. <i>Parīzes splīns.</i> <i>Mazi dzejoļi prozā</i> (2003)	Irēna Auziņa, Dagnija Dreika, Klāvs Elsbergs, Gīta Grīnberga
Beigbeder, Frederic. <i>99 francs</i> (2004) [2000]	Beigbeders, Frederiks. <i>14.99 €</i> (2003)	Inta Šmite
Camus, Albert. <i>La chute</i> (1995) [1956]	Kamī, Albērs. <i>Krišana</i> (1997)	Inta Geile-Sīpolniece, Baiba Zīle
Druon, Maurice. <i>Les rois maudits 1.</i> <i>Le roi de fer</i> (2005) [1955]	Drions, Moriss. <i>Dzelzs karalis</i> (2000)	Skaidrīte Jaunarāja
Druon, Maurice. <i>Les rois maudits 2. La</i> <i>reine étranglée</i> (1994) [1955]	Drions, Moriss. <i>Nonāvētā karaliene</i> (2000)	Skaidrīte Jaunarāja

Hugo, Victor. <i>L'Homme qui rit</i> (2004) [1869]	Igo, Viktors. <i>Čilvēks, kas smejas</i> (2007)	Milda Grīnfelde
Mérimée, Prosper. <i>Colomba</i> (2005) [1840]	Merimē, Prospērs. <i>Kolomba</i> (2017)	Jausma Ābrama
Montesquieu. <i>Lettres persanes</i> (1995) [1758]	Monteskjē, Šarls Luijs de. <i>Persiešu vēstules</i> (1990)	Pēteris Zvagulis
Sagan, Françoise. <i>Un certain sourire</i> (1956)	Sagāna, Fransuāza. <i>Pasmaidot...</i> (2013)	Inese Pētersone
Vian, Boris. <i>L'écume des jours</i> (2010) [1947]	Vians, Boriss. <i>Dienu putas</i> (2002)	Inta Geile

Visi frazeoloģismi ir citēti kontekstuāli, kas ļauj ne tikai precīzi noskaidrot jēgu, bet arī fiksēt, vai vārdi lietoti pārnestā vai tiešā nozīmē. Ja frazeoloģismu ietverošie teikumi bijuši pārāk īsi, lai ļautu viennozīmīgi noskaidrot kontekstu (piemēram, V. Igo), korpusā tie reģistrēti kopā ar iepriekšējiem vai nākamajiem teikumiem, lai nozīme būtu skaidra. Pārāk izvērstas frāzes (piemēram, Š. L. Monteskjē) dažkārt „nogrieztas” pēc pieturzīmes, kad vairāk vārdu neievieš lielāku skaidrību.

Piemērs:

Comme il est trop long de tout voir, le plus simple c'est de tout condamner de parti pris. (Camus 1995: 1)

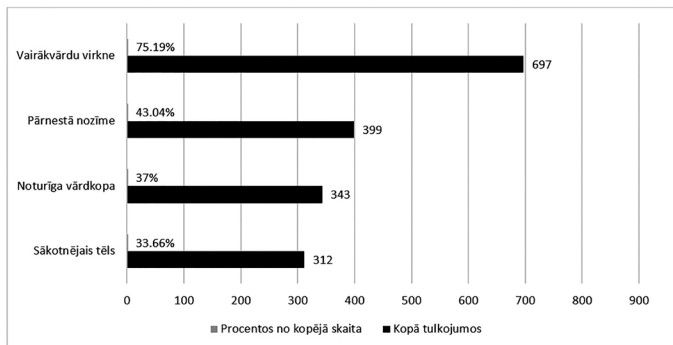
Tā kā visa aplūkošanai būtu vajadzīgs pārāk ilgs laiks, tad vienkāršākais ir no sāktā gala visu nopelt. (Kamī 1997: 6)

3. Pētījums

Vispirms korpusa marķēšana nodrošina iespēju iegūt statistiskos datus par to, cik bieži katra no frazeoloģisma īpašībām saglabājas tulkojumā. Dati apkopoti 1. diagrammā. Redzams, ka polileksikalitāte ir visnoturīgākā īpašība un tikai 25 % frazeoloģismu tiek tulkoti ar vienu vārdu. Piemēram, sākotnējo izteikumu *courir comme le vent*

varētu izteikt vairākos vārdos – *skriet kā vējam*, atveidot vienā vārdā ar pārnesto nozīmi *nesties* vai ar *skriet* tiešajā nozīmē. Dažreiz ietērt izteikuma jēgu vienā vārdā ir samērā grūti: *cardinal gris* = *pelēkais kardināls*, *parachute d'or* = *zelta izpletnis*.

1. *diagramma*. Frazeoloģisma īpašību saglabāšanās tulkojumā

Pārsvārā tulkojumos parādās dažādu īpašību kombinācijas. Piemēram, M. Driona frazeoloģismu tulkojumā atveido latviešu frazeoloģisms (t. i., saglabājas polileksikalitāte, pārnestā nozīme un kodificētā forma), un vienīgais, kā trūkst minētajā risinājumā atšķirībā no avotteksta, ir sākotnējais tēls:

Il était décidé cette fois à ne pas s'en laisser conter. (Druon 2005: 72)

Viņš bija nolēmis, ka šoreiz neļaus sevi tīt ap pirkstu. (Drions 2000a: 65)

No piedāvātās klasifikācijas viedokļa sekojošo tulkojumu var uzskatīt par pilnvērtīgu, jo mērķtekstā parādās frazeoloģisms, kura forma un nozīme diezgan precīzi atveido avota vienību, un tas iekļaujas latviešu valodas paradīgā:

Aussi les yeux lui sortent maintenant de la tête, elle hurle plus naturellement. (Baudelaire 1869: 25)

Aiz dūsmām viņai vai acis sprāgst laukā no pieres, viņa kliedz dabiskāk. (Bodlērs 2003: 53)

No šiem 75 % vairākvārdu virkņu puse (49 %) ir noturīga un nedaudz vairāk nekā pusei (55 %) ir arī pārnestā nozīme, kas iekļauj frazeoloģismus un metaforas. Runājot par tēlu, 217 vienības (31 %) saglabā sākotnējo tēlu un vēl 67 vienībām tēls ir interpretējams kā tuvs oriģinālam. Tātad 59 % no vairākvārdu ekvivalentiem tēls atšķiras no sākotnējā. Vairākvārdu tulkojumi ietver arī aprakstošus un skaidrojošus risinājumus. Tulkojumi, kuros no frazeoloģisma netiek saglabāts nekā, izņemot vairākvārdu formu, veido 26 % no korpusa. Kopā ar nemetaforiskām, bet noturīgām vārdkopām (*lai vai kā, viens pret otru, tūdaļ pat*) tie veido 28,3 % no kopuma.

Vārdkopu statistika ir sadalīta vienmērīgi: 37 % veido noturīgas vārdkopas, 38 % ir vienkāršas vārdkopas un atlikušajos 25 % šis parametrs nav piemērojams, jo tie ir vienvārda risinājumi. Šķiet, ka šajā kategorijā tulkotājiem nav īpašu izvēles priekšrocību, jo sadalījums ir apmēram vienāds, tomēr, izpētot statistiku detalizētāk, atklājas, ka šis lēmums ļoti ietekmē pārnesto nozīmi. Starp noturīgām vārdkopām gandrīz visām ir saglabāta pārnestā nozīme (būtībā tas apzīmē frazeoloģisma lietojumu), savukārt, ja noturīguma nav, tad arī metaforiskuma rādītājs krītas līdz 17 %.

Pārnestā nozīme saglabājas 399 vienībās no 927, kas veido 43 %. Kā jau minēts, gandrīz visus šos tulkojumus veido vairāki vārdi, proti, vairākvārdu virkne, un lielākā daļa no tiem ir noturīgas vārdkopas, kas norāda uz tendenci dot priekšroku lasītājiem zināmiem, nevis negaidītiem vai maz lietotiem izteikumiem. Atsevišķus vārdus pārnestā nozīmē, t. i., kā metaforas, izmanto ļoti reti – korpusā šādas metaforas ir tikai 17 (1,8 %). Savukārt, izmantojot tulkojumā pārnesto nozīmi, tēls tiek saglabāts divreiz biežāk nekā zaudēts, – visdrīzāk pateicoties tam, ka metaforas sniedz iespēju izmantot divus tēlus vienlaikus.

Pārnestā nozīme un noturīga vārdkopa tiek piedāvātas mazāk nekā pusē gadījumā. Iezīmējas skaidras hierarhiskās attiecības: otrais parametrs izrādījies ļoti svarīgs pirmajam un abi divi ir atkarīgi no polileksikalitātes, jo gandrīz visi metaforiskie tulkojumi sastāv no vairākiem vārdiem, ko turklāt pārsvarā (80 %) valodā regulāri lieto kopā. Skaidrs, ka vārdkopa veido substrātu pārnestās nozīmes nostiprināšanai, bet šie dati liecina arī par to, ka tulkotāji

atturas izmantot pašu veidotās metaforas. Kā rāda korpuss, lielākā daļa no metaforiskajiem tulkojumiem neaprobežojas ar atbilstību jēgas līmenī vien, piedāvājot vienkāršus vārdus vai to kombinācijas. Tieši otrādi, pārsvarā šo ekvivalentu vidū ir frazeoloģismi, izteikumi, noturīgas vārdkopas – tēlaini un valodā nostiprinājušies vārdu savienojumi.

Metaforisko risinājumu vidū starp precīzu un alternatīvu tēlu statistiski lielas atšķirības nav, kas norāda uz to, ka šis parametrs tulkojamiem nav prioritārs. Viņi tulko jēgu, nevis vārdus. Metaforisko tulkojumu vidū ir mazāk risinājumu ar līdzīgu vai identisku tēlu nekā frazeoloģiskajos tulkojumos. Šķiet, ka profesionāli „nepieķeras” tēlam, ja vien viņi nespēj piedāvāt tā ekvivalentu frazeoloģisma veidā. Arī pēc tēla atlasītie statistikas dati rāda apmēram 50:50 sadali katrā no parametriem, kas liecina, ka tēla izvēle nevienam no pārējām īpašībām neietekmē. Avotteksta tēlam līdzīgs tēls saglabājas tikai vienā trešdaļā gadījumā, bet no šīs trešdaļas 75,6 % ir tulkojumi ar pārnesto nozīmi; pārējās divās trešdaļās šādu risinājumu ir tikai 26,6 %.

Lai noskaidrotu, kā frazeoloģismu īpašības ietekmē cita citu deficīta kontekstā, visas valodnieciski iespējamās šo īpašību kombinācijas noformētas kā tulkošanas modeļi (skat. 2. tabulu 128. lpp.). Izrādās, ka korpuss ietver visu teorētiski iespējamo modeļu piemērus. Valodnieciski neiespējamie modeļi ir, piemēram, vienvārda vienība + noturīgums, jo uz vienu vārdu noturīguma kritērijs nav attiecināms.

Lai ilustrētu, kā tulkojums tiek analizēts un klasificēts atbilstoši kādam modelim, izskatīsim piemēru no visretākās grupas – „metafora, viens vārds, līdzīgs tēls”:

«*Voyez-moi ce fol, continua-t-elle, qui **prend feu** au moindre propos.*» (Druon 2005: 96)

– *Paskat tikai, kāds negudrais, – viņa turpināja, – aizsvilstas par katru nieku.* (Drions 2000a: 89)

Kā redzams, tulkotāja atveido avotteksta frazeoloģismu ar vienu vārdu, kas lietots pārnestā nozīmē. Tēls paliek nemainīgs: cilvēks, kuru pārņem dusmas, it kā sāk degt. Noturīguma kritērijs uz vienu vārdu nav attiecināms.

2. tabula. Frazeoloģismu tulkošanas modeļi

	Poli- leksika- litāte	Notu- rīgums	Pār- nestā nozīme	Līdzīgs tēls	Skaitis	Procen- tos no kopējā skaita
Tulkojums bez deficīta	1	1	1	1	161	17,4 %
Tulkojums bez deficīta (ar līdzīgu tēlu)	1	1	1	?	37	4,0 %
Frazeoloģisks tulko- jums	1	1	1	0	123	13,3 %
Metafora, līdzīgs tēls	1	0	1	1	33	3,6 %
Metafora, viens vārds, līdzīgs tēls	0	–	1	1	4	0,4 %
Metafora	1	0	1	0	28	3,0 %
Metafora, viens vārds, cits tēls	0	–	1	0	13	1,4 %
Burtisks tulkojums	1	0	0	1	52	5,6 %
Vairākvārdu tulko- jums	1	0	0	0	241	26,0 %
Noturīga vārdkopa	1	1	0	0	22	2,4 %
Noturīga vārdkopa (tēls vienā vārdā)	0	–	0	1	24	2,6 %
Vienvārda tulkojums	0	–	0	0	189	20,4 %
			Kopā:		927	100,00%

Tulkojums bez deficīta veido 17,4 % no korpusa. Salikti kopā izteikumos ar oriģinālam līdzīgu (4 %) un alternatīvu tēlu (13,3 %), frazeoloģiskie risinājumi veido 34,7 % no korpusa, t. i., 321 vienību

no 927. Skaitliski vispopulārākā metode ir arī visvienkāršākā – atrast ekvivalenci nozīmei, brīvi un tieši formulējot to vairākos vārdos bez pārnestās nozīmes. Būtībā ceturtdaļā tulkojumu frazeoloģisms vienkārši tiek dzēsts, jo tam vai nu nav iespējams, vai nav lietderīgi atrast tuvāku ekvivalentu. Piektdaļā gadījumu franču frazeoloģisms tiek aizstāts ar vienu latviešu vārdu (piemēram, *courir à toute pompe* = *skriet ar pilnu ātrumu* (burtiski: *uz visu pumpi*) tiek atveidots kā *drāzties*). Visretāk izmantotā metode ir tulkojums *vārds pret vārdu*, kam tulkotāju vidū jau izsenis ir slikta reputācija un kas tiek uzskatīts par īpaši nepiemērotu frazeoloģismu tulkojumos. Jāsaka, ka arī starp tiem 5,5 % risinājumu, kas ir atrodami korpusā, vairāki burtiski iztulkoti frazeoloģismi izrādījušies gana veiksmīgi, tomēr tulkojumu kvalitāte šajā rakstā netiek vērtēta.

Visbeidzot, izvēlētajiem semantiskajiem laukiem veltītā statistika apstiprina hipotēzi: visos izvēlētajos semantiskajos laukos tēlu saglabāšanas statistikā tiek novērotas nozīmīgas atkāpes no pamatkorpusa vidējiem rādītājiem (skat. 3.–5. tabulu tālāk tekstā). Par statistiski nozīmīgu uzskatīta nejausības varbūtība (p-vērtība), kas ir zemāka par 5 % vai arī augstāka nekā 95 %, norādot uz to, ka pretējā parādība nav nejausa.

Pārnestās nozīmes un noturīguma rādītāji gandrīz katrā no tematiskajiem laukiem izrādījušies par 2–5,4 % augstāki nekā vidēji, bet diemžēl apakškorpusu salīdzinoši nelielo apjomu dēļ ar pieejamajiem datiem statistiskajam nozīmīgumam nepietiek. Kopumā, jo lielāks apakškorpus, jo lielāka veidojas starpība. Tas ļauj cerēt, ka pietiekoši liels apakškorpus, pretstatīts ievērojami lielākam pamatkorpusam, nekā bija iespējams apkopot šī pētījuma ietvaros, varētu sniegt vēl pārliecinošākus pierādījumus hipotēzei.

Semantiskajam laukam „ķermeņa daļas” noturīgums un pārnestā nozīme tulkojumā saglabājas biežāk nekā pamatkorpusā. Oriģinālam identisks tēls parādās biežāk, un līdzīgu tēlu proporcija arī pieaug. Tas ir izskaidrojams ar to, ka latviešu valodā (arī citās valodās, skat. Ļaučuka 2015) ar cilvēka un dzīvnieka ķermeni saistītais semantiskais lauks frazeoloģiski ir ļoti ražīgs. Valodas lietotāji daudzas parādības skaidro ar metaforu palīdzību, atsaucoties uz pašu ķermeni vai labi zināmu dzīvnieku ķermeni – tāpēc arī šajā tematiskajā laukā ir

pieejams daudz vairāk metaforu, izteikumu, sakāmvārdu un frazeoloģismu, starp kuriem mēdz būt vieglāk atrast tuvāku ekvivalentu. Alternatīvie tēli tiek izmantoti retāk.

Semantiskajos laukos „dabas parādības” un „personālījas” ir līdzīga situācija ar oriģinālam identiskiem tēliem – to tulkojumos ir daudz vairāk, un pieaugums ir statistiski nozīmīgs.

Tādējādi var secināt, ka pastāv statistiski nozīmīga korelācija starp frazeoloģisma tematiku (gan tajā ietilpstošu vārdu semantisko lauku, gan frazeoloģisma kā veseluma tematiku) un tēla deficīta samazinājumu tulkojumos. Arī noturīgums un pārnestās nozīmes deficīti pētītajos semantiskajos laukos samazinājās, kaut arī ar ierobežotu šim pētījumam izveidoto korpusu šo izmaiņu p-vērtības nav pietiekamas. Iegūt pārlicinošākus pierādījumus hipotēzei, izpētot lielāka apjoma korpusu, ir turpmāko pētījumu uzdevums.

3. tabula. Tulkojumu deficīts semantiskajam laukam „ķermeņa daļas”

Ķermeņa daļas				
242 kopā	Vienības	Apakš-korpusā	Korpusā	P-vērtība
Vairāki vārdi	186	76,90 %	75,20 %	27,13 %
Noturīgums	107	44,20 %	37,00 %	0,45 %
Pārnestā nozīme	122	50,40 %	43,00 %	0,45 %
Alternatīvs tēls	148	61,20 %	66,30 %	98,00 %
Tēls sakrīt vai ir līdzīgs	94	38,80 %	33,70 %	2,89 %
Tēls sakrīt	69	28,50 %	22,00 %	0,34 %
Tēls ir līdzīgs	25	10,30 %	11,70 %	80,44 %

4. tabula. Tulkojumu deficīts semantiskajam laukam „dabas parādības”

Dabas parādības				
123 kopā	Vienības	Apakš-korpusā	Korpusā	P-vērtība
Vairāki vārdi	96	78,00 %	75,20 %	25,19 %
Noturīgums	48	39,00 %	37,00 %	34,31 %

Pārnestā nozīme	56	45,50 %	43,00 %	30,76 %
Alternatīvs tēls	79	64,20 %	66,30 %	73,90 %
Tēls sakrīt vai ir līdzīgs	45	36,60 %	33,70 %	26,10 %
Tēls sakrīt	39	31,70 %	22,00 %	0,48 %
Tēls ir līdzīgs	6	4,90 %	11,70 %	99,83 %

5. tabula. Tulkojumu deficīts semantiskajam laukam „personālijas”

Personālijas				
67 kopā	Vienības	Apakš-korpusā	Korpusā	P-vērtība
Vairāki vārdi	54	80,60 %	75,20 %	18,04 %
Noturīgums	24	35,80 %	37,00 %	62,93 %
Pārnestā nozīme	32	47,80 %	43,00 %	24,69 %
Alternatīvs tēls	40	59,70 %	66,30 %	90,67 %
Tēls sakrīt vai ir līdzīgs	27	40,30 %	33,70 %	14,48 %
Tēls sakrīt	25	37,30 %	22,00 %	0,22 %
Tēls ir līdzīgs	2	3,00 %	11,70 %	99,81 %

Secinājumi

Analīze rāda, ka polileksikalitāte ir visnoturīgākā īpašība, kas saglabājas 75 % gadījumu pēc frazeoloģismu tulkošanas; vienvārda ekvivalenti tiek piedāvāti samērā reti. To iespējams skaidrot dažādi – gan ar tulkotāju nevēlēšanos trivializēt tekstu, aizvietojo kompleksās konstrukcijas ar vienkāršām, gan ar to, ka frazeoloģismos ietvertos jēdzienus bieži nav iespējams formulēt vienā vārdā. Lēmums tulkot frazeoloģismu vairākos vārdos ir viens no vieglākajiem, jo šādiem formulējumiem nav nekādu ierobežojumu, bet tas izradās svarīgs priekšnoteikums pārējo frazeoloģisma īpašību saglabāšanai mērķtekstā. Vienvārda risinājumi nav izteikumi, un tas nozīmē gan sintaktisku, gan kultūras vienības deficītu – un tiem statistiski reti parādās

pārnestā nozīme vai oriģinālam līdzīgs tēls, kas nozīmē, ka avota metaforiskums un tēlainība tulkojumā visdrīzāk zudīs. Polileksikalitāte kā pirmā izvēle nav atkarīga no pārējām frazeoloģisma īpašībām, bet pati ietekmē tās.

Tas, ka noturīga vārdkopa un pārnestā nozīme parādās ekvivalentos tikai 37 % un 43 % gadījumu, nozīmē, ka tulkojumos samērā bieži zūd metaforiskums, bet izteikumi tiek aizvietoti ar vārdu virknēm bez tēlainības vai ar skaidrojumiem. Šie divi parametri (stabila vārdkopa un pārnestā nozīme) ir savstarpēji saistīti un atkarīgi no polileksikalitātes. Noturīgas vārdkopas parametrs ir lietojams tikai vairākiem vārdiem, savukārt četras piektdaļas no metaforiskajiem tulkojumiem ir noturīgas vārdkopas. Vienvārda metaforas veido mazāk nekā 2 % no korpusa.

Skaidrs, ka noturīga vārdkopa veido substrātu pārnestās nozīmes nostiprināšanai, bet darbā iegūtie dati liecina arī par to, ka tulkotāji atturas izmantot pašu veidotās metaforas un lieto tikai tās konstrukcijas, kas jau nostiprinājušās valodā. Arī franču-latviešu daiļliteratūras tulkošanas jomā profesionāļi nemēdz nodarboties ar romānu līdzradīšanu jeb „transkreāciju”, tulkojot mākslinieciskās izteiksmes ziņā pat ļoti sarežģītus darbus (kā, piemēram, F. Beigbederu), un tā vietā dod priekšroku valodas normu un kultūrtradīciju ievērošanai. Korpusā gandrīz nav tulkojumu, kuros avotvalodas frazeoloģisms tiktu aizgūts – kalki ar skaidrojumiem piedāvāti tikai pāris reižu. Tā kā frazeoloģismu aizgūšana, kalku izmantošana un burtiskā tulkošana gandrīz nenotiek, latviešu valodas bagātināšana ir latviešu autoru un valodas lietotāju uzdevums.

Visnenoturīgākā frazeoloģisma sastāvdaļa izrādījies tēls – tas izmantotā korpusa tulkojumos tiek saglabāts avotteksta vienībai ekvivalentā formā tikai trešdaļā gadījumu. Šāda situācija ir skaidrojama ar to, ka frazeoloģismos vienlaikus pastāv divas nozīmes – tiešā un pārnestā, un tulkotāji dod priekšroku tiešajām nozīmēm. Tulkotāji vienmēr atceras, ka jātulko ir jēga, nevis vārdi, un, tā kā tēlu veido vārdu tiešās nozīmes, tas attiecīgi izrādās mazāk svarīgs nekā pārējie parametri un tiek piedāvāts oriģinālam tuvā formā tikai tad, kad tam rodas ērta iespēja. Te gan jāpiemin, ka atsakoties no tēla atbildes, tulkotāji neatsakās no tēlainības kā tādas. Māksliniecisko izpausmju tulkota-

jos darbos netrūkst, gluži vienkārši tēlu vizualizācijas latviešu lasītāju apziņā veidojas citādas nekā ainas, ko iztēlojušies franču autori.

Tēls tulkotājiem nav prioritārs un, spriežot pēc tā, ka trīs ceturtdaļas no līdzīga tēla risinājumiem ir tulkojumi ar pārnesto nozīmi, bet risinājumos ar alternatīvu tēlu tādu ir tikai ceturtdaļa – pārsvarā aina tiek saglabāta tad, kad franču valodas konstrukcija ir pietiekoši caurspīdīga un saprotama latviešu lasītājiem, lai to varētu vienkārši pārņemt no vienas valodas uz otru. Turpretim, ja mērķvalodā nav nekā līdzīga avotvalodas frazeoloģismam, tulkotāji izvēlas frazeoloģiskās vienības ar mērķvalodas tēliem, nevis cenšas aizgūt vienību vai atveidot tēlu caur metaforu. Ja pastāv iespēja atveidot frazeoloģismu ar tā ekvivalentu mērķvalodā, tas tiek darīts, bet, ja šādu vienību nav iespējams atrast vai to izdarīt ir grūti, korpusā iekļautie latviešu tulkotāji no franču valodas dod priekšroku vienkāršiem formulējumiem bez metaforām un gandrīz nekad neizmanto pašu radītās vai aizgūtās metaforas, kas vēl nav nostiprinājušās mērķvalodā.

Populārākais tulkojuma modelis ir frazeoloģisma nozīmes atveide vairākvārdu virknēs, nesaglabājot neko citu – 26 %; tam seko vienvārda ekvivalenti (pilnīgs deficīts, kas dažkārt skar arī jēgu) – 20,4 %; tad tulkojums bez deficīta 17,4 % un frazeoloģisks tulkojums, kas no avotvienības atšķiras vienīgi ar tēlu – 13,3 %. Interesanti, ka pirmie divi populārākie lēmumi ir iespējas ar vislielāko deficītu, kas kopā veido 46,4 % no visiem tulkotajiem frazeoloģismiem, bet trešais un ceturtais populārākais modelis tiecas uz vismazāko iespējamo deficītu (30,7 %).

Pētījuma rezultāti apstiprina hipotēzi, jo visos trijos izvēlētajos semantiskajos laukos novērotas statistiski nozīmīgas atkāpes no pamatkorpusa vidējiem rādītājiem. Galvenokārt tie nozīmē avotvienībai identisko tēlu saglabāšanās pieaugumu, bieži uz līdzīgu un alternatīvu tēlu rēķina, pateicoties plašākai pieejamo frazeoloģismu un metaforu izvēlei. Apakškorpusu nelielo izmēru dēļ ne visās izlasēs atšķirības bija statistiski nozīmīgas, tomēr visās pārnesto nozīmju un stabilo vārdkopu lietojums pieauga salīdzinājumā ar pamatkorpusu. Ir iespējams arī secināt, ka semantiskajos laukos „ķermeņa daļas”, „dabas parādības” un „personālijas” metaforu sakritība starp franču un latviešu valodu ir ievērojama – neraugoties uz to, ka

frazeoloģismus bieži dēvē un pat dažkārt definē kā „vienības, ko nav iespējams iztulkot citās valodās” (Le Petit Larousse 2005: 562).

Avoti

- Baudelaire 1869** – Baudelaire, Charles. *Le spleen de Paris*. Petits poèmes en prose; et choix de variantes par Henri Lemaître. [1869] Ebooks libres et gratuits, 2004. Pieejams tiešsaistē: https://www.ebooksgratuits.com/pdf/baudelaire_le_spleen_de_paris.pdf [skatīts 08.10.2020.].
- Beigbeder 2004** – Beigbeder, Frederic. *99 francs*. [2000] Paris: Gallimard, 2004.
- Beigbeders 2003** – Beigbeders, Frederiks. *14.99 €*. Tulk. Inta Šmite. Rīga: Zvaigzne ABC, 2003.
- Bodlērs 2003** – Bodlērs, Šarls. *Parīzes splīns. Mazi dzejoļi prozā*. Tulk.: Irēna Auziņa, Dagnija Dreika, Klāvs Elsbergs, Gita Grīnberga. Rīga: Atēna, 2003.
- Camus 1995** – Camus, Albert. *La chute*. [1956] France: Gallimard, 1995.
- Drions 2000a** – Drions, Moriss. *Dzelzs karalis*. Tulk. Skaidrīte Jaunarāja. Rīga: Sprīdītis, 2000.
- Drions 2000b** – Drions, Moriss. *Nonāvētā karaliene*. Tulk. Skaidrīte Jaunarāja. Rīga: Sprīdītis, 2000.
- Druon 2005** – Druon, Maurice. *Les rois maudits 1. Le roi de fer*. [1955] Paris: Librairie Générale Française, 2005.
- Druon 1994** – Druon, Maurice. *Les rois maudits 2. La reine étranglée*. [1955] Paris: Librairie Générale Française, 1994.
- Hugo 2004** – Hugo, Victor. *L'Homme qui rit*. [1869] The Project Gutenberg Ebook, 2004. Pieejams tiešsaistē: <http://www.gutenberg.org/ebooks/5423> [skatīts 27.01.2016.].
- Igo 2007** – Igo, Viktors. *Cilvēks, kas smejas*. Tulk. Milda Grīnfelde. Rīga: Jāņa Rozes apgāds, 2007.
- Kamī 1997** – Kamī, Albērs. *Krišana*. Tulk.: Inta Geile-Sīpolniece, Baiba Zīle. Rīga: Daugava, 1997.
- Mérimée 2005** – Mérimée, Prosper. *Kolomba*. [1840] The Project Gutenberg Ebook, 2005. Pieejams tiešsaistē: <http://www.gutenberg.org/ebooks/16239> [skatīts 08.10.2020.].
- Merimē 2017** – Merimē, Prospērs. *Kolomba*. Tulk. Jausma Ābrama. Rīga: Jumava, 2017.
- Monteskjē 1990** – Monteskjē, Šarls Luijs de. *Persiešu vēstules*. Tulk. Pēteris Zvagulis. Rīga: Zvaigzne, 1990.

- =====
- Montesquieu 1995** – Montesquieu. *Lettres persanes*. [1758] Sarthe: Brodard et Taupin, 1995.
- Sagan 1956** – Sagan, Françoise. *Un certain sourire*. Paris: Éditions Julliard, 1956.
- Sagāna 2013** – Sagāna, Fransuāza. *Pasmaidot...* Tulk. Inese Pētersone. Rīga: Jumava, 2013.
- Vian 2010** – Vian, Boris. *L'écume des jours*. [1947] Ebooks libres et gratuits, 2010. Pieejams tiešsaistē: https://www.ebooksgratuits.com/html/vian_ecume_des_jours.html [skatīts 08.10.2020.].
- Vians 2002** – Vians, Boriss. *Dienu putas*. Tulk. Inta Geile. Rīga: Laikraksta Diena bibliotēka, 2002.

Literatūra

- Aizstrauta 2002** – Aizstrauta, Gunita. *Anġlu-latviešu frazeoloģijas vārdnīca*. Rīga: Avots, 2002.
- Caubuliņa et al. 1965** – Caubuliņa, Daina; Ozoliņa, Ņina; Plēsuma Anda. *Latviešu-krievu frazeoloģiskā vārdnīca*. Rīga: Liesma, 1965.
- CSP 2017** – Izdoto grāmatu un brošūru sadalījums pēc valodām. *Latvijas Centrālā statistikas pārvalde*. 2017. Pieejams tiešsaistē: <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/socialie-procesi/kultura/tabulas/kug140/izdoto-gramatu-un-brosuru-sadalijums-pec-valodam> [skatīts 08.10.2020.].
- Disertāciju datubāze** – *LU izstrādāto un aizstāvēto disertāciju datubāze*. Pieejams tiešsaistē: https://kopkatalogs.lv/F/?func=find-b-0&local_base=lua03 [skatīts 08.10.2020.].
- Eco 2003** – Eco, Umberto. *Dire presque la même chose*. Paris: Bernard Grasset, 2003.
- Ladmiral 2013** – Ladmiral, Jean-René. La question phraséologique en traductologie. *Fraseología, Opacidad y Traducción*. Éd.: P. Mogorrón Huerta et al. New York: Peter Lang, 2013.
- Le Petit Larousse 2005** – *Le Petit Larousse Compact*. Paris: Larousse, 2005.
- Ļaučuka 2015** – Ļaučuka, Aleksandra. *Traduction des expressions idiomatiques de français en letton*. Mémoire de master non publié. Rīga: L'Université de Lettonie, 2015.
- Mejri 1998** – Mejri, Salah. Les expressions figées en français. Les noms composés et autres locutions, Ophrys, 1996 [compte-rendu]. Dans: *L'Information Grammaticale*, N. 2, numéro spécial Tunisie. Paris, 1998, 57.

- =====
- Mejri 2005** – Mejri, Salah. Traduire, c'est gérer un déficit. *Meta : journal des traducteurs*, 50 (1). Presses Universitaires de Montreal, 2005, 120–128.
- Mejri 2013** – Mejri, Salah. Phraséologie, opacité et traduction. Problématique générale. *Fraseología, Opacidad y Traducción*. Éd. P. Mogorrón Huerta et al. New York: Peter Lang, 2013.
- Noslēguma darbu datubāze** – LU noslēguma darbu datubāze. Pieejams tiešsaistē: https://kopkatalogs.lv/F/?func=find-b-0&local_base=lua02 [skatīts 08.10.2020.].
- Publikāciju un vēstures datubāze** – LU zinātnieku publikāciju un vēstures datubāze. Pieejams tiešsaistē: https://kopkatalogs.lv/F/?func=find-b-0&local_base=lua01 [skatīts 08.10.2020.].
- Raškevičs, Vējš 1993** – Raškevičs, Jānis; Vējš, Jānis. *Angļu-latviešu frazeoloģiskā vārdnīca*. Rīga: Jumava, 1993.
- Veisbergs 1999** – Veisbergs, Andrejs. *Idioms in Latvian*. Rīga: University of Latvia, 1999.
- Veisbergs 2007** – Veisbergs, Andrejs. *Konferenču tulkošana*. Rīga: Zinātne, 2007.
- Veisbergs 2012** – Veisbergs, Andrejs. *Borrowed Phraseology in Latvian (17th–21th century)*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012.
- Vītola 2018** – Vītola, Inita (red.). *Dzīves lingvistika. Veltījumskrājums profesoram Jānim Valdmanim*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2018.

Aurelija GRITĖNIENĖ (Aurēlija GRITĖNIENE)

POKARIO LIETUVOS PARTIZANAS „LIETUVIŲ KALBOS ŽODYNE“ IR JO KARTOTEKOSE

The partisan of postwar Lithuania in the “Dictionary of the Lithuanian Language” and its card indexes

Abstract

The article focuses on approximately 300 sentences mentioning post-war Lithuanian partisans, selected from the “Dictionary of the Lithuanian Language” and its card indexes. Following the methodology of conceptual analysis elaborated by the Lublin ethnolinguistics school, this study investigates the ways the Lithuanian partisan is conceptualized and categorized in the dictionary, as well as the cognitive definition of this concept. The semantic analysis of the data made it clear that the formation of the concept PARTISAN is determined by its historical, political and ideological context.

Dictionary volumes and index cards written during the Soviet regime show a clearly negative evaluation of the partisan activity. After the restoration of independence and the renewal of historical memory, partisans are depicted as freedom fighters and protectors of Lithuania.

After the semantic analysis of the illustrative material, the following cognitive definition of the partisan can be proposed: Lithuanian partisans are participants of the guerilla warfare against the rule of the Soviet Union. The location of their battle is an abstract forest. The partisans hide from their enemies in shelters. The historical period of their warfare is often defined by the prepositional phrase *after the war*, rarely by a subordinate clause. Partisans are usually young men. People are afraid of partisans, but still let them inside their homes, feed them, clothe them and pass on important news to them. The Soviet government fights the partisans and their supporting activists. After the war, the number of partisans in the forest is substantial. However, many of them are caught and executed. The life of the partisans is tough; they are bearded, shaggy, hungry, pediculous, and always in hiding. Most of their deaths occur in battles with NKVD units, due to destruction battalions (known by the Lithuanians as *stribai*) or by self destruction. Their corpses are often defiled.

Partisan activities are not embellished in the dictionary examples. Some sentences describe them as seekers of justice or representatives of a non-official government. Nonetheless, people still have painful memories of partisan violence, murders and robberies. There have been many victims of this violence, though some testify that they were harmed by impostors claiming to be partisans.

Keywords: *cognitive ethnolinguistics, semantics, concept of postwar partisan, cognitive definition, “Dictionary of the Lithuanian Language”*

Pēckara Lietuvas partizāns „Lietuviešu valodas vārdnīcā” un tās kartotēkās

Kopsavilkums

Šī raksta pētījuma objekts ir „Lietuviešu valodas vārdnīcā” un tās kartotēkās atrastie apmēram 300 ilustratīvie teikumi, kuros pieminēti partizāni pēckara Lietuvā. Izmantojot Ļubļinas etnolingvistikas skolas konceptu analīzes metodes, mēģināts noskaidrot, kā tiek konceptualizēts un kategorizēts Lietuvas partizāns, kāda ir tā kognitīvā definīcija. Datu semantiskā analīze liecina, ka PARTIZĀNA koncepta veidošanos nosaka vēsturiskais, politiskais un ideoloģiskais konteksts.

Padomju režīma laikā sastādītajos vārdnīcas sējumos un kartotēkās redzams klaji negatīvs partizānu darbības vērtējums. Kā brīvības un Lietuvas aizstāvji partizāni ilustratīvajos materiālos raksturoti tikai pēc brīvības un vēsturiskās atmiņas atgūšanas.

Pēc ilustratīvā materiāla semantiskās analīzes var definēt šādu vārda *partizāns* kognitīvo nozīmi: Lietuvas partizāni – pēc kara Lietuvas teritorijā notikušo partizānu cīņu dalībnieki, kas pretojās padomju varai. Viņu cīņas vieta – abstrakts mežs. No ienaidniekiem partizāni slēpās bunkuros. Vēsturiskais cīņas laiks visbiežāk tiek raksturots ar prepozīcijas konstrukciju *pēc kara*, retāk partizānu darbības sākums tiek raksturots ar palīgteikumiem. Partizāni visbiežāk bija jauni vīrieši. Cilvēki no mežabrāļiem baidījās, tomēr viņus ielaida mājās, deva tiem pārtiku, drēbes, nodeva svarīgas ziņas. Par piedalīšanos partizānu kustībā vai tās atbalstīšanu padomju vara bargi sodīja. Pēc kara mežos partizānu bija ļoti daudz. Daudzi no tiem tika noķerti, nošauti. Partizānu liktenis bija smags: viņi bija noauguši, izsalkuši, utaini, pastāvīgi tika tvrstīti. Visbiežāk partizāni gāja bojā sadursmēs ar iznīcinātāju bataljoniem vai paši uzspridzinājās. Partizānu līķi tika apgānīti.

Vārdnīcas piemēros partizānu darbība tiek vērtēta, neko nenoklusējot un neizpušķojot. Dažreiz par partizāniem tiek runāts kā par taisnības

meklētājiem, tā laika neoficiālo varu, tomēr cilvēku prātā ir palikušas sāpīgas atmiņas par partizānu veiktām laupīšanām, nogalinātiem cilvēkiem, nav aizmirsta viņu nežēlība, vardarbība. No partizāniem cieta daudz cilvēku, tomēr ir arī liecības, ka bieži nogalināja un laupīja nevis partizāni, bet tie, kas par tādiem uzdevās.

Atslēgvārdi: *kognitīvā etnolingvistika, semantika, pēckara partizāna koncepts, kognitīvā definīcija, „Lietuviešu valodas vārdnīca”*

Īvadas

„Lietuvių kalbos žodyne“ (LKŽe) žodis *partizanas* apibrėžiamas taip: ‘vietos gyventojų ginkluotų savanoriškų būrių, veikiančių prieš užnugaryje, dalyvis’. Ištarus žodį *partizanas*, daugelio lietuvių sąmonėje pirmiausia iškyla du vaizdiniai: 1) tarybiniai, sovietiniai, raudonieji partizanai – antifašistinio pasipriešinimo judėjimo dalyviai Antrojo pasaulinio karo metu buvusioje TSRS teritorijoje, kovoję su Vokietija ir jos sąjungininkėmis; 2) pokario Lietuvos partizanai – 1944–1953 m. Lietuvoje vykusios partizaninės kovos prieš Sovietų Sąjungos valdžią dalyviai. LKŽe rasti 157 iliustraciniai sakiniai, kuriuose minimi partizanai. Iš jų net 125¹ sakiniuose kalbama apie pokario Lietuvos partizanus – 91 LKŽe ir 34 LKŽ Pagrindinėje kartotekoje (LKŽK). Tarybiniai partizanai minimi tik 14 žodyno iliustracijų², o iš dar 18 iliustracijų turinio negalima pasakyti, apie kokius partizanus jose kalbama³.

Šiame straipsnyje analizuojama konkreti vietos ir laiko apibrėžta figūra – pokario Lietuvos partizanas, o ne apibendrinta ir ne tarybinio partizano sąvoka (tokie sakiniai iš bendros imties eliminuoti). Tiriama,

¹ Į šį skaičių įeina ir 34 iš „Lietuvių kalbos žodyno“ kartotekos (LKŽK) išrašyti iliustraciniai sakiniai apie pokario Lietuvos partizanus. Jie į žodyno tekstą redaktorių sprendimu buvo neįtraukti.

² Šios iliustracijos užrašytos iš įvairių raštų, tarybinio laikotarpio spaudos ir kai kurių rašytojų, poetų raštų. Dar dviejose žodyno iliustracijose kalbama apie 1944–1945 m. Lietuvoje veikusių lenkų pogrindžio (Armijos Krajovos) partizanų būrius.

³ Tai daugiausia iš įvairių raštų ir spaudos išrašyti iliustraciniai sakiniai. Juose arba apibendrintai kalbama apie partizanus, arba be platesnio konteksto neaišku, kokios šalies partizanai minimi.

kokie PARTIZANO koncepto⁴ požymiai yra tipiškiausi, prototipiniai⁵ ir kokia yra *partizano* kognityvinė apibrėžtis⁶.

Žodis *partizanas* turi keletą sinonimų. LKŽe fiksuoti 7 *partizano* sinonimai.

1. Menkinamąją reikšmę turintis *banditas*⁷: *Ateina [skrebai], senelį išsivarė, nušavo. – Tu banditas [, – sakė]* Skp (ž. banditas LKŽe⁸).

2. Ryšį su mišku ženklinantys *girinis, krūminis, miškinis, miškininkas* ir *žaliukas*: *Kiek tie giriniai žmonių išteriojo!* Grdž (ž. išterioti LKŽe). *Džinkt grindis atplėšė – krūminių ieško* Krtn (ž. krūminis LKŽe). *Miške jį pagavo tokie miškiniai ir nužudė* Vlk (ž. miškinis

⁴ Konceptas suvokiamas kaip esminis pažintinis žinių vienetas, priklausantis žmogaus konceptualiajai sistemai ir kylantis iš patirties – tai yra visa informacija apie ką nors, esanti žmonių, kalbančių tam tikra kalba, sąmonėje (plačiau žr. Černečko, Xo Son 2001: 51; Papaurėlytė-Klovienė 2007: 17; Gudavičius 2011: 109–117; Smetonienė 2019: 131).

⁵ Prototipas – būdingiausias kategorijos narys, pagal kurį atpažįstama pati kategorija. Plačiau apie prototipo sąvoką žr. Geeraerts 1989: 141–165; Ungerer, Schmid 2006: 10.

⁶ Kognityvinė definicija veikia kaip metodas stereotipams ir jų vidinei struktūrai aprašyti. Ji remiasi kasdieniu, asmeniniu pasaulio pažinimu ir patyrimu; ja siekiama parodyti, kokių asociacijų kyla kalbėtojo sąmonėje tam tikroje kalbinėje situacijoje (Bartmiński 2007: 44; Gudavičius 2009: 70–72; Rutkovska et al. 2017: 30; Smetonienė 2019: 132).

⁷ Partizanus *banditais* dažniausiai vadino jiems priešišškai nusiteikusi sovietinė propaganda, norėdama sumenkinti partizaninį judėjimą ir jo dalyvius. Iš tiesų baigiantis karui ir po karo „banditais“ Lietuvoje dažnai buvo vadinami tiesiog besislapstantys vyrai, taip pat ginkluoti „plėšikaujantys rusų kareiviai bei dezertyrai“ (Kasparas 1999: 62). Lietuvos Išlaisvinimo Taryba 1945 m. „Lietuvių tautos deklaracijoje“ aiškiai teigė: „Lietuvos piliečiai, vedantys kovą prieš hitlerinę ir sovietinę okupaciją ir diktatūrą, nėra banditai, kaip juos vadina sovietų propaganda, o Laisvosios Lietuvos Armijos kariai ir partizanai [...]“ (Bloznelis 2012: 93). Tačiau partizano-bandito įvaizdis dalies lietuvių sąmonėje dar gyvas iki šių dienų.

⁸ Skliaustuose nurodomas konkretaus žodžio straipsnis žodyne, LKŽK arba Papildymų kartotekos (LKŽP) lapelis su iškelto antraštiniu žodžiu, kurį iliustruojant paminėtas *partizanas* arba kuris nors jo sinonimas. Medžiaga tyrimui rinkta iš elektroninės žodyno versijos, todėl cituojant skliaustuose pateikiamas tik leksikografinis straipsnis, kuriame rasta iliustracija. Siekiant kuo tiksliau atspindėti istorijos slinktis ir lūžius, prie kiekvieno iš LKŽe kartotekų paimto sakinio skliaustuose nurodomi ir metai, kada užrašytas sakiny (jei kortelėje ši informacija pateikta).

LKŽP, 1992). *Ant bruko išmėtytų žaliukų nušautų kiek būdavo patiestų!* Brš (ž. žaliukas LKŽe).

3. Veiklos laiko semą turintis *naktinis*: *Naktiniai atejo* Arm (ž. naktinis LKŽe).

Nei LKŽe, nei jo kartotekose nerasta žodžių junginių *miško brolis*, *miško vyras*, kurie šnekamojoje kalboje ir lietuvių grožinėje literatūroje⁹ vartojami *partizano* reikšme.

Dažniausiai LKŽe vartojama *bandito* sąvoka (rasti 35 sakiniai su šia leksema, t. y. 28 %), taip pat dažnai vartojamas *žaliukas* (32 iliustracijose, t. y. 25,6 %). Dažnokai minimas *miškinis* – 30 sakinių, t. y. 24 %. Neutrali leksema *partizanas* pokario Lietuvos partizano reikšme pavartota 23 sakiniuose, t. y. 18,4 %. Fiksuoti 3 sakiniai su sinonimu *naktinis* (2,4 %). Dar LKŽe rasta po vieną iliustracinį sakinį su žodžiais *krūminis* ir *girinis* (po 0,8 %).

Šiame straipsnyje į bendrą pavyzdžių imtį įtraukti LKŽe, LKŽK ir LKŽP rasti iliustraciniai sakiniai su visais žodžio *partizanas* sinonimais. LKŽe ir LKŽK pavyzdžiai chronologiniu požiūriu yra senesni, užrašyti nuo XX a. pradžios iki XX a. pabaigos. Vis dėlto negalima vienpusiškai teigti, kad, pavyzdžiui, iliustracijos su sinonimais *banditas* ar *miškinis* yra užrašytos tik ankstesniu laiku. Būtina pastebėti, kad *bandito*, *partizano*, *miškinio*, *naktinio*, *žaliuko* leksikografiniuose straipsniuose rasta tik 10 semantiniam tyrimui tinkamų iliustracinių sakinių. Didžioji dalis iliustracijų išrinktos iš kitų LKŽe leksikografinių straipsnių visame žodyno tekste atlikus papildomą detalią paiešką (paieškos laukelyje įvedus *bandit**, *miškin**, *žaliuk** ir kitus sinoniminę *partizano* reikšmę turinčius segmentus; tyrimui tinkamų iliustracijų rasta daiktavardžių *ryšinininkas*, *ryšys*, *skrebas*, *stribas*, *vėtra*, *velnias*, *želmuo*, *žeminė*, *žydmušis*, *žingsnis* ir kt. bei daugybės veiksmažodžių leksikografiniuose straipsniuose).

Taigi *banditas* randamas ne tik pirmajame žodyno tome, bet ir paskutinio tomo, išleisto 2002 m., leksikografiniuose *žydmušio*, *žmogžudžio*, *žudymo* ir kt. straipsniuose. LKŽP rodo, kad pagrindiniai

⁹ Šie ir kiti *partizano* reikšmę turintys žodžių junginiai (*laisvės gynėjas*, *laisvės kovotojas* ir kt.) greta vienažodžių sinonimų dažnai vartojami ne tik dabartinėje šnekamojoje kalboje, bet ir XXI a. lietuvių autorių prozos kūriniuose apie pokarį. Plačiau apie partizano konceptą šiuolaikinėje lietuvių prozoje žr. Gritene 2019: 9–17.

partizano sinonimai *miškinis*, *naktinis*, *banditas* vartojami iki šių dienų. Net ir neigiamą konotaciją turintis *banditas* vis dar gyvas daugelyje lietuvių tarmių. Pavyzdžiui, Lietuvių kalbos išteklių informacinėje sistemoje (žr. <http://lkiis.lki.lt/antra-kartoteka>) LKŽP paieškos laukelyje įvedus žodį *banditas* sistema išfiltruoja 13 kortelių. Visose jose kalbama apie pokario partizanus (šios kortelės užrašytos nuo 1975 m. iki 2000 m.). Akivaizdu, kad lietuvių pasaulėvaizdyje pokario metai yra stipriai įsirežę ir partizanai bei jų veikla iki pat šių dienų vertinami nevienareikšmiškai. Kelis dešimtmečius sovietinė propaganda partizanus vadino *banditais*, todėl šis žodis nepamirštas ir vartojamas net atgavus laisvę, plg. šiuos LKŽP po nepriklausomybės atkūrimo fiksuotus sakinius: *Mūsų giminėj buvo banditas, išeina, mano seseries sūnus išėjęs miškan* AIn (ž. banditas LKŽP, 1996); *Ateidavo ir banditai, ir miškiniai, ir kaip juos vadina, partizanai, ir skrebai tie* AIn (ž. banditas LKŽP, 1996) (šiam sakinyje matoma, kaip informanto atmintyje susipynę istorijos laikotarpiai ir kaip jam sunku pereiti nuo sovietinės okupacijos įdiegto *bandito* prie neutralių sąvokų).

Sovietinės okupacijos metais LKŽ neišvengė sovietinės cenzūros bei ideologinės intervencijos į žodyno turinio dalykus. I ir II tomai buvo „perrašyti“ pagal sovietinių mokslo ideologų modelį. Buvo siekta, kad žodynas taptų socialistinės sąmonės įtvirtinimo pagrindu, tarnautų liaudžiai, prisidėtų prie socializmo statybos ir komunistinio visuomenės auklėjimo (Zabarskaitė 2010: 127; Tamulionienė 2003: 63). Net 14 žodyno tomų buvo išleisti sovietų okupacijos metais; 15 tomas išėjo 1991 m., „nuo XVI tomo žodyne sumažėjo ideologinės medžiagos, o po nepriklausomybės atkūrimo jos visai nebeliko“ (Zabarskaitė 2010: 128). Taigi net trečdalis žodyno buvo cenzūruotas pagal griežtą ideologinį modelį. Tuo metu net patys leksikografai garsiai skelbė, kad tarybinė visuomenė naudojami kalba kaip svarbiu „kovos ir vystymosi įrankiu“ (Lyberis, Ulvydas 1958: 110). Tačiau net ir cenzūruota bei ideologizuota žodyno medžiaga yra įdomi tyrimui, nes rodo, kaip kalbą ir tekstus veikia kontekstai, kaip žmonių mąstymas ir kalba prisitaiko prie politinių ir istorinių pokyčių, kaip imama kurti iškreipta, alternatyvios „tiesos“ tikrovė.

LKŽP šiuo metu yra sukaupta apie 0,7 milijono kortelių. Jas leksikografai ir jų talkininkai užrašė iš įvairių šaltinių ir tarmių jau

išėjus atitinkamiems žodyno tomams. Peržiūrėti visų šių kortelių iliustracinius sakinius užimtų daugybę laiko, tačiau net ir intuityvinės atrankos principu patikrinus keliolikos žodžių korteles rasta daugiau nei 100 iliustracinių sakinių, kuriuose kalbama apie pokario partizanus. Papildymų kartotekos medžiaga kaupta taip pat ne vieną dešimtmetį. Nors didžioji dalis šios kartotekos kortelių taip pat užrašyta okupacijos metais, tačiau iš paskutiniaus XX a. dešimtmečiais ir XXI a. pradžioje užrašytų Papildymų kartotekos kortelių akivaizdžiai regimi istorijos lūžiai. Keičiantis politinei santvarkai laisvėjo žmonių mąstymas ir kito kalba, nes kalbant apie partizanus imami minėti konkretūs vardai, vietovės, bandoma į to meto įvykius pažvelgti nevienpusiškai.

Taigi formuluojant kognityvinę pokario Lietuvos partizano apibrėžtį, remiamasi daugiau nei 300 LKŽe ir jo kartotekose fiksuotų iliustracinių sakinių su leksema *partizanas* ir jos sinonimais: analizuojama šių sakinių semantika ir žiūrima, kaip pokario partizanas yra konceptualizuojamas ir kategorizuojamas. Tyrimas atliekamas taikant Liublino etnolingvistikos konceptų analizės metodus. Kognityvinės lingvistikos tyrėjų tikslas – parodyti, kas yra sužadinama kalbančiojo sąmonėje, kai žmogus ištaria arba išgirsta žodį tam tikrame kontekste (Smetona 2018: 179), išsiaiškinti, kaip kalbantieji supranta daiktą, kaip kategorizuojami to daikto požymiai ir vertinimai. Kognityvinė apibrėžtis atspindi visus reikšmės požymius – centrinis ir periferinius, denotacinius ir konotacinius. Griežtai laikantis šios metodologijos, koncepto analizė turėtų būti atlikta remiantis trimis duomenų tipais: kalbos sistema (t. y. žodynų duomenimis), anketomis ir tekstais (plačiau apie kognityvinės etnolingvistikos metodologiją žr. Rutkovska et al. 2017: 29–35).

PARTIZANO konceptą publicistiniame diskurse ir grožiniuose tekstuose autorė jau yra ištyrusi ir aprašiusi ankstesniuose straipsniuose. Šiame straipsnyje bus analizuojami sisteminiai akademinio žodyno duomenys. Svarbu pabrėžti, kad toliau pateikta partizano kognityvinė apibrėžtis nėra baigtinė, ji formuluojama atlikus tik vienos rūšies tekstų analizę. Sisteminiai žodynų duomenys, formuluojant kognityvinę apibrėžtį, yra labai svarbūs. Juos analizuojant „galima rekonstruoti leksikografinį pasaulio vaizdą kalboje, tačiau tas vaizdas yra kiek sustabarėjęs“ (Rutkovska et al. 2017: 31).

LKŽe nuo kitų lietuvių aiškinamųjų žodynų skiriasi savo apimtimi, istoriškumu ir tarminės medžiagos gausa. Būtent dėl to šis žodynas laikomas vienu svarbiausių XX a. pirmosios pusės kultūros tekstų. Tai unikalus šaltinis, teikiantis daugybę galimybių bei impulsų naujoms įžvalgoms (Zabarskaitė 2012: 241). Ne veltui žodynai (taip pat tautosakos rinkiniai, istoriografiniai veikalai) laikomi tautos požymių kompendiumais (Subačius 1999: 34).

Kognityvinis *partizano* sąvokos tyrimas šiandienos kontekste vis dar aktualus: 2018-ieji Lietuvoje buvo paskelbti Adolfo Ramanausko-Vanago metais; 2019-ieji buvo partizanų vado Jono Žemaičio-Vytauto metai. Sovietinėje Lietuvoje partizaninis karas buvo balta istorijos dėmė, todėl natūralu, kad atkūrus nepriklausomybę apie jį labai daug kalbama. Lietuvos žiniasklaidoje netyla diskusijos dėl partizanų statuso ir jų veiklos vertinimo, partizaninis karas nuolat apmąstomas, o partizanavimo reiškinys gali būti traktuojamas ir kaip lietuviškos tapatybės dalis. Dėl to atsakius išankstinių nuostatų ir dirbtinai sukurtų stereotipų, šiame straipsnyje bus žiūrima, kaip partizanas buvo suvokiamas XX a. 5–10 dešimtmetyje, kiek šios sąvokos formavimąsi lėmė to meto istorinis, politinis, ideologinis kontekstas.

1. Tipiškų PARTIZANO koncepto požymių analizė

Atrinkti LKŽe ir jo kartotekose sukaupti iliustraciniai pavyzdžiai rodo, kad apibūdinant Lietuvos pokario partizaną būtina kalbėti apie kovos laiką, vietą, mastą, partizanų veiklą ir jos vertinimą, partizanų ir jų rėmėjų laukusias bausmes bei partizanų mirtį. Tyrimui atrinktų pavyzdžių analizė akivaizdžiai rodo, kad kalba yra galinga priemonė pasirinktai ideologijai skleisti ir įtvirtinti. LKŽe regimas cenzūruotas pokario partizano vaizdins: visame žodyno tekste nė karto nepaminėtas nė vienas partizano vardas, pavardė, slapyvardis, neminimos net konkrečios vietovės, kaimai, miesteliai, miškai, kuriuose slapstėsi ar žuvo partizanai (tai atsiranda tik LKŽP). Žodyne trūksta informacijos apie partizanus slėpusius, šelpusius žmones, neužsimenama apie ryšininkus. Apie partizanų būdo savybes, išvaizdą, amžių, giminingą ir santuokinę priklausomybę, socialinį statusą, užimamas pareigas, priklausymą kariniam teritoriniam vienetui taip pat net

neužsimenama. Visa tai į žmonių sąmonę ir kalbą sugrįžta tik atkūrus nepriklausomybę¹⁰.

2. Partizanavimo laikas

Atrinktos tyrimui iliustracijos rodo, kad beveik dešimtmetį Lietuvoje trukęs partizaninis pasipriešinimas, kuriame dalyvavo arba jį aktyviai rėmė apie 100 tūkst. žmonių, t. y. apie 4 proc. visų lietuvių (Kuodytė, Tracevskis 2013: 4), gyvojoje kalboje ir įvairiuose rašytiniuose šaltiniuose imtas vadinti *banditkariu*, *partizaniniu judėjimu*, *pasipriešinimu*, *karu*¹¹ ir pan. Partizaninių kovų metas žodyne dažnai įvardijamas žodžių junginiais *banditizmos*, *banditizmo*, *partizanų laikai*. Šie žodžių junginiai vartoti ne tik okupacijos metais. Jie tarmėse vartojami ir XX a. pabaigoje, kai informantai prisiminimais grįžta į pokario metus, pavyzdžiui:

Buvo banditizmos laikai, nuvažiauvau į tuos Kepurėnus, ap-siveizėjau ir nėjau Plt (ž. banditizma LKŽP, 1991).

Kaip rusas užėjo, buvo banditizmo laikai Kč (ž. banditizmas LKŽP, 1998).

Partizanų laikais aš dar varlė buvau Bgt (ž. varlė LKŽe).

Žodyno medžiaga rodo, kad partizaninės kovos laikas dažniausiai nėra konkrečiai įvardijamas, o tik nurodomos kai kurios aplinkybės arba nusakomi svarbesni įvykiai, po kurių vyrai apsisprendžia pradėti partizaninę kovą:

Dar tebevyko karas, kai apylinkėje pašnibždomis ėmė žmonės kalbėti apie miškinius rš (ž. miškinis LKŽK, 1958).

Kaip tuos žmonis pradėjo mūčyti Rainių miške, tai tuokart pradėjo eiti į tuos partizanus Sd (ž. partizanas LKŽP, 1991).

Tik LKŽP galime rasti sakinių, užrašytų jau atkūrus nepriklausomybę, kuriuose nurodomi konkretūs partizaninės kovos metai:

¹⁰ Koks išsamus ir visapusiškas pokario Lietuvos partizano konceptas susidėlioja remiantis „Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno“ duomenimis ir XXI a. lietuvių autorių prozos tekstais, plačiau žr. Gritėnienė 2018: 49–82; Gritėnė 2019: 9–17.

¹¹ To meto partizanines kovas istorikai šiandien vadina Lietuvos pasipriešinimo karu, Lietuvos karu (Kasparas 1999: 15), karu, kurio nebuvo, karu po karo ir pan. (Šadžius 2016: 243).

Nuo 1944 metų iki 1958 metų Lietuvoje buvo gyvas partizaninis judėjimas L. Dovyd (ž. partizaninis LKŽP).

Žodyne ir jo kartotekose rasta keliolika sakinių, kuriuose minimas tikslus paros laikas, kada į kaimiečių sodybas ateidavo partizanai. Visuose sakiniuose minima naktis, pavyzdžiui:

Žaliukai naktį taip ir ėjo DūnŽ (ž. žaliukas LKŽK, 1976).

Banditai ateidavo ne dieną, o naktiu Rdm (ž. naktis LKŽP, 1996).

3. Partizanavimo vieta

Pagrindinė partizanų slapstymosi ir kovos vieta – miškas. Beveik visais atvejais iliustracijose minimas abstraktus miškas, giria, pavyzdžiui:

Čia miškai, bus aplink nemažai naktinių Mtl (ž. naktinis LKŽP, 2001).

Žaliukai miške buvo Dglš (ž. žaliukas LKŽK, 1998).

LKŽP rasti tik keli sakiniai, kuriuose minimi konkretūs su partizanų veikla siejami miškai, pavyzdžiui:

Strasgirė[je] žaliukai taip ir siuva, kiek anų an brukos priguldė Krš (ž. žaliukas LKŽK, 1992).

Kaip jau anksčiau minėta, didžioji dalis žodyno tomų buvo rašyti tarybiniais laikais. Kelis okupacijos dešimtmečius iš gyvosios kalbos buvo rinkti ir iliustraciniai sakiniai. Retas informantas drįsdavo atvirai kalbėti apie pokarį, o jeigu ir užsimindavo apie jį, tai vengdavo minėti ne tik konkrečias pavardes, bet ir vietas.

Nuo priešų partizanai slėpdavosi ir gindavosi ne tik atviroje miško erdvėje, bet ir specialiai įrengtose slėptuvėse. Jos vadinamos įvairiai: *bunkeriais, slaptinėmis, žeminėmis* ir kt., pavyzdžiui:

Bunkeriu ky prisglausta (apie pasislėpusį partizaną) Sv (ž. bunkeris LKŽP, 1996).

Atstatytos partizanų žeminės rš (ž. žeminė LKŽe).

Stribokai atrado miškinių slaptinę Krtn (ž. stribokas LKŽe).

Sovietų laikais užrašytoje iliustracijoje partizanų žeminė menkinamai vadinama *urvu*, pavyzdžiui:

Purtėjo laukan iš urvo banditai (sov.) Šts (ž. purtėti LKŽe).

Iliustraciniuose sakiniuose konkrečiau nedetalizuojama, kaip ir kur įrengiamos žeminės. Tai suponuoja mintį, kad apie partizanų kovos ir slapstymosi vietą žodyno iliustracijose dažniausiai kalbama perpasakojant kitų išgyventas patirtis. Tik vienintelėje iliustracijoje, užrašytoje jau laisvės laikais, kiek tiksliau apibūdinamas partizanų bunkeris:

Iš pirties buvo padaryta bunkeris [partizanų], iš pirties sulenda, o bunkeris atokiau buvo Žsl (ž. bunkeris LKŽP, 1993).

4. Partizanavimo mastas ir konkretūs kovos dalyviai

Istorikų teigimu, partizaninis pasispriešinimas Lietuvoje „buvo neišvengiamas reiškinys. Jo negalėjo nebūti“ (Pocius 2009: 61). 1944–1953 m. Lietuvoje partizanų gretoms priklausė ne mažiau kaip 50 tūkst. žmonių (Gaškaitė et al. 1996: 366). Kad šiame pasipriešinime dalyvavo daugybė lietuvių, rodo ne viena žodyno iliustracija:

Žaliukų po miškus kirbėte čia kirbėjo Žg (ž. žaliukas LKŽK, 1999).

Miško žaliukų buvo daug – būriai Sug (ž. žaliukas LKŽe).

Žodyno iliustracijos paliudija, kad daug partizanų buvo sugauta, iššaudyta:

Pagaudydino daug banditų Grg (ž. pagaudydinti LKŽe).

Daug išmušė ruskių, skrebių ir daug miškinių iššaudė Krs (ž. skrebas LKŽe).

Partizanų sekimo ir gaudymo mastą rodo žmonių vartoti tą laiką atspindintys palyginimai su partizanais, pavyzdžiui:

Kad karvė viena buvo, o jeigu kitą [turėsi], tai gaudo kaip banditą kokį, kad dvi karvės yra Kp (ž. banditas LKŽP, 1989).

Visose iliustracijose kalbama, kad partizanavo tik vyrai. Žodyne ir jo kartotekose nerasta nė vieno sakinio apie partizanes moteris. Taip pat net neužsimenama, kad jos buvo partizanų ryšininkės.

Vienose iliustracijose apibendrintai kalbama apie vyrus, išėjusius į mišką, pavyzdžiui:

Miškuos vyrai suėjo, tai jie skaitos jau paliko miškiniai, banditais juos vadino Pnd (ž. miškinis LKŽP, 1990).

Kituose sakiniuose nurodmi konkretūs partizanavę asmenys (dažniausiai įvardijama, kas iš šeimos, giminės vyrų partizanavo –

sūnus, vyras, brolis, svainis ir pan., tačiau jų vardas ar pavardė nemi-nimi):

Turėjau keletą švogerių, ir tie bandituos buvo Vrb (ž. banditas LKŽP, 1982).

Jos sūnus naktiniuos žuvo Dglš (ž. naktinis LKŽP, 1998).

Tik LKŽP rasta keletas sakinių, kuriuose minimi partizanų var-dai, slapyvardžiai:

Jonis buvo bandituos Akm (ž. banditas LKŽP, 1993).

Tą Marytę [partizano slapyvardis] aš gerai atsimenu, aukštas toks ir plaukai jam buvo tokie ilgi RdN (ž. ilgas LKŽP, 2009).

Apie partizanų išorę ar būdą žodyne ir LKŽP iliustracijų beveik nėra. Tik užsimenama apie varganą partizanų dalį, skurdų gyvenimą (jie buvo barzdoti, ilgais plaukais, apšepę, utėlėti, ligoti, ėjo per kai-mus prašydami gyventojų maisto ir pan.¹²), pavyzdžiui:

Reikėjo žaliukams nu utų ginties, kūrėm pirtį Krš (ž. utis LKŽe).

Miškinis užkiša ranką giliai užantin ir remžiasi, sakytum suskio apniktas rš (ž. remžti LKŽe).

Ėjo ir miškiniai, valgyt prašė, ir sribai, baisu buvo Kč (ž. miškinis LKŽP, 1998).

Keliuose sakiniuose pabrėžiama, kad pagrindinis laisvės kovoto-jų atributas – ginklas, pavyzdžiui:

Partizanai suvargę, apšepę, ė ginklas žėri Dglš (ž. žėreti LKŽe).

Partizanaudavo dažniausiai jauni vyrai. Kartais užsimenama, kad tokį kelią jaunuoliai pasirinkdavo trokšdami nuotykių, gyvenimo įvai-rovės, pavyzdžiui:

Žaliuku buvo piemenukas, įdomu žaliukauti tokiems Krš (ž. žaliu-kauti LKŽK, 1999).

Taigi akivaizdu, kad žodyne ir jo kartotekose dažniausiai apie miško brolius kalbama tarsi apibendrintai. Richard Jenkins teigia, kad tapatybės formavimuisi labai svarbus laikas. Individuali praeitis (ir tapatybė) susijusi su prisiminimais, o kolektyvinę tapatybę for-muoja bendra istorija (plg. Jenkins 1996: 27). Žodyne apibendrintą,

¹² 1945 m. suaktyvėjus sovietų valdžios kovai su partizanais, jų būklė buvo labai sunki: stigo vaistų, tvarsliaivos, partizanai jautėsi vieniši, apleisti, jų psichiką smarkai veikė medžiojamo žvėries pojūtis, gyvenimas be poilsio ir ramybės (Bloznelis 2012: 49).

neindividualizuotą partizano vaizdinį nulėmė istorinis kontekstas, nes ir pats žodynas, kaip ir lietuvių tauta, „išgyveno dramatiškas politines ir istorines peripetijas“ (Zabarskaitė 2010: 128).

Žodyne įvardijamos ir dvi pagrindinės jėgos, kovojusios su partizanais: tai sribai ir rusų kariuomenė, pavyzdžiui:

Miškinių sribai nesigailėjo, išklodavo juos kaip malkas sp (ž. sribas LKŽe).

Apsiaus anus, kariūmenę užtrauks anims (miškiniams) Kl (ž. užtraukti LKŽe).

Žaliukaut int miškus sulindo, iššaudė rusas tuos žaliukus NmJ (ž. žaliukauti LKŽe).

Kadangi daugiau nei 40 metų Lietuvos partizanai oficialiojoje literatūroje buvo vadinami banditais ir priešpriešinami kilniesiems „liaudies gynėjams“ (Truska 1990: 563), tai ir žodyne *partizano* kontekstiniu antonimu dažniausiai yra idėjiškai ir politiškai partizano konceptui priešinga *liaudies gynėjo, sribo* (dar vadinto *istrebiteliu, istreboku, skrebu, sriboku* ir kt.) sąvoka:

Naktimis banditai gandins, dienomis sribokai puls End (ž. banditas LKŽP, 1982).

Vienas brolis į banditus, o kitas į sribitelius įsirašė, buvo ir taip NmŽ (ž. banditas LKŽP, 1976).

5. Partizanų veikla

Istorikas Mindaugas Pocius lietuvių antisovietinį pasipriešinimą yra labai taikliai ir vaizdingai pavadinęs Mėnulio Lietuva: „Visuomet regime šviesiąją mėnulio pusę, tačiau nematome kitos, tamsiosios“ (Pocius 2009: 7). Žodyne regima tamsesnė partizaninio judėjimo pusė. Sovietų okupacijos laikotarpiu užrašytuose sakiniuose daugiau kalbama apie skausmingus to meto įvykius, kurie gyvi žmonių atmintyje. Rasta nemažai iliustracijų, kuriose kalbama apie partizanų plėšikavimą, pavyzdžiui:

Ateję miškiniai visus vyrų drabužius nušlavė Plv (ž. nušluoti LKŽe).

Ateję banditai viską sausai apšvarino Jnš (ž. apšvarinti LKŽe).

Sovietmečiu ir jau atgavus laisvę užrašyta nemažai liudijimų apie partizanų nužudytus asmenis, užsimenama apie kai kurių miškinų žiaurumą, nepagrįstą smurtą ir pan., pavyzdžiui:

Užėjo miškiniai, iššaudė, iškorė Rt (ž. miškinis LKŽP, 1979).

Dieve Dieve, sako, tai da vaikus šaudė miškiniai Erž (ž. miškinis LKŽP, 1998).

Tačiau net ir okupacijos metais fiksuotuose sakiniuose yra liudijimų, kad partizanai bausmes vykdė po skundų, įdavimų, pavyzdžiui:

Pakursterėjo kas nors, ir nušavo banditai Trg (ž. pakursterėti LKŽe).

Piktumą turė[jo] kas, užsiundė banditus, atė[jo] i išžudė visą šeimą Plv (ž. užsiundyti LKŽe).

Toji podukra inskundė žaliukam, kad jos patėvis labai bjaurus Žž (ž. žaliukas LKŽK, 1993).

Visi šie sakiniai – gyvosios istorijos liudytojai. Vykstant partizaniniam pasipriešinimui, „žuvo nekalti vaikai ir senukai, be pagrindo įtarti žmonės, neteisingai kaimynų įskūstieji“ (Girnius 1990: 422). Žodyne be pagražinimų regima žiauri to meto realybė, kai buvo žudomos ir šeimos, ir vaikai, tad akivaizdu, kad partizaninis judėjimas ir partizanų kova su Lietuvos sovietizavimu – tai „ne tik didvyriška kova su priešu, savęs išsižadėjimas, pasiaukojimas Lietuvai, bet ir asmeninių sąskaitų suvedinėjimas, kerštavimas [...]“ (Truska 1995: 159).

Iliustracijose prisimenama, kad nuo partizanų nukentėjo nemažai žmonių:

Dikčiai žmonių išniurkė banditai Brt (ž. išniurkyti LKŽe).

Kiek ten žmonių žaliukai pamušė Rud (ž. žaliukas LKŽK, 1972).

Informantai atsimena konkrečius atvejus, kada nuo partizanų nukentėjo jų šeimos nariai (dažniausiai vyrai), pavyzdžiui:

Mano brolių miškiniai užušavo Žl (ž. užšauti LKŽe).

Vyrą nušovė tie naktiniai užėję Šil (ž. naktinis LKŽP, 1981).

Istorikų teigimu, vykstant antisovietiniam ginkluotam pasipriešinimui Lietuvoje partizanai nukovė apie 13 000 asmenų: žuvo saugumo darbuotojai milicininkai, saugumo kariuomenės ir sovietinės armijos kariai, sribai, partiniai-sovietiniai aktyvistai ir civiliai gyventojai (Pocius 1998: 221). LKŽP po nepriklausomybės atkūrimo užrašyti iliustraciniai sakiniai rodo informantų ir redaktorių išlaisvėjimą. Jau drįstama kalbėti, kad neretai žudydavo ir plėšdavo ne patys partizanai, o jų vardu prisidengę asmenys, pavyzdžiui:

Buvo atvažiaavę ir būktai miškiniai, apsimetėliai milicininkai, prašę garnitorio, žiūrėjo, ar duos Vb (ž. miškinis LKŽP, 1997).

Miškinių buvo, ir po teisybei – dar buvo daug pasidergusių (apsimetusių) rš (ž. miškinis LKŽP, 1999).

Greta aktyvios veiklos ir konkrečių kovos veiksmų, keliose tyrimui atrinktose iliustracijose ryškėja ir pasyvesnė partizanų veikla – slėpimasis nuo priešų žeminėse, kaimo gyventojų sodybose ir kitur, pavyzdžiui:

Partizanai buvo sulindę į bažnyčios bonių Slč (ž. partizanas LKŽP, 1980).

6. Bausmės už partizanavimą ir mirtis

Už partizanavimą bausmės susilaukdavo ir patys partizanai, ir jų rėmėjai. Kartais iliustraciniuose sakiniuose konkrečios bausmės neįvardijamos, tik pasakoma, kad jos buvusios, pavyzdžiui:

Labiau baudė už žaliukus, už maistą, nakvynę, pranešimus Krš (ž. žaliukas LKŽe).

Sakiniuose, užrašytuose atkūrus nepriklausomybę, išdrįstama kalbėti apie konkretesnes bausmes (tremtį į Sibirą, suimtus, kalinamus, nušautus partizanus ir pan.), pavyzdžiui:

Išvežtas buvęs, tremtinys, jis buvęs miške, žaliukas Žž (ž. žaliukas LKŽK, 1993).

Sūnus išėjo miškan partizanauti, tada tas šeimas ir lietė [rusai] Aln (ž. partizanauti LKŽP, 2001).

Miškinukai mėtė savo laikraščius, rastų sribai – baltos meškos Drsk (ž. miškinis LKŽP, 2000).

Partizanai mirčiai į akis žvelgė kiekvieną dieną: kovėsi su priešais, regėjo jų ir savo bendražygių mirtį, pasitaikdyvo atvejų, kai tekdavo nužudyti mirtinai sužeistus draugus, tad mirtis buvo nuolatinė jų palydovė:

Kiekvienan žingsny[je] vis mirtis (partizano žodžiai) Sv (ž. žingsnis LKŽe).

Pakliuvus priešams, partizanų niekas nesigailėdavo. Dažnai užmušdavo, nušaudavo iš karto ar atsivarę į sribynus, pavyzdžiui:

Žaliukus ėmė vyties, tvotie Adm (ž. tvoti LKŽe).

=====

Stribokai kelis miškinius (partizanus) nušovė Slnt (ž. stribokas LKŽK, 1953).

Tik retais atvejais pavieniams partizanams pasisekdavo išsisukti, įtikinti gaudytojus, kad yra nekalti, pavyzdžiui:

Nusirodė, nusisakė nebuvęs partizanas, ir paleido Šts (ž. nurodyti LKŽe).

Tyrimui atrinktuose sakiniuose dažniausia kalbama apie nušautus partizanus, pavyzdžiui:

Išėjo banditauti, tai nušovė Ppl (ž. banditauti LKŽP, 1988).

Tų miškinių, žaliukų daug iššaudė, daug nekaltų [skrebai] Glv (ž. žaliukas LKŽK, 1993).

Rasta sakinių, kuriuose kalbama apie bunkeriuose priešų užkluptus ir susisprogdinčius partizanus, pavyzdžiui:

Iš sribų kalbų supratau: buvo du, vienas pabėgęs, o šitas „bandiūga“ sužeistas pamatęs, kad nepaspruks, pats susisprogdino V. Bub (ž. sribas LKŽP, 1992).

Tik paskutiniuose žodyno tomuose ir LKŽP randama iliustracijų, kuriose atvirai kalbama apie išniekintus partizanų lavonus, pavyzdžiui:

Až kojų ažrišę miestelin nuvilkdavo ir an rinkos numesdavo [miškinį] Skp (ž. nuvilkti LKŽe).

Stribai stovėjo ir saugojo žaliukus patiestus, ir juokėsi visaip Brš (ž. žaliukas LKŽK, 1997).

Besiverždami iš apsupties visi [partizanai] žuvo. Kūnai buvo atvežti į Ignalinos sribynę, sukapti ir sumesti į tualetą sp (ž. sribynė LKŽP, 1997).

Tokie nepagražinti, autentiški vaizdai apie skaudžią praeitį yra gyvi, nenutylėti istorijos liudijimai, parodantys, kad žodyne išsaugota ne tik lietuvių dvasinė, kultūrinė, bet ir istorinė atmintis.

7. Vertinimas

Sovietinio režimo laikais rašytuose žodyno tomuose ir tuo metu užrašytose žodyno kortelėse regimas akivaizdus neigiamas partizaninės veiklos vertinimas, pavyzdžiui:

Ką tie miškiniai labai gero padaro, tiktai skerdynes, daugiau nieko Krp (ž. miškinis LKŽK, 1948).

Gink Dieve tokio žmogaus, ten miškinis, ten ne žmogus Trk (ž. miškinis LKŽP, 1985).

Sujžulėjusių banditų veiksmai sukėlė didelį darbo žmonių pasipiktinimą ir protestą rš (ž. papiktinimas LKŽe).

Kaip ugnies reikia bijoti partizaniškumo, atskirų būrių savivališkumo, centrinės valdžios neklausymo (sov.) rš (ž. savivališkumas LKŽe).

Tokios iliustracijos atspindi oficialią sovietų santvarkos laikais vyravusią nuomonę apie pokario partizanus. To meto istorikai pokario įvykiams Lietuvoje vietoje nacionalinės išsilaisvinimo kovos bandė suteikti klasių kovos pobūdį, partizaninę kovą vadino buržuazinių nacionalistų veikla, anuo metu skambiai teigta, kad komunistų partija kovoja su nacionalizmu ir banditizmu.

Iš įvairių tarmių užrašyti sakiniai kalba apie pokario metais vyravusią baimę, pavyzdžiui:

Žaliukų bijok, skrebu bijok, viena bailė buvo Adm (ž. žaliukas LKŽK, 1975).

Taip ir gyvenom tokį gyvenimą, kad dieną bijokis vienu [stribų], naktį kitų [miškinių], ir šiteipos eina ir eina, ir eina, ir eina Kpč (ž. eiti LKŽK, 1992).

Po karo ir taip sunkiai gyvenę kaimiečiai kiek galėdami rėmė partizanus maistu, drabužiais; vietiniai gyventojai perduodavo miško broliams ir svarbią informaciją, todėl natūralu, kad žmonių atmintyje iki yra įstrigęs (at)einančio partizano vaizdinys. Iliustracijų apie einančius, ateinančius, užeinančius ar įsiveržiančius partizanus LKŽe ir jo kartotekose rasta ne viena dešimtis:

Antrą dieną eina žaliukai Lk (ž. žaliukas LKŽK, 1973).

Ėjo miškininkai, ėjo skribokai Gsč (ž. miškininkas LKŽP, 1999).

Ateina miškinykai, paskui rusai Sl (ž. miškininkas LKŽP, 1987).

Trobo[je] degė žiburys, mes sėdam, kas ką darbuojamos, ir įsiveržė banditai Lnk (ž. įveržti LKŽe).

Įdomu, kad net sovietų okupacijos metais į kartoteką pakliūdavo sakinių, kuriuose informantai kategoriškai nesmerkdavo miškinių, o bandydavo suprasti, kas tuo metu vyko. Tačiau tokie sakiniai į žodyno tekstą nebuvo įtraukti ir liko kartotekoje, pavyzdžiui:

A ten žaliukai buvo, a plėšikai, ką anus žinosi? Visokie tada ėjo ir rubavojo žmonis. Ir tie sribai, ir tie banditai NmŽ (ž. žaliukas LKŽK, 1976).

Tik laisvėjant Lietuvai LKŽP fiksuotuose sakiniuose partizanai laikomi teisybės ieškotojais, laisvės gynėjais, čia jie traktuojami kaip to meto neoficiali valdžia, Lietuvos gelbėtojai, pavyzdžiui:

Kur buvo miškiniai, taigi už Lietuvą [ėjo] Plvn (ž. miškinis LKŽP, 1989).

Tada buvo partizanizmas, partizanai kovojo dėl žmonių laisvės ir gyvybės Bgt (ž. partizanizmas LKŽP, 1995).

Žaliukai draudė int kolūkį rašytis Nmj (ž. žaliukas LKŽK, 1996).

Arčiausias istorinei tiesai partizano vaizdinys iškyla LKŽP rastuose sakiniuose. Čia pripažįstama, kad miškiniai – tai paprasti, normalūs vyrai ir jų gretose buvo visokių asmenų, pavyzdžiui:

Juk tie miškiniai ar tokie pat buvo žmonis Akm (ž. miškinis LKŽP, 1995).

Buvo labai gerų partizanų, ale buvo ir blogų, tokių žulikų Plš (ž. partizanas LKŽP, 2002).

Sakiniuose, užrašytuose atkūrus nepriklausomybę, partizanai kartais yra net idealizuojami. Jau išdrįstama apie miško vyrus prabilti kaip apie savus, artimus, ypač gerus žmones, kurių net šuo nepuola, pavyzdžiui:

Jeį naktiniai atėidavo, tai mūsų šuo niekad nelodavo Klvr (ž. naktinis LKŽP, 1996).

Yra net svarstoma, kaip bus vertinama partizanų veikla keičiantis valdžiai, pavyzdžiui:

Žaliukai dabar už gerus ar bus laikomi, kaip komunistai vėlek stojo Krš (ž. žaliukas LKŽK, 1993).

Apibendrinamosios išvados

Tyrimui LKŽe ir jo kartotekose atrinktų iliustracijų analizė rodo, kad *partizano* ir jo sinonimų vartosenai bei iliustracinių sakinių semantikai didelės įtakos turėjo leksinės medžiagos užrašymo ir žodyno teksto kūrimo bei redagavimo metu buvusi politinė santvarka ir vyravusi ideologija. Sovietinės okupacijos metais užrašytose kortelėse ir

žodyno leksikografiniuose straipsniuose jaučiama medžiagos pateikėjų ir žodyno rašytojų bei redaktorių (savi) cenzūra. Kadangi tuo metu viešumoje vyravo menkinamas požiūris į partizanus, jie buvo žeminami, netgi niekinami, panašus suformuotas pokario partizano vaizdinys regimas ir LKŽe iliustracijose. Net atgavus laisvę žmonės dar kurį laiką nesijautė išsilaisvinę, bijodavo išsistarti pažinoję partizanus, juos slėpę, rėmę ar nuo jų nukentėję.

LKŽP po nepriklausomybės atkūrimo užrašytuose sakiniuose regimas laisvėjantis informantų mąstymas, besikeičiančios vertybinės nuostatos – tai rodo sakinių turinys, tačiau leksinė raiška keičiasi ne taip greitai (pavyzdžiui, iki šių dienų daugelyje lietuvių tarmių vis dar vartojamas neigiamą konotaciją turintis *banditas*).

Išanalizavus daugiau nei 300 LKŽe, LKŽK ir LKŽP rastų iliustracinių sakinių su leksema *partizanas* ir jos sinonimais, galima suformuluoti kognityvinę partizano apibrėžtį.

Lietuvos partizanas – pokario Lietuvoje vykusios partizaninės kovos prieš Sovietų Sąjungos valdžią (konkrečiau – prieš sribus ir rusų kariuomenę) dalyvis. Gyvojoje kalboje partizanai vadinti *banditais*, *miškiniais*, *miškininkais*, *naktiniais*, *žaliukais*, kiek rečiau – *giriniais*, *krūminiais*. Visi šie sinonimai gyvojoje kalboje plačiai vartojami nuo pirmojo LKŽ tomo iki šių dienų. Partizanų kovos vieta – abstraktus miškas. Nuo priešų partizanai slėpdavosi ir gindavosi slėptuvėse, kurios vadinamos *bunkeriais*, *slaptinėmis*, *žeminėmis*, *urvais* ir kt. Partizanavimo metas dažnai įvardijamas žodžių junginiais *banditizmo*, *banditizmos*, *partizanų laikai*. Tik retais atvejais rašytiniuose šaltiniuose paminimi konkretūs partizanavimo metai. Paros laikas, kada partizanai užsuka į gyventojų sodybas, – naktis. Partizanavo dažniausiai jauni vyrai (sūnūs, broliai, sutuoktiniai). Už partizanavimą ar jo rėmimą to meto valdžia griežtai bausdavo (suimdavo, kalindavo, sušaudydavo ar ištremdavo). Pokariu miškuose buvo labai daug partizanų. Daug jų buvo išgaudyta, sušaudyta. Partizanų dalia sunki: jie buvo barzdoti, apšepę, utėlėti, alkani, nuolat ieškomi, sekami, gaudomi. Žūdavo dažniausiai susirėmimuose su sribais arba patys susisprogindavo. Po mirties lavonai būdavo niekinami.

Taigi apie partizanus žodyne randama tik dalis istorinės tiesos: labai retai minimi konkretūs asmenvardžiai, vietovardžiai, vengiama

kalbėti apie paramą partizanams, jų slėpimą, gydymą ir kitokią pagalbą. Žodyno iliustracijose partizanų veikla vaizduojama nepagražinta ir kiek vienpusiška: net neužsimenama apie jų kovą už laisvę, siekį atkurti nepriklausomą valstybę, leidžiamus laikraščius, po mirties niekinamus lavonus ir pan. – visa tai imama fiksuoti LKŽP tik atkūrus nepriklausomybę. Žodyne ir jo kartotekose rasti iliustraciniai sakiniai rodo, kad žmonių atmintyje ryškiausiai įsirežę skaudūs prisiminimai apie partizanų plėšikavimus, nužudytus žmones, nepamirštas jų žiaurumas, smurtas. Tokius įvykius pamiršti sunku, bet pirmiausia reikia turėti omenyje tą faktą, kad didžioji dalis žodyno tomų parašyti sovietinės okupacijos metais, kai partizanai buvo vadinami tik *banditais*, *liaudies priešais*, *burzuaziniiais nacionalistais* ir kitais neigiamą konotaciją turinčiais žodžiais. Tirti atrinktos iliustracijos rodo, kad tuo metu drįsta kalbėti (ir skelbti žodyno tekste) tik liudijimus, kad dažnai žudydavo ir plėšdavo ne patys partizanai, o jų vardu prisidengę asmenys. Taigi sovietinio režimo laikais užrašytose žodyno kortelėse ir tuo metu rašytuose žodyno tomuose regimas akivaizdus neigiamas partizaninės veiklos vertinimas, kurį lėmė tuo metu skleista tarybinė ideologija. Iš žodyno iliustracinių pavyzdžių akivaizdžiai jaučiama sakinius pateikusių informantų, juos į korteles užrašiusių asmenų, taip pat tekstą rašiusių leksikografų ir redaktorių baimė, netikrumas ir savicenzūra.

Atgavus laisvę ir istorinę atmintį, LKŽP fiksuotuose iliustraciniuose sakiniuose regimos besikeičiančios informantų vertybinės nuostatos: apie partizanus imama kalbėti kiek atviriau ir drąsiau, jų veikla vertinama ne taip vienpusiškai, apie miško brolius prabylama kaip apie laisvės ir Lietuvos gynėjus.

Sutrumpinimai

Adm – Adomynė, Kupiškio r.

Akm – Akmenė

Aln – Alanta, Molėtų r.

Arm – Armoniškės, Varanavo r., Gardino sritis, Baltarusija

Bgt – Bagotoji (Bagotšilis), Marijampolės r.

Brš – Birštonas, Prienų r.

- Br̄t – Bartninkai, Vilkaviškio r.
V. Bub – Vytautas Bubnys, jo raštai
Dgl̄š – Daugėliškis, Ignalinos r.
L. Dovyd – Liudas Dovydenas (1906–2000), jo raštai
Drsk – Druskininkai
DūnŽ – V. Vitkauskas. Šiaurės rytų dūnininkų šnektų žodynas. Vilnius, 1976
End – Endriejovas, Klaipėdos r.
Erž – Eržvilkas, Jurbarko r.
Glv – Gelvonai, Širvintų r.
Grdž – Girdžiai, Jurbarko r.
Grg – Gargždai, Klaipėdos r.
Gsč – Gasčiūnai, Joniškio r.
Jnš – Joniškis
Kč – Kučiūnai, Lazdijų r.
Kl – Kuliai, Plungės r.
Klvr – Kalvarija, Marijampolės r.
Kp – Kupiškis
Kpč – Kapčiamiestis, Lazdijų r.
Krp – Kruopiai, Akmenės r.
Krs – Karsakiškis, Panevėžio r.
Krs̄ – Kuršėnai, Šiaulių r.
Krt̄n – Kretinga
Lk – Luokė, Telšių r.
Lnk – Lenkimai, Skuodo r.
Mtl – Meteliai, Lazdijų r.
Nm̄j – Nemajūnai, Prienų r.
Nm̄Ž – Žemaičių Naumiestis, Šilutės r.
Pl̄š – Palūšė, Ignalinos r.
Plt – Plateliai, Plungės r.
Plv – Pilviškiai, Vilkaviškio r.
Plvn – Palėvenėlė, Kupiškio r.
Pnd – Pandėlys, Rokiškio r.
Ppl – Papilys, Biržų r.
Rdm – Rudamina, Lazdijų r.
RdN – Nemunėlio Radviliškis, Biržų r.
r̄š – raštų žodis ar sakiny
Rt – Rietavas, Plungės r.
Rud – Rudnia, Varėnos r.
Sd – Seda, Mažeikių r.
Skp – Skapiškis, Kupiškio r.
Sl – Salos, Rokiškio r.

Slč – Saločiai, Pasvalio r.
Slnt – Salantai, Kretingos r.
sp – spaudos žodis ar sakinys
Sug – Suginčiai, Molėtų r.
Sv – Svėdasai, Anykščių r.
Šil – Šilavotas, Prienų r.
Šts – Šatės, Skuodo r.
Trg – Tauragė
Trk – Tirkšliai, Mažeikių r.
Vb – Vabalninkas, Biržų r.
Vlk – Valkininkai, Varėnos r.
Vrb – Virbalis, Vilkaviškio r.
Žg – Žagarė, Joniškio r.
Žl – Želva, Ukmergės r.
Žsl – Žasliai, Kaišiadorių r.
Žž – Žiežmariai, Kaišiadorių r.

Šaltiniai

- LKŽe** – *Lietuvių kalbos žodynas* (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas. Redaktorių kolegija: G. Naktinienė (vyr. redaktorė), J. Paulauskas, R. Petrokienė, V. Vitkauskas, J. Zabarskaitė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005 (atnaujinta versija, 2008 ir 2018). Prieiga internete: www.lkz.lt [žiūrėta 2020.03.11].
- LKŽK** – *Lietuvių kalbos žodyno* Pagrindinė kartoteka, saugoma Lietuvių kalbos instituto saugyklose.
- LKŽP** – *Lietuvių kalbos žodyno* Papildymų kartoteka. Prieiga internete: <http://lkiis.lki.lt/antra-kartoteka> [žiūrėta 2020.03.11].

Literatūra

- Bartmiński 2007** – Bartmiński, Jerzy. *Językowe podstawy obrazu świata*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2007.
- Bloznelis 2012** – Bloznelis, Mindaugas. *Lietuvių frontas II. Lietuvių frontas sovietinės reokupacijos metais (1944–1953)*. Kaunas: Morkūnas ir Ko, 2012.
- Černeško, Xo Son 2001** – Černeško, Ljudmila; Xo Son, Te. Koncepty „žizn“ i „smert“ kak fragmenty ruskoj jazykovoj kartiny mira. *Filologičeskie nauki*, 5. Moskva: Almavest, 2001, 50–59.

- Gaškaitė et al. 1996** – Gaškaitė, Nijolė; Kuodytė, Dalia; Kašėta, Algis; Ulevičius, Bonifacas. *Lietuvos partizanai 1944–1953 m.* Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1996.
- Geeraerts 1989** – Geeraerts, Dirk. Prospects and Problems of Prototype Theory. *Linguistics*, 27 (4). 1989, 587–612. Prieiga internete: https://www.researchgate.net/publication/305762003_Prospects_and_problems_of_prototype_theory [žiūrėta 2020.01.17].
- Girnius 1990** – Girnius, Kęstutis Kazimieras. *Partizanų kovos Lietuvoje.* Vilnius: Mokslas, 1990.
- Gritenė 2019** – Gritenė, Aurelija. Koncept partizan poslevoennoj Litvy v litovskoj proze XXI veka. *Aktual'ni problemy sučasnoji osvityta nauki v konteksti jevrointehracijnoho postupu.* Luc'k: Veža-Druk, 2019, 9–17.
- Gritėnienė 2018** – Gritėnienė, Aurelija. Pokario Lietuvos partizanas publicistiniame diskurse. *Acta Linguistica Lithuanica*, LXXIX. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2018, 177–211.
- Gudavičius 2009** – Gudavičius, Aloyzas. *Etnolingvistika. Tauta kalboje.* Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2009.
- Gudavičius 2011** – Gudavičius, Aloyzas. Reikšmė – sąvoka – konceptas ir prasmė. *Res humanitariae*, 10. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2011, 108–119.
- Jenkins 1996** – Jenkins, Richard. *Social identity.* London, New York: Routledge, 1996.
- Kasparas 1999** – Kasparas, Kęstutis. *Lietuvos karas.* Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1999.
- Kuodytė, Tracevskis 2013** – Kuodytė, Dalia; Tracevskis, Rokas. *The unknown war. Armed anti-Soviet resistance in Lithuania in 1944–1953.* Vilnius: Genocide and resistance research centre of Lithuania, 2013.
- Lyberis, Ulvydas 1958** – Lyberis, Antanas; Ulvydas, Kazimieras. Lietuvių literatūrinės kalbos leksikos praturtėjimas tarybinės santvarkos metais. *Literatūra ir kalba*, 3. Vilnius, 1958, 31–110.
- Papaurėlytė-Klovienė 2007** – Papaurėlytė-Klovienė, Silvija. *Lingvistinės kultūrologijos bruožai.* Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2007.
- Pocius 1998** – Pocius, Mindaugas. Antisovietinis ginkluotas pasipriešinimas Lietuvoje 1944–1953 m.: represinių struktūrų nuostoliai ir civilinių gyventojų netektys. *Lietuvos istorijos metraštis, 1997 metai.* Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 1998, 198–222.
- Pocius 2009** – Pocius, Mindaugas. *Kita mėnulio pusė. Lietuvos partizanų kova su kolaboravimu 1944–1953 metais.* Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2009.

- =====
- Rutkovska et al. 2017** – Rutkovska, Kristina; Smetona, Marius; Smetonienė, Irena. *Vertybės lietuvių pasaulėvaizdyje*. Vilnius: Akademinei leidyba, 2017.
- Smetona 2018** – Smetona, Marius. Sąvokų „kalba“, „tauta“, „valstybė“ plėtiniai jaunimo sąmonėje. *Logos*, 95. Vilnius, 2018, 177–184.
- Smetonienė 2019** – Smetonienė, Irena. Išmintis lietuvių pasaulėvaizdyje. *Problemos*, 95. Vilnius: Vilnius University Press, 2019, 130–143.
- Subačius 1999** – Subačius, Paulius. *Lietuvių tapatybės kalvė. Tautinio išsivadavimo kultūra*. Vilnius: Aidai, 1999.
- Šadžius 2016** – Šadžius, Henrikas. *Tautos drama (1939–1953)*. Vilnius: Mintis, 2016.
- Tamulionienė 2003** – Tamulionienė, Aurelija. „Lietuvių kalbos žodyno“ I ir II tomo ideologinių taisyčių nuostatos. *Žmogus ir žodis*, 5 (1). Vilnius, 2003, 63–69.
- Truska 1990** – Truska, Liudas. Herojiškas ir tragiškas mūsų tautos istorijos puslapis. *Daumantas Juozas. Partizanai*. Vilnius: Vaga, 1990.
- Truska 1995** – Truska, Liudas. *Lietuva 1938–1953 metais*. Kaunas: Šviesa, 1995.
- Ungerer, Schmid 2006** – Ungerer, Friedrich; Schmid, Hans-Jörg. *An introduction to cognitive linguistics*. 2nd edition. London: Longman, 2006.
- Zabarskaitė 2010** – Zabarskaitė, Jolanta. Politinis pasaulėvaizdis didžiajame *Lietuvių kalbos žodyne* (valstybė, įstatymas, valdžia). *Parlamento studijos*, 9. 2010, 125–143. Prieiga internete: http://www.parlamentostudijos.lt/Nr9/9_kalba_1.htm [žiūrėta 2019.05.31].
- Zabarskaitė 2012** – Zabarskaitė, Jolanta. Kitoks didžiojo „Lietuvių kalbos žodyno“ skaitymas: Adalbertas Bezenbergeris, *marios, pamarys, pamariškis*. *Mažoji Lietuva: paribio kultūros tyrimai*. Sudarė: G. Blažienė, N. Morozova, J. Zabarskaitė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2012, 239–271.

Santa JĒRĀNE

**CIRKULĀRI SKAIDROJUMI „MŪSDIENU
LATVIEŠU VALODAS VĀRDNĪCĀ”: DAŽAS
TEORĒTISKAS UN PRAKTISKAS PROBLĒMAS¹**

**Circular definitions
in the “Dictionary of Modern Latvian”:
some theoretical and practical problems**

Abstract

In a narrow sense, a *circular definition* is a definition that uses the term being explained as a part of its definition. Such definitions are called overtly circular. If the definitions form a chain eventually leading back to the entry from which the look-up started, these definitions are called covertly circular. Circularity in dictionary definitions is often considered a flaw. However, both theoretical research and practical analysis shows that circularity in dictionary definitions appears in various aspects and it is not always a flaw. The main source of data of this study is the “Dictionary of Modern Latvian” (MLVV).

Practical analysis shows that circularity can provide two of the main features necessary of definitions: economy and accuracy. If a definition is reformulated just to avoid circularity, it is neither economical nor accurate. Compare two examples:

quarter note – ‘a note the duration of which corresponds to a quarter of a whole note’ (MLVV);

quarter note – ‘a graphic sign for music recording the duration of which corresponds to a quarter of a graphical sign for recording sound of music’.

Firstly, it is important to understand that words explained in dictionaries do not exist in isolation. We often understand one word in terms of its synonyms (even though in theoretical literature synonymous definitions are

¹ Raksts izstrādāts Valsts pētījumu programmas projektā „Latviešu valoda” (Nr. VPP-IZM-2018/2-0002).

not recommended, because synonyms often lead to circularity). And secondly, dictionary entries are informative in more than one way.

Keywords: *circularity, lexicography, circular definitions, types of definitions*

Galvenie principi, kas jāievēro, veidojot leksikogrāfisku definīciju, ietver divus aspektus: precizitāti un informatīvo aspektu. Precizitāte nozīmē to, ka definīcijai nevajadzētu būt ne pārāk garai un izvērstai, ne arī pārāk īsai. Informatīvajā aspektā definīcija sniedz par jēdzienu kādu jaunu informāciju. Tiek uzskatīts, ka cirkulārās definīcijās šie principi (biežāk – tieši informatīvais aspekts) tiek pārkāpti, tāpēc cirkularitāte uzskatāma par nevēlamu. Definēt jēdzienu nozīmē izskaidrot tā nozīmi. Ja vārdnīcas lietotājam jau iepriekš šī nozīme jāzina (kā tas ir gadījumā ar cirkulārām definīcijām), tātad vārda nozīme nav izskaidrota. Cirkulāra definīcija ir saprotama tikai tad, ja vārdnīcas lietotājam par attiecīgo jēdzienu jau ir kādas zināšanas. Tātad šādam lietotājam definīcija nav vajadzīga. Savukārt lietotājam, kas jēdzienu nezina, cirkulāra definīcija nepalīdzēs (Burgess 2008: 215).

Gan 20. gs. otrajā pusē, gan mūsdienās ir vairāki pētījumi, kuros mēģināts atklāt, ka cirkularitāti nevajadzētu viennozīmīgi vērtēt kā nevēlamu (skat., piemēram, Burgess 2008; Orilia 2000: 156).

Bieži vien praksē divi minētie principi – precizitāte un informatīvais aspekts – nonāk pretrunā ar principu, kas noraida cirkularitāti. Ir ne tikai pieļaujams, bet atsevišķos gadījumos pat nepieciešams, lai definīcijā tiktu izmantots, piemēram, tas pats vārds, kas šķirklī skaidrots (Regan 1988: 124).

Loģiķi un filozofi daudz rakstījuši par to, ka cirkularitāte pastāv ne tikai leksikogrāfijā, bet valodā vispār, un valodas lietotājiem tā nesagādā problēmas. Piemēram, teikums *Šajā teikumā ir pieci vārdi attiecas pats uz sevi* (resp., ir cirkulārs), bet mēs to tik un tā saprotam (Leitgeb, Hieke 2004: 342).

Itāļu pētniece Nikoleta Kalsolari (*Nicoletta Calzolari*) savā pētījumā par itāļu valodas vārdnīcām (1977) secinājusi, ka cirkularitāte ir neizbēgama. Dažādās vārdnīcās atšķiras tikai soļu jeb posmu skaits, pirms cirkulārā ķēde noslēdzas.

Šī raksta mērķis ir apskatīt dažādu tipu cirkulāras definīcijas „Mūsdienu latviešu valodas vārdnīcā” (MLVV), skaidrojot, kādos gadījumos un kāpēc cirkulāras definīcijas ir nevēlamas un kādos gadījumos – pieļaujamas vai pat vēlamas.

1. Cirkularitātes izpratne

1.1. Atklāti cirkulāras definīcijas

Šaurā nozīmē cirkularitāte attiecas uz gadījumiem, kad skaidrotais vārds tiek izmantots definīcijā (Standefer 2017: 147). Piemēram:

kabatas nazis – ‘savāžams, kabatā nēsājams nazis’ (MLVV);

sviesta kuļamā mašīna – ‘mašīna sviesta kuļšanai’ (MLVV).

Šādas definīcijas tiek sauktas par atklāti jeb klaji cirkulārām (*overtly circular*) (Burgess 2008: 214).

1.2. Slēpti cirkulāras definīcijas

Plašākā nozīmē par cirkulārām uzskata arī definīcijas, kas veido ķēdi (dažkārt to sauc arī par apli), kura ved atpakaļ pie sākotnēji skaidrotā vārda (Burgess 2008: 214). Piemēram:

vīrietis – ‘sievieteī pretēja cilvēku dzimuma būtne [...]’ (MLVV);

sieviete – ‘vīrietim pretēja cilvēku dzimuma būtne [...]’ (MLVV).

Ja vārdnīcas lietotājs vēlas noskaidrot, kas ir sieviete (jo šāds semantiskais elements izmantots skaidrojumā), viņš nonāk pie definīcijas, kur galvenais semantiskais elements ir *vīrietis*, resp., jēdziens, no kura meklēšana tika sākta. Šādas definīcijas tiek sauktas par slēpti cirkulārām (*covertly circular*).

2. Cirkulāras definīcijas MLVV

2.1. Atklāti cirkulāras definīcijas MLVV

Analizējot MLVV, redzams, ka vārdnīcā ir dažādu tipu definīcijas, kurās tiek izmantots skaidrotais vārds.

2.1.1. Salikteņu šķirklī

Liela daļa šķirklī, kuros parādās atklāti cirkulāras definīcijas, ir, piemēram, salikteņu šķirklī:

lielveikals – ‘liels pašapkalpošanās veikals’ (MLVV);

ceturtdaļņots – ‘nots, kuras ilgums atbilst veselas nots ceturt-
daļai’ (MLVV);

ūdensaugš – ‘augs, kas pilnīgi vai daļēji aug ūdenī’ (MLVV) u. c.

Šajos piemēros skaidrojumā izmantoti vārdi, no kuriem salikteņi darināti.

Noraidot cirkularitāti, definīcijas šādos gadījumos kļūtu garākas (zustu precizitātes princips) un neskaidrākas (zustu informatīvais aspekts). Sal.:

ceturtdaļņots – tāda grafiska zīme mūzikas skaņas pierakstam, kuras ilgums atbilst ceturtajai daļai no veselas grafiskas zīmes mūzikas skaņas pierakstam.

Šādi pārveidota vārda *ceturtdaļņots* definīcija kļūtu ne vien neskaidra, bet pilnīgi nesaprotama. Salikteņi ir viena no leksikas grupām, kur, izvairoties no cirkulārā komponenta, ekonomisku un informatīvu definīciju bieži vien izveidot ir grūti. Iespējams, tieši tāpēc dažkārt tiek norādīts, ka salikteņu gadījumā tā paša vārda atkārtošana definīcijā uzskatāma par pieņemamu (ja vien tas nerada pārpratumus). Vismaz viena no salikteņa daļām ir izmantojama definīcijā, ja tādējādi tiek panākts, ka definīcija ir precīza un informatīva (Gove 1965: 236).

Vēl vienu salikteņu grupu, kur parādās cirkularitāte, veido semantiski caurspīdīgi salikteņi, kas skaidroti, atkārtojot to komponentus un nepievienojot nevienu citu semantisko elementu:

ābeļziedi – ‘ābeļu ziedi’ (MLVV);

ceriņkrūms – ‘ceriņu krūms’ (MLVV);

liepziedi – ‘liepu ziedi’ (MLVV);

māsasmeita – ‘māsas meita’ (MLVV).

Šāda veida skaidrojumos netiek piedāvāts nekas, kas palīdzētu izprast vārda nozīmi (šāda veida skaidrojumi mums ir saprotami tikai tāpēc, ka mēs jau zinām attiecīgā vārda nozīmi). Ja vien vārdnīca nav iecerēta kā valodas tēzauris, viens no būtiskiem kritērijiem salikteņu atlasē ir tieši semantiskais caurspīdīgums, resp., vārdnīcā netiek iekļauti semantiski caurspīdīgi salikteņi, kuriem ir tikai viena nozīme un kuru komponenti skaidroti atsevišķi (četri citētie piemēri atbilst šiem kritērijiem). Šādos gadījumos semantiski caurspīdīgus salikteņus vispārīga tipa skaidro-

jošajās vārdnīcās būtu pamatoti iekļaut, piemēram, tad, ja to rakstība ir problemātiska. Leksikogrāfijā dažkārt tiek izmantots arī princips semantiski caurspīdīgus salikteņus vārdnīcā iekļaut, bet neskaidrot (par to skat., piemēram, Gouws 1986: 80–81).

2.1.2. Vārdu savienojumu skaidrojumi

Atklātā cirkularitāte parādās arī to vārdu savienojumu skaidrojumos, kas iekļauti šķirkļu ilustratīvajā laukā, piemēram, *dienas laikraksts* šķirklī *laikraksts*; *galda lampa* šķirklī *lampa*:

dienas laikraksts – ‘laikraksts, kas iznāk katru dienu’ (MLVV);
galda lampa – ‘lampa, ko novieto uz galda’ (MLVV).

Lai gan saskaņā ar teorētiskajiem principiem šādi skaidrojumi ir nevēlami, jāņem vērā, ka viens no vārdu savienojuma komponentiem šķirklī ir izskaidrots.

2.2. Slēpti cirkulāras definīcijas MLVV

2.2.1. Skaidrojumi ar sinonīmiem

Slēpti cirkulāras definīcijas visbiežāk veidojas tajos gadījumos, kad vārdu skaidrošanai izmantoti sinonīmi, piemēram:

kofēris – ‘kastes veida ceļa soma nelielu priekšmetu pārvešanai, pārvadāšanai; čemodāns’ (MLVV);
čemodāns – ‘kastes veida ceļa soma nelielu priekšmetu pārvešanai, pārvadāšanai; kofēris’ (MLVV).

Šajā gadījumā galvenā skaidrojuma daļa (‘kastes veida ceļa soma nelielu priekšmetu pārvešanai, pārvadāšanai’) abos šķirkļos sakrīt. Atšķiras tikai daļa, kurā izmantots sinonīms. Tātad, ja vārdnīcas lietotājam skaidrojums šķirklī *kofēris* nav bijis saprotams un viņš atrod šķirkli *čemodāns*, tajā netiek piedāvāta nekāda jauna informācija. Tā vietā lietotājs tiek vests atpakaļ uz iepriekšējo šķirkli. Te gan rodas jautājums – ja vārdi ir absolūti sinonīmi, vai tos būtu nepieciešams skaidrot atšķirīgi.

2.2.2. Daļēji cirkulāras definīcijas

Pie slēpti cirkulārām definīcijām daļēji varētu pieskaitīt arī tādās, kuras nav pilnīgi vienādas, bet kuras ved uz citiem šķirkļiem, piemēram:

balts – ‘tāds, kam ir, piem., piena, sniega krāsa; pretstats: melns’ (MLVV);

melns – ‘tāds, kas absorbē visu gaismas starojumu; tāds, kam ir, piem., sodrēju krāsa; pretstats: balts’ (MLVV).

Šajos piemēros krāsas nav skaidrotas vienādi, tomēr tās šķirkļos savstarpēji pretstatītas, tādējādi piedāvājot viena vārda nozīmi skatīt kontekstā ar citu vārdu. Līdzīgi vārdnīcas veidotāji rīkojušies arī citos šķirkļos:

jauns – ‘tāds, kam ir samērā neliels vecums; pretstats: vecs’ (MLVV);

vecs – ‘tāds, kas ir dzīvojis jau samērā ilgi, kam ir samērā daudz gadu (par cilvēku); pretstats: jauns’ (MLVV).

Dažkārt jēdzienu pretstatījums izmantots kā galvenais skaidrošanas paņēmieni:

vēderpuse – ‘dzīvnieku ķermeņa puse, kas ir pretstats mugurpusei’ (MLVV).

Citētajos īpašības vārdu šķirkļos pretstatījums izmantots kā papildu semantiskais elements – lai saprastu vārda nozīmi, teorētiski šajos gadījumos nav būtiski saprast arī pretstatu. Resp., lai saprastu, kāds ir balts, pietiek saprast, ka tas ir tāds, kam ir piena vai sniega krāsa. Vārdnīcas lietotājam nav nepieciešams saprast arī pretstata *melns* nozīmi (tātad nav nepieciešams pāriet uz citu šķirkli). Turpretī šķirklī *vēderpuse* piedāvātais pretstats *mugurpuse* nozīmes izpratnei ir būtisks – lai saprastu, kas ir vēderpuse, jāsaprot, kas ir mugurpuse:

mugurpuse – ‘cilvēka ķermeņa mugurējā daļa; tā puse, kas ir pretēja priekšpusei; pretstats: priekšpuse’ (MLVV).

Interesanti, ka šķirklī *mugurpuse* pretstats uzsvērts pat divas reizes.

2.3. Citi cirkulāru skaidrojumu gadījumi MLVV

Par cirkulāriem atsevišķos pētījumos (piemēram, Gouws, Prinsloo 2005) uzskatīti arī tādi gadījumi, kur definīcijā izmantots no šķirkļa vārda atvasināts vārds vai šķirkļa vārdam radniecīgs vārds. Piemēram:

gerontologs – ‘gerontoloģijas speciālists’ (MLVV);

onkologs – ‘onkoloģijas speciālists’ (MLVV).

Ja vien vārdnīcas lietotājs jau nezina, kas ir onkoloģija vai gerontoloģija, viņam definīcijas, kurās izmantoti šķirkļa vārdam radniecīgi vārdi, nepalīdzēs izprast skaidrotā vārda nozīmi. Skaidrojumi, kuros izmantoti no šķirkļa vārda atvasināti vai šķirkļa vārdam radniecīgi vārdi, ved uz nākamajiem šķirkļiem (attiecīgi – *gerontoloģija* un *onkoloģija*). Iespējams, piemēram, mācību vārdnīcās (kur tas iespējams) labāks būtu tāds skaidrošanas modelis, kur netiek izmantots tās pašas saknes vārds:

onkologs – medicīnas speciālists, kas pētī audzējus, to rašanās cēloņus, attīstību, ārstēšanu un profilaksi.

Minētais skaidrojums ir garāks, bet tas neved uz citu šķirkli. Ieskatoties vispārīga tipa skaidrojošās vārdnīcās, var konstatēt, ka ir vairākas leksikas grupas, kur skaidrojumos izmantots šķirkļa vārdam radniecīgs vai no šķirkļa vārda atvasināts vārds, piemēram, vairāki īpašības vārdi, mākslas virzienu, profesiju nosaukumi:

abstrakcionisms – ‘mākslas virziens, kas reālu formu vietā attēlo abstraktus elementus (piem., krāsu laukumus, līnijas, apjomus); abstraktā māksla’ (MLVV);

krunkains – ‘tāds, kurā izveidojušās krunkas’ (MLVV);

pastnieks – ‘pasta darbinieks, kas piegādā pasta sūtījumus adresātiem’ (MLVV).

Šādi skaidrošanas modeļi sastopami arī citu valodu vārdnīcās, piemēram, „Mūsdienu lietuviešu valodas vārdnīcā” (*Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, DLKŽ) un angļu valodas vārdnīcā (*Merriam-Webster Dictionary*, Merriam-Webster):

raukšlėtas – ‘kuris su raukšlėmis’ (DLKŽ)

(*krunkains* – ‘tāds, kas ir ar krunkām’);

abstractionism – ‘the principles or practice of creating abstract art’ (Merriam-Webster)

(*abstrakcionisms* – ‘abstraktās mākslas radīšanas principi vai prakse’).

3. Iespējamie risinājumi: to priekšrocības un trūkumi

3.1. Atklāti cirkulāras definīcijas

Ja no atklātas cirkularitātes nepieciešams izvairīties, tiek ieteikts izmantot noteiktas skaidrošanas stratēģijas (skat., piemēram, Gouws,

Prinsloo 2005: 146), piemēram, vārdu *pirmdiena* skaidrojot nevis ‘nedēļas pirmā diena’ (MLVV), bet ‘diena pēc svētdienas un pirms otrdienas’. Kā redzams, arī šāds modelis neļauj no cirkularitātes izvairīties pilnībā (vārds *diena* tik un tā skaidrojumā parādās), bet tas ļauj cirkularitāti samazināt.

Atsevišķiem vārdiem vai leksikas grupām noteiktu skaidrošanas modeļu izveide vai pilnīgi citas definīcijas izvēle būtu piemērots risinājums. Piemēram, MLVV vārds *ūdenszīme* skaidrots kā ‘ražošanas procesā papīrā ievēdota zīme, kas ir redzama, turot papīru pret gaismu’ (MLVV). Lai izvairītos no vārda *zīme* lietošanas definīcijā, to varētu pārveidot šādi:

ūdenszīme – ‘ražošanas procesā papīrā ievēdota attēls, teksts, kas ir redzams, turot papīru pret gaismu’.

Tomēr jāņem vērā, ka ne visiem gadījumiem šādus modeļus iespējams izveidot. Turklāt, izmantojot šādus skaidrošanas principus nevietā, nozīmes izpratne drīzāk tiks apgrūtināta.

Lai izvairītos no atklātas cirkularitātes, definīcijās dažkārt izmanto norādāmo vietniekvārdu *šis*. Piemēram, otrā nozīme MLVV šķirklī *kafija*:

kafija – 2. ‘Šā koka vai krūma sēklas (pupiņas); no tām gatavots (grauzdēts, malts) pārtikas produkts; šā pārtikas produkta aizstājējs (piem., no cigoriņiem, miežiem)’ (MLVV).

Lai saprastu, uz ko attiecas norādāmais vietniekvārds, nozīmes skaidrojums jāskata kontekstā ar pamatnozīmi: ‘tropu koks vai krūms, no kura sēklām (pupiņām) gatavo dzērienu; kafijkoks’ (MLVV). Atsevišķos pētījumos tiek minēts, ka skaidrības labad šādos gadījumos labāk būtu šķirkļa vārdu atkārtot (skat. Gove 1965: 235), tomēr vārda nozīmes nepastāv atrauti cita no citas, tāpēc šķirkļos, kur tas nerada pārpratumus, šāds risinājums būtu pieņemams.

Izmantojot definīcijā tās pašas saknes vārdu, ieteicams, pirmkārt, definīcijā lietot pamatvārdu, nevis citu radniecīgu attiecīgā vārda atvasinājumu. Otrkārt, definīcijas jāveido tā, lai vārdnīcas lietotājam nav jāskatās vairāk par vienu radniecīga vārda šķirkli (Gove 1965: 234).

Pirmā principa ievērošanu daudzos gadījumos gluži vienkārši nosaka vārdnīcas būtība (nozīmes skaidrojumos būtu jāizmanto par šķirkļa vārdu vienkāršāki vārdi). MLVV ir pat atsevišķi skaidrošanas modeļi, kuru būtība ir norādīt uz pamatvārdu:

rakums – 1. ‘Paveikta darbība, rezultāts → rakt (1)’. 2. ‘Paveikta darbība, rezultāts → rakt (2) [...]’ (MLVV).

Tomēr šo principu nevar absolutizēt, un prakse rāda, ka tas ne vienmēr darbojas:

raktuve – ‘vieta derīgo izrakteņu iegūšanai [...]’ (MLVV).

Arī princips definīcijas veidot tā, lai vārdnīcas lietotājam nebūtu jāskatās vairāk par vienu radniecīga vārda šķirkli, praksē darbojas daļēji – vairākos gadījumos, kad tiek skaidroti svešvārdi vai kādas nozares termini, MLVV nepieciešams skatīt vismaz divus šķirkļus:

defektologs – ‘defektoloģijas speciālists’ (MLVV);

defektoloģija – ‘zinātne par defektīvu bērnu attīstību, viņu audzināšanas un mācīšanas problēmām’ (MLVV);

defektīvs – ‘tāds (cilvēks), kam ir psihiski trūkumi, traucējumi’ (MLVV).

Šāda ķēde MLVV veidojas arī starp šķirkļiem *deklamatorisks* → *deklamācija* → *deklamēt*, *demokratizācija* → *demokrātisks* → *demokrātija*.

Jāņem vērā, ka, reizēm definīcijā aizstājot tās pašas saknes vārdu ar citu (tikai tāpēc, lai izvairītos no cirkularitātes), leksikogrāfs var neapzināti paplašināt vai sašaurināt (vai mainīt) vārda nozīmi, piemēram, ja raksta sākumā minētā šķirkļa *lielveikals* skaidrojums tiktu pārveidots šādi:

lielveikals – ‘plaša tirdzniecības iestāde’.

Šajā definīcijā aizstāti abi cirkulārie komponenti – *liels* un *veikals* –, tomēr vārda nozīme netiek definēta pietiekami precīzi. ‘Plaša tirdzniecības iestāde’ varētu būt arī *tirgus*. Piemēram, vārda *krunkains* skaidrojumu varētu pārveidot šādi:

krunkains – ‘tāds, kurā izveidojušās rievās (piemēram, sejas ādā), grumbas’.

Skaidrojums ir šķietami saprotams un nav arī pārlietu garš, bet tas nav precīzs. Vārdam *krunka* MLVV norādītas divas nozīmes:

krunka – 1. ‘Rieva (piem., sejas ādā); grumba’. 2. ‘Kroka, negludums (piem., apģērbā, apavos)’ (MLVV).

Pārveidotajā vārda *krunkains* skaidrojumā ietverta tikai viena nozīme – tā, kas attiecas uz seju. Savukārt nozīme, kas attiecas uz audumu, apģērbu, apaviem, paliek neminēta. Tātad, lai vārda *krunkains* nozīmi atspoguļotu pilnīgi un vienlaikus izvairītos no cirkularitātes, skaidrojumam vajadzētu būt apmēram šādam:

krunkains – ‘tāds, kurā izveidojušās rievās (piemēram, sejas ādā), grumbas, vai tāds, kurā ir krokas, negludumi (piemēram, apģērbā, apavos)’.

3.2. Slēpti cirkulāras definīcijas

No slēptas cirkularitātes tehniski (bet ne pēc būtības) iespējams izvairīties, ja vienam vārdam sniedz izvērstu definīciju, bet otru veido tikai kā norādes šķirkli:

čomodāns → koferis;

koferis – ‘kastes veida ceļa soma nelielu priekšmetu pārnešanai, pārvadāšanai’.

Te gan jāņem vērā, ka daži pētnieki definīcijas, kurās vārda nozīme skaidrota tikai ar sinonīmu, neuzskata par īstām definīcijām. Šādi šķirkļi līdz ar to tiek uzskatīti tikai par norāžu šķirkļiem (Benson et al. 1986: 224). Tātad saskaņā ar šādu izpratni vārds *čomodāns* minētajā piemērā nebūtu uzskatāms par izskaidrotu.

Kā norāda pētnieki, slēptā cirkularitāte ne vienmēr ir slikta, jo, piemēram, mācoties valodu, jauni jēdzieni tiek apgūti caur sinonīmiem (Burgess 2008: 214–215).

Poļu valodniece Anna Vežbicka (*Anna Wierzbicka*) uzskata, ka viens no veidiem, kā leksikogrāfijā izvairīties no cirkularitātes, ir izmantot skaidrojumos tikai noteiktu leksiku (tā sauktos semantiskos primitīvus) (Wierzbicka 1996), bet šāds princips arī rada problēmas (piemēram, ir tādi vārdi, kurus nevar definēt, izmantojot tikai semantiskos primitīvus).

Nobeigums

Noraidīt cirkularitāti kā absolūti nevēlamu nozīmē pieņemt, ka vārdi pastāv izolēti cits no cita (un ka definīcija konkrētajā šķirklī ir

vienīgais avots, kas sniedz informāciju par vārdu), taču tā nav – pat vārdnīca tiek uzskatīta par sava veida vienotu tekstu (par to sīkāk skat., piemēram, Wiegand 1990). Šķirkļi tajā nepastāv atrauti cits no cita, tādējādi savā ziņā ir saprotami, ka vārdnīcas lietotājs noteiktas informācijas atrašanai vai precizēšanai var skatīt vairākus šķirkļus. Nebūtu pareizi vārdu skaidrojumus vērtēt ārpus jebkāda konteksta (konteksts šajā gadījumā ietver arī vārdnīcas mērķi un potenciālo auditoriju).

Pieņēmums, ka cirkularitāte ir nevēlama, balstīts atziņā, ka labai definīcijai jāspēj izskaidrot jēdzienu kādam, kam tas nav zināms. Lai pieņemtu to, ka cirkularitāte nav nevēlama, vispirms būtu jāsaprot, ka ir vairāki veidi, kā vārdnīca var atklāt vārda nozīmi (Burgess 2008: 216). Vārda nozīmi palīdz atklāt ne tikai skaidrojums, bet arī piemēri, dažkārt arī attēli, kartes, norādes uz citiem resursiem u. tml. Piemēram, vārdnīcas *Merriam-Webster* elektroniskajā versijā vairāki šķirkļi ir ilustrēti. Skat., piemēram, šķirkli *peruke* (parūka), *pince-nez* (pensnejs) (Merriam-Webster). Latviešu valodas skaidrojošajās vārdnīcās (pat tajās, kas pieejamas elektroniskā formā) attēli vai citi papildu materiāli (piemēram, video vai audio ieraksti) netiek izmantoti.

Secinājumi

Cirkularitāte dažādos aspektos parādās arī MLVV. Turklāt par cirkularitāti var runāt ne tikai šķirkļu semantiskās informācijas, bet arī ilustrāciju laikā. Atsevišķos gadījumos (piemēram, šķirkļos, kuros semantiski caurspīdīgi salikteņi skaidroti, atkārtojot to komponentus) cirkularitāti varētu uzskatīt par nevēlamu, tomēr vienlaikus jāņem vērā, ka šo problēmu būtu jāskata reizē ar jautājumu par leksikas atlasī, vārdnīcas funkcijām un mērķauditoriju. Dzimtās valodas runātājam semantiski caurspīdīgu salikteņu definīcijas, kurās atkārtoti to komponenti, būs gan ekonomiskas, gan informatīvas (pieņemot, ka viņam šādu salikteņu nozīme jau ir zināma). Savukārt mācību vārdnīcās, kas paredzētas valodas apgūšanai, šādas definīcijas būs ekonomiskas, bet ne informatīvas.

Piemēru analīze rāda, ka atsevišķām leksikas grupām (piemēram, salikteņiem vai ilustrāciju laikā ievietotajiem vārdu savienojumiem)

tieši cirkulāras definīcijas ir vispiemērotākās – tās vārda nozīmi atklāj precīzāk nekā ne-cirkulāra, teorētiskiem skaidrošanas principiem pilnīgi atbilstoša definīcija.

Apzināta izvairīšanās no cirkularitātes (īpaši izvairīšanās arī no radniecīgu vārdu izmantošanas definīcijās) rada citas problēmas – tiek ievērojami ierobežota leksika, kas izmantojama nozīmju skaidrojumos, skaidrojumi ir garāki un grūtāk saprotami vai nesaprotami.

Lielākoties cirkulārais komponents nav tas, kas definīciju padara neprecīzu vai neinformatīvu (Burgess 2008: 215). Arī definīcijas, kas nav cirkulāras, dažkārt mēdz būt neinformatīvas vai nesaprotamas. Tiem vārdnīcas lietotājiem, kas nav biologi, visticamāk, nav skaidrs, kas ir, piemēram, „balandu dzimtas sakņaugi ar lielām lapām un pārsētinātu, apaļu sakni” (MLVV) vai kas ir „mazs, drukns zvīrbuļveidīgo kārtas dziedātājputns ar īsiem, noapaļotiem spārniem, īsu konusveida knābi un stipri saliektiem nagiem” (MLVV).

Avoti

- DLKŽ** – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Pieejams tiešsaistē: <http://lkiis.lki.lt/dabartinis> [skatīts 27.07.2020.].
- Merriam-Webster** – *Merriam-Webster Dictionary*. Pieejams tiešsaistē: <https://www.merriam-webster.com/> [skatīts 27.07.2020.].
- MLVV** – *Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca*. Pieejams tiešsaistē: <https://tezaurs.lv/mlvv/> [skatīts 27.07.2020.].

Literatūras saraksts

- Benson et al. 1986** – Benson, Morton; Benson, Evelyn; Ilson, Robert. *Lexicographic Description of English*. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1986.
- Burgess 2008** – Burgess, J. A. When is Circularity in Definitions Benign? *The Philosophical Quarterly*, 58. Oxford: Oxford University Press, 2008, 214–233.
- Calzolari 1977** – Calzolari, Nicoletta. An empirical approach to circularity in dictionary definitions. *Cahiers de lexicologie*, 31. Paris: Didier, 1977, 118–128.

- =====
- Gouws 1986** – Gouws, Rufus. Afrikaans Lexicography. *The History of Lexicography: Papers from the Dictionary Research Centre Seminar at Exeter, March 1986*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1986, 75–84.
- Gouws, Prinsloo 2005** – Gouws, Rufus; Prinsloo, Danie. *Principles and Practice of South African Lexicography*. Stellenbosch: Sun Press, 2005.
- Gove 1965** – Gove, Philip. Repetition in Defining. *College Composition and Communication*, 16 (5). Champaign: National Council of Teachers of English, 1965, 231–236.
- Leitgeb, Hieke 2004** – Leitgeb, Hannes; Hieke, Alexander. Circular Languages. *Journal of Logic, Language and Information*, 13 (3). Dordrecht: Springer Science+Business Media, 2004, 341–371.
- Orilia 2000** – Orilia, Francesco. Meaning and Circular Definitions. *Journal of Philosophical Logic*, 29 (2). Netherlands: Springer Science+Business Media, 2000, 155–169.
- Regan 1988** – Regan, Vincent David. *A conception of language embodied in the dictionary*. Bloomington: Indiana University, 1988.
- Standefer 2017** – Standefer, Shawn. Non-classical circular definitions. *Australasian Journal of Logic*, 14 (1). [New Zealand]: Victoria University of Wellington, 2017, 147–180.
- Wiegand 1990** – Wiegand, Herbert Ernst. Printed Dictionaries and Their Parts as Texts. An Overview of More Recent Research as an Introduction. *Lexicographica*, 6. Berlin: De Gruyter, 1990, 1–126.
- Wierzbicka 1996** – Wierzbicka, Anna. *Semantics: Primes and Universals*. Oxford: Oxford University Press, 1996.

Anete OZOLA

PAR DAŽĀM NETIPISKĀM SINTAKTISKAJĀM
KONSTRUKCIJĀM AR ĢENITĪVU
LĪBISKĀ DIALEKTA IZĻOKSNĒS

Some atypical syntactic constructions
with the genitive case in the Livonianized
subdialects of Latvian

Abstract

This paper discusses some atypical syntactic constructions in some Livonianized subdialects of Latvian: prepositions *ar* and *par* + noun or pronoun in the genitive case, and verb + noun or pronoun in the genitive case. In literary Latvian, the nouns and pronouns in these constructions are usually in the accusative case. Although this peculiarity is often found in dialect materials and Latvian folk songs, it is not considered to be a typical feature of the Livonianized dialect of Latvian. The reason might be the fact that the syntactic features of dialects have not yet been much researched in Latvian dialectology. There are, nevertheless, a few theoretical studies and subdialect data that show these constructions as rather widespread.

The aim of this paper is to show the distribution and sustainability of these syntactic constructions in the Livonianized dialect of Latvian (mostly in its subdialects spoken in the Kurzeme region). We can conclude that this feature is typical in the subdialects of the Talsi district and might also be characteristic of other Livonianized subdialects. For this purpose, more dialect materials should be studied in order to confirm this as a typical feature of the Livonianized dialect of Latvian.

Keywords: *Livonianized dialect of Latvian, syntactic constructions, genitive case, accusative case*

Rakstā analizēto jautājumu – konstrukcijas, kurās dažādi verbi un prepozīcijas lietotas ar literārajai valodai netipiskiem lietvārdiem un

vietniekvārdu locījumiem – jēdzieniskā piederība nav viennozīmīga, jo dažas no apskatītajām īpatnībām ir skatāmas gan kā morfoloģiskas, gan sintaktiskas īpatnības, īpaši tas attiecas uz vecākiem avotiem, piemēram, Jāņa Endzelīna „Latviešu valodas gramatiku”, kur šajā rakstā minētās īpatnības aprakstītas morfoloģijas nodaļā „Vārdu mācība” (Endzelīns 1951: 255–1018). Autore izvēlas šīs īpatnības saukt par sintaktiskām vai morfosintaktiskām, jo tas precīzāk saskan ar morfosintakses un sintakses definīcijām. Morfosintaktisks ir „tāds, kas vienlaikus attiecas uz morfoloģiju un sintaksi, piem., latviešu valodā morfosintaktiska ir lietvārda locījuma kategorija: morfoloģiski tā tiek izteikta ar lietvārda galotnēm septiņos locījumos, bet funkcionē sintaktiski” (VPSV 2007: 243), bet sintakse ir „valodniecības apakšnozare, gramatikas daļa, kurā pēta vārdu savienojumu, teikumu un teksta gramatisko struktūru un izveidošanas likumības” (VPSV 2007: 356).

Sintaktiskās konstrukcijas dialektos ir maz pētīts jautājums, taču ir vairāki pētījumi, kuros redzami dažādu literārajai valodai netipisku konstrukciju apraksti un piemēri, bet tie nav apjomā plaši un daudzveidīgi (Rudzīte 1964; Endzelīns 1951 u. c.).

Ģenitīva lietojums konstrukcijās, kur literārajā valodā ir lietojams akuzatīvs, ir maz aprakstīta lībiskā dialekta īpatnība, taču labi dzirdama dažādu paaužu runā. Šo pazīmi var novērot dažādās konstrukcijās ar sieviešu dzimtes lietvārdiem un vietniekvārdiem, piemēram, prievārds *ar un par* + sieviešu dzimtes vietniekvārds vai lietvārds ģenitīva formā vai darbības vārds + sieviešu dzimtes vietniekvārds vai lietvārds ģenitīva formā. Autore novērojusi, ka šāda īpatnība dzirdēta gan augšzemieku, gan vidus dialektā, taču īpaši izteikta tā ir lībiskajā dialektā. Jāatzīmē, ka tā nav minēta kā tipiska lībiskā dialekta pazīme vairākos nozīmīgos pētījumos, piemēram, Martas Rudzītes pētījumos „Darbi latviešu dialektoloģijā” (2005) un „Latviešu dialektoloģija” (1964), arī Jānis Endzelīns pētījumā „Latviešu valodas gramatika” (1951) to nav pievienojis lībiskā dialekta šķīrēj pazīmju uzskaitījumam, taču abi pētnieki par tipisku lībiskā dialekta pazīmi sauc citu īpatnību, kas ir pretēja tikko minētajai pazīmei – „aiz ģenitīva prepozīcijām vienskaitlī tiek lietota akuzatīva forma, piem., *piē brāl* (< *brāli*)” (Rudzīte 1964: 151; 2005: 29), „arī pēc ģenitīva prepozīcijām vienskaitlī vienmēr lieto akuz. un instr. kopējo formu” (Endzelīns 1951: 11).

J. Endzelīns pētījumā „Baltu valodu skaņas un formas” raksta, ka „lībiskajās izloksnēs aiz visām prepozīcijām atrodam (tur ar akuzatīva nozīmi lietojamo) ģenitīvu no *viņa, tā, šī, pati*, bieži arī no sieviešu kristībvārdiem un dažkārt arī no sugas vārdiem, kas apzīmē kādu sievieti, piem., *ar Annas*. Lībiskajās izloksnēs sastopam visu nomenu un vietniekvārdu viensk. akuzatīvu arī aiz visām ģenitīva prepozīcijām” (Endzelīns 1948: 233).

Ir pieejami vairāki apjomīgi lībiskā dialekta izlokšņu pētījumi, taču lielākoties tie ir veltīti fonētisko un morfoloģisko īpatnību aprakstam, nereti tajos nav aprakstītas sintaktiskās konstrukcijas, piemēram, viens no plašākajiem lībiskā dialekta pētījumiem ir Veltas Rūķes raksts „Kurzemes un Vidzemes lībiskais apgabals” (Rūķe 1940: 75–128), tajā ir aprakstītas tipiskas fonētiskās un morfoloģiskās īpatnības, to mainība un izplatība noteiktā reģionā, kas papildināta ar kartogrāfiskiem materiāliem – izoglosu kartēm.

Autore izlokšņu materiālos fiksējusi dažādas sintaktiskās konstrukcijas, piemēram, verbu *vajadzēt* + objektu nominatīvā, veco instrumentāli, datīva un ģenitīva locījumu sinonīmiju, taču šī pētījuma mērķis ir atklāt konstrukciju prepozīcija *ar* un *par* + lietvārds vai vietniekvārds ģenitīvā un verbs + lietvārds vai vietniekvārds ģenitīvā izplatību un noturību Kurzemes lībiskā dialekta izloksnēs (par pamatu izmantotas Talsu pilsētai tuvākās izloksnes).

1. Netipisks prepozīciju lietojums ar ģenitīvu

Ģenitīva lietojums akuzatīva vietā bieži vērojams konstrukcijā prepozīcija *ar* vai *par* + sieviešu dzimtes lietvārds vai personvārds. Turpretī zināms, ka literārajā valodā prepozīcija *ar* un *par* prasa lietvārda lietojumu akuzatīva formā – ja atkarīgo vārdu lieto vienskaitlī, tad „ar tā ģenitīvu biedrojas prievārdi: *aiz, apakš, bez, dēļ, iekš, iz, kopš, labad, no, pēc, pie, pirms, priekš, virs, zem* un visi saliktie prievārdi ar *-pus* otrajā daļā [..]. Ar akuzatīva (un instrumentāla kopīgo) vārdformu biedrojas prievārdi: *ap, ar, caur, gar, par, pār, pret, starp*” (LVG 2013: 626).

Prepozīcijas *ar* lietojumu ar lietvārdu ģenitīvā novērojis Kārlis Draviņš un Velta Rūķe, viņi pētījumā „Darbības vārdu formas un

nelokāmās vārdšķiras Stendes izloksnē” (1958) apraksta prepozīcijas *ar* lietojumu. Stendes izloksnē paralēli lietots *ār* un *a*. Šajā darbā minēts piemērs, kur prepozīcija *ar* lietota ar sieviešu dzimtes personvārdu ģenitīvā – *Šmic ār Añ:ns* (Draviņš, Rūķe 1958: 63), taču paralēli sastopama arī literārā norma *ar* + lietvārds akuzatīvā – *tēš ār māt a'z-brāūc ciēma* (Draviņš, Rūķe 1958: 63), jādodomā, ka šajā piemērā zudis patskanis *i* galotnē, kas ir tipiska lībiskā dialekta pazīme.

J. Endzelīns raksta, ka „lībiskajās [...] un tām kaimiņos esošās vidusizloksnēs aiz visām prepozīcijām sastop tur ar akuzatīva nozīmi lietotās ģenitīva formas *viņas, tās, šās, pašas* [...]”, bieži arī sieviešu kristībvārdu (*Annas*, u. c.), dažreiz arī tādu sugas vārdu ģenitīvus, kas apzīmē siev. dzimtes personas (piem., *māte*), un dažkārt pat tādu siev. dz. substantīvu ģenitīvus, ko lieto kā priekšmetu nosaukumus” (Endzelīns 1951: 631).

Lai gūtu plašāku ieskatu šīs pazīmes izplatībā, izmantoti gan mūsdienū, gan vecāki izlokšņu materiāli, piemēram, Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūta (LU LaVI) izlokšņu materiālu (LVIIM) vākumi, kas ir apkopoti kladēs. Tika izvēlētas trīs izloksnes, kas robežojas ar Talsu pilsētu – Laidzes, Laucienes un Pastendes. LVIIM vākti pēc „Latviešu valodas dialektoloģijas atlanta materiālu vākšanas programmas” (LZA 1954). Rakstā izmantoti piemēri no autore vāktajiem izlokšņu materiāliem, ieraksti veikti 2019. un 2020. gadā Talsos. Tika intervēti četri teicēji – 1950. gadā dzimis vīrietis, 1966. gadā dzimuši sievietes, 1984. gadā dzimis vīrietis un 1988. gadā dzimis vīrietis, visi teicēji lielāko dzīves daļu dzīvojuši Talsos.

Lai noteiktu respondentu attieksmi pret rakstā apskatīto īpatnību esamību un noturību lībiskajās izloksnēs, autore teicējiem lūdza izteikt viedokli par to, kāpēc izvēlas lietot šādas formas. 1984. gadā dzimušais vīrietis apgalvoja, ka gadījumā, ja kāds saka *runāt ar viņu*, viņš uzskata, ka tiek runāts par vīrieti, tāpēc viņš izvēlas formu *runāt ar viņas*, kur tiek skaidri norādīts, ka saruna notiek ar sievieti. Šādu īpatnības skaidrojumu varētu uzskatīt par tautas etimoloģiju, taču jāatzīst, ka daudzu valodu dzimšu sistēmas pamatā ir semantiskā dzimšu sistēma (Corbett 1991: 8), nenoliedzami, ka tas attiecas arī uz latviešu valodu, jo lietvārdi un vietniekvārdi, kas attiecināmi uz cilvēku, formāli maina dzimti atkarībā no dzimuma, dzimti

latviešu valodā izsaka ar galotni. Redzams, ka 3. personas vietniekvārda *viņš* paradigmā sakritusi gan vienskaitļa vīriešu un sieviešu dzimtes akuzatīva un instrumentāļa forma *viņu*, gan daudzskaitļa vīriešu un sieviešu dzimtes ģenitīva forma *viņu*, un jānorāda, ka īpaši nozīmīga dzimšu diferencēšana ir tieši vienskaitlī, jo „latviešu valodā lietvārdiem vīriešu dzimtē piemīt vispārinājuma nozīme, tos lieto, ja runā par cilvēku kolektīvu, kurā ir abu dzimumu personas” (LVG 2013: 331). Līdzīgs princips attiecas uz vietniekvārdiem, iespējams, ka tādēļ lībiskā dialekta izloksnēs netiek diferencēti daudzskaitļa ģenitīva vietniekvārdi un lietvārdi.

LU LaVI Laucienes izloksnes materiālos (LVIIM Pastende 1962) atrodami piemēri: *mēs a māts strādajām // strāda, jūs a māts strāda* (336. jautājums), *es runa a sovs māts* (340. jautājums), *runat a māts* (204. jautājums), *runat a viņš, a tās, a šīs, a pašš, a māts* (205. jautājums), savukārt LU LaVI Laucienes izloksnes materiālos (LVIIM Lauciene 1978): [runāt] *a viņš, a tās, a šās, a pašš, a māš, ar Aņš* (205. jautājums), bet LU LaVI Laidzes izloksnes materiālos (LVIIM Laidze 1957) atrasti piemēri: *es a māt nestrīdās, a Aņš [= Annas] nevār sarunēt* (204. jautājums), *a viņš, a tās, a šīs vašs nevār, rune a pašš saimniēcs, a Aņš* (205. jautājums). LU LaVI materiālos ir redzams, ka šajās izloksnēs prepozīcija *ar* biedrojas ar sieviešu dzimtes vietniekvārdiem, personvārdiem un lietvārdiem (tādiem, kas apzīmē personu) ģenitīvā. Līdzīgs piemērs ir fiksēts Popē Lidas Krautmanes-Lohmatkinas pētījumā „Pope un kaimiņizloksnes” (2002) – *mēs a viņš .is spriēdas* (Krautmane-Lohmatkina 2002: 294). Minētajos piemēros dažviet zudis gala zilbes patskanis, piemēram, *a viņš, a pašš, māts*, taču tas nav nekas neparasts – M. Rudzīte raksta, ka tipiska lībiskā dialekta pazīme ir „piedēkļu un gala zilbju garumu saīsinājums” (Rudzīte 2005: 63).

Izmantoti arī tautasdziesmu piemēri no Krišjāņa Barona Dainu skapja (Dainu skapis 2020), jo tā ir iespēja gūt ieskatu par senāku periodu, kad šī īpatnība varētu būt bijusi sastopama. Izvēlēti paplašināti meklēšanas kritēriji – dainas no Talsu apriņķa un atslēgvārds *ar*. Atrastie piemēri liecina, ka sastopama gan literārā forma *ar* + lietvārds akuzatīvā, piemēram, *Visas tavas rokas trīc, Ar māmiņu runajot* (Dainu skapis 2020: 15589-1), gan *ar* + lietvārds ģenitīvā,

piemēram, *Kad varetu ganidama Ar māmiņas satikties* (Dainu skaipsis 2020: 15589-1), taču piemēri ar *par* + lietvārds vai vietniekvārds ģenitīvā Talsu apriņķī netika atrasti.

Mūsdienu piemēri saklausīti raidījumā „Saimnieks meklē sievu” (2019. gads), kur piedalījās Vitālijs un Dana, kuri dzīvo Talsos. Viņu runā saskatāmas dažādas latviešu literārajai valodai neraksturīgas sintaktiskās konstrukcijas:

- 1) prievārds *ar* + personvārds ģenitīvā, piemēram, *Mēs ar Danas bijām makšķerēt* (Saimnieks meklē sievu 2019, 8. raidījums: 8:07), *Nerunājam par tās Lanas* (Saimnieks meklē sievu 2019, 8. raidījums: 9:01);
- 2) prievārds *par* + vietniekvārds ģenitīvā, piemēram, *Daudz ko uzzināju par viņas* (Saimnieks meklē sievu 2019, 8. raidījums: 8:18).

Šādas konstrukcijas novērotas arī Talsu pilsētas iedzīvotāju runā, piemēram, 1984. gadā dzimis vīrietis 2020. gada izlokšņu ierakstā saka *dzīvotu ar Antras, runāt ar viņas*, 1950. gadā dzimis Talsu iedzīvotājs 2019. gada izlokšņu ierakstā saka *braukt ar Metas*, 1988. gadā dzimis Talsu iedzīvotājs 2020. gada izlokšņu ierakstā saka *iet ar Anetes, runāt par Ievas*. Var secināt, ka šādas konstrukcijas tiek plaši lietotas, taču jāatzīmē, ka paralēli lieto arī literārās normas variantu prepozīcija *ar* un *par* + vietniekvārds vai lietvārds akuzatīvā.

Eduards Putniņš 1935. gada „Filologu biedrības rakstos” raksturo Vidzemes lībiskā dialekta Svētciema izloksni un prepozīciju lietojumu tajā – „prēpozīcijas Svētciema izloksnē parasti stāv ar akuzatīvu vienskaitlī un ar datīvu daudzskaitlī. Sastopami arī izņēmumi. Prēpozīciju „*ar*” lieto ar person. prēnōmena „*viņš*” sieviešu kārtas ģenitīvu „*smalkā valodā*” un tikai jaunākā paaudze: *es ar viņs runajas*, pēc šī parauga stāv arī sieviešu vārdi ar ģenitīvā aiz „*ar*”: *ar Aīns var labi daīco!*” (Putniņš 1935: 72). E. Putniņš šādu parādību sauc par „*smalko valodu*”, kas raksturīga tikai jaunajai paaudzei, taču jādomā, ka apgalvojums nav patiess, jo šāda konstrukcija atrodama arī Krišjāņa Barona apkopotajās tautasdziesmās. Zīmīgi, ka šī pazīme sastopama arī Vidzemes lībiskajās izloksnēs, kas liecina, ka tā nav tikai Kurzemes lībisko izlokšņu pazīme.

J. Endzelīns raksta, ka „*aiz prepozīcijas par* [...] normāli seko akuzatīva un instrumentāļa kopējā forma” (Endzelīns 1951: 671),

iespējams, ka arī prepozīciju *par* var uzskatīt par instrumentāla prepozīciju, kas nozīmē, ka konstrukcija – *par* vai *ar* + sieviešu dzimtes lietvārds vai vietniekvārds ģenitīvā – ir netipiska mūsdienu instrumentāla forma, jo līdzīgi piemēri ar citām prepozīcijām nav aprakstīti teorētiskajā literatūrā un atrasti Talsu pilsētas iedzīvotāju runā vai citos izlokšņu materiālos.

2. Netipisks darbības vārda lietojums ar ģenitīvu

Līdz šim tika apskatīts ģenitīva lietojums kopā ar akuzatīva prepozīcijām, taču lībiskajā dialektā ir sastopamas arī citas konstrukcijas ar ģenitīvu, kas nav uzskatāmas par literārās valodas normu. J. Endzelīns raksta, ka „Rietumvidzemē un ziemeļu Kurzemē siev. dz. vietniekvārdu *viņa, tā* u. c., sieviešu personvārdu (kā Anna u. c.) un dažreiz arī tādu sugas vārdu, kas apzīmē dzīvas siev. kārtas būtnes (kā *māte, meita*), veco akuzatīvu vietā lieto īstenās ģenitīva formas kā akuzatīvus, piem., *redz pamātes pārnākam* [...]. Te vecās ģenitīva formas kļuvušas par īstiem akuzatīviem, kļūst skaidrs no tā, ka šīs formas stāv arī aiz prepozīcijām, kas prasa ak. (un instr.)” (Endzelīns 1951: 565).

„Filologu biedrības rakstu” Dundagas izlokšnes aprakstā (Adamovičs 1925: 125–142) Fricis Adamovičs raksta, ka *ā*-celma lietvārdos „vienskaitļa akusatīva lielā mērā ieviesusies ģenitīva galotne ar s-skaņu: redzēju siev(a)s t. i. sievu” (Adamovičs 1925: 141). Turpinājumā autors raksta, ka „tas, kas augšā teikts par *ā*-celmu vienskaitļa ģenitīvu [...] attiecas arī uz tiem pašiem locījumiem *ē*-deklinācijā” (Adamovičs 1925: 141). No F. Adamoviča atzinuma, citiem pētījumiem un izlokšņu piemēriem var secināt, ka šī īpatnība ir raksturīga tikai *ā*-celmu un *ē*-celmu (4. un 5. deklinācijas) lietvārdiem, taču nav raksturīga vīriešu dzimtes vai *i*-celma (6. deklinācijas) lietvārdiem.

Konstrukcija darbības vārds + lietvārds vai personvārds ģenitīvā nav tik bieži lietota, taču to joprojām var dzirdēt Talsu pilsētas iedzīvotāju runā, piemēram, 1984. gadā dzimis Talsu pilsētas iedzīvotājs 2020. gada izlokšņu ierakstā saka *Es jau arī viņas nepazī(u) uz ielas*. Ģenitīva formu, iespējams, varētu saistīt ar negācijas priedēkļa *ne-* klātbūtni, bet ir atrodami gadījumi arī bez tā: 1988. gadā dzimis vīrietis 2019. gada izlokšņu ierakstā saka *es paņēmis viņas līdz(i)*.

Minētā īpatnība ir aprakstīta vairākos literatūras avotos, taču nav skaidrs iemesls, kāpēc tā varētu būt radusies un noturējusies noteiktā areālā, proti, lībiskajā dialektā. Kārlis Mīlenbahs 1899. gada rakstā „Ob upotreblenii roditel'nogo padeža vmesto vinitel'nogo v slavjanskix jazykax” (Mīlenbahs 2009: 305–323) ir izvirzījis teoriju, ka latviešu valodā pēc skaņu likumiem ir sakritusi trešās personas vietniekvārdu akuzatīva forma vīriešu un sieviešu dzimtē, proti, *viņu* (sieviešu dzimtē) un *viņu* (vīriešu dzimtē), šī iemesla dēļ Talsu apriņķa iedzīvotāju runā vērojama ģenitīva stāšanās akuzatīva vietā, jo tādā gadījumā neveidojas nozīmes pārpratums. K. Mīlenbahs šādas īpatnības esamību saista ar to, ka verbi *gribēt*, *gaidīt*, *meklēt*, *tīkot* un noliegumi ar *ne-* tika runāti ar lietvārdu gan ģenitīva, gan akuzatīva formā. Kā norma Talsu izloksnē sieviešu dzimtei, turklāt tikai vārdos, kas apzīmē dzīvas būtnes, noteiktās pozīcijās ieviesies ģenitīvs, kas ir sastopams konstrukcijās *verbs + lietvārds*; *akuzatīva prievārds + lietvārds ģenitīvā* vai *vietniekvārds*.

K. Mīlenbaha paustais pieņēmums, ka šāda īpatnība radusies tāpēc, ka trešās personas vietniekvārdi vienskaitļa akuzatīva formā abās dzimtēs ir vienādi, varētu būt patiess, jo latviešu valodā ir stingri nodalītas dzimtes, tāpēc šādi gadījumi var radīt nozīmes pārpratumu, kas valodas lietotājam liek mainīt ierasto sintaktisko konstrukciju lietojumu ar jau latviešu valodā esošām formām, turklāt, kā jau iepriekš minēts, pastāv konstrukcijas, kur noteiktiem vārdiem ir bijuši iespējami savienojumi ar lietvārdu gan ģenitīvā, gan akuzatīvā, taču nav skaidrs, kāpēc šāda īpatnība varētu būt izplatīta tieši lībiskajā dialektā.

Autores vāktajos izlokšņu materiālos vērojama nevienmērīga iepriekš aprakstīto īpatnību izplatība. Balstoties uz aprakstiem teorētiskajā literatūrā un autores izlokšņu vākumiem, var secināt, ka konstrukcijas tiek lietotas areālā ap Talsiem, taču ierakstos, kas 2020. gadā vākti Pitragā (Dundagas izloksne), netipiskas konstrukcijas ar ģenitīvu nav fiksētas. Arī Sofijas Dravnieces pierakstītajos „Dundagas izlokšnes tekstos” (2008) atainotas konstrukcijas, kas raksturīgas literārajai valodai (sintaktiski), piemēram, *tēs a māt* (Dravniece 2008: 181).

Tradicionāli Kurzemes lībiskās izlokšnes tiek dalītas divās izlokšņu grupās – dziļajās un nedziļajās izloksnēs, šāds dalījums

atainots vairākās dialektu kartēs, piemēram, „Latviešu valodas dialektu atlantā” (1999; 2013), M. Rudzītes „Darbi latviešu dialektoloģijā” (Rudzīte 2005: atvērums). Visbiežāk dziļo lībisko izlokšņu pārstāvju runā dzirdamas tādas īpatnības, kas nedziļo izlokšņu pārstāvju runā nav dzirdamas vai saklausāmas mazākā apjomā (gan kvantitatīvi, gan kvalitatīvi). Autore iepriekš aplūkotās īpatnības Dundagas izlokšnes (dziļā lībiskā izlokšne) ierakstos un materiālos nav novērojusi, bet Laidzes, Pastendes un Laucienes izlokšņu (nedziļās lībiskās izlokšnes) ierakstos un materiālos ir fiksējusi atkārtoti, jāatzīmē, ka to nevar saukt par tipisku Kurzemes lībisko izlokšņu īpatnību izplatības modeli, to uzskatāmi ataino, piemēram, V. Rūķes fonētisko un morfoloģisko atšķirību izoglosu kartes (Rūķe 1940: 1. un 2. karte), kurās atainota īpatnību izplatība attiecībā pret izlokšņu grupu un izlokšnes teritoriju.

Jau no J. Endzelīna laikiem tradicionāli tiek uzskatīts, ka lībiskā dialekta īpatnības ir cēlušās no lībiešu valodas un latviešu valodas savstarpējās mijiedarbības, taču vienprātība par šo jautājumu iepriekš nav pastāvējusi. K. Mīlenbahs rakstā „Latviešu izlokšņu svars jautājumā par Baltijas pirmiemītniekiem” (Mīlenbahs 1901: 1–2) izklāsta Augusta Bīlenšteina (*August Bielenstein*) un Adalberta Becenbergera (*Adalbert Bezenberger*) apsvērumus par lībiešu valodas ietekmi uz lībisko dialektu. K. Mīlenbahs raksta, ka A. Bīlenšteins „aizrāda uz ievērojamu saskaņu starp latviešu izlokšņiem un lībiešu mitekļiem: tos apgabalos, kuŗos, pēc vēstures liecībām, bijuši galvenie lībiešu mitekļi, sastopami latviešu valodas sabojājumi, kuŗi savā daudzumā neesot izskaidrojami bez lībiešu valodas talka. Visvairāk lībiešu mitekļu bijis Ziemeļkurzemē, tāpēc te latviešu valoda visvairāk sajaukta un sabojāta. [...] Dr. Bīlenšteins domā, ka nule minētās tāmnieku valodas savādības meklējamas lībiešu valodas pēdās [...]. Pavisam citādi par šo vaicājumu spriež profesors Becenbergers. Pēc šī mācītā vīra domām, tāmnieku savādības izcēlušās no latviešu iekšēja spēka, attīstīdamās no latviešu valodas pašas, bez lībiešu valodas talka” (Mīlenbahs 1901: 1).

Jādomā, ka lībiskā dialekta īpatnības ir radušās lībiešu valodas iespaidā, taču ir svarīgi izprast visu īpatnību rašanās iemeslus, tāpēc būtu nepieciešams noskaidrot, vai locījumu maiņai varētu būt mek-

lējama saikne ar lībiešu valodu, kā arī analizēt jaunus izlokšņu materiālus visās lībiskā dialekta izlokšņu grupās.

Secinājumi

Sintaktiskās konstrukcijas ir nepietiekami pētīts jautājums lībiskā dialekta kontekstā, tāpēc autore uzskata, ka sintaktisko konstrukciju mainību ir iespējams skatīt plašākā mērogā nekā fonētisko un morfoloģisko īpatnību mainību. Visplašākās iespējas sniedz „Latvju dainas” (Dainu skapis 2020), kas neatbaido fonētiskās īpatnības, bet lieliski ilustrē sintaktisko konstrukciju izplatību noteiktā areālā, jo dainas ir iespējams atlasīt arī pēc reģiona, kur tās ir pierakstītas. Taču jārēķinās, ka sintaktisko konstrukciju pētījumiem nepieciešami apjomīgi materiāli, galvenokārt teksti, no plašāka areāla, kā arī nav pieejama pietiekami plaša teorētiskās literatūras bāze.

Autores novērojumi liecina, ka rakstā izklāstītās īpatnības nav raksturīgas visām lībiskā dialekta izlokšņiem, turklāt, saskaņā ar citiem avotiem, ir dzirdētas arī vidus un augšzemnieku dialektu pārstāvju runā. Fakti, kas atrodami teorētiskajā literatūrā, un piemēri gan no mūsdienu mutvārdu tekstiem, gan tautasdziesmām, gan izlokšņu materiāliem liecina, ka ģenitīva lietojums konstrukcijās ar akuzatīva prievārdiem un vārdiem, kas parasti biedrojas ar lietvārdu akuzatīva formā, ir tipiska, sena un joprojām izplatīta pazīme Talsu pilsētas iedzīvotāju runā, taču jāņem vērā, ka apskatītajos izlokšņu materiālos sastopams gan izlokšņu, gan literārās normas variants. Ņemot vērā teorētiskās literatūras un citu avotu dotumus, varētu pieļaut, ka pazīme ir raksturīga ne tikai Talsu apkaimei, bet arī plašākam areālam.

Tikai pēc parādības areāla precizēšanas visos dialektos varētu apstiprināt vai papildināt K. Mīlenbaha izteikto pieņēmumu, ka neskaidra locījumu distribūcija ir saistīta ar fonētisko galotņu redukciju. Iespējams, ka K. Mīlenbaha pieņēmumu varētu papildināt ar piebildi, ka šādu īpatnību noturību veicina izlokšņu runātāju nepieciešamība pēc dzimtes diferencēšanas visos sieviešu un vīriešu dzimtes lietvārdu un vietniekvārdu locījumos, bet šādu hipotēzi varētu apstiprināt ar plašākiem pētījumiem, kas iekļauj ne tikai dialektālu īpatnību analīzi,

bet arī izlokšņu runātāju anketēšanu, kurā iekļauti arī sociolingvistiski jautājumi.

Avoti

- Dainu skapis 2020** – *Krišjāņa Barona Dainu skapis*. Pieejams tiešsaistē: <http://www.dainuskapis.lv/> [skatīts 30.04.2020.].
- LVIIM Laidze 1957** – *Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūta Laidzes izlokšnes materiāli*, 1957.
- LVIIM Lauciene 1978** – *Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūta Laucienes izlokšnes materiāli*, 1978.
- LVIIM Pastende 1962** – *Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūta Pastendes izlokšnes materiāli*, 1962.
- Saimnieks meklē sievu 2019** – Saimnieks meklē sievu, 8. raidījums. *TV 3*, 2019. Pieejams tiešsaistē: <https://tv3play.skaties.lv/saimnieks-me-kle-sievu-10347390> [skatīts 30.04.2020.].

Izmantotā literatūra

- Adamovičs 1925** – Adamovičs, Fricis. Dundagas izlokšne. *Filologu biedrības raksti*, V. Rīga: Latviešu filologu biedrība, 1925, 125.–142.
- Corbett 1991** – Corbett, Greville. *Gender*. Cambridge University Press, 1991.
- Draviņš, Rūķe 1958** – Draviņš, Kārlis; Rūķe, Velta. *Verbalformen und undeclinierbare redeteile der mundart von Stenden*. Lund: Håkan Ohlssons boktryckeri, 1958.
- Dravniece 2008** – Dravniece, Sofija. *Dundagas izlokšnes teksti*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2008.
- Endzelīns 1948** – Endzelīns, Jānis. *Baltu valodu skaņas un formas*. Rīga: Latvijas valsts izdevniecība, 1948.
- Endzelīns 1951** – Endzelīns, Jānis. *Latviešu valodas gramatika*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1951.
- Krautmane-Lohmatkina 2002** – Krautmane-Lohmatkina, Lida. *Pope un kaimiņizlokšnes*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2002.
- LVDA 1999** – *Latviešu valodas dialektu atlants. Leksika*. Rīga: Zinātne, 1999.
- LVDA 2013** – *Latviešu valodas dialektu atlants. Fonētika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013.
- LVG 2013** – *Latviešu valodas gramatika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013.

- =====
- LZA 1954** – *Latviešu valodas dialektoloģijas atlanta materiālu vākšanas programma*. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1954.
- Mīlenbahs 1901** – Mīlenbahs, Kārlis. Latviešu izlokšņu svars jautājumā par Baltijas pirmiemītniekiem. *Baltijas Vēstnesis*, 1901, 9. (22.) maijs.
- Mīlenbahs 2009** – Mīlenbahs, Kārlis. *Darbu izlase*, 1. sēj. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2009.
- Putniņš 1935** – Putniņš, Eduards. *Svētciema izloksne. Filologu biedrības raksti*, XV. Rīga: Latviešu filologu biedrība, 1935, 55.–79.
- Rudzīte 1964** – Rudzīte, Marta. *Latviešu dialektoloģija*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1964.
- Rudzīte 2005** – Rudzīte, Marta. *Darbi latviešu dialektoloģijā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2005.
- Rūķe 1940** – Rūķe, Velta. Kurzemes un Vidzemes lībiskais apgabals. *Filologu biedrības raksti*, XX. Rīga: Latviešu filologu biedrība, 1940, 75.–128.
- VPSV 2007** – *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2007.

Sintija KAUKĪTE

**GRAFISKIE LĪDZEKĻI SOCIĀLAJOS TĪKLOS
*TWITTER, FACEBOOK UN INSTAGRAM***

**Graphical means in the social networks
*Twitter, Facebook and Instagram***

Abstract

Communication is the transmission or exchange of information in such a way that it is understood by all of its participants. The communicator chooses the most suitable channel for this purpose and makes the best use of the possibilities provided by the language. The rise of the Internet and the rapid development of technologies has also affected communication. Every day more and more people are immersed in the virtual world created by the Internet. During the time of the Coronavirus pandemic, communication in the Internet has become particularly essential. One can observe a rapid digitalization of everyday life, as the Internet connects written and spoken language. It is possible to communicate in the Internet both in synchronous mode (online chat) and in asynchronous mode (e-mail). People can contact each other and share their news and experiences all the time, without meeting face-to-face. Social networking sites are websites especially created for communication with other people (friends, relatives, schoolmates, acquaintances). Nowadays social networks offer various ways to communicate: to publish information in diaries or blogs, to create groups of interests, to send letters, to exchange photos or audio and video files, etc.

The aim of this paper is to give a summary of the graphical means used in the texts posted in the social networks *Facebook*, *Twitter* and *Instagram*. 400 syntactic constructions were excerpted, and some of them (written in bold) are reflected in this paper. Each example is followed by a reference about the social network and the author of the text, given in brackets. This research employed descriptive, comparative and quantitative methods observing the usage of emoticons, capital letters, punctuation marks (e.g. exclamation marks, question marks, full stops and inverted comas) and other graphical resources in a text.

Keywords: *communication, social networks, Twitter, Facebook, Instagram, emoticons, punctuation marks, capital letters*

Ievads

Komunikācija ir divpusējs informācijas apmaiņas process, kura gaitā saņemtā informācija ir saprotama abiem tās dalībniekiem. Ar valodas starpniecību – vārdos, rakstos vai zīmju valodā – cilvēki cits citam dara zināmas savas domas un viedokļus un uzzina, ko domā un jūt citi (AkadTerm; VPSV 2007: 344; Kristals 2019: 326).

Valodas lietojums atkarīgs no saziņas situācijas, kurā valodu izmanto kā komunikācijas kodu, kā arī no komunikācijas partneru sociālajām lomām, komunikācijas sociokulturālā konteksta, plašsaziņas līdzekļa piedāvātajām iespējām, komunikācijas paradumiem u. tml. Komunikators izvēlas saziņas mērķim piemērotāko kanālu un izmanto valodas plašās lietojuma iespējas. Oficiālā un neoficiālā mutvārdu un rakstveida komunikācijas vide aizvien vairāk kļūst atkarīga no teksta autora emocijām, kuras mēģina paust ar valodiskiem – leksikostilistiskiem un grafiskiem līdzekļiem, t. sk. pieturzīmēm un emocijzīmēm – un nevalodiskiem (attēls, skaņa un audiovizuāls vēstījums) līdzekļiem (Skulte 2019: 79, 85, 86). Rakstu zīmes kopā un mijiedarbībā ar citām zīmju sistēmām tiek izmantotas sarakstei dažādos tekstu žanros – tīmekļa diskusijās, komentāros un arī e-pasta sarakstē. Saziņas ātrums un mutvārdu runas atspoguļojums ietekmē rakstību – tekstu autori mēdz neievērot ortogrāfijas un interpunkcijas normas (Skulte 2019: 80–81, 84).

Tīmekļa rašanās un tehnisko ierīču straujā attīstība ir ietekmējusi arī komunikāciju. Aizvien vairāk cilvēku izmanto globālo tīmekli kā galveno avotu informācijas iegūšanai (Baron 2008: x; Abu-Sa'aleek 2015: 135; Hadžiahmetović Jurida et al. 2016: 1–2). Gandrīz 4,57 miljardi jeb 59 % pasaules iedzīvotāju 2020. gada jūlijā bija aktīvi interneta lietotāji (Statista 2020a). Virtuālā pasaule, ko radījis internets, sniedz iespēju piekļūt dažādiem pakalpojumiem – sākot ar ikdienas jaunumiem, reklāmām, iepirkšanos un beidzot ar tērzēšanu ar cilvēkiem no visas pasaules (Bogdan 2012: 3; Hadžiahmetović Jurida et al. 2016: 2). Tīmeklis sniedz iespēju sazināties gan mutiski, gan rakstiski. Tas ir būtiski pārveidojis saziņu starp cilvēkiem kā indivīdiem (e-pasts, tērzētava) un arī kā sociālo grupu un sociālo lomu pārstāvjiem (Sīlis 2012: 151). Kopš 1980. gada tīkla komunikācija (*computer-mediated communication (CMC)*) ietver vairākas saziņas

platformas – e-pastu, diskusiju grupas jeb forumus, sociālos tīklus, komentārus ziņu portālos, emuārus jeb blogus, tērzēšanu jeb čatu utt.

Koronavīrusa (Covid-19) pandēmijas laikā saziņa ar interneta starpniecību kļuvusi īpaši aktuāla. Interneta pieejamība māj-saimniecībās attālinātas dzīves nodrošināšanai ir būtisks faktors. Centrālās statistikas pārvaldes dati liecina, ka 2019. gadā 85,4 % māsaimniecību bija pieejams internets (internets ar katru gadu kļūst pieejamāks, 2015. gadā to lietoja 76 % māsaimniecību). Internets pieejams 98,1 % māsaimniecību ar bērniem. Tas palīdz nodrošināt sekmīgu tālmācības procesu (CSP 2020). Šajā #paliectmājās periodā ikdienas saziņa klātienē ilgu laiku noritēja tikai starp vienas māj-saimniecības locekļiem. Savukārt saziņu klātienē ar citiem cilvēkiem lielākoties nomainījusi komunikācija ar video vai balss zvana starp-niecību neklātienē, izmantojot dažādas saziņas platformas, piemēram, *Zoom*, *Microsoft Teams*, *Skype*, *Messenger*, *WhatsApp*. Vērojama ik-dienas dzīves digitalizācija – darba un mācību process no mājām –, izmantojot dažādas viedierīces – mobilo telefonu, datoru, planšet-datoru u. tml. Saziņa jaunajā situācijā norit gan mutiski (piemēram, rīkojot sapulci – video vai audio zvans), gan rakstiski (tērzēšanas sadaļā). Sapulces komentāriem, kā arī privātā vai grupas sarakstē tekstam iespējams pievienot arī dažādas emocijzīmes, piemēram, 😊, 😬 un 😞 (MS Teams). Arī iepirkšanās internetā nav zaudējusi savu aktualitāti. Aizvien vairāk veikalu piedāvā preces iegādāties internet-veikalā ar piegādi uz pakomātiem, līdz mājas durvīm u. tml.

Izšķir divus elektroniskās komunikācijas veidus – sinhronu (tūlītēju) un asinhronu (ar atbildes sniegšanu sev ērtā laikā) komu-nikāciju. Saziņa var notikt starp divām vai vairākām personām (Baron 2008: 14–23; Kaplan, Haenlein 2010: 61; Malmkjaer 2010: 306). Cilvēkiem ir iespēja būt visu laiku kontaktā ar kādu un dalīties ar ziņām vai pieredzi. To varētu uzskatīt par jaunu komunikācijas for-mu – virtuāli kopā pavadītu laiku (Baron 2008: 7–8).

Virtuālās realitātes rašanās ir izmainījusi cilvēku dzīvi. Dažā-diem sociālajiem tīkliem, diskusiju forumiem un mikrobloģu vietnēm ir nozīmīga vieta komunikācijā un socializācijā. Šīs saziņas iespējas izmanto dažāda vecuma cilvēki – gan bērni un jaunieši, gan pieau-gušie. Sociālie tīkli, forumi un emuāru vietnes sniedz iespēju sazi-

nāties un apmainīties domām arī ar tādiem cilvēkiem, kurus citkārt nekad nesastaptu un neuzrunātu (Roze 2018: 46–47).

Šī pētījuma mērķis ir analizēt grafisko līdzekļu lietojumu sociālajos tīklos *Facebook*, *Twitter* un *Instagram*. Sociālie tīkli ir vietnes, kur, reģistrējoties un izveidojot savu individuālo profilu, ikvienam lietotājam ir iespējams sazināties ar citiem cilvēkiem (draugiem, radiem, skolasbiedriem, paziņām u. c.). Iespējams izmantot dažādus saziņas veidus: informācijas publicēšanu dienasgrāmatās un emuāros jeb blogos, interešu grupu veidošanu, vēstuļu sūtīšanu, apmainīšanos ar fotogrāfijām, audio un video failiem u. c. (TRANS E-scouts 2015: 4).

Andreas M. Kaplana (*Andreas M. Kaplan*) un Mihaela Heinleina (*Michael Haenlein*) sociālo mediju klasifikācija ietver:

- sadarbības projektus (*collaborative projects*) – tīmekļa vietnes, kurās lietotāji ne tikai ievieto, bet arī rediģē jau esošo informāciju, piemēram, *Wikipedia*;
- emuārus (*blogs*), piemēram, *Twitter*;
- satura kopienas (*content communities*) – satura koplietošanas tīmekļa vietnes, piemēram, *YouTube*, *DailyMotion*;
- sociālo tīklu vietnes (*social networking sites*), piemēram, *Facebook*, *Draugiem*;
- virtuālo spēļu pasaules (*virtual game worlds*), piemēram, *World of Warcraft*;
- virtuālās sociālās pasaules (*virtual social worlds*), piemēram, *Second Life* (Kaplan, Haenlein 2010: 62–64; Buholcs 2013: 12; TRANS E-scouts 2015: 4).

Facebook (www.facebook.com) ir sociālā tīkla vietne, ko 2004. gada 4. februārī radīja Hārvarda Universitātes students Marks Zakerbergs (*Mark Zuckerberg*). Reģistrētie lietotāji vietnē var izveidot savu profilu, ievietot ziņojumus, dalīties ar informāciju gan teksta, gan foto, gan video formātā, kā arī ievietot komentārus par citu lietotāju publicēto informāciju vai novērtēt to, spiežot pogu *Patīk* (*Like*). Izmantojot ziņapmaiņas lietotni *Messenger*, ir iespējams rakstiski sazināties ar cilvēkiem vai meklēt tos, kā arī spēlēt dažādas spēles. *Facebook* lietotājiem piedāvā arī iespēju izveidot lapas preču un pakalpojumu reklamēšanai (Danesi 2012: 265–266; TRANS E-scouts 2015: 7–9). *Facebook* izmanto visā pasaulē. Tas ir pirmais sociālais tīkls,

kura reģistrēto kontu skaits ir pārsniedzis vienu miljardu. 2020. gada jūlija statistikas dati liecina, ka pašlaik *Facebook* aktīvi lieto vairāk nekā 2,6 miljardi pasaules iedzīvotāju (Statista 2020c).

Tviteris jeb *Twitter*¹ (<https://twitter.com>) ir virtuālās saziņas un mikroblogošanas sociālā tīkla vietne, kurā cilvēki var publicēt savas un lasīt citu rakstītas īsas ziņas (līdz 280 simboliem), kuras sauc par tvītiem (Brice 2019: 67–78). *Twitter* ir izveidots 2006. gadā Sanfrancisko, tā dibinātājs ir amerikāņu programmatūru izstrādes speciālists Džeks Dorsijs (*Jack Dorsey*). Vietnē ir iespēja dalīties ar idejām un informāciju, un to var izmantot gan datorā, gan mobilajās ierīcēs. Ar *tiešo ziņojumu* (*direct message*) starpniecību var privāti sazināties ar konkrētiem lietotājiem; citiem konkrēti adresētās ziņas var būt publiskas – tādā gadījumā ziņojuma sākumā ir norāde *@lietotajvards*. Ja vēlas citus iepazīstināt ar interesantākajām draugu rakstītajām ziņām, lieto iespēju *dalīties ar tvītu* (*retweet*). Ziņojumos var iekļaut saites uz citām interneta lapām, fotogrāfijām, video vai citiem resursiem (Danesi 2012: 682–683; TRANS E-scouts 2015: 13–14). *Twitter* iespējams arī augšupielādēt attēlus un dalīties ar video – maksimālais video garums ir divas minūtes 20 sekundes (HC). Pašlaik *Twitter* aktīvi lieto 326 miljoni cilvēku visā pasaulē (Statista 2020c).

Instagram (<https://instagram.com>) ir bezmaksas fotoattēlu koplietošanas pakalpojums, kas ļauj lietotājiem izmantot digitālo filtru, fotografēt un pēc tam publicēt uzņemtos attēlus dažādos sociālajos tīklos (arī *Instagram*). Šis sociālais tīkls ir pieejams gan datoru lietotājiem, gan viedtālrunu īpašniekiem, jo ir izveidotas arī *Instagram* mobilās aplikācijas. Savienojot *Instagram* profilu ar citu sociālo tīklu (*Facebook*, *Twitter*) kontiem, fotogrāfijas automātiski tiek publicētas arī tur (TRANS E-scouts 2015: 13–14). Arī *Instagram*, līdzīgi kā *Facebook* un *Twitter*, var pievienot ierakstus video formātā – no trim sekundēm līdz 60 minūtēm (O’Neill 2019). Pašlaik *Instagram* aktīvi lieto vairāk nekā miljards pasaules iedzīvotāju (Statista 2020c).

¹ Šeit un citviet rakstā ievērota konsekvence sociālo tīklu nosaukumos – sociālā tīkla *Twitter* nosaukšanai izmantota angļu valodas forma *Twitter*, nevis latviskais termins *tviteris* (MLVV). Arī sociālo tīklu *Facebook* un *Instagram* apzīmēšanai lietota angļu valodas forma, nevis latviešu sarunvalodā sastopamie apzīmējumi – *feisbuku* (MLVV), *feisītis*, *instagrams* u. tml.

Tekstveidē izmantojamās grafiskās zīmes ir radušās rakstības attīstības gaitā. Tām ir sena vēsture. Pakāpeniski no vienkāršām, shematiskām zīmēm radās simboli un zīmes, kas ir mūsdienās lietoto rakstzīmju pamatā. Rakstos lieto gan valodas vienības (piemēram, vārdus, vārdu savienojumus un teikumus), gan grafiskās zīmes (piemēram, pieturzīmes, lielos burtus, emocijzīmes, dažādus burtveidolus) ar dažāda veida konotāciju. Latviešu valodniecībā ar konotāciju saprot valodas vienības (piemēram, vārda, vārdformas, frazeoloģisma vai teikuma) jēdzieniskā satura uzslāņojumu – stilistisku nokrāsu, emocionālu saturu, pozitīvu vai negatīvu vērtējumu, tēlainību un asociatīvās sēmas (VPSV 2007: 189). Tekstā dažādās kombinācijās var tikt apvienoti atšķirīgi lingvistiski un semiotiski līdzekļi ar ar mērķi izteikt pozitīvu vai negatīvu attieksmi u. tml. Šos semiotiskos tekstveides resursus apvienojot ar audiovizuālu materiālu, veidojas multimodāls teksts (Skulte 2019: 87). Semiotikā multimodalitāti skaidro kā atšķirīgu modu jeb semiotisko resursu izmantojumu vienā tekstā. Tātad teksta vienība sastāv no vairāk nekā viena verbāla vai vizuāla moda (Kress 2010: 54; Doloughan 2011: 3–4, 134; Elleström 2010: 14; Page 2010: 4; Pošeiko 2016: 85; Pošeiko 2018: 103, 104). Šajā rakstā ar multimodalitāti saprastas dažādu valodas (vārdu) un semiotisko resursu – pieturzīmju, emocijzīmju, lielo burtu, attēlu u. c. – kombinācijas vienā tekstā. Vairākos pētījumos valodnieki aplūkojuši dažādu grafisko līdzekļu lietojumu tekstā (skat. Bergmane, Blinkena 1986; Blinkena 2009; Brice 2019; Strelēvica 2002; 2006; Strelēvica-Ošiņa 2010 u. c.). Arī raksta autore līdz šim pievērsusi uzmanību dažādu grafisko līdzekļu – pieturzīmju, emocijzīmju, lielo burtu (tostarp abreviatūru), burtveidolu, teksta grafiskā izkārtojuma u. c. – lietojumam dažādu valodas stilu un runas žanru tekstos: prozā, publicistikā, interneta ziņu portālu virsrakstos un komentāros (skat. Ķauķīte 2017a; 2017b; 2018a; 2018b; 2019 u. c.).

Šajā rakstā aplūkots emocijzīmju, lielo burtu, pieturzīmju (piemēram, daudzpunktes, izsaukuma zīmes, jautājuma zīmes un pēdiņu) un citu grafisko zīmju lietojums tekstā. Rakstā izmantoti ekscerpti no sociālajiem tīkliem *Instagram*, *Facebook* un *Twitter*. Teksti atlasīti pēc grafisko līdzekļu izmantojuma tekstā – ekscerpēti piemēri, kuros redzams pieturzīmju stilistisks lietojums, emocijzīmes, lielle burti u. tml. Empīriskajā materiālā iekļauto tekstu autori:

29 *Facebook*, astoņi *Instagram* un astoņi *Twitter* lietotāji. Analizēto tekstu veidi:

- sociālā tīkla *Facebook* ieraksti, ierakstu komentāri, sludinājumu un reklāmas teksti, anekdotes, kā arī attēlu apraksti;
- *Twitter* un *Instagram* ieraksti.

Raksta empīrisko bāzi veido 400 plašāku sintaktisku konstrukciju vienības (rakstā iestrādāti 122 piemēri: 111 teksta fragmenti + 11 attēli no *Facebook* (anekdotes, attēlu apraksti)). Raksturojamās vienības tekstā izceltas slīprakstā un treknrakstā (lielie burti tikai slīpināti, jo tie jau vizuāli atšķiras no pārējā teksta). Tekstu publicēšanas laiks: 2010.–2020. gads (piemēri ekscerpēti no 2019. gada līdz 2020. gadam).

Lai nepārkāptu ētikas normas un Fizisko personu datu apstrādes likumu (Likumi 2018), aiz katra piemēra iekavās dota norāde par sociālo tīklu un šifrēta informācija par teksta autoru, piemēram:

(F_F_1) ‘facebook.com_siev._1. autore’,

(F_M_1) ‘facebook.com_vīr._1. autors’,

(I_F_1) ‘instagram.com_siev._1. autore’,

(I_M_1) ‘instagram.com_vīr._1. autors’,

(T_F_1) ‘twitter.com_siev._1. autore’,

(T_M_1) ‘twitter.com_vīr._1. autors’, vai arī dots attēla raksturojums.

Arī sociālo tīklu ierakstos un to komentāros minēto personu vārdi ir šifrēti – X (sievietes) un Y (vīrieši) –, piemēram, *ja jau Y ir labi noveerteejis* (F_F_1) vai *man vēl X teica* (F_F_2).

1. Emocijzīmju lietojums virtuālajā saziņā

Sociālajos tīklos emocijas var tikt atspoguļotas gan ar vārdiem, gan ar emocijzīmēm. Vairumam valodas lietotāju emocijzīmes kļūvušas par neatņemamu ikdienas sastāvdaļu. Katra no tām ir zināma gandrīz visiem interneta lietotājiem neatkarīgi no nacionalitātes, dzimtās valodas vai kultūras (Sīlis 2012: 193). Ar emocijzīmēm grafiskā veidā iespējams paust emocijas, jūtas, domas, attieksmi, piešķirt ziņojumam humoristisku noskaņu vai padarīt to personīgāku. Tomēr vēl šobrīd tās nespēj pilnībā aizstāt to, ko cilvēki gadiem ilgi (pirms emocijzīmju rašanās) spēja izpaust vārdos gan mutiski, gan rakstiski.

Katrai emocijzīmei tekstā ir sava nozīme. To skaidrojumi atrodami dažādās interneta vārdnīcās, piemēram, *Emojipedia* un *Hot-Emoji.com*. Dažu sociālajos tīklos izmantoto emocijzīmju nozīmes:

- :) =) =] :-) 😊 – priecīgs;
- :)) – ļoti priecīgs;
- :-) – priecīgs, sarkastisks;
- :(:[:(😞 – bēdīgs, skumjš;
- :D 😄 – smejošs, ironisks; liels smaids;
- :DD – ļoti priecīgs;
- :DDD – pacilātība, sajūsma;
- :) 😏 – piemiegt ar aci, smīnēt; joks, flirts;
- :@ – dusmas; smīnēt;
- 😡 – dusmas, naidis;
- :P – smiekli, izbāzta mēle;
- 😍 ❤️ – iemīlējies; mīlestība;
- 👍 – apstiprināt, patikt;
- 🙏 – pateicība;
- 😬 – priecīgs gadījums;
- 🙏 – apskaut, pateikties; mīlestība, rūpes;
- 😬 – pārsteidzošs, apburošs;
- 🙌 – veiksmīgs, priecīgs;
- 💔 – dzirkstoša sirds, mīlestība, pieķersšanās;
- :* 😬 – skūpstis;
- 😬 – neviltots prieks;
- 😬 – priecīgs, iemīlējies;
- 🤔 – smiešanās;
- 😬 – nervozs;
- :-D – liels prieks;
- 👤 – bezrūpīgs (HE; UD 1999–2020; EP1; Abbreviations).

Sociālajos tīklos lietotāji ievieto ierakstus dažādās valodās, piemēram, latviešu, angļu, krievu, lietuviešu, igauņu, poļu, lībiešu valodā un latgaliešu rakstu valodā. Šajā pētījumā pievērsta uzmanība ierakstiem latviešu un angļu valodā. Empīriskajā materiālā konstatētas 150 sintaktiskas konstrukcijas, kurās lietotas emocijzīmes, – no interpunkcijas zīmēm un lielajiem burtiem veidotas emocijzīmes

(100 teksta vienības) un citas emocijzīmes (50 teksta vienības). Emocijzīmes var veidot no dažādām interpunkcijas zīmēm, piemēram, no kola un vienas vai vairāku apaļo iekavu savienojuma. Šādi var atspoguļot gan pozitīvas, gan negatīvas emocijas. Ilustrācijai piemēri no sociālajos tīklos – *Instagram*, *Facebook* un *Twitter* – ievietotiem ierakstiem gan latviešu, gan angļu valodā:

Kad lieku veļu mazgāt vai žāvēt tā meita ir klāt un X tas tik ļoti interesē, ka pacēlu augstāk apskatīties, brālis arī atnāk un saka, ko jūs tur darat, es arī gribu un tā nu mums tapa oriģināls selfijs. :) (I_F_1)

X, kaa² tu to recenziju sanjeemi- fakultaatee? ja jau Y ir labi noveerteejis, tad vari buut drosha, ka viss ir ok:) (F_F_1)

Šodien saņēmu diplomdarba recenziju no pasniedzēja Y 😊 :)))))))))))))) (F_F_2)

Bet nu būsim reāli, Y tāpat aizies. :))) #xfaktors (T_F_1)

Christmas party season began - the three parties in three days:) ...uff.. 😊:)))))) (F_F_2)

Šī emocijzīme (skat. 1. attēlu) lietota arī *Facebook* ievietotā attēla aprakstā:

1. attēls. Emocijzīmes :) lietojums *Facebook*

² Šeit un citviet rakstā citātos no sociālajiem tīkliem autoru teksts atstāts nemainīts – nav labotas ne interpunkcijas, ne pareizrakstības kļūdas.

Emocijzīmes veidotas arī no citām interpunkcijas zīmēm. Pozitīvas emocijas marķētas ar semikola un apaļās iekavas savienojumu:

Kāds bij pārliecināts, ka filmēts RU. Patiesībā - LV! Vietējais Harleyistu klubiņš svin 23šo februāri ;) (T_M_1)

Negatīvas emocijas tiek marķētas ar kolu un ar vienu vai vairākām uz otru pusi rakstītām apaļajām iekavām. Emocijzīme :(norāda uz to, ka kāds ir bēdīgs, :(– ļoti bēdīgs, :((((((((((((– ļoti, ļoti bēdīgs (UD 1999–2020). Tātad – jo vairāk apaļo iekavu aiz kola, jo spēcīgākas emocijas izteiktas. Par atšķirību intensitātē liecina arī pats izteikums – pirmajā no piemēriem vārdos atspoguļota vilšanās, otrajā – izteikts žēlums, savukārt trešajā piemērā līdztekus emocijzīmei izmantots arī burtu pagarinājums vārdā un pieturzīmju blīvējums (vairākas izsaukuma zīmes izteikuma beigās):

Šī #xfaktors epizode ir visgarlaicīgākā visas trešās sezonas laikā. Nevieni neaizķer, nav tās odziņas, tās spridzināšanas un visam pa vidu briesmīgi tērpi. vilšanās mazliet :((T_F_2)

Palubom Y paliks, man zel Y tho :((#Xfaktors (T_F_3)

*Friends, again I bump my car... shiiitt, shiit, shiit!!! :(((((((((((
..what can I do.. offfff (F_F_2)*

Emocijzīmju veidošanā izmantoti arī alfabēta burti. Šajos piemēros redzams no lielā burta D un kola savienojuma veidotas emocijzīmes :D izmantojums *Facebook*, lai paustu ironiju un smieklus. Šī emocijzīme attēlota dažādi – ar kolu starp katru D burtu :D:D vai kolu un vairākiem D burtiem :DDD. Jo vairāk D burtu, jo spēcīgākas emocijas (skaļāki smiekli) izteiktas. Šāds lietojums pamanīts ierakstos gan latviešu, gan angļu valodā:

patiesiibaa taa pashvaki:D shausmiigi leeni tieku uz priekshu, tachu es ciinos!:D kaa pashai?:) (F_F_1)

Kā tev sokas augstskolas darbos? Zinu, ka šī tēma šobrīd ir kaitinoša :D:D:D (F_F_2)

WOW :) Tad tik tiešām viss kārtībā. man vēl X teica, ka uz manu tēmu varētu būt Y vai Y :) Domāju, ka pasniedzējs Y ne tas sliktākais variants bijis :DDD (F_F_2)

Today I finished my work and now to the gym 😊 :)))))) work hard dude! :D:D:D (F_F_2)

She is funnnnyy :DDDDDDDDDDDDDDDDDDDD (F_F_2)

Emocijzīmes :D lietojums anekdošu tekstā – „Joks Vietā” *Facebook* lapā (skat. 2. attēlu). Ar šo emocijzīmi grafiski attēlota smiešanās:

Šodien nolēmu
mājās izdarīt
vīriešu darbus pati.
Guļu, skatos TV,
grūti, nestrīdēšos,
bet vajag. :D

- Skolotāj, Pēterītis
manu maizīti iemeta
upē!
- Ar nolūku?
- Nē, ar desu! :D

2. attēls. Emocijzīmes :D lietojums „Joks Vietā” *Facebook* lapā

Kādā no ierakstiem latviešu valodā pamanīts kola un burta P savienojums :P. Tas apzīmē smieklus un izbāztu mēli (UD 1999–2020):
ei, labāk neprasi! :P aizliegtā tēma:D... (F_F_3)

Tekstā emociju un attieksmes paušanai lietotas arī citas emocijzīmes. Tās veido no dažādu grafisko zīmju savienojumiem, piemēram, daudzpunktes, jumtiņa un divpunktes (jumtiņš attēlo cilvēka acis, divpunkte – degunu, daudzpunktes – vaigus); kola un zvaigznītes (skūpstis); vienādības zīmes un kola (prieks) vai kola, defises un D burta (liels prieks):

Merry, merry and active Christams to all of my Facebook friends ... ^..^... (F_F_2)

*Huge THANKS to each of YOU :***** (F_F_2)*

=) *taads atvieglojums, ka neesmu vieniigaa, kas to izlaidiis:D (F_F_1)*

Diez Y raudās, kad viņu no #xfactors izpederēs? :-D (T_M_2)

Attīstoties informācijas tehnoloģijai, radās vēl citas emocijzīmes (*emoji*). Dzeltenu sejiņu, kas sastāv no diviem punktiņiem un izliektas līnijas, radījis mākslinieks Hārvijs Bols (*Harvey Ball*)

Emocijzīmes tiek lietotas arī *Facebook* sarakstē – tiešsaistes tērzētavā. Ar tām paustas gan pozitīvas, gan negatīvas emocijas:

Es pat nez ko ieteikt: D. Pedeja ko pats skatijos un man patika bija 21 and over . Ta tada komedija, var pasmieties ar. (F_M_9)

čau, X :) ir forši, interesanti. Diezgan neirasta situācija - būt vienai, bet arī tas ir vajadzīgs, lai saprastu visādas lietas, vai ne? (F_F_16)

Ar labu nakti :)) (F_F_17)

Čau! 😊 Man iet labi, daudz mācos, kā tev? 😊 (F_F_18)

Esmu vnk ta iejutusies seit ka neredzu sev nakotni Latvija 😞 (F_F_12)

Ar emocijzīmēm jūtas un attieksmi atspoguļo gan *Facebook* un *Twitter*, gan arī *Instagram*. Tās lietotas gan ierakstos un to komentāros, gan attēlu aprakstos un anekdošu tekstā. Aplūkotajos piemēros redzams, ka sociālajos tīklos tiek publiskoti ieraksti ar pozitīvu un negatīvu konotāciju. Vienlīdz bieži lietotas dažāda veida emocijzīmes, tās var būt apvienotas arī vienā ierakstā. No emocijzīmēm veidotam vēstījumam jābūt saprotamam visiem sociālo tīklu lietotājiem. Cilvēkiem, kas ikdienā saziņai izmanto emocijzīmes, nevajadzētu rasties grūtībām ar to saprašanu – zīmju atšifrēšanu. Tomēr reizēm emocijzīmju pieblīvējums tekstā var apgrūtināt teksta uztveri – pārlieku saraibināt tekstu – un veicināt nesaprašanos.

2. Lielo burtu lietojums virtuālajā saziņā

No 400 sintaktisko konstrukciju vienībām, kas ekscerpētas no sociālajiem tīkliem, lielie burti lietoti 80 izteikumos. Ar lielajiem burtiem izcelts svarīgākais teikumā. Fragmenti no ierakstiem *Facebook* un *Instagram*:

Ja pagājušajā gadā kāds man vēlēja laimi, mīlestību, satiecību un veiksmi, tad PALDIES - PIEPILDĪJĀS! (F_F_5)

Esmu bijusi lielāko portālu – “Delfi” un “Apollo” – SIEVIEŠU sadaļu REDAKTORE, portāla “Intrigante” žurnāliste, ar ko ļoti lepojos, un esmu ļoti daudz rakstījusi par sieviešu problēmām un tabu tēmām (I_F_2)

Sociālo tīklu lietotāji mēdz latviešu valodā rakstītu tekstu tulkot angļu valodā – redzams ieraksts abās valodās. Tas pamanīts tādos sociālajos

tīklos kā *Facebook* un *Instagram*. Tā tiek sasniegta plašāka auditorija – lasītāji, kas saprot ne tikai latviešu, bet arī angļu valodu. Lai pievērstu uzmanību svarīgākajiem vārdiem tekstā un emocionalitātei, daļa no ieraksta (abās valodās) izcelta ar lielajiem burtiem. Piemērā redzams, ka aiz ieraksta sociālajā tīklā var pievienot vēl citas grafiskās zīmes. Sarkanā sirds apzīmē mīlestību, bet kopā saliktas rokas – pateicību (EP1; EP2):

Šī droši vien nebūs vienīgā šī rīta pastaigas bilde, kas prasīt uzprasīsies tapt publicēta. Latvija IR skaista zeme. Katru dienu VAR atrast kaut vienu lietu, par kuru priecāties un būt pateicīgam. Arī tik stresa pilnā laikā kā šis. ••• Seems that this won't be the last picture of today's walk begging to be posted on Instagram. Latvia IS a beautiful country. And it IS possible to find at least one thing to feel grateful and happy about. Even in times of these. (F_F_6)

.. Es No SIRDS PATEICOS IKVIENAM, kurš strādā aptiekā, pārtikas veikalā, degvielas uzpildes stacijā, par kurjeru utt. Es noliecu galvu jūsu priekšā. Es gribētu, lai mēs katrs pasakām PALDIES un šo pateicības stafeti nododu tālāk @X @X @X @X @X @Y Jo mums IR jāpasaka PALDIES. No sirds. ❤️ 🙏 ••• .. I want to THANK every pharmacist. I want to THANK every medial personnel who help those in need. I wish to thank everyone who delivers - packages, foods, services, and things that make our days tiny bit better. I am THANKFUL from all my heart. You are heroes. You are brave, brave heroes. I would like to nominate everyone to say THANK YOU ❤️ 🙏 (I_F_3)

Ar lielajiem burtiem sociālā tīkla profilā var veidot visu ierakstu, tā pievēršot uzmanību visai teksta vienībai kopumā. Raugoties no malas, varētu rasties iespaids, ka tā ir teksta autora rakstības īpatnība (vienmēr veikt ierakstu *Twitter* tikai ar lielajiem burtiem), bet patiesībā – tā teksta autors rīkojies tikai atsevišķos gadījumos. Iespējams, ka 37. piemērā sociālā tīkla lietotāja vienlaikus mēģinājusi paust ironiju un norādīt uz to, ka kaut kas ir pašsaprotams un nevienu vairs nepārsteidz, savukārt 38. piemērā – atzinīgi novērtējusi muzikālā televīzijas šova „X Faktors” dalībnieces sniegumu. Piemēri no ierakstiem sociālajā tīklā *Twitter* latviešu un angļu valodā:

OMG YTIKA TĀLĀK VAI KĀDS PAR TO BRĪNĪJĀS OMG WOW #xfaktors (T_F_2)

THIS IS A GOLDEN TICKET, X #xfaktors (T_F_2)

Vienlaikus var lietot gan emocijzīmes, gan lielos alfabēta burtus – tādējādi izcelts gan svarīgākais tekstā, gan izteiktas emocijas. Šāds grafisko zīmju lietojums pamanīts ierakstos gan latviešu, gan angļu valodā:

Ho HO HO 😊 :)))) Tas, lai noskaņa sāktu veidoties. (F_F_2)
Commonnn friends...BE READY for a PARTY! :DDDDD (F_F_2)
WHAT A DAYYYYYY :DDDDDDDD (F_F_2)

Bachelor's degree is MY POCKET 😊 :)) (F_F_2)

Lielie burti lietoti arī *Facebook* – „Joks Vietā” lapas anekdošu slejā. Arī šajā piemērā ar lielajiem burtiem grafiski izcelts būtiskākais vārds tekstā (skat. 4. attēlu):

4. attēls. Lielo burtu lietojums „Joks Vietā” anekdošu slejā *Facebook*

Ne tikai *Facebook* ierakstos, bet arī tiešsaistes tērztavā lietots lielo burtu izcēlums:

tad jau tu vari pastāstīt, KĀ un KO ? 😊 (F_F_19)

es pilnīgi jutu morfoloģijā, ka mani kāds izsauks... un tā biji TU!
 (F_F_15)

Reklāma sociālajos tīklos ir viens no efektīvākajiem mūsdienu digitālās tirguzinības veidiem. Zinot, ka liela daļa sabiedrības mēdz brīvos brīžus pavadīt sociālajos tīklos, uzņēmumi izmanto iespēju piedāvāt savas preces un pakalpojumus. Tas ir viens no veidiem, kā panākt zīmola atpazīstamību sabiedrībā. Lai īpaši uzrunātu ziņas lasītāju (potenciālo klientu), ar lielajiem burtiem izcelts saistošākais teksta fragments. Teksta veidotājiem varētu rasties priekšstats, ka šādu sludinājumu lasītājam ir vieglāk pamanīt plašajā piedāvājumu klāstā (it īpaši *Facebook*, kur viss redzams vienuviet – draugu fotogrāfijas, ziņu portālu ieraksti, sludinājumi, konkursi, reklāmas utt.):

Jebkuram busiņam. Jaunam, vecākam, retro, kravas un pasažieru – MUMS IR DISKI TIEŠI TEV! .. Piemeklēsim PAREIZOS diskus Tavam auto, lai vari braukt bez raizēm. (F_M_1)

JAUNS GADS-JAUNS KONKURSS! .. Laimē hennas uzacu procedūru! (F_F_7)

Pirmā piegāde BEZ MAKSAS! Veic pasūtījumu katru dienu līdz plkst.: 17:30 un saņem produktus tajā pašā dienā TEVIS izvēlētajā stundā. (F_M_2)

Lielie burti grafiskam izcēlumam lietoti visos pētījumā aplūkoto sociālajos tīklos – *Instagram*, *Facebook* un *Twitter*. Lielos burtus izmanto ierakstos gan latviešu, gan angļu valodā. Ar lielajiem burtiem tekstā izcelts svarīgākais/būtiskākais un paustas pozitīvas emocijas, piemēram, pateicība, prieks. Ja teksta adresāts uztver izteiktā jēgu, komunikatīvais nolūks ir sasniegts.

3. Pieturzīmju lietojums virtuālajā saziņā

Rakstos izmanto vēl citu grafisko zīmju tipu – pieturzīmes jeb interpunkcijas zīmes. Pieturzīmju lietojumu tekstā nosaka valodas normas, kas nodrošina stabilitāti, un situācija – autora komunikatīvais nolūks, konteksts. Interpunkcijas zīmju atkārtojums vai teikumu kontekstuālais lauks nosaka, vai tās ir ekspresīvi marķētas vai ne. Pieturzīmes stilistiskos nolūkos publicistikas vai daiļliteratūras tekstā var lietot, lai uzsvērtu kādu domu, ideju u. tml., piemēram, ar tām var izteikt emocionālu ekspresiju, par kaut ko signalizējot, pievēršot uzmanību (Valgina 1989: 163–164; Efimov 1957: 422). Pieturzīmes tekstā veic gramatisko, intonatīvo, semantisko un stilistisko funkciju.

Empīriskajā materiālā tika konstatētas daudzas sintaktisko konstrukciju vienības, kurās emociju un attieksmes atspoguļošanai lietotas pieturzīmes. Sociālajos tīklos, līdzīgi kā interneta portālu komentāros, tradicionālās daudzpunktes (...) vietā mēdz lietot daudzpunkti, kas sastāv no četriem vai vairāk punktiem. Šāda daudzpunkte var atrasties gan teikuma sākumā, gan vidū vai beigās. Tas redzams ierakstos, kas publicēti gan latviešu, gan angļu valodā:

ES TICU..... PA ĪSTAM. Labā vēsts par to, kas tu esi. Iesākumā Dievs radīja debesis un zemi. .. (F_M_3)

KONKURSSSSS.... Laimē rakstāmgaldu 150,- euro vērtībā savam mazajam. (F_M_4)

..... express condolences to all her friends from Poland! Stay strong and be positive, because everything that happens happens for good (at least for better for sure). ...^..^... (F_F_2)

In shadow +34..... for us already too HOT! (F_F_2)

Facebook ierakstos izmantota arī tradicionālā daudzpunkte. Angļu valodas tekstā tās vietā lietots punkts:

“Ei, X! Atceries to reizi, kad mēs bijām Raganu purvā? Haha-ha...” – “Hey, X! Remember that time when we visited Witches’ Bog? Hah.” (F_F_6)

Uz aprautu izsaukuma teikumu norāda daudzpunkte pirms šīs pieturzīmes. „Ja daudzpunkte lietota pirms izsaukuma zīmes, tad tā norāda uz noklusētām teikuma beigām, t. i., uz nepabeigtu teikumu un tikai pēc tam izsaka vēlējuma, rosinājuma vai izsaukuma modalitāti.” (Vītola 1997: 93) Vispirms pausts zemteksts, tad emocijas. Izsaukuma zīme lietota kombinācijā gan ar tradicionālo daudzpunkti, gan daudzpunkti, kas sastāv no vairāk nekā trīs punktiem:

Lielā veiksmē jeb kad nožēlo, ka kabatā nav peles ...! 😊 (F_F_8)

Princeses nemāk zaudēt, kalpones nemāk uzvarēt, bet karalienes nepiedalās cīņā.....! (F_M_5)

Vistu vanags asistē pie meža pūcēm....! Laikam cer izlūgties arī sev kādu pelīti! 😊 (F_F_8)

Tekstā daudzpunkti var aizstāt ar diviem punktiem – izsaukuma zīmes punkts aizstāj daudzpunktes trešo punktu (Bergmane, Blinkena 1986: 212):

Ledusmati..! 😊 (F_F_8)

Iekavās aiz kādas teksta vienības var atrasties izsaukuma zīme bez paskaidrojošiem vārdiem. Tā var tikt izteikta papildinformācija par iepriekš minēto informāciju, piemēram, pārsteigums, šaubas, izbrīns (Guļevska 2002: 195). Empīriskajā materiālā tika konstatēts viens šāds izsaukuma zīmes lietojums sociālajā tīklā Facebook un viens Twitter (iekavās liktas pat trīs izsaukuma zīmes):

Jā, mežā var arī maizi cept! Tāpēc mēs devāmies pārgājienā, lai Pūpolsvētdienai parādītu, ka dabā var vienkārši un ļoti, ļoti (!) garšīgi. .. ●●● Yes, you CAN make bread in the forest! Therefore, we

=====
 went for a hike to show Sunday how easy and very, very (!) delicious it is. .. (F_F_6)

Un te kādas Jelgavas ārstes (!!!) ceļojuma apraksts. (T_F_4)

Jau iepriekš – raksta ievadā – tika minēts, ka, savienojot *Instagram* profilu ar citu sociālo tīklu (*Facebook*, *Twitter*) kontiem, fotogrāfijas automātiski tiek publicētas arī tur. Kādā no ierakstiem sociālajos tīklos – *Facebook* un *Instagram* – redzams, ka latviešu valodas tekstā lietoti stilistiski neitrāli valodas līdzekļi, bet angļu valodas tulkojumā iekavās ievietots iestarpinājums ar izsaukuma zīmi aiz tā. Ar mazāk ekspresīviem valodas līdzekļiem latviešu valodas tekstā izteikta tā pati doma, kas angļu valodas tekstā, proti, beidzot ir iespēja kopā ar savu ģimeni nesteidzīgi pavadīt laiku mājās. Vērojamas atšķirības arī tekstā. Latviešu valodas tekstā izmantots retorisks jautājums, bet angļu valodas tekstā – stāstījuma teikums ar iestarpinājumu:

Rīta kafija. Tā mēs pavadām svētdienu mājās. Mūsu mājās. Šis vārdu salikums ilgi nav sēdējis uz mēles. Un māju sajūta? Arī tā ļoti sen pie mums nebija viesojusies. •• Morning coffee. This is how we spend this Sunday - at home. Our home. This phrase tastes strange but sweet. Same as the feeling of (finally!) being at home. •• #homesweethome #morningcoffee #lifewithdogs #sundayvibes #greytones #pawesome #peaceandquiet #movingforward #dogandowner @ar.suni (I_F_4; F_F_6)

Stilistiskos nolūkos tekstā blakus var rakstīt vairākas izsaukuma zīmes (Blinkena 2009: 371; Ceplītis et al. 1989: 254). Jo vairāk izsaukuma zīmju lietots, jo spēcīgākas emocijas izteiktas:

X ne tikai sporto un attīstas kopā ar citiem, bet arī komunicē, socializējas un interesanti pavada laiku, paldies @mygymlatvia Arī jums ir iespēja atnākt uz pirmo bezmaksas nodarbību un par to pašiem pārliecināties! Uz tikšanos!!! #mygym, #mygymfun, #monkey, #activekids, #happykids, #sadarbība, #X (I_F_1)

daudz laimes!!! 😊 (F_F_14)

!!!! SOS!!!! Mārupes Hercogam vakar, piegādes laikā, pazudis termināls! Lūgums atradēju samainīt pret supergaršīgām pusdienām. Priecāsimies, ja padalīsies ar šo info! (F_F_9)

SOS! Meklē mājas!! Pieklīda ļoti mīla un jauka kaķu meitene, kas šobrīd ir jaunos mājas meklējumos! .. (F_F_10)

Šajos piemēros (skat. 5. un 6. attēlu) redzams, ka lasītāja uzmanības piesaistīšanai attēla apraksts papildināts ar divām vai trim izsaukuma zīmēm teksta vienības beigās:

5. attēls. Divu izsaukuma zīmju lietojums Facebook

6. attēls. Trīs izsaukuma zīmju lietojums Facebook

Sociālo tīklu ierakstos redzams arī pieturzīmju blīvējums – vairākas jautājuma zīmes teikuma beigās. Tā iespējams atspoguļot neizpratni, sašutumu:

Ētikas komisija??? Wow wow wow :)) (F_F_2)

I bump my car. Why road is so narrow???? (F_F_2)

Jautājuma zīme likta iekavās aiz vārda, uz kuru tā attiecas, proti, tā norāda uz teksta autora attieksmi pret šī vārda saturu. Šādi izteiktas šaubas par minētās personas atbildsmi profesijai:

Ja mediķis (?), tad Dievs sargi mūsu dvēseles no tāda "atbildības pārpilna" ārstniecības personāla.. (T_F_2)

Facebook sarakstē (tiešsaistes tērzētavā) tiek lietoti dažādi grafiskie līdzekļi, lai atspoguļotu emocijas un attieksmi. Lietotas divas vai trīs jautājuma zīmes teksta vienības beigās. Šādi tekstā mēģināts paust neizpratni un sašutumu:

nu jā.. kpc lietuviešu valodā? tālāk kko Lietuvā plāno darīt??
(F_F_12)

Lai norādītu uz jautājuma svarīgumu, lietotas trīs jautājuma zīmes:
Gribēju pavaicāt, vai klubā jau ir iespējams apskatīt pārējās projekta "Nītaures Glezna" gleznas, kuras nebija iespējams apskatīt izstādes atklāšanā??? (F_F_13)

Stilistiskos nolūkos tekstā var lietot dažādas interpunkcijas zīmju kombinācijas (skat., piemēram, Kniūkšta, Lyberis 1996: 50; Vītola 2000: 178; Abaravičius 2002: 21). Ja izteikums pēc komunikatīvā tipa vairāk domāts kā izsaukuma teikums, tad vispirms lietota izsaukuma zīme un tikai pēc tam jautājuma zīme. Tā var paust dažādas emocijas, piemēram, sašutumu, dusmas, pārsteigumu:

džakuzi tagad arī vērmaņdārzā!? (T_M_1)

nē, #StaroRiga nav beigusies. krāsaino gaismiņu sekas mēs vēl baudīsim vismaz līdz pavasarim. vien pāris rīgas centra zaļajām zonām ir paveicies izvairīties no barbaru iebrukuma. Tas bija tā vērts!? (T_M_1)

Šo pieturzīmju kombināciju izmantojis pārtikas interneta veikals „Barbora.lv” savā *Facebook* lapā, lai piesaistītu klientu uzmanību (skat. 7. attēlu):

7. attēls. Ekrānuzņēmums no *Facebook* – „Barbora.lv” lapa

Ja jautājuma zīme lietota pirms izsaukuma zīmes, tajā dominē jautājums. Šādi var izteikt gan emocijas, piemēram, sašutumu, gan paust attieksmi par kādu procesu, notikumu u. tml. (Glazunova 1982: 172; Melderis 1965: 142–143; Moze 1997: 45):

- Jāni, daudz laimes!
- Paldies, bet kas zvana?!
- Tava kvēlākā vēlme!
- ... motocikl, tu? (F_M_6)

Šis interpunkcijas zīmju savienojums lietots arī latviešu valodas tekstā un tā angļu valodas tulkojumā:

Juhū?! Agrs pirmdienas rīts mežā netraucē X atrādīt sejas izteiksmes viņas arsenālā. ••• Yoo-hoo?! Early Monday morning in the forest isn't an obstacle for X to show off grimaces in her arsenal. (F_F_6)

„Joks Vietā” Facebook lapas anekdošu slejā redzams izsaukuma zīmes, jautājuma zīmes un daudzpunktes stilistisks lietojums. Daudzpunkte aiz izsaukuma zīmes vai jautājuma zīmes norāda uz pauzi runā (skat. 8.–10. attēlu):

-Tev kaut ko nopirkt?...
-Jā!...
-Ko?...
-Pagaidām nezinu,
bet... DIVUS!!!

Pūks: Pūce mums atnesa
20 burkas medus, 18 man,
18 tev!
Sivēns: Pag, pag, tur tak
nesanāk..!?!?
Pūks: A man vienalga, es
savas 18 jau apēdu... :D

Dēls, Tu jau smēķē?!
Tavā vecumā?!
Es Tavā vecumā...
es... mājāā... vispār
smēķē dēls, smēķē
vien... :D

8., 9. un 10. attēls. Stilistisks pieturzīmju lietojums Facebook

Sarunvalodas vārdus mēdz tekstā izcelt, liekot pēdiņās:

Labi, tagad teikšu- veiksmi darbā! Un turpināšu pati rakstīt, jo ar facebook un citiem “dranķiem” vaļā īpaši uz priekšu neiet 😊
(F_F_15)

Pieturzīmes stilistiskos nolūkos lieto gan Instagram un Facebook, gan arī Twitter. Vērojamas atkāpes no normas – lietota daudz-

punkte, kas sastāv no vairāk nekā trīs punktiem. Redzams pieturzīmju blīvējums – vairāku blakus esošu izsaukuma zīmju vai jautājuma zīmju lietojums. Stilistisks pieturzīmju lietojums pamanīts sociālo tīklu ierakstos un to komentāros. Emociju un attieksmes paušanai pieturzīmes lietotas arī attēlu aprakstos un anekdošu slejā.

4. Citu grafisko zīmju lietojums virtuālajā saziņā

Nelielu daļu no empīriskā materiāla (20 sintaktisko konstrukciju vienības) veido ekscerpti, kuros redzamas citas sociālajos tīklos lietotas grafiskās zīmes – @, #. Tās norāda uz teksta autora vēlmi izteikties īsāk, koncentrētāk. Pirmā no tām apzīmē angļu valodas vārdu *at* ‘pie’. Šo zīmi galvenokārt lieto e-pasta adresu ievadē, tādu sociālo tīklu kā *Twitter*, *StatusNet* un *Facebook* vajadzībām (PCD) un citviet. Tā norāda uz atrašanās vietu:

@Y 18 Dec 2016 – Un tā @Y ir kļuvis par pirmo latviešu mūziķi par kura skaņdarbu #DodPieci kāds ziedojis 2000 eur! (T_M_3)

Atsauces tags (angļu *hashtag*), saukts arī par *haštagu*, *mirkļbirku* vai *tēmturi*, ir vārds vai frāze bez atstarpēm, kas sākas ar # (restītes) zīmi. Tas norāda ziņojuma tematiku vai pieņemto apzīmējumu (Tēzauris). Tas ir viens no metadatu tagiem. Mūsdienās (kopš 2007. gada) atsauces tagi tiek plaši izmantoti dažādās mikroblogošanas vietnēs un sociālajos tīklos, piemēram, *Twitter*, *Facebook*, *Google+* un *Instagram* (OLD):

... atvēlēs tikai gājējiem un velobraucējiem. Sabiedriskais transports kursēs pēc grafika! :) #magic (T_M_1)

.. SMILE Katra diena ir tik brīnišķīga, baudam mirkļus un priecājamies! #beautifulife, #smile, #beehappy, #drevald, #love, #family, #X (I_F_1)

Viss ieraksts sociālajā tīklā *Instagram* var sastāvēt tikai no grafiskajām zīmēm (tostarp no @ un #). Šādi teksta autore bez vārdiem raksturojusi fotogrāfiju un kontekstu – atpūtas mirklis savās mājās – Jaunajā Teikā; fotogrāfija uzņemta vannas istabā – šampanieša vannā –; no vīra saņemtas sarkanās rozes:

👉👉👉 #home, #jaunateika, #rozes, #sarkanās, #vanna, #cham-pagnebath, #relax, #veuvecliquot, #X ♡(I_F_1)

5. Selektīvs sociālo tīklu ierakstu salīdzinājums

Raksta autore salīdzinājusi dažu sociālo tīklu lietotāju (katrai personai ir konts vismaz divos no aplūkotajiem sociālajiem tīkliem) ierakstus *Facebook*, *Instagram* un *Twitter*. Tādējādi tika noskaidrots, vai autors izmanto vienus un tos pašus grafiskos līdzekļus visos savos sociālo tīklu kontos. Ilustrācijai piemēri no divu sieviešu kārtas pārstāvju un divu vīriešu kārtas pārstāvju ierakstiem sociālajos tīklos – *Instagram*, *Facebook* un *Twitter*. Vispirms analizēti sieviešu kārtas pārstāvju ieraksti. Jāpiebilst, ka I_F_1 un F_F_4 ir viena un tā pati persona ar atšķirīgu lietotājvārdu katrā no sociālajiem tīkliem. Regulāri ieraksti (gandrīz katru dienu) šai personai parādās *Instagram*, bet *Facebook* ar lielāku laika intervālu starp ierakstiem. Vairāk emocijzīmju (t. sk. dzelteno sejiņu) un citu grafisko zīmju, piemēram, ēdienu, dzīvnieku un citu grafisko ikonu lietotas *Instagram*, bet mazāk ierakstos *Facebook*. Tās lietotas gandrīz katrā ierakstā, lai atspoguļotu ne tikai emocijas un attieksmi, bet arī dažādas ikdienas norises. Emocijzīmes, kas sastāv no interpunkcijas zīmju savienojuma, lietotas reti. Piemērs no sociālā tīkla *Instagram*:

Y šogad izteica vēlmi par HotWheels un Lego ballīti, jo jau ļoti sen ir liels Lego un HotWheels mašīnu fans. Tad nu pateicoties @fika.lv tapa arī jubilāram izcili tematiska kūka. 🍰 Y tētis nav liels kūku cienītājs, reti kuru ēd, taču nogaršojot šo ķiršu kūku tik noteica, brāviens cik garšīga un apēda visu gabaliņu. Tā pateisi bija PERFECTA! 👍 🍰 🍷 Sirsnīgs paldies par skaisto toperi kūkai arī gribu teikt @kcraftlv Vasarīgās un saulainās bildes pateicoties: @X 📷 🌻 #fika, #ķirsis, #birthdaycake, #myboy, #rockandmouse, #X 🤍 (I_F_1)

Bieži I_F_1 ierakstiem tiek pievienoti arī komentāri. Arī tajos lietotas emocijzīmes un citas grafiskās zīmes. Tās var aizstāt visu tekstu – emocijas paustas ar grafiskām zīmēm, nevis vārdiem – vai papildināt to:

♥♥♥ (I_F_1)

Bijuši skaisti svētki 🍰 (I_F_1)

Skaisti 🤍 (I_F_1)

Arī *Facebook* komentāros redzams līdzīgs grafisko zīmju lietojums. Dzeltenās sejiņas un citas grafiskās zīmes aizstāj visu komentāra tekstu:

😊😄 (F_F_4)

♥♥♥ (F_F_4)

😊😄😄🍷 (F_F_4)

Savā *Instagram* kontā I_F_1 darbojas arī kā ietekmētāja (*influencer*), reklamējot dažādas preces un pakalpojumus. Arī šāda veida ieraksti tiek papildināti ar emocijzīmēm un citām grafiskajām zīmēm:

Kamēr vecākiem @sigulda_adventures lidojums ar Zērgli, bērniem ar vecmāmiņu bija lieliska iespēja labi pavadīt laiku @brīnumu_mezs_sigulda 👍 #brīnumumežs, #sigulda, #kids, #X ♥ (I_F_1)

Ļoti noderīga dāvana dodoties raudzībās! @honeyppearl.ld 🙌 (I_F_1)

Salīdzinājumam piemēri no sociālā tīkla *Facebook*. Ar emocijzīmēm var atspoguļot emocijas, kā arī grafiski attēlot priekšmetus:

Before she said "I do" we had a drink or two! 🍷♥ (F_F_4)

Priekā, māsas! 🍷🍷 (F_F_4)

Ar lielajiem burtiem *Instagram* ierakstos izcelta svarīgākā informācija:

Y ļoti laimīgs par ballīti un vakarā bija pateicīgs, ejot gulēt teica PALDIES mamma, PALDIES tēti, es jūs ĻOTI MĪLU! Tas bija MĪLI! ♥ #birthday, #gifts, #lego, #hotwheels, #mustangs, #bike, #scooter, #countryside, #tautasbumba, #māsīcasunbrālēni, #X ♥ (I_F_1)

Y 4 🙌 (I_F_1)

Patiesi liels prieks, ka pārsteigums jubilāram no @zzklatvia izdevies un dēls PRIECĪGS. (I_F_1)

Otra sieviešu kārtas pārstāve F_F_11 aktīvi izmanto divu sociālo tīklu – *Instagram* un *Facebook* – kontus. Grafiskā ziņā ieraksti abos sociālajos tīklos īpaši neatšķiras. Pamatā tie ir savienoti savā starpā – tas, kas redzams *Facebook*, redzams arī *Instagram*. *Facebook* reizēm redzams arī kāds ieraksts, ko radījis cits lietotājs un ar kuru lietotāja padalījusies ar draugiem, vai kāds apsveikums svētkos (*Instagram* profilā tas nav redzams). Uzmanības piesaistīšanai izmantots gan pieturzīmju blīvējums (vairākas izsaukuma zīmes pēc kārtas), gan emocijzīmes. Šajā gadījumā teksta autore miedz ar aci citiem lietotājiem:

Draugi Liepājnieki, ķeriet iespēju!!!! Iesaku no sirds 😄 (F_F_11)

Brīžam *Facebook* ierakstos trūkst @ zīmes ar norādi uz atrašanās vietu, tā lietota *Instagram*:

Jebkura vieta Kosmosā var būt vienas paciņas “Kosmosa” attālumā. #X Nākamās izrādes 6.augustā un 17.augustā. www.bezrindas.lv (F_F_11)

Jebkura vieta Kosmosā ir vienas paciņas “Kosmoss” attālumā. #X 6. un 17.augustā. @Y @X @Y @Y (I_F_5)

Ilustrācijai arī piemēri no vīriešu kārtas pārstāvju ierakstiem sociālajos tīklos. Pirmais no tiem biežāk izmanto sociālo tīklu *Instagram*, nevis *Facebook* vai *Twitter*. Pēdējais *Instagram* ieraksts tapis 2. jūlijā, bet *Facebook* un *Twitter* – 12. jūnijā. *Twitter* konts savienots ar *Instagram* profilu. Arī šis lietotājs savos ierakstos un tvītos izmanto dažādas emocijzīmes atbilstoši sociālā tīkla piedāvājumam. Piemēri no fotogrāfiju aprakstiem *Facebook*, *Instagram* un *Twitter*:

Man pieder namiņš ar skatu Uz kāpām, kurās sapņi dus. 🏠
😊 #namiņš.kaste.vārdi (F_F_11)

II ≈ II (F_F_11)

Viens no pirmajiem sitieniem 🎵 #cūcene (I_M_2)

Latvija - uzvara!!! 🏆 ⚽ ☆ ☆ ☆ (T_F_5)

Otrs vīriešu kārtas pārstāvis – I_M_3 – aktīvi izmanto divus sociālos tīklus – *Facebook* un *Instagram*. Ieraksti tiek veikti vairākas reizes nedēļā. Ierakstu autors komentāriem mēdz pievienot arī dažādas emocijzīmes. Piemēri no *Instagram*:

NEGATĪVS 👎 (I_M_3)

@X!! 30.07. plkst. 20.00 🗨️ No Bullshit Experience ar Y iekš Youtube. 🗣️ Man ļoti patika saruna, X bija godīga, atklāta, un pārsteidza mani. (I_M_3)

Dubulti.Ideāla diena un persiku saldējuma kokteilis 😍 ♥
(I_M_3)

Sastopami arī ieraksti bez emocijzīmēm:

Tīzeris..@Y Raidījums būs reāli kruts. Pirmizrāde 23.07, 20.00 Youtube kanālā "No bullshit experience ar Y". (I_M_3)

Šī profila īpašnieks mēdz reklamēt arī dažādas preces un pakalpojumus:

Skaistākais šūpulītis pasaulē! Paldies @Y 🙏 🙏 🙏 un @X 😊
(I_M_3)

Milzīgs paldies @Y !Vizuāli autiņam 5 gadi nost! 🙏 (I_M_3)

Vēlaties, lai diena kopā ar bērniem palido nemanot, obligāti aizbrauciet uz @Y ! Bērni būs laimīgi, garantēju! Bērniem 10€, pueaugušajiem 5€ uz visu dienu! (I_M_3)

Arī šo ierakstu autors izmanto lielos burtus grafiskam izcēlumam:
Galvenais tusiņā ir JAUTRĪBA, un te tā ir garantēta 110%!

  LV (I_F_2)

Pieseko kanālam un komentē ar savu ĪSTO identitāti! (I_F_2)

Paldies MEISTARAM @Y par talantu un unikālo spēju sajukt to, ko par visu labo un skaisto, kas ar mums notiek, jūtam mēs Pēc mēneša mums būs jauns sākums (I_M_3)

Salīdzinājumam tālāk pievienoti piemēri no F_M_7 ierakstiem Facebook. Ierakstā par Covid-19 testa rezultātiem Instagram tika lietota emocijzīme , bet Facebook iztikts tikai ar lielajiem burtiem. Mazāk vārdu, bet vairāk emociju:

NEGATĪVS! (F_M_7)

Arī Facebook ierakstiem pievienotas dažādas emocijzīmes:

X Ietekmīgākā latviešu meitene sociālajos tīklos. 123k sekotāji instā, 71k Youtube. Būs ļoti interesanta saruna, starp citu (F_M_7)

Šovakar 22.00 būs dusmīgā tiešraide (F_M_7)

Arī Facebook ierakstos lietots lielo burtu grafiskais izcēlums:

BŪS DAUDZ LAMUVĀRDU, paņemiet popkornu. Sākums 22.00! SHARE, būs interesanti (F_M_7)

“Psihes dakteris” mums ar X par savu debīlo publisko apsaukšanos par notikumiem NENOTIKUŠĀ mūsu dzīves epizodē atvainoties netaisās, tāpēc domāju, ka veikšu labu darbu atmaskojot viltvārdi. (F_M_8)

Uzmanības pievēršanai lietotas vairākas emocijzīmes un izsaukuma zīmes. Tā ieraksta autors paudis negatīvas emocijas, pievērsis auditorijas uzmanību, norādījis uz situācijas nopietnību:

Būšu rupjš. Pie dzemdību nama vakar bija konflikts (izlasiet lūdzu beigām). Alkatīgā X ģimene, kas privātā sarunā atklāja, ka tas viss ir normāli- pelnīt piķi, fočējot jaundzimušos, neko nesaskaņojot un bildējot no krūmiem. Miskastes žurnāls kas ļauns kārtējo reizi veica reālu emocionālas vardarbības aktu pret mums dienā, kurā visam bija jābūt mierīgi. Atsūtīja kaut kādu veceni, lai brīdī, kad nākam ārā no dzemdību nama, bildē no krūmiem. Lai X nopelnītu kkādu rubulīti.

Atņemu telefonu, lai pasaka kodu, un izdzēš bildes. Mēs izsaucām policiju. Es zināju, ka X ir totālākā nabagmāja, bet, ka jānolaižās tik zemu, tas man ir jaunums. !! KasJauns.online žurnāliste bija ielīdusi!! 😞 mūsu automašīnā, kur atradās mūsu jaundzimusi meita!? WTF, kas notiek!!!!!! 🙏 Paldies Rīgas Dzemdību nams darbiniekiem, kas palīdzēja satrauktajai X izsaukt policiju 🚓, un aculieciniekiem, kuri iemūžināja bezpriģelu. Max share, lūdzu, lai cilvēki zin, kāds pidars ir X ar ģimīliju patiesībā. Szavanijos. Pohuj viņiem ir viss. (F_M_7)

Pēc ekscerpēto piemēru analīzes secināms, ka emocijzīmes sociālo tīklu ierakstos lieto gan sieviešu, gan vīriešu kārtas pārstāvji. Lietotas dažādas emocijzīmes atbilstoši sociālo tīklu piedāvājumam. Grafiskā ziņā – emocijzīmju un citu grafisko zīmju lietojumā – var atšķirties viena autora teksti dažādos sociālajos tīklos, piemēram, *Instagram* emocijzīmes lietotas biežāk nekā *Facebook* (I_F_1 un F_F_4), kādā *Instagram* ierakstā lietota emocijzīme 🙏, bet atbilstošā *Facebook* ierakstā – nē (F_M_7). Ja teksta autors vēlēties izteikties īsi un konkrēti un paust emocijas vai attieksmi, ar emocijzīmēm aizstāts viss komentāra vai ieraksta teksts.

Nobeigums

Sociālajiem tīkliem, diskusiju forumiem un emuāriem (mikroblogu vietnēm) ir nozīmīga loma cilvēku dzīvē. Mūsdienu tehniskās ierīces ir mainījušas sabiedrības uztveri. To ietekmē radies jauns sazināšanās veids – runas mutvārdu un rakstveida forma. Sociālo tīklu tekstiem raksturīga multimodalitāte – valodisku un nevalodisku izteiksmes līdzekļu apvienojums –, emocionāla ekspresija, radošums. Emociju un attieksmes atspoguļošanai sociālajos tīklos izmanto dažādus semiotiskos tekstveides resursus – pieturzīmes, emocijzīmes, lielos burtus u. tml. Ar pieturzīmēm un no tām radītām emocijzīmēm teksta autors grafiskā veidā mēģina paust gan pozitīvas, gan negatīvas emocijas un attieksmi. Tās lietotas sociālo tīklu ierakstos un to komentāros, kā arī attēlu aprakstos un anekdošu tekstā. Emocijzīmju piebīvējums tekstā var apgrūtināt teksta uztveri – pārlieku saraibināt tekstu – un veicināt nesaprašanās apstākļus. Pieturzīmju lietojumā redzamas atkāpes no normas – daudzpunkte sastāv no vairāk nekā trim punktiem. Ar lielajiem burtiem sociālo tīklu

ierakstos (gan latviešu, gan angļu valodā) izcelta svarīgākā informācija un paustas dažādas pozitīvas emocijas. Sociālajos tīklos vienlīdz bieži emocijzīmes emociju un attieksmes paušanai lieto gan sievietes, gan vīrieši. Divi no četriem analizēto tekstu autoriem emocijzīmes lieto gandrīz katrā ierakstā. Arī *Facebook* privātajās sarakstēs (tērētāvā) izmanto dažādus semiotiskos teksta resursus, piemēram, pieturzīmes, emocijzīmes un lielos burtus. Rakstos arī citas zīmes palīdz organizēt tekstu – @ zīme norāda uz atrašanās vietu, bet # norāda uz tematiku.

Avoti

- F_F_1 – facebook.com, sieviete, 1. autore
- F_F_2 – facebook.com, sieviete, 2. autore
- F_F_3 – facebook.com, sieviete, 3. autore
- F_F_4 – facebook.com, sieviete, 4. autore
- F_F_5 – facebook.com, sieviete, 5. autore
- F_F_6 – facebook.com, sieviete, 6. autore
- F_F_7 – facebook.com, sieviete, 7. autore
- F_F_8 – facebook.com, sieviete, 8. autore
- F_F_9 – facebook.com, sieviete, 9. autore
- F_F_10 – facebook.com, sieviete, 10. autore
- F_F_11 – facebook.com, sieviete, 11. autore
- F_F_12 – facebook.com, sieviete, 12. autore
- F_F_13 – facebook.com, sieviete, 13. autore
- F_F_14 – facebook.com, sieviete, 14. autore
- F_F_15 – facebook.com, sieviete, 15. autore
- F_F_16 – facebook.com, sieviete, 16. autore
- F_F_17 – facebook.com, sieviete, 17. autore
- F_F_18 – facebook.com, sieviete, 18. autore
- F_F_19 – facebook.com, sieviete, 19. autore
- F_M_1 – facebook.com, vīrietis, 1. autors
- F_M_2 – facebook.com, vīrietis, 2. autors
- F_M_3 – facebook.com, vīrietis, 3. autors
- F_M_4 – facebook.com, vīrietis, 4. autors
- F_M_5 – facebook.com, vīrietis, 5. autors
- F_M_6 – facebook.com, vīrietis, 6. autors
- F_M_7 – facebook.com, vīrietis, 7. autors
- F_M_8 – facebook.com, vīrietis, 8. autors

- F_M_9 – facebook.com, vīrietis, 9. autors
 F_M_10 – facebook.com, vīrietis, 10. autors
 I_F_1 – instagram.com, sievietē, 1. autore
 I_F_2 – instagram.com, sievietē, 2. autore
 I_F_3 – instagram.com, sievietē, 3. autore
 I_F_4 – instagram.com, sievietē, 4. autore
 I_F_5 – instagram.com, sievietē, 5. autore
 I_M_1 – instagram.com, vīrietis, 1. autors
 I_M_2 – instagram.com, vīrietis, 2. autors
 I_M_3 – instagram.com, vīrietis, 3. autors
 MS Teams – MS Teams (*Microsoft Office 365* lietojumprogramma). Pieejams tiešsaistē: <https://www.microsoft.com/en-us/microsoft-365/microsoft-teams/group-chat-software> [skatīts 20.09.2020.].
 T_F_1 – twitter.com, sievietē, 1. autore
 T_F_2 – twitter.com, sievietē, 2. autore
 T_F_3 – twitter.com, sievietē, 3. autore
 T_F_4 – twitter.com, sievietē, 4. autore
 T_F_5 – twitter.com, sievietē, 5. autore
 T_M_1 – twitter.com, vīrietis, 1. autors
 T_M_2 – twitter.com, vīrietis, 2. autors
 T_M_3 – twitter.com, vīrietis, 3. autors

Literatūra

- Abaravičius 2002** – Abaravičius, Juozas. *Skrybos stilistika*. Vilnius: Mokslu ir enciklopedijų leidybos institutas, 2002.
- Abbreviations** – :-D. *Abbreviations*. Pieejams tiešsaistē: <https://www.abbreviations.com/%3A-D> [skatīts 03.08.2020.].
- AbuSa'aleek 2015** – AbuSa'aleek, Atef Odeh. Internet Linguistics: A Linguistic Analysis of Electronic Discourse as a New Variety of Language. *International Journal of English Linguistics*, 5 (1). Canada: Canadian Center of Science and Education, 2015, 135–145.
- AkadTerm** – *Akadēmiskā terminu datubāze AkadTerm*. LZA Terminoloģijas komisija. Pieejams tiešsaistē: termini.lza.lv [skatīts 07.08.2020.].
- Baron 2008** – Baron, Naomi. *Always On: Language in an Online and Mobile World*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
- Bergmane, Blinkena 1986** – Bergmane, Anna; Blinkena, Aina. *Latviešu rakstības attīstība. Latviešu literārās valodas vēstures pētījumi*. Rīga: Zinātne, 1986.

- Blinkena 2009** – Blinkena, Aina. *Latviešu interpunkcija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2009.
- Bogdan 2012** – Bogdan, Vedran. *Language and the Internet: Exploring the Interaction*. Završni rad. Osijek: Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku: Filozofski fakultet: Preddiplomski studij Engleskog jezika i književnosti i Filozofije, 2012.
- Brice 2019** – Brice, Līva. # valoda tviterī – 140 zīmju izaicinājums un tiešsaistes konsultācijas. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi*, 14. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2019, 67.–78.
- Buholcs 2013** – Buholcs, Jānis. *Indivīdu attiecības tiešsaistes sociālajos tīklos*. Promocijas darbs doktora grāda iegūšanai komunikācijas zinātnes nozarē. Apakšnozare: komunikācijas teorija. Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Komunikācijas studiju nodaļa, 2013.
- Ceplītis et al. 1989** – Ceplītis, Laimdots; Rozenbergs, Jānis; Valdmanis, Jānis. *Latviešu valodas sintakse*. Rīga: Zvaigzne, 1989.
- CSP 2020** – 99 % uzņēmumu un 85,4 % mājsaimniecību pieejams internets. *Centrālā statistikas pārvalde*. 2020. Pieejams tiešsaistē: <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/zinatne-ikt/datori-internets/meklet-tema/2832-99-uznemumu-un-854-majsaimniecibu-pieejams> [skatīts 10.08.2020.].
- Danesi 2012** – Danesi, Marcel (ed.). *Encyclopedia of Media and Communication*. Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press, 2012.
- Doloughan 2011** – Doloughan, Fiona J. *Contemporary Narrative: Textual production, multimodality and multiliteracies*. New York, London: Continuum, 2011.
- Efimov 1957** – Efimov, Aleksandr. *Stilistika hudožestvennoj reči*. Moskva: MGU, 1957.
- Elleström 2010** – Elleström, Lars (ed.). *Media borders, multimodality and intermediality*. New York: Palgrave Macmillan, 2010.
- EP1** – Red Heart. *Emojipedia*. Pieejams tiešsaistē: emojipedia.org/red-heart/ [skatīts 03.08.2020.].
- EP2** – Folded Hands. *Emojipedia*. Pieejams tiešsaistē: emojipedia.org/folded-hands/ [skatīts 03.08.2020.].
- Glazunova 1982** – Glazunova, Galina. *Spravočnik po orfografii i punktuacii*. Rīga: Zvaigzne, 1982.
- Guļevska 2002** – Guļevska, Dainuvīte. *Pareizrakstības un pareizrunas rokasgrāmata: latviešu valoda*. Rīga: Avots, 2002.
- Hadžiahmetović Jurida et al. 2016** – Hadžiahmetović Jurida, Sanel; Džanić, Mirza; Pavlović, Tanja; Jahić, Alma; Hanić, Jasmina. *Netspeak: Linguistic Properties and Aspects of Online Communication in Postponed*

- Time*. Bosnia and Herzegovina: University of Tuzla, 2016, 1–19. Pieejams tiešsaistē: https://pdfs.semanticscholar.org/b623/0ea6a959a96f4411fb697553ed1599c7f9dd.pdf?_ga=2.87661343.645571706.1587663349-1714054880.1574930782 [skatīts 16.04.2020.].
- HC** – How to share and watch videos on Twitter. *Help Center*. Pieejams tiešsaistē: <https://help.twitter.com/en/using-twitter/twitter-videos> [skatīts 05.08.2020.].
- HE** – Meaning – Lion Face Emoji. *HotEmoji.com*. Pieejams tiešsaistē: <https://hotemoji.com/lion-face-emoji.html> [skatīts 26.09.2020.].
- Kaplan, Haenlein 2010** – Kaplan, Andreas M.; Haenlein, Michael. Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media. *Business Horizons*, 53 (1). January–February 2010, 59–68. Pieejams tiešsaistē: https://www.researchgate.net/publication/222403703_Users_of_the_World_Unite_The_Challenges_and_Opportunities_of_Social_Media [skatīts 07.05.2020.].
- Kniūkšta, Lyberis 1996** – Kniūkšta, Pranas; Lyberis, Antanas. *Mokomasis lietuvių kalbos rašybos ir kirčiavimo žodynas*. Kaunas: Šviesa, 1996.
- Kress 2010** – Kress, Gunther. *Multimodality: A social semiotic approach to contemporary communication*. London, New York: Routledge, 2010.
- Kristals 2019** – Deivids, Kristals. *Mazā valodas grāmata*. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2019.
- Ķauķīte 2017a** – Ķauķīte, Sintija. Lielo burtu loma prozas tekstā. *Linguistica Lettica*, 25. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2017, 360.–384.
- Ķauķīte 2017b** – Ķauķīte, Sintija. Zīme vārda vietā. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 21 (1/2). Liepāja: LiePA, 2017, 72.–82.
- Ķauķīte 2018a** – Ķauķīte, Sintija. Runa, rakstība, domāšana. *Nacionālās identitātes sociolingvistiskie aspekti*. Rakstu krājums. Rīga: Latviešu valodas institūts, 2018, 103.–138.
- Ķauķīte 2018b** – Ķauķīte, Sintija. Stilistisks pieturzīmju lietojums prozā un publicistikā. *Linguistica Lettica*, 26. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2018, 204.–235.
- Ķauķīte 2019** – Ķauķīte, Sintija. Abreviatūras publicistikā un interneta portālos. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 23 (1/2). Liepāja: LiePA, 2019, 78.–87.
- Likumi 2018** – *Fizisko personu datu apstrādes likums*. 2018. Pieejams tiešsaistē: likumi.lv/ta/id/300099-fizisko-personu-datu-apstrades-likums [skatīts 04.08.2020.].
- Malmkjaer 2010** – Malmkjaer, Kirsten (ed.). *The Linguistics Encyclopedia*. London: Routledge, 2010.
- Melderis 1965** – Melderis, Alvis. Daži divkāršo pieturas zīmju lietošanas gadījumi. *Latviešu valodas kultūras jautājumi*, 1. Rīga: Liesma, 1965, 139.–146.

- Moze 1997** – Moze, Marta. *Latviešu valodas interpunkcijas prakse*. Mācību līdzeklis. Rīga: LPA, 1997.
- OLD** – hashtag. *Oxford Learner's Dictionaries*. Pieejams tiešsaistē: <https://learnersdictionaries.com/definition/english/hashtag?q=hashtag> [skatīts 10.08.2020.].
- O'Neill 2019** – O'Neill, Megan. Instagram Video Length: What You Need to Know. *Animoto*. 2019. Pieejams tiešsaistē: <https://animoto.com/blog/video-marketing/instagram-video-length> [skatīts 25.08.2020.].
- Page 2010** – Page, Ruth (ed.). *New Perspectives on Narrative and Multimodality*. New York, London: Routledge, 2010.
- PCD** – at sign. *Pop culture dictionary*. Pieejams tiešsaistē: dictionary.com/e/pop-culture/at-sign/ [skatīts 03.08.2020.].
- Pošeiko 2016** – Pošeiko, Solvita. Lingvistiskā ainava diahroniskā skatījumā: Daugavpils piemērs. *Via Scientiarum*, 3. Ventspils, Liepāja: Ventspils Augstskola, Liepājas Universitāte, 2016, 77.–102.
- Pošeiko 2018** – Pošeiko, Solvita. Multimodāli teksti latviešu valodas apgūvē: zināšanām, prasmēm, emocijām. *Tagad*, 1 (11). Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2018, 100.–112. Pieejams tiešsaistē: <http://maciunmacies.valoda.lv/par-latviesu-valodas-apguvi/zurnals-tagad> [skatīts 21.12.2020.].
- Roze 2018** – Roze, Anitra. Interneta forumu lietotārvārdi: motivācija. *Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 145. dzimšanas dienas atceres starptautiskā zinātniskā konference „Valoda daudzveidībā”*. Tēzes. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2018, 46.–47. Pieejams tiešsaistē: http://www.lulavi.lv/media/upload/tiny/files/Endzelins_tezes_2018_21.02.pdf [skatīts 21.12.2020.].
- Sīlis 2012** – Sīlis, Jānis. *Latviešu valoda kā avotvaloda un mērķvaloda valodu kontaktos un virtuālajā saziņā*. Ventspils: Ventspils augstskola, 2012.
- Skulte 2019** – Skulte, Ilva. Latviešu rakstu valodas pārmaiņas jauno mediju lietojumā un multimodālās rakstīšanas attīstība. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi*, 14. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2019, 79.–90.
- Statista 2020a** – Global digital population as of July 2020. *Statista*. Pieejams tiešsaistē: <https://www.statista.com/statistics/617136/digital-population-worldwide/> [skatīts 04.08.2020.].
- Statista 2020b** – Countries with the highest internet penetration rate as of January 2020. *Statista*. Pieejams tiešsaistē: <https://www.statista.com/statistics/227082/countries-with-the-highest-internet-penetration-rate/> [skatīts 04.08.2020.].
- Statista 2020c** – Most popular social networks worldwide as of July 2020, ranked by number of active users. *Statista*. Pieejams tiešsaistē: <https://www.statista.com/statistics/272014/global-social-networks-ranked-by-number-of-users/> [skatīts 04.08.2020.].

- Strelēvica 2002** – Strelēvica, Dace. Hiperkorekta pašcenzūra vārda lietojumā: ar kursīvu iezīmētā „neliterārā” leksika dažos Latvijas žurnālos. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 6. Liepāja: LiePA, 2002, 447.–454.
- Strelēvica 2006** – Strelēvica, Dace. Kursīvs un pēdiņas kā „nestandarta” leksikas iezīmētāji Latvijas presē. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi*, 2. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2006, 47.–58.
- Strelēvica-Ošiņa 2010** – Strelēvica-Ošiņa, Dace. *Valodas pareizības izpratne un preskriptīvisma cēloņi un sekas: Latvijas un pasaules pieredze*. Promocijas darbs izstrādāts filoloģijas doktora grāda iegūšanai valodniecības nozarē, vispārīgās valodniecības apakšnozarē. Zin. vad. I. Druviete. Rīga: Latvijas Universitāte, 2010.
- Tēzaurs** – Mirkļbirka. *Tēzaurs*. Mākslīgā intelekta laboratorija, 2009–2020. Vārdnīcu sastādījis A. Spektors. Pieejams tiešsaistē: tezaurs.lv/#/sv/mirk%C4%BCbirka [skatīts 05.08.2020.].
- TRANS E-scouts 2015** – *Sociālie tīkli. Satura publicēšana un koplietošana*. Mācību materiāls, izveidots projekta TRANS E-scouts ietvaros. 2015, 23. Pieejams tiešsaistē: eprasmes.lv/wp-content/uploads/2015/08/Socialie_tikli_eScouts_final.pdf [skatīts 20.05.2020.].
- UD 1999–2020** – *Urban dictionary*, 1999–2020. Pieejams tiešsaistē: urban-dictionary.com [skatīts 04.08.2020.].
- Valgina 1989** – Valgina, Nina. *Sovremennyj russkij jazyk: punktuacija*. Moskva: Vyssšaja škola, 1989.
- Vītola 1997** – Vītola, Inita. *Interpunktijas stilistiskās funkcijas latviešu modernisma prozā (19. un 20. gs. mijā, 20. gs. pirmajā trešdaļā)*. Disertācija filoloģijas doktora grāda iegūšanai. Rīga: Latvijas Universitāte, 1997.
- Vītola 2000** – Vītola, Inita. *Interpunktijas lietojums 20. gs. sākuma impresionisma prozā Latvijā. Valoda un literatūra kultūras apritē*. Latvijas Universitātes Zinātniskie raksti, 624. sēj. Rīga: Latvijas Universitāte, 2000, 159.–191.
- VPSV 2007** – *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2007.
- WSD** – About Harvey Ball. *World Smile Day*. Pieejams tiešsaistē: <https://www.worldsmileday.com/index.php/article-index/item/380-about-harvey-ball> [skatīts 01.04.2020.].

HRONIKA / CHRONICLE

SOCIOLINGVISTI DISKUTĒ PAR VALODAS LIETOJUMU SABIEDRĪBĀ AKADEMIĶIM J. ENDZELĪNAM VELTĪTĀJĀ KONFERENCĒ

Sociolinguists discuss the use of language in society at the conference commemorating the academician J. Endzelins

2020. gada 20. un 21. februārī LU Mazajā aulā notika LU Latviešu valodas institūta rīkotā starptautiskā zinātniskā konference „Valoda sabiedrībā”, kas bija veltīta akadēmiķa Jāņa Endzelīna 147. dzimšanas dienas atcerei.

Konferencē bija pieteikušies 30 zinātnieki no 6 valstīm (Lietuvas, Igaunijas, Polijas, Krievijas, Čehijas un Latvijas), un šogad tā tika veltīta sociolingvistikai – valodniecības nozarei, kas pēta ar valodu un sabiedrību saistītos jautājumus. Tēma „Valoda sabiedrībā” caurvij gan pēdējo gadu aktivitātes Eiropas Nacionālo valodu institūciju federācijas darbībā, gan ārvalstu pētījumus. Konference notika divas dienas sešās sekcijās, un tajās uzstājās gan Latvijas valodnieki, gan viesi.

Konferences atklāšanā piedalījās gan LU rektors profesors Indriķis Muižnieks, gan LU prorektore humanitāro zinātņu jomā profesore Ina Druviete, kas novēlēja visiem dalībniekiem radošu un raitu konferences darba gaitu, savukārt konferences ievadreferātu nolasīja LU Latviešu valodas institūta direktore Ilga Jansone, ziņojot par 2019. gadu Latvijas valodniecībā.

Turpmākie divi referāti bija veltīti valodas filozofijai: Raivis Bičevskis referēja par tematu „Dabas valoda? Cilvēka valoda? Esamības valoda? Kas runā valodā? Valoda Herdera un Heidegera filozofijā”, bet Māra Rubene savam stāstījumam bija izvēlējusies izsaucienu „Brālīti balto!”, precizējot tematu kā „Pārdomu drumslas valodas pilnības jautājumā”. Turpinot sēdes darba kārtību, profesore I. Druviete

nolasīja referātu „Lingvistiskie pētījumi valodas un sabiedrības mijiedarbības aspektā”. Vairāki referāti bija starpdisciplināri: LU profesores Gunta Roziņa un Indra Karapetjana referēja par konceptuālo metaforu kā sociālās realitātes izpausmes līdzekli, bet Lietuvas kolēģis Vuks Vukotičs (*Vuk Vukotič*) par modernitāti virtuālajā pasaulē: monolingvisma ideoloģiju un valodas eksperta lomu tajā. Metaforu tematikai bija veltīts vēl viens referāts – slāvu lingvistes Jeļenas Nikolajenko (*Elena Nikolaenko*) pieteiktais ziņojums „Pārmērīgas darbības konceptuāls atveids ar jēdziena „shower” metaforu angļu valodā”.

Daži pirmās dienas referāti bija veltīti valsts augstāko amatpersonu retorikai, konkrēti – valsts prezidentu runām. Šos tematus savās uzstāšanās prezentācijās bija iekļāvušas Līga Romāne-Kalniņa un Dite Liepa. Vija Požarnova un Sintija Ņauķīte savus vēstījumus bija veltījušas virtuālajai saziņai; pētniece Aleksandra Ņaučuka pievērsās frazeoloģismu tulkojumiem no franču valodas, bet Santa Jērāne savā ziņojumā bija izvēlējusies iekļaut atsauces un atsauksmes par latviešu lingvistiskajā vidē tik iecienīto un populāro Latviešu literārās valodas vārdnīcu. Lietuviešu kolēģe Alma Ragauskaite (*Alma Ragauskaitė*) sniedza ieskatu XVII gadsimta Ņēdaiņu iedzīvotāju personvārdu vārddarināšanā. LU profesors Igors Koškins referēja par aizguvumu semantizēšanos kontaktvalodu ietekmē, bet valodniece un pētniece Beatrise Reidzāne – par ortogrāfijas problēmām tautasdziesmās. Pirmās dienas noslēgumā ar ziņojumu uzstājās LU pētniece Solvita Pošeiko – viņa klātesošajiem piedāvāja stāstījumu par lingvistiskās ainavas izpētes virzieniem pasaulē un to atblāzmu Latvijā.

Pirmās konferences dienas noslēguma sarunas turpinājās arī diskusiju vakarā LU mājīgajā kafejnīcā.

Otrā konferences diena sākās ar terminoloģijas jautājumiem veltītiem ziņojumiem. Par plašākiem tematiem referēja Šauļu universitātes docente Regīna Kvašīte (*Regina Kvašytė*) („Latviešu un lietuviešu humanitāro zinātņu terminogrāfija (1900–2019)”) un profesors Māris Baltiņš („Terminoloģijas vārdnīcu un cita veida terminoloģijas resursu inventarizācija: iecere un problēmjautājumi”). Lietuviešu kolēģes Jolanta Vaskeliene (*Jolanta Vaskelienė*) un Greta Girdvilīte (*Greta Girdvilytė*) bija izvēlējušās šaurāku ziņojuma tematu – konkrētus terminus ar sakni *saul-*, bet Igaunijas kolēģis Silārds Tibors

Tots (*Szilárd Tibor Tóth*) aicināja atgriezties pagātnē – 17. gs. reliģiskajos tekstos („Trīs brāļi – „Tas Jauns Testaments” (1685), 1686. gada dienvidigauņu Jaunā Derība un „Ta Swehta Grahmata” (1694)”). Otrās dienas pirmo sēdi noslēdza valodnieki Dens Dimiņš un Dace Strelēvica-Ošiņa, analizējot frāzes „Nē nu jā” gramatisko polaritāti un lietotāju attieksmi pret to.

Konferences turpinājumā vairāki referāti tika veltīti lībiešu valodai. Tāds bija LU Lībiešu institūta vadītāja Valta Ernštreita un LU pētnieces Guntas Kļavas referāts „Lībiešu valoda lībiešu vēsturiskajā teritorijā: problēmas un iespējas”, valodnieka Ulda Ivara Jāņa Baloža „Lībiešu valodas mācīšana: apsvērumi pedagoģisku materiālu izveidē” un lietuviešu kolēģes Mildas Dailidenaites (*Milda Dailidenaitė*) prezentācija „Trešās personas pavēles lībiešu un latviešu valodā”.

Klātesošie noklausījās arī latviešu onomastes Laimutes Balodes referātu „Ieskats izzudušajos latviešu uzvārdos”.

Otrās dienas noslēguma sēde tika veltīta dialektoloģijai. Polijas kolēģu Malgožatas Ostruvas (*Małgorzata Ostrówka*) un Evas Goļahovskas (*Ewa Golachowska*) uzstāšanās temats bija „Latvijas poļu vecākās paaudzes poļu valoda: divu individuālu dialektu sastatāmā analīze”, bet čehu kolēģis Mirosļavs Jankovjaks (*Mirosław Jankowiak*) referēja par baltkrievu dialektiem Latvijā: to vēsturi, tagadni un nākotnes perspektīvām. Baltkrievu tematikai bija veltīta arī nākamās referentes valodnieces Jūlijas Gabranovas uzstāšanās „Daudzvalodības atspoguļojums Latvijas baltkrievu periodiskajā literatūrā (1920–1930)”. Konferenci noslēdza Kurzemes Humanitārā institūta pētniece Ingēra Tomme-Jukēvica ar referātu „Pirmsskolas vecuma minoritāšu bērnu latviešu valoda: ieskats dažos pētījuma rezultātos”.

Ar pilnu konferences programmu un referentu tēzēm, kurās dots konspektīvs ieskats katra dalībnieka paredzētajā referātā, var iepazīties LU Latviešu valodas institūta tīmekļvietnē <http://www.lulavi.lv/konferences>.

Kā ik gadu, arī šogad konferences laikā notika žurnāla „Linguistica Lettica” (atb. red. Ilga Jansone) 27. sējuma atvēršana.

Akadēmiķa Jāņa Endzelīna dzimšanas dienas atceres konference notiek katru gadu kopš 1963. gada un ir viens no valodnieku aktīvi apmeklētiem pasākumiem, kur ir iespēja plaši diskutēt par aktuālo

=====

valodniecības jomā Latvijā un ārpus tās. Pirmo reizi šī konference notika 1963. gada 22. un 23. februārī – kā toreizējā Valodas un literatūras institūta Zinātniskās padomes sēde. Taču, tradīcijai nostiprinoties un starptautiski paplašinoties, Zinātniskās padomes sēde gadu gaitā ir pāraugusi vērīenīgā zinātniskā konferencē ar stabilām tradīcijām un plašu atpazīstamību.

Dite Liepa,
konferences Rīcības komitejas pārstāve

VIETVĀRDU DIENA 2020 GAIĶOS

Place Name Day 2020 in Gaiķi

Foto: Gunita Arņava

Oktobris Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūtam nu jau kļuvis par tradicionālu vietvārdu mēnesi, jo, lai apzinātu vietvārdu daudzveidību un veicinātu to vērtības izpratni visā Latvijā, jau trešo reizi ar tā gādību tiek svinēta ikgadējā Vietvārdu diena kādā no Latvijas pagastiem. Šoreiz institūts kopā ar Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūras (LĢIA), Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes un Latvijas Dabas fonda pārstāvjiem devās uz Rietumlatviju – Gaiķu pagastu, kur mūs sagaidīja pagasta novadpētniece Inese Rodionova-Gulbe un bibliotekāres Liene Bartkus un Mārīte Dreimane, kuras bija šā pasākuma organizētājas un jau pirms Vietvārdu dienas novada teritorijā bija vākušas vietvārdus.

Pirmā šāda diena tika svinēta 2018. gadā Valkas novada Turnā, otrā tika atzīmēta pērn Viesītē, bet par trešās Vietvārdu dienas norises vietu tika izraudzīts Gaiķu pagasts, kas vietvārdnieku lokā tiek

dēvēts par balto pagastu, jo pēc Jura Plāķa vākuma 20. gadsimta sākumā uz to dažādu iemeslu dēļ nav devusies neviena valodnieku ekspedīcija. Arī 2017. gadā „Vietvārdu talkā” atklātajā Tautas vietvārdu datubāzē (www.vietvardi.lv) tika ierakstīti vien seši vietvārdi. Līdz ar to šā novada vietvārdi aptuveni gadsimtu nav lingvistiski reģistrēti un publicēti.

Vietvārdu dienu sākām ar vieslekcijām: LU Latviešu valodas institūta pētniece Sanda Rapa stāstīja par vietvārdu darināšanu un motivāciju, vietvārdos ietvertu informāciju, minot Brocēnu novada vietvārdu piemērus; LĢIA Toponīmikas laboratorijas vadītāja Vīta Strautniece skaidroja, kā vietvārdi tiek atspoguļoti kartēs un standartizēti; LU Humanitāro zinātņu fakultātes profesore Lidija Leikuma runāja par novada izlokšnes iezīmēm un valodniekiem, kas daudz ieguldījuši novada izlokšņu un vietvārdu izpētē.

Pasākuma otrajā daļā iztaujājām vietējos iedzīvotājus, kuri, neraugoties uz sarežģīto epidemioloģisko situāciju, bija sapulcējušies kuplā skaitā. Vietvārdu dienas nobeigumā uzstājās mūziķis Kārlis Kazāks ar dziesmām un stāstu par novadu ļaudīm, viņu valodu un raksturu.

Sarunas ar vietējiem iedzīvotājiem, kas visi bija izcili vietvārdu zinātāji, pierādīja, ka pagastā vietvārdi joprojām tiek daudz lietoti un godā turēti – gaiķenieki atceras gandrīz visus Jura Plāķa publicētos vietvārdus. Tiesa gan, daudzi Gaiķu vietvārdi palikuši bez to apzīmētā ģeogrāfiskā objekta, kas nereti dabā vairs nav pat nojaušams, taču nosaukumi joprojām tautas atmiņā dzīvo līdz ar stāstiem par zudušajām vietām un to iemītniekiem. Tā iedzīvotāji atceras katru no iznīkušajām varenajām saimniecībām pagasta ziemeļaustrumu stūrī, un to vārdi turpina dzīvot teritoriju nosaukumos. Piemēram, no Lielbūņikām, kas bijušas „lielas kalpu mājas ar trim skursteņiem”, palicis tikai ābeļdārzs un līdzena vieta bez jēlkādām redzamām norādēm par mājvietu, taču nosaukums paglābies ne tikai bijušās māju teritorijas nosaukumā, bet arī citu ģeogrāfisko objektu vārdos: *Būņikkalns*, *Būņikmežs*, *Būņikdīķi* (*Mazais Būņikdīķis* un *Lielais Būņikdīķis*). Nereti zudušo māju vārds apzīmē plašāku teritoriju par kādreizējās viensētas zemi. Tā varenās saimniecības Bičku vārds tiek attiecināts uz diezgan lielu teritoriju pagasta austrumos – acīmredzot ne tikai uz savulaik Bičkām piederošām pļavām, mežiem, laukiem. Arī šo māju nosaukumu glabā citi vietvārdi

(*Bičku mežs, Bičku tīrumi*; iespējams, ar metatēzi radies meža nosaukums *Bikšu Bante*).

Sarunas ar vietējiem iedzīvotājiem liecina – āru vārdu kļūst arvien mazāk. Lielākoties tāpēc, ka pļavas vairs nepļauj, govīs ganībās nedzen, tīrumus neapstrādā un meža bagātības vairs nevāc tik aktīvi kā pagājušos laikos. Jura Plāķa reģistrētajā Gaiķu pagasta vietvārdu kopumā un nedaudzajos valodnieku vākumos Gaiķu pagasts līdz šim ir lepojies ar skaistiem un daudzveidīgiem pļavu nosaukumiem un ar kursisko un zemgalisko izlokšņu iezīmēm, piemēram, *Pānene, Putrene, Stiebrene, Knibene, Liepene, Mačene, Šķietene, Vanadzene, Kārtene*, kas veidoti ar zemgaliskajām izlokšnēm raksturīgu vietvārdu elementu – izskaņu *-ene*. Mūsdienās izskaņa joprojām saglabājusies (no visiem daudzajiem iepriekš reģistrētajiem vietvārdiem gan atradām tikai pļavu ar nosaukumu *Dīzene*), taču tās specifiskā gramatiskā un leksiskā nozīme (piederības, satura un kvalitātes atspoguļošana) laikam tiek pamazām aizmirsta, jo šiem vietvārdiem arvien biežāk tiek pievienots ģeogrāfiskās nomenklatūras vārds, piemēram, *Ruņģene* nu tiek saukta par *Ruņģenes pļavu*.

Gaiķu pagasta āru vārdi joprojām ir daudzveidīgi – daļa no tiem darināti ar tradicionālo paņēmienu, mājvārdu iekļaujot arī āru vārdu nosaukumos (piemēram, *Garuožkalns, Garuožleja, Garuožstrauts* līdzās Garozu mājām), taču daļai atbilstošs oikonīms nav atrodams. Tie ir gan metaforiski nosaukumi (piemēram, ceļš *Pelēkā jūdze, Garrais mežs*), gan arī tādi, kam saknes dziļākas, jo glabā senas vārdu un afiksu formas (piemēram, *Sūbru Rundāle* (mežs), *Dūmaišu mežs, Ķirkuļu placis* (pļava), *Priedeļleja*). Izlokšnes fonētiskās iezīmes vietvārdos gan lielākoties zudušas – vietvārddienā nesaklausījām savulaik pagastā lietoto anaptiksi un tāmnieciski pagarinātās zilbes. Taču joprojām tur tiek lietoti novadam raksturīgi vietvārdu elementi (piemēram, *renne* gravu nosaukumos, *liekna, placis* pļavu vai lauku nosaukumos). Tas viss kopumā veido vienotu, bagātīgu un neatkārtojamo pagasta identitātes ainu. Un tikai vietvārdu reģistrēšana, saglabāšana un aprakstīšana to var stiprināt un nodot nākamajām paaudzēm.

Sanda Rapa, Gunita Arnava

APSVEICAM / CONGRATULATIONS**NO MALĒNIJAS PUĶU PĻAVĀM LĪDZ
AKADĒMIĶEI****From the flowery fields of Malēnija
to the status of an academician***Foto: no personīgā arhīva*

1950. gada 13. novembrī, kad Mārkalnē skolotāju Gītas un Oto Briediņu ģimenē piedzima Dace – pirmā no četrām meitām, ziema vēl nebija sākusies, tomēr bija jaušams tās tuvums. Šķiet, pēc septiņiem gadu desmitiem piejūras daba otrā Latvijas malā vēlas vēl vairāk attālināt ziemu, lai ar vēlā rudenī uzplaukušiem ceriņiem un krāšņi ziedošām rozēm varētu sveikt jubilāri – akadēmiķi, Liepājas Universitātes rektori, profesori, filoloģijas zinātņu habilitēto doktoru Daci Marku. Tas ir skaists, negaidīts, bet atbilstošs sveiciens, jo daba ir viņas dzīves būtiska daļa. Dzimtās puses ziedošās pļavas, kur ieklausīties putnu dziesmās, bišu sanoņā, puķu un zāles čukstos,

izjūtot skaņu burvīgo dažādību, Dēliņkalna sniegotās nogāzes, kas sauktin sauc izbaudīt sniega auksto baltumu un vēja šalkas, mazajai slēpotājai traucoties no pakalna uz pakalnu, Alūksnes vareno ozolu atmiņu stāsti vidusskolas gados, Zemgales līdzenumi, Daugavas plašais plūdums un ceriņu, jasmīnu, liepu reibinošā smarža Ziemeļi, Alūksnē, Jelgavā, Rīgā, Viļņā un Liepājā, jūras viļņu krēpes Kurzemes piekrastē, okeāna bezgalība un Alpu kalnu vilinājums... Savukārt sports, kas Daces dzīvē bijis nozīmīgs kopš bērnības, ļāvis iepazīt daudzas toreizējās Padomju Savienības pilsētas gan sporta nometņu, gan sacensību laikā, kad tika gūti nozīmīgi panākumi. Ar dēliem spēlēts basketbols, bet nu jau daudzus gadus kopā ar mazbērniem, dēliem un vedeklām tiek izjūsts slēpošanas prieks un sniegotais skaistums gan Latvijas pakalnos, gan Alpu virsotnēs.

Tie ir tikai daži otas vilcieni Daces Markus dabas izjūtu gleznā. Tajā, ko var baudīt ne tikai atpūtas laikā, bet arī veicot skolas un studiju darbus, vēlāk – vācot valodas materiālu kārtējam pētījumam, pārdomājot zinātniskā raksta saturu, darāmo darbu plānu vai rakstot grāmatu par bērnu valodu, dodoties pastaigā ar bērniem un mazbērniem vai atklājot viņiem pasaules iepazīšanas prieku.

Bet dzīves mozaīka ir arī darbiem, notikumiem, piedzīvojumiem un pārdzīvojumiem bagāta. Tajā noteikti jāieziņē arī stacijas kafejnīca „Slieka”, vilciena Rīga–Viļņa un Jelgava–Rīga–Jelgava vagoni, kuros savulaik tapa vairākas disertācijas nodaļas, referātu un rakstu meti, tika laboti studentu darbi un pārdomāts lekciju saturs. Šis „brīvais” laiks bija jāizmanto maksimāli intensīvi, jo mājās gaidīja ģimenes rūpes – dēliem bija nepieciešama mamma, nevis docētāja, kādas studentu grupas kuratore, katedras vadītāja, zinātniece.

Ir jābūt lielai uzņēmībai, lai visu pagūtu – sekmīgi mācītos, studētu un sasniegtu sporta virsotnes, studējot Latvijas Valsts universitātes (LVU) aspirantūrā, triju gadu laikā savāktu materiālu, ceļojot no viena teicēja pie otra ar smago magnetofonu „Daina” rokās, izgatavotu spektrogrammas un oscilogrammas Viļņā, bet Jelgavā mājās pašu veidotā apgaismojā lodziņā mērītu katru virsotni, attālumu, garumu u. c., pēc tam šo materiālu apstrādātu L(V)U Skaitļošanas centrā un Viļņas Universitātes Matemātikas un informātikas institūtā, izmantojot īpašas programmas. Ne velti šo laika posmu profesors Alekss Stanislavs

Girdenis nosauca par „zinātnisko tūrismu”. Turklāt, rakstot filoloģijas zinātņu kandidāta disertāciju „Ziemeru izlokšnes vokālisms. (Eksperimentāls pētījums)” (aizstāvēta Viļņā 1983. g.), bija jāpiedzīvo arī darba apdraudējums – jādodas uz Maskavu paskaidrot, ka dinamiskās spektrogrammas, ko parasti lietoja militāriem mērķiem, izmantotas tikai un vienīgi izlokšņu tekstu analizē. 1994. gadā tika sasniegta nākamā virsotne – doktorantūras studijas Viļņas Universitātē un iegūts filoloģijas habilitētā humanitāro zinātņu doktora grāds par pētījumu „Latviešu augšzemnieku izlokšņu zilbes prosodija: eksperimentāls pētījums”. Paralēli tā izstrādei, protams, tika lasītas lekcijas studentiem L(V)U Pedagoģijas fakultātē, vadīta Latviešu valodas un literatūras katedra, gatavoti referāti un zinātniskie raksti. Abi pētījumi bija novitāte latviešu valodniecībā un nozīmīgs ieguldījums baltistikā. Bet tas nebūt nav viss, ko enerģiskā valodniece šajā laikā paguva paveikt. Rakstot pirmo disertāciju, nāca klāt jaunas, bet brīnišķīgas rūpes – piedzima vecākie dēli. Turklāt šajā laikā bija jādodas uz Āfriku, kur jaunā ģimene vīra darba dēļ kādu laiku dzīvoja Orānā. Tāpēc nācās atlikt disertācijas aizstāvēšanu līdz brīdim, kad ģimene atkal dzīvos Latvijā. Savukārt otrās disertācijas rakstīšanas laikā pasaulē nāca abi jaunākie zēni. Dace atzīst, ka „bērnu audzināšanas laiks ir labi salīdzsvarojams ar radošu rakstīšanu. Otrajā periodā man jau bija kontrole – otrais dēls regulāri prasīja, cik esmu uzrakstījusi. Viņš zināja – ja aizstāvēšu, būs vairāk naudas un viņam tiks saldējums...”.

Tiek publicētas arī pirmās monogrāfijas – „Zilbes intonācija latviešu valodas skaņu mācībā: augšzemnieku dialekta zilbes intonāciju sistēma” (1993), „Latviešu augšzemnieku izlokšņu zilbes prosodija: eksperimentāls pētījums” (1996), „Fonētikas pētīšanas metodes, 1., 2. d.” (2002, 2003; kopā ar Juri Grigorjevu), mācību materiāli studentiem – „Pētīšanas metodes fonētikā” (1986), „Skaņu raksti: ievadkurss latviešu valodas fonētikā cittautiešiem” (1998) u. c. darbi. Katru gadu vietējās un ārvalstu konferencēs tiek nolasīti zinātniski referāti, regulāri publicēti raksti. Tagad tie skaitāmi jau dažos simtos.

Pēc LVU aspirantūras pabeigšanas par Daces Markus darbvietu uz vairāk nekā 30 gadiem kļūst *Alma Mater* – viņa strādā par redaktori LVU Redakcijas un izdevniecības daļā, pēc tam tiek docētas lekcijas Pedagoģijas (vēlāk PPF, tad PPMF) fakultātē un vadīta

Latviešu valodas un literatūras katedra, vēlāk – Baltu filoloģijas nodaļa (2000–2004) Filoloģijas fakultātē. Paralēli administratīvajam darbam tiek docēti studiju kursi. Viens no tiem, protams, ir akadēmiskais kurss fonētikā. 1994. gadā Dace Markus tiek ievēlēta par Latvijas Universitātes (LU) profesori, bet 1998. gadā kļūst par Latvijas Zinātņu akadēmijas (LZA) korespondētājlocekli. Šis gads ir nozīmīgs arī ar to, ka viņa iegūst Fulbraita stipendiju zinātniskajam darbam ASV Ohaiio universitātē. Te rodas ideja jaunam pētījumam – kopā ar Dzintru Bondu uzsākts darbs „Ievads fonoloģijā” (2014). Pēc atgriešanās no Amerikas seko profesionālās izaugsmes apliecinājuma pakāpiens – LZA īstenās locekles statuss (2000). Ilgus gadus un joprojām D. Markus vada arī LU Promocijas padomi valodniecībā un ir LU profesoru padomes locekle valodniecībā un literatūrzinātnē.

Sākas jauns gadsimts, kas nes līdzīgi gan smagus pārdzīvojumus, gan jaunus pienākumus, izaicinājumus, panākumus un prieku. 2004. gadā D. Markus tiek aicināta kļūt par Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības augstskolas (RPIVA) rektori, bet 2005. gadā tiek arī ievēlēta par šīs augstskolas (vēlāk – akadēmijas) rektori un sekmiņgi vada to līdz 2015. gadam. Šajā laikā kolēģiem ir iespēja iepazīt Daci ne tikai kā prasīgu vadītāju un sirsnīgu, atsaucīgu kolēģi, bet arī kā skanīgas balss īpašnieci un lielisku dejotāju. Gan studentiem, gan kolēģiem atmiņā iespiežas deju kopas „Čiekuri” un sieviešu deju grupas spilgtie uzņēmumi uz skatuves, mūķeņu dejas Bastejkalnā, pašas rektores vēderdejas, atklājot mums neparastu, spilgtu, daudzpusīgu personību.

Turpinās pētījumi fonētikā, tiek īstenoti dažādi projekti, bet Dace nebūtu Dace, ja nemeklētu jaunus ceļus. Dēlu valodošana, iepazīšanās ar Veltas Rūķes-Draviņas bērnu valodas pētījumiem un tikšanās ar pētnieci dod impulsu radošajam prātam – dienasgaismu ierauga pētījums, ko visi lasa kā interesantu romānu. Tas ir Daces dēliem Kārlim, Uldim, Jānim un Dainim veltītais darbs „Bērna valoda: no pirmā klieziena līdz pasakai” (2003). Tas ir sākums jaunam pētniecības virzienam Latvijā – bērnu valodas izziņāšanai. 2006. gadā RPIVA darbu sāk Bērna valodas pētījumu centrs, kura pirmā direktore un aktīva vadošā pētniece ir pati dibinātāja. Tiek īstenoti projekti, veikti pētījumi, organizētas konferences, izdots žurnāls „Ad verba liberorum:

Linguistics & Pedagogy & Psychology”, sērijizdevums „Bērnu valoda Latvijā 21. gadsimtā”, D. Markus monogrāfija „Bērns runā kultūras pasaulē” (2007), kas veltīta vecākiem. Sava veida atzīšanās mīlestībā dzimtajai pusei ir Daces Markus un Jēkaba Raipuļa darbs „Radošie malēnieši un viņu valoda” (2010), ko apliecina ievadā teiktais: „Mēs lepojāmies par to, ka esam auguši šajā ziemeļnieciski skarbjā, bet garīguma, prasmīguma, muzikalitātes un krāšņuma pilnajā dabas un cilvēku vidē.”¹

Nozīmīgs panākums ir Norvēģijas mērķfinansējuma ieguve un kopā ar sadarbības partneriem sekmīgi īstenotais unikālais pirmsskolas vecuma bērnu valodas attīstības izpētes projekts „Latviešu valodas monolingvāla un bilingvāla apguve: rīki, teorijas un lietojums”.

2014. gada izskaņā, kad akadēmija svin 20 gadu jubileju un tuvojas laiks novilkt rektores mantiju, Dace atkal pārsteidz kolēģus, dāvinot visiem skaistu valsi, kas speciāli iestudēts kopā ar profesionālu deju partneri. Tas tik raksturīgi viņai – radīt prieku, pateikt visiem paldies par darbu un kopā būšanu!

Liktenim labpatīk, ka Dacei Markui jāpieņem jauns izaicinājums – jāklūst par Liepājas Universitātes rektori (2016). Sākas kārtējais intensīva darba posms, kolektīva iepazīšana un saliedēšana, pētniecības projekti, rūpes par universitātes statusa saglabāšanu. Liepājnieki novērtē viņas atdevi darbam – 2019. gadā Dace tiek atzīta par „Gada liepājnieci 2018”. Darbu blīvumā izdodas rast laiku, lai uzrakstītu trešo monogrāfiju par bērnu valodu „Prognozējamā neprognozējamība” (2018), par ko 2019. gadā saņemta Kārļa Mīlenbaha balva. 2007. gadā D. Markus ieguldījums valodniecībā atzīts par Jāņa Endzelīna balvas cienīgu, bet 2011. gadā piešķirts Lietuvas Republikas ordenis „Par nopelniem Lietuvai”.

Nozīmīgs darbs veikts, sekmējot jauno valodnieku izaugsmi, vadot un recenzējot promocijas darbus (t. sk. arī ārvalstīs), iesaistot pētījumos un mudinot iet tālāk, sasniegt vairāk. Bet tā ir tikai daļa no visa, ko Dace Markus paguvusi paveikt...

Lai cik tāli ceļi pasaulē veduši, lai cik augstas virsotnes sasniegtas, Daces lielākā vērtība ir viņas ģimene – gan vecāki, kas jau viņā

¹ Markus, Dace; Raipulis, Jēkabs. Radošie malēnieši un viņu valoda. Rīga: Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis, 2010, 18.

=====

saulē, gan bērni un mazbērni, māsas un viņu bērni. Tieši ģimenē ir smelta dzīves gudrība, valodas, dziesmas, dejas un sporta mīlestība, rūdīts raksturs, attīstīta atbildības izjūta, pacietība, uzņēmība, mērķtiecīgums un māka plānot laiku.

Lasot intervijas ar Daci Marku un viņas pienākumu, zinātnisko darbu, sasniegumu sarakstu, klausoties aizrautīgo stāstījumu par to, ko jaunu apguvusi, iepazinusi, izlasījusi, redzējusi, kādus panākumus guvuši kolēģi, jaunie speciālisti, cik patīkami pārsteidzis studentu veikums, varētu šķist, ka liktenis viņai lēmis tikai gaišo dzīves pusi. Diemžēl ir nācies iepazīt gan vilšanos un nodevību, gan neizmērojamas zaudējuma sāpes, tomēr nekad nav gadījies dzirdēt, ka Dace gaustos par kaut ko. Viņas iekšējais spēks ir tik liels, ka bēda tiek izsāpēta un sabiedrībā iets ar smaidu, laipnību, sirsnīgumu un labvēlīgu attieksmi pret pasauli. Protams, ja nepieciešams, tiek teikts arī skarbāks vārds, pausta stingra nostāja, bet tā tiek korekti pamatota. Tas raksturīgs gaišiem cilvēkiem, kuri zina cilvēcības, darba un laika vērtību un kuriem ir svarīgi otru celt, nevis gremdēt.

Daces Markus personības būtiska iezīme ir kustība. Domas, idejas virzība, studentu, maģistrantu, doktorantu, kolēģu, draugu rosināšana uzdrošināties un pētīt, darīt to, ko citi vēl nav darījuši. Pašas nemītīgais meklējumu un pasaules iepazīšanas ceļš. Nolēkt no augsta torņa ar izpletni, 52 gadu vecumā iegūt autovadītājas tiesības, savaldīt vējdzēli, iemācīties jaunu deju, 56. dzīves gada sākumu nosvinēt, traucoties pa Siguldas bobsleja trasī, šīs jubilejas gada vasarā lidot pāri Alūksnes ezeram pa jauno trošu ceļu? Kāpēc gan nē? Tas taču ir tik interesanti! Vienmēr būt ceļā gan tiešā, gan pārnestā nozīmē. Ceļā no Malēnijas ziedošajām pļavām līdz akadēmiķei. Bet vienmēr paliecot Cilvēkam.

Daudz jo daudz baltu dieniņu, Laimīte, dodī, diženi, raženi dzīvojot!

Anna Vulāne

PROFESORAM DR. PHILOL. JĀNIM SĪLIM 70
Professor *Dr. philol.* Jānis Sīlis turns 70

Foto: no personīgā arhīva

*Semper in motu...*¹

Latvijas valodnieku un studējošo saimē šogad nozīmīgā jubilejā sirsnīgi sveikts Ventspils Augstskolas Tulkošanas studiju fakultātes profesors Jānis Sīlis – izcils pedagogs, tulks un tulkotājs, zinātnieks, valodniecības un tulkojumzinātnes projektu aktīvs dalībnieks un vadošais speciālists, vairāku starptautisko zinātnisko rakstu krājumu redkolēģijas loceklis, valodniecības nozares eksperts.

Atskatoties uz profesora radošo un profesionālo darbu, kā atzīst viņa kolēģi Latvijā un pasaulē, ir atzīmējamas vairākas nozīmīgas darba šķautnes un ieguldījums zinātnē. Jau 1997. gadā profesors kopā ar kolēģiem Ventspils Augstskolā lika pamatus tulkošanas studiju programmai un turpmākajos gados vadīja Tulkošanas studiju fakultāti, stiprinādams zinātnisko sadarbību ar valodniekiem un tulkotājiem

¹ Vienmēr kustībā...

visā Latvijā. Daloties atmiņās, uzsvērts fakts, ka, veidojot fakultāti, izdevies piesaisīt docētājus, kuri paši ir gan pētnieki, gan praktizējoši tulki un tulkotāji, iedibinātas fakultātes tradīcijas atzīmēt Starptautisko tulkošanas dienu, kā arī vienmēr draudzīgi saliedējis saturīgās sarunās kolēģus par aktuāliem latviešu valodas un tulkošanas jautājumiem. Šāds ceļš bijis likumsakarīgs. Pieredze tulkošanā un zinātnieka erudīcija tika pamanīta sabiedrībā, un profesora tulkojumu kvalitāte atzīta gan pašvaldības, valsts, gan arī vēlāk Eiropas Savienības institūcijās. Zinātnieka darba gaitas vienmēr cieši savijušās ar praktisku latviešu valodas un svešvalodas lietojumu tulkošanas jomā.

Pēc aspirantūras studijām Maskavā un stažēšanās Lielbritānijā pirmās docētāja darba gaitas Latvijas Universitātē bijušas profesionāli iedvesmojoši saistītas ar filoloģes Tamāras Zālītes pasaules redzējumu un harizmātisko personību. Studiju gados T. Zālītes spēja lekcijās atklāt kop-sakarības valodā un literatūrā faktiski padarīja studentus par privilēģētu mērķauditoriju, jo jau 70. gados viņa sniedza zināšanas topošajiem filologiem par Padomju Savienībā aizliegtajiem autoriem – Džeimsu Džoisu, Oldesu Haksliju, Deividu Herbertu Lorensu un citiem. Taču neatsverama loma bērniībā bijusi arī profesora mātei Ilgai Melbārdei, kura pārtulkojusi latviešu valodā no angļu, krievu un vācu valodas gandrīz simt grāmatu. Profesors atminas, ka tulkošana bieži vien notikusi pa naktīm, jo dienā māte strādājusi par pasniedzēju Rīgas Politehniskā institūta Svešvalodu katedrā. Sarunas ģimenē par daiļliteratūru, latviešu, angļu, vācu gramatiku, leksiku, stilistiku sastatāmi lielā mērā noteica turpmāko izvēli pievērsties svešvalodu studijām paralēli sirds aicinājumam – mūzikai. Iegūtā humanitārā un muzikālā izglītība profesoru mudina joprojām pievērsties tādiem starpdisciplināriem jautājumiem, kur īpaša loma ir latviešu valodas lingvoestētiskajam aspektam. Smalka un profesionāla latviešu valodas izjūta ir profesora zinātniskā darba rokraksts un tulkošanas gaitu atspoguļojums (90. gados J. Sīlis aktīvi tulkojis Valsts prezidentam Guntim Ulmanim, ministriem, uzņēmējiem, kā arī pirmie J. Sīļa tulkojumi publicēti jau 70. gados „Literatūras un Mākslas” laikrakstā). Pēc Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā profesors iesaistījies arī ES institūciju tulkotāju darbu labošanā un vērtēšanā.

Uzkrātā zinātnieka pieredze šobrīd fiksēta vairāk nekā simt zinātniskajās publikācijās un vairākās monogrāfijās (2019. gadā

iznāca ceturtnā monogrāfija „Trīs gadu desmiti Latvijas tulkojumzinātnē”); autors pievērsies gan vispārīgiem tulkošanas teorētiskajiem jautājumiem, gan Latvijas tulkojumzinātnes attīstībai, tādējādi attīstot tulkojumzinātnes terminoloģiju latviešu valodā un pētot Latvijas valodnieku ieguldījumu tulkošanas prakses un teorijas jautājumos. Starptautiskajās konferencēs Latvijā un citās valstīs viņa referāti uztverti ar lielu interesi un rosinājuši diskusijas. Kolēģi pazīst viņu kā dedzīgu latviešu valodas kopēju, piemēram, vienā no nesenajām starptautiskajām konferencēm Polijā pētnieki ar lielu interesi klausījās profesora referātu par latviešu tautasdziesmu valodu angļu tulkojumos un diskutēja par latviešu valodas bagātību.

Profesors arī rūpējies par mācību materiāliem topošajiem tulkiem un tulkotājiem; četras monogrāfijas par tulkojumzinātnes jautājumiem ir bieži citētas bakalauru, maģistru, promocijas darbos. Būdams objektīvs un taisnīgs zinātnisko darbu vadītājs, recenzents un konsultants, viņš spējis iedvesmot arī jauno tulkojumzinātnieku paaudzi, viņa vadībā aizstāvētas arī vairākas disertācijas, kas veltītas tieši tulkošanas jautājumiem. Kolēģu sarūpētajā jubilejas un atmiņu izdevumā² Latvijas Universitātes profesore Ina Druvieta atzīmē svarīgu J. Sīļa personības šķautni – „Šeit būtu vietā izteikt apbrīnu un cieņu par vēl vienu Jāņa talantu – spēju apzināt un novērtēt kolēģu darbu.” Sarunā ar profesoru J. Sīli skaidrojām, kuras personības īpašības augstu tiek vērtētas Latvijas valodnieku saimē. Profesors nosauca intuīciju, enciklopēdiskumu, motivāciju, spēju interesēties par aktuāliem jautājumiem un svaigi uztvert pasauli. Jauno zinātnieku paaudzi profesors no pieredzes aicina neuzstāt uz pārāk subjektīvu, izslēdzošu skatījumu uz parādībām, tādējādi tiecoties pēc monopolizēta pārākuma pār zinātnisko objektivitāti, kur nu vēl pēc pārspīlētas zinātnes – cilvēces radošās darbības un mantojuma – birokratizēšanas.

Aktīvi tiek īstenotas turpmākās ieceres – profesors plāno izmantot korpusa rīku tehnoloģiju uzkrātā pētījuma materiāla apstrādei. Sarunā, atbildot uz jautājumu, ko tulkojumzinātnē vajadzētu vēl pētīt, J. Sīlis atzīst – joprojām jāprecizē un pamatoti jānorāda, kā tulkošanas teorija var palīdzēt tulkotājiem ikdienas darbā, saistot teorētiskās

² Druvieta, Ina. Sveiciens Jānim Sīlim atmiņu uzzibsnījumos! *Profesoram Jānim Sīlim 70*. Ventspils: Ventspils Augstskola, 2020, 6.

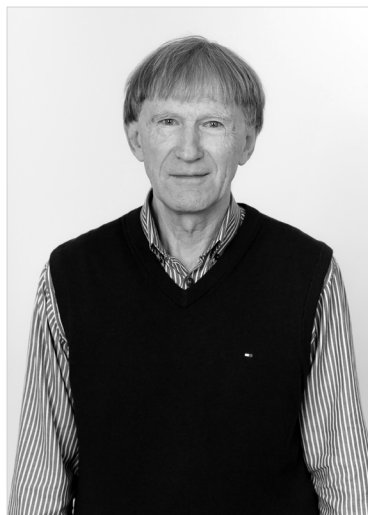
atziņas ar tulkošanas procesu pārvaldību, būvējot starpkultūras tiltu starp latviešu valodu un svešvalodu komunikatīvi, funkcionāli, kvalitatīvi un starpdisciplināri. Tāpēc augstskolas Tulkošanas studiju fakultātē, vadot Zinātnes padomi, veiksmīgi organizēta starptautiska konference – „Tilti starp valodām un kultūrām”. Jau pavisam drīz būs pieejams konferences zinātnisko rakstu krājums, kurā profesors ir viens no četriem galvenajiem atbildīgajiem redaktoriem.

Novērtējot profesora J. Sīļa radoši profesionālo un zinātnisko darbību, Valsts prezidents Egils Levits šogad piešķīra Cildinājuma rakstu. 2018. gadā Ventspils Augstskolā profesors ieguva „Gada zinātniskā vadītāja” nosaukumu. 2017. gadā piešķirts LR Izglītības un zinātnes ministrijas Atzinības raksts par nozīmīgu ieguldījumu augstākās izglītības jomā un Ventspils Augstskolas attīstībā. 2012. gadā piešķirta Ventspils pilsētas domes Gada lielā balva par ilggadēju darbu Ventspils Augstskolas studentu izglītošanā un ieguldījumu tulkojumzinātnē valsts mērogā.

Kolēģi jubilejā izteikuši profesoram gandarījumu par zinātnieka degsmi un jaunās paaudzes iedvesmošanu darboties zinātnē. Profesora skatījums uz valodas lingvistiskajām un ekstralingvistiskajām parādībām dzirkstī ar jaunām atziņām. Spēcīgā personība spējusi saliedēt ap sevi daudzus radošus prātus, aicinot domubiedrus uz diskusijām par Latvijai un latviešu valodai nozīmīgiem jautājumiem. J. Sīlis no bērniības un studiju gadiem mantoto radošo gaisotni uztur dzīvu darbā un mājās, kur viņu atbalsta dzīvesbiedre Aija Sīle – profesionāla tekstu rediģētāja, iemīļota pasniedzēja studentu un kolēģu vidū.

Latvijas filologu saimes vārdā vēlam profesoram Jānim Sīlim radošu dzirksti daudzu gadu garumā, veselību, turpmākus panākumus; kolēģi augstu novērtē viņa valodas un smalko humora izjūtu, kā arī lepojas ar viņa profesionālo ieguldījumu Latvijas izglītībā un zinātnē.

Guntars Dreijers

DR. PHILOL. JURIM BALDUNČIKAM 70***Dr. philol. Juris Baldunčiks turns 70****Foto: no personīgā arhīva*

2020. gada 29. novembrī *Dr. philol.*, prof. Juris Baldunčiks svin savu 70 gadu jubileju, un tas ir pietiekami nozīmīgs iemesls, lai paraudzītos uz profesora veikumu latviešu valodniecībā. Ne tādēļ, lai grimtu nostalgiskā apcerē, bet gan, lai iedvesmotu darbam nākotnē.

Uz aizskrējušiem gadiem var atskatīties dažādi, piemēram, tīri kvantitatīvi uzskaitot, cik monogrāfiju uzrakstīts, cik publikāciju izdots, kādi pētniecības jautājumi aplūkoti u. tml. Taču vēl var izvērtēt, cik daudz cilvēku šajos gados ir atbalstīti un uzmundrināti, kādi nospiedumi ir atstāti citu cilvēku dzīvē. Diemžēl reizēm vērojams, ka pie pirmā ir garš saraksts, bet otrajā tukšums vai pat mīnus zīme. Ar prieku varu apgalvot, ka šis nav prof. Baldunčika gadījums.

Vispirms vēlos iezīmēt atsevišķus jubilāra zinātniskās darbības aspektus, kas ir kvantitatīvi izmērāmi. Ja varētu izmantot tikai vienu

vārdu, lai raksturotu prof. Baldunčiku, tad es teiktu, ka pirmām kārtām viņš ir terminologs. Šobrīd viņš ir viena no spilgtākajām un spēcīgākajām personībām latviešu valodas terminoloģijā, ja ne pati spēcīgākā. Jau no 1977. gada prof. Baldunčiks darbojies Latvijas Zinātņu akadēmijas (LZA) Valodas un literatūras institūta (tagad LU Latviešu valodas institūts) Terminoloģijas un valodas kultūras grupā, šajā laikā veicot arī LZA Terminoloģijas komisijas sekretāra pienākumus. LZA Terminoloģijas komisijā aktīvāk vai mazāk aktīvi viņš darbojies vienmēr un kādu laiku (2013–2015) pat bijis tās priekšsēdētājs. Prof. Baldunčika viedoklis LZA Terminoloģijas sēdēs vienmēr ir loģisks, skaidrs un pamatots, citi tajā ieklausās, un uz viņa teikto atsaucas pat tajās sēdēs, kurās viņš pats nav klātesošs.

Kā jau īstens terminologs, rakstot par kādas nozares (jūrniecības, sporta, jurisprudences, valodniecības, vēstures, ķīmijas, anatomijas u. c.) terminoloģiju, prof. Baldunčiks pamatīgi tajā iedziļinās, tāpēc viņa raksti nekad nav virspusēji un tajos nav pārrakstītas citu pētnieku pieļautās faktu kļūdas. Turklāt šīs bagātīgās zināšanas, kā arī prof. Baldunčika dzirkstošā personība padara viņu par erudītu un patīkamu sarunu biedru.

Šķiet, ka tieši studijas Latvijas Valsts universitātes (tagad Latvijas Universitāte) Svešvalodu fakultātes Angļu valodas un literatūras nodaļā ir ļāvušas prof. Baldunčikam uz latviešu terminoloģiju un latviešu valodu kopumā paraudzīties daudz plašāk, ņemot vērā kontaktvalodu būtisko ietekmi, kas akcentēta arī daudzās viņa publikācijās. Kopumā prof. Baldunčikam ir apmēram 100 rakstu par aizguvumiem un aizgūšanas procesiem, kā arī dažādu nozaru terminoloģiju un terminoloģijas vēsturi, tulkošanu, valodu kontaktu aspektiem, valodu kultūru un leksikogrāfiju. Prof. Baldunčiks ir arī autors un līdzautors vairāk nekā desmit tulkojošo, terminu un svešvārdu vārdnīcām, no kurām vairākas noteikti ir katra „Linguistica Lettica” lasītāja mājas bibliotēkā.

Filoloģijas zinātņu kandidāta grādu prof. Baldunčiks ieguva 1983. gadā, aizstāvot disertāciju „Anglicismu aizgūšana latviešu valodā 18.–20. gs.”, kas vēlāk kļuva par pamatu 1989. gadā izdotajai monogrāfijai „Anglicismi latviešu valodā”. Domāju, ka šī monogrāfija ir katra latviešu valodnieka vai latviešu valodas interesenta īpašumā,

tomēr esmu novērojusi, ka to ar interesi pēta arī nespeciālisti. Šī monogrāfija paver ceļu turpmākiem anglicismu pētījumiem, ļaujot pakāpties soli tālāk un pievērsties to anglicismu reģistrēšanai, apkopošanai un analīzei, kas latviešu valodā ienākuši, sākot ar 20. gs. 90. gadiem.

Prof. Baldunčika profesionālā darbība tulkošanas jomā vēlāk ļāva viņam docēt daudzus interesantus studiju kursus Ventspils Augstskolā, kurus arī man bijusi iespēja apmeklēt. Diemžēl tulkošanas studiju kurss (šeit es nerunāju par Ventspils Augstskolu) reizēm mēdz pasniegt mācībspēki, kas no tulkošanas stāv ļoti tālu un labākajā (vai drīzāk ļaunākajā) gadījumā labi pārzina dažādas tulkošanas teorijas un prasmīgi izmanto tulkošanas teorijas terminus.

Te nu esmu nonākusi pie prof. Baldunčika pedagoģiskās darbības un sava personīgā iepazīšanās stāsta. Lai gan prof. Baldunčiks ir lasījis lekcijas arī Latvijas Universitātē, domāju, ka viņa sirds tomēr pieder Ventspils Augstskolai, kur profesors strādā jau no Ventspils Augstskolas pirmsākumiem jeb 1997. gada. Viņa lekcijas ir klausījušās jau vairākas tulkotāju un tulku paaudzes.

Arī es prof. Baldunčiku satiku, studējot Ventspils Augstskolā, nu jau teju pirms 15 gadiem. Lai gan studiju programma kā tāda bija ļoti kvalitatīva un pārdomāta, prof. Baldunčika lekcijas vienmēr izcēlās, pirmkārt, jau ar paša profesora personību. Vienmēr jauneklīgs, enerģisks un aktīvs, vienlaikus dziļi inteliģents un ar lielisku humora izjūtu. Šajās lekcijās mēs mācījāmies domāt, raudzīties uz tulkošanu plašāk un negurstoši meklēt tulkošanas problēmu risinājumus. Daudzus no lekciju materiāliem es vēlāk ļoti bieži izmantoju pirmajos patstāvīgā tulkošanas darba gados.

Lieki piebilst, ka man nebija nekādu šaubu, ka tieši prof. Baldunčikam ir jābūt mana bakalaura darba (vēlāk arī maģistra un promocijas darba) vadītājam. Un es nekļūdījos. Prof. Baldunčiks ir labākais bakalaura, maģistra vai promocijas darba vadītājs, kāds vien iespējams. Pētot kādu konkrētu tematu, nereti gadās nomaldīties un sapīties savās hipotēzēs un secinājumos, tāpēc ir ļoti būtiski, lai darba vadītājs spētu saskatīt kopainu un uzvest atpakaļ uz pareizā ceļa pat tad, kad nolaižas rokas. Turklāt prof. Baldunčikam piemīt unikāla spēja izteikt konstruktīvu kritiku, neaizvainojot un nepazemojot otru cilvēku. Viņa atbalsts, iejūtība un sapratne ļauj apkārtējiem viņa klātbūtnē justies

=====

ērti un nebaidīties kļūdīties. Tieši prof. Baldunčika ietekmē es pievērsos terminoloģijas jautājumam izpētei, kas vēlāk man ļāva nonākt LZA Terminoloģijas komisijā, kā arī nemitīgi palīdz praktiskajā tulkošanas darbā.

Atgriežoties pie raksta sākumā minētā dalījuma, prof. Baldunčika devums latviešu valodas terminoloģijā un tās vēsturē neapšaubāmi ir nenovērtējams, taču man daudz būtiskāks šķiet tieši cilvēciskais aspekts. Senajā Ēģiptē cilvēki ticējuši, ka, nonākot pie Dieva, viņiem tiks uzdoti divi jautājumi: 1) vai dzīvē esi bijis priecīgs; 2) vai citus esi darījis priecīgus. Uz pirmo jautājumu profesoram jāatbild pašam, bet uz otro es varu droši atbildēt ar „jā”.

Daudz laimes dzimšanas dienā, prof. Baldunčik! Mazliet pārfrāzējot citētāko latviešu filmu, veselība „visos laikos bijis labs kapitāls”, bet šajos jo īpaši. Tāpēc novēlu stipru veselību, enerģiju, dzīvessparu, mīlestību pret dzīvi un cilvēkiem apkārt! Turpiniet dot prieku sev un citiem!

Astrīda Vucāne

2019. GADĀ IZDOTĀS VALODNIECĪBAS GRĀMATAS¹

Books in linguistics published during 2019

- 4-oji tarptautinē mokslinē Aleksandro Vanago konferencija „Tikriniai žodžiai erdvėje ir erdvė tikriniuose žodžiuose“, 2019 m. lapkričio 7–9 d. Pranešimų tezės = *The 4th International Scientific Aleksandras Vanagas' Conference “Onyms in Space and Space in Onyms”, 7–9 November 2019. Abstracts*. Sud.: Laimutis Bilkis, Darius Ivoška, Dalia Kačainaitė-Vrubliauskienė, Alma Ragauskaitė, Pavel Skorupa, Dalia Sviderskienė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2019, 54 pl. ISBN 9786094112379. Tiesšaistes resursas: <http://lki.lt/wp-content/uploads/2019/10/Vanago-konferencijos-prane%C5%A1im%C5%B3-TEZ%C4%96S.pdf> [skatīts 27.03.2020.].
- 4th *International Symposium “Language for International Communication: Linking Interdisciplinary Perspectives on Cultural, Professional and Scientific Capacity Building”*. *Book of abstracts. April 11–12, 2019. Riga, Latvia*. Editor-in-Chief Indra Karapetjana. Managing Eds.: Monta Farneste, Laura Karpinska. Riga: University of Latvia, 2019, 71 pp. ISBN 9789934184192. Pieejams arī tiesšaistē: https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/lincs2013/lincs2019/Abstracts/Book_of_Abstracts_Lincs2019_FINAL.pdf [skatīts 29.10.2020.].
6. *starptautiskā klasiskās filoloģijas biennāles konference „Antiquitas Viva 2019: ΚΙΝΗΣΙΣ”*. 2019. gada 3.–4. oktobris, Rīga = *The 6th International Classical Philology Biennial Conference “Antiquitas Viva 2019: ΚΙΝΗΣΙΣ”*. October 3–4, 2019. Riga. [Konferences programma un referātu kopsavilkumi.] / Latvijas Universitāte, Humanitāro zinātņu fakultāte, Klasiskās filoloģijas nodaļa, Hellēnistikas centrs, Latīniskā kultūrmantojuma centrs. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, [2019], 55 lpp. ISBN 9789934184697.
55. *Artura Ozola dienas konference „Valodas normas, to kodificēšana un iedzīvināšana”*. Referātu tēzes. Rīga, 2019. gada 18. martis. [Konference veltīta baltu valodu normēšanas vēsturei. Šogad aprit 140 gadu, kopš iznākusi pirmā latviešu autora veidotā gramatika,

¹ Publikācija izstrādāta Valsts pētījumu programmas projektā „Latviešu valoda” (Nr. VPP-IZM-2018/2-0002).

kas bija noteicošā līdž pat valodnieku K. Mīlenbaha un J. Endzelīna izstrādēm 20. gs. sākumā. Stērstu Andreja „Latweešchu walodas mahziba. Sistematisks kurss” iznāca divās grāmatās: „Etimoloģija” (1879) un „Sintaksa un ortografija” (1880).] / Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultāte, Latvistikas un baltistikas nodaļa, Baltu valodniecības katedra. Rīga: Latvijas Universitāte, 2019, 24 lpp. ISBN 9789934838767.

Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 146. dzimšanas dienas atceres starptautiskā zinātniskā konference „Vārds. Nozīme. Vārdnīca”. Tēzes. 2019. gada 21.–22. februāris. Rīga = International Scientific Conference “Word. Meaning. Dictionary” to commemorate the 146th anniversary of the academician Jānis Endzelīns. Abstracts. 21–22 February, 2019. Rīga. Sast. Agris Timuška. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2019, 66 lpp. ISBN 9789934580017. Tiešsaistes resurss: <http://www.lulavi.lv/lu-la-vi-gramatas-2005-> [skatīts 06.03.2019.].

Antiquitas Viva : Studia Classica, 5. Sast.: Ilona Gorņeva, Ilze Rūmniece. Lit. red.: Ruta Puriņa (latv. val.), Andra Damberga (angļu val.). / Latvijas Universitāte, Humanitāro zinātņu fakultāte, Klasiskās filoloģijas nodaļa, Hellēnistikas centrs, Latīniskā kultūrmantojuma centrs. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, [2019], 310 lpp. ISSN 2255-9779, ISBN 9789934184222. Pieejams arī tiešsaistē: <https://www.apgads.lu.lv/izdevumi/brivpieejas-izdevumi/zurnali-un-periodiskie-izdevumi/antiquitas-viva/antiquitas-viva-5-studia-classica-2019/> [skatīts 04.03.2020.].

Auziņa, Ilze; Priedīte, Aira; Šalme, Arvils. *Latviešu valodas prasmes pamatlīmenis : pirmslīmenis (A0), pamatlīmenis (A1 un A2) : 7–10 gadus veciem skolēniem, 11–15 gadus veciem skolēniem : metodiskais izdevums. Rec. Dr. philol. Vita Kalnbērziņa. Zin. konsultante Dr. philol. Inita Vītola. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2019, 88 lpp. ISBN 9789984829692. Tiešsaistes resurss: <https://maciummacies.valoda.lv/wp-content/uploads/2020/03/LatviesuValodasPrasmesPamatlīmenis.pdf> [skatīts 25.09.2020.].*

Baltic Journal of English Language, Literature and Culture, 9. Editor-in-Chief Andrejs Veisbergs. Issue editor Monta Farneste. / University of Latvia, Faculty of Humanities. Rīga: University of Latvia, 2019, 130 lpp. ISSN 1691-9971. Pieejams arī tiešsaistē: https://www.apgads.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/BJELLC/BJELLC_09/BJELLC_09.pdf [skatīts 04.03.2020.].

Baltistica, Nr. 54 (1). Vilnius: VU Press, 2019. ISSN 0132-6503, eISSN 2345-0045. Pieejams arī tiešsaistē: <http://www.baltistica.lt/index.php/baltistica/issue/archive> [skatīts 07.10.2020.].

- Baltistica*, Nr. 54 (2). Vilnius: VU Press, 2019. ISSN 0132-6503, eISSN 2345-0045. Pieejams arī tiešsaistē: <http://www.baltistica.lt/index.php/baltistica/issue/archive> [skatīts 07.10.2020.].
- Baltu filoloģija*, XXVIII (1) 2019. Baltu valodniecības žurnāls = Journal of Baltic Linguistics. / Latvijas Universitāte, Humanitāro zinātņu fakultāte, Baltu valodniecības katedra. Red. Pēteris Vanags. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2019, 214 lpp. ISSN 1691-0036. Pieejams arī tiešsaistē: <https://www.apgads.lu.lv/izdevumi/brivpieejas-izdevumi/zurnalun-periodiskie-izdevumi/baltu-filologija/baltu-filologija-xxviii-1-2019/> [skatīts 04.03.2020.].
- Baltu filoloģija*, XXVIII (2) 2019. Baltu valodniecības žurnāls = Journal of Baltic Linguistics. / Latvijas Universitāte, Humanitāro zinātņu fakultāte, Baltu valodniecības katedra. Red. Pēteris Vanags. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2019, 232 lpp. ISSN 1691-0036. Pieejams arī tiešsaistē: <https://www.apgads.lu.lv/izdevumi/brivpieejas-izdevumi/zurnalun-periodiskie-izdevumi/baltu-filologija/baltu-filologija-xxviii-2-2019/> [skatīts 04.03.2020.].
- Blumberga, Gundega; Blumberga, Renāte; Damberga, Baiba; Ernštreits, Valts. *Lībieši = Līvlizt*. Otrās atjaunotais un papildin. izd. [Rīga]: Līvō kultūr sidām (Lībiešu kultūras centrs) sadarbībā ar Latvijas Universitātes Lībiešu institūtu, 2019, 48 lpp. ISBN 9789934888908.
- Bridging languages and cultures : linguistics, translation studies and intercultural communication*. Eds.: Guntars Dreijers, Agnese Dubova, Jānis Veckrācis. / TransÜD. Arbeiten zur Theorie und Praxis des Übersetzens und Dolmetschens, Bd. 104. Berlin: Frank & Timme, [2019], 328 pp. ISBN 9783732904297.
- Bumbiere, Daina. *Kā tu skani, zilbūte?* Rīga: RaKa, [2019], 8 lpp., 60 lpp. bez numerācijas + piel. (32 atsevišķas lapas). ISBN 9789984463995.
- Bušs, Ojārs. *Mozaīka: onīmu un apelatīvu cilme, nozīme, lietojums*. Darbu izlase. Sast.: Ilga Jansone, Marita Silkāne. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2019, 544 lpp. ISBN 9789934580024.
- Celīnāne, Česlava. *Darināsim vārduņus : salikteņi. Spēles bērniem no 3 līdz 8 gadiem : metodiskais materiāls*. Rīga: RaKa, [2019], 38 lpp. + 20 atsevišķas nenumurētas lapas, krāsainais ieliktnis. ISBN 9789984464077.
- CLIL jeb mācību satura un valodas integrēta apguve: ietvari, pieredze, izaicinājumi : rakstu krājums*. Sast. un atb. red. Dr. philol. Maija Buriņa. Tulk.: Solveiga Liepa (no angļu val.), Vilma Šaudiņa (no lietuviešu val.). / Bilingvālo mācību skolotājam, 5. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2019, 184 lpp. ISBN 9789984829647.

- Čestermens, Endrū (*Chesterman Andrew*). *Tulkošanas mēmi : ideju izplatīšanās tulkošanas teorijā*. Zin. konsultanti: Gunta Ločmele, Andrejs Veisbergs. Red.: Ieva Tazāne, Dens Dimiņš. Rādītāja sast. Rūdolfs Balodis. Tulk. no angļu val.: Estere Ekmane, Ieva Gruzniņa, Monta Plaude u. c. Papildin. izd. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2019, 277 lpp. ISBN 9789934184604.
- Dini, Pjetro Umberto. *Baltu kalbu lyginamoji istorija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopediju leidybos centras, 2019, 848 pl. ISBN 9785420018156.
- Dumpe, Dace; Straupmane, Ilze. *Angļu valoda trīs mēnešos : valodas apguves īsais kurss*. Red. Ieva Tarvida. Rīga: Zvaigzne ABC, [2019], 232 lpp. ISBN 9789984409801.
- Eihmane, Līva. *Puiku alfabēts : arī drosmīgām meitenēm*. Red. Santa Klaiņa. [Mārupe]: LIV Design, [2019], [~ 140] lpp. ISBN 9789934199035.
- Epnere, Gunta. *Kāda vārdam galotnīte? : metodiski materiāli lietvārdu locīšanas apguvei*. Red. Vilnis Purēns. Rīga: RaKa, [2019], 72 lpp. ISBN 9789984464008.
- Gediņa, Linda. *Valodas struktūra Martina Heidegera eksistenciālajā analītikā un tās poētiskie aspekti : promocijas darba kopsavilkums doktora grāda iegūšanai filozofijas nozarē, apakšnozare: filozofijas vēsture = The Structure of Language in M. Heidegger's Existential Analytics and its Poetic Aspects : summary of doctoral thesis submitted for the degree of doctor of philosophy, subfield of history of philosophy*. Zin. vad. Dr. phil. Rihards Kūlis. Rec.: Dr. phil. Raivis Bičevskis, Dr. phil. Velga Vēvere, Dr. phil. Māra Grīnfelde. / Latvijas Universitāte, Vēstures un filozofijas fakultāte, Filozofijas un ētikas nodaļa. Rīga: Latvijas Universitāte, 2019, 55 lpp.
- Golubova, Vita; Ikale, Iveta; Lanka, Anita. *Latviešu valodas burtņīca 1*. Raiībā pasaule, 3. klase. Red. Indra Putre. Rīga: Zvaigzne ABC, [2019], 40 lpp. ISBN 9789934081644.
- Golubova, Vita; Ikale, Iveta; Lanka, Anita. *Latviešu valodas burtņīca 2*. Raiībā pasaule, 3. klase. Red. Indra Putre. Rīga: Zvaigzne ABC, [2019], 48 lpp. ISBN 9789934081651.
- Grīnbergs, Uldis. *Bliņķis ventiņmēle : īs ventiņ gramatik un tāmnik vārdnīc*. Red. Ilze Antēna. 2. izd. Ventspils: Ventspils muzejs, 2019, 96 lpp. ISBN 9789934860058.
- Human, Technologies and Quality of Education, 2019. Proceedings of Scientific Papers = Cilvēks, tehnoloģijas un izglītības kvalitāte, 2019. Rakstu krājums*. [77th Scientific Conference of University of Latvia.] Ed. Linda Daniela. Rīga: Latvijas Universitāte, 2019, 182 lpp. ISBN

9789934184703. Pieejams arī tiešsaistē: https://www.apgads.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/HTQE-2019/HTQE-2019_Book.pdf[skatīts 04.03.2020.].
- Ilustrētā svešvārdu vārdnīca : ap 32000 šķirkļu un 2500 attēlu.* Sast.: Indra Andersone, Dzintra Dāvidsone, Aina Cebura, Ilze Čerņevska, Inta Kalniņa, Dina Nātiņa, Ruta Puriņa, Inna Vaitmane, Larisa Vjaterē. Red. Aina Cebura. Rīga: Avots, [2019], 956 lpp. ISBN 9789934534485.
- Innovations, Technologies and Research in Education, 2019 : proceedings of ATEE Spring Conference.* Ed. Linda Daniela / University of Latvia. Rīga: University of Latvia, 2019, 718 lpp. ISBN 9789934184819. Pieejams arī tiešsaistē: <https://www.apgads.lu.lv/izdevumi/brivpieejas-izdevumi/konferencu-zinojumu-krajumi/lu-pedagogijas-psihologijas-un-maksimalas-fakultates-zinatniskas-konferences/>; https://www.apgads.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/ATEE-2019-ITRE/Book_itre-2019.pdf[skatīts 04.03.2020.].
- Kalniņa, Dzintra. *Latvian-English, English-Latvian Dictionary = Latviešu-angļu, angļu-latviešu vārdnīca : 100 000 vārdu.* Sast. Dzintra Kalniņa. Rīga: Avots, [2019], 1151 lpp. ISBN 9789934534119.
- Kārklīšs, Ivars. *AMMA : rīnju ābece.* Rediģējusi Solveiga Vītola. [Vecumnieki]: [Ivars Kārklīšs], 2019, 35 lpp. ISBN 9789934881909.
- Kaže, Daiga. *Lasīsim kopā! : metodisks materiāls pirmsskolai kompetences (lietpratības) attīstībai valodu jomā.* Rīga: RaKa, [2019], 39 lpp. + 1 piel. ISBN 9789984464114.
- Korejiešu valoda latviešiem 1 = 한글어 1.* Galv. red. Čojs Gvondžins. Tulk. Līga Tarvide. Lit. red. Gita Bērziņa. [2. papildin. izd.] Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2019, 190 lpp. + 1 CD (52 audiodaļnes). ISBN 9789934184291.
- Korejiešu valoda latviešiem 2 = 한글어 2.* Galv. red. Čojs Gvondžins. Tulk.: Līga Tarvide, Ildze Šķestere, Inese Babre. Lit. red. Gita Bērziņa. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2019, 259 lpp. + 1 CD. ISBN 9789934184062.
- Kristals, Deivids (*Crystal David*). *Mazā valodas grāmata.* Tulk. Ina Druviete. Zin. un lit. red. Sanda Rapa. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2019, 286 lpp. ISBN 9789984829654.
- Kristapsons, Elga. *Mana pagasta aizmirstie vietu vārdi.* Talsi: Aleksandra Pelēča lasītava, 2019, 271 lpp. ISBN 9789934513381.
- Kuzina, Anna. *Rūdolfa Blaumaņa valodas vārdnīca.* Zin. red. Ieva Zuičena. Lit. red. Vita Aišpure. Rīga: Madris, [2019], 239 lpp. ISBN 9789984313047.

- Laipa B1 : latviešu valoda : mācību grāmata. Autori: Ilze Auziņa, Maija Berķe, Anta Lazareva, Arvils Šalme, Vineta Vaivade. Red. Ieva Nagle. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2019, 172 lpp. ISBN 9789984829586.
- Laizāne, Inga. *Latviešu valoda kā svešvaloda: lingvodidaktikas virziena attīstība Latvijā un ārpus tās : promocijas darba kopsavilkums filoloģijas doktora grāda iegūšanai valodniecības zinātņu nozares lietiskās valodniecības apakšnozarē = Latvian Language as a Foreign Language: the Development of the Linguodidactic Direction in Latvia and Abroad : Summary of Doctoral Thesis Submitted for the Conferment of the Doctoral Degree in Philology Linguistics. Subfield: Applied Linguistics.* Zin. vad. Dr. philol. Arvils Šalme. Rec.: Dr. paed. Diāna Laiveniece, Dr. philol. Sanita Lazdiņa, Dr. philol. Regīna Kvašīte. Liepāja: LiePA, 2019, [63] lpp. ISBN 9789934569562.
- Laizāne, Inga. *Latviešu valoda kā svešvaloda: lingvodidaktikas virziena attīstība Latvijā un ārpus tās : promocijas darbs filoloģijas doktora grāda iegūšanai valodniecības zinātņu nozares lietiskās valodniecības apakšnozarē.* Zin. vad. Dr. philol. Arvils Šalme. Liepāja: [Liepājas Universitāte], 2019, 211 lpp. + piel. (sēj., 167 lpp.).
- Latviešu uzvārdi arhīvu materiālos. 2. sēj.* Kurzeme, Zemgale, Sēlija. I daļa. Autori: Ilmārs Mežs, Anna Stafecka, Renāte Siliņa-Piņķe, Otilija Kovaļevska. Rec.: Dr. philol. Laimute Balode, Dr. philol. Pauls Balodis. Zin. un lit. red. Dr. philol. Anna Stafecka. Zin. konsultanti: Dr. philol. Valts Ernštreits, Dr. philol. Laimute Balode. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2019, 351 lpp. ISBN 9789984829623.
- Latviešu uzvārdi arhīvu materiālos. 2. sēj.* Kurzeme, Zemgale, Sēlija. II daļa. Autori: Ilmārs Mežs, Anna Stafecka, Renāte Siliņa-Piņķe, Otilija Kovaļevska. Rec.: Dr. philol. Laimute Balode, Dr. philol. Pauls Balodis. Zin. un lit. red. Dr. philol. Anna Stafecka. Zin. konsultanti: Dr. philol. Valts Ernštreits, Dr. philol. Laimute Balode. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2019, 367 lpp. ISBN 9789984829623.
- Latviešu valodas prasmes kvalitāte: valsts valodas prasmes pārbaudes rezultāti.* Pētījuma darba grupa: Ilze Auziņa, Gunta Kļava, Anta Lazareva, Kristīne Levāne-Petrova, Baiba Mūrmiece-Buļeva, Sarmīte Pāvulēna, Aira Semjonova. Rec. Dr. philol. Solvita Pošeiko. Lit. red. Ingrīda Sjomkāne. [Rīga]: Latviešu valodas aģentūra, 2019, 128 lpp. ISBN 9789984829722. Tiessaistes resurss: <https://valoda.lv/wp-content/uploads/2020/04/Latvie%C5%A1u-valodas-prasmes-kvalite%C4%81te-preview.pdf> [skatīts 12.06.2020.].
- Latvija: kultūru migrācija : kolektīvā monogrāfija.* Atb. red. Anīta Rožkalne. Rec.: Dr. philol. Maija Burima, Dr. hist. Leo Dribins,

Mg. philol. Andris Hiršs u. c. Lit. red.: Gundega Blumberga, Arta Jāne, Gita Kļaviņa, Jana Taperte. Kopsavilkumu angļu valodā tulk. Andra Damberga. Personu rādītāju veidojusi Inguna Daukste-Silasproģe. / LU Filozofijas un socioloģijas institūts, LU Latviešu valodas institūts, LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, LU Latvijas vēstures institūts. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2019, 807 lpp. ISBN 9789934184727.

Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes Sastatāmās valodniecības un tulkošanas nodaļas un Latvijas Tulku un tulkotāju biedrības 5. pētnieku un studentu konference „Aktuāli jautājumi tulkojumzinātnē”. [Konferences tēzes.] Red.: Helēna Gizeleza, Marija Lapaine, Ieva Tazāne. Rīga: [izdevējs nav norādīts], 2019, 28 lpp. ISBN 9789934184338. Pieejams arī tiešsaistē: https://www.rakstiskatulkosana.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/rakstiskatulkosana/2018_2019/2019/5.AJTZ_tezes.pdf [skatīts 09.03.2020.].

Lauka, Arita; Eglīte, Inese; Buboviča, Jana. *Didaktisko materiālu komplekts pirmsskolai un sākumskolai.* / Valsts izglītības satura centrs, Latviešu valodas aģentūra. Rīga: Valsts izglītības satura centrs, [2019]. 1 kārba. ISBN 9789984829661.

Laumane, Benita. *Zvejasrīku nosaukumi Latvijas piekrastē.* Liepāja: LiePA, 2019, 507, [13] lpp. ISBN 9789934569692.

Līdaka, Jolanta. *Grafiski līdzīgo burtu D, B, P, d, b, p jaukšanas novēršanas uzdevumi : 4–6 gadus veciem bērniem.* 1. krājums. Burti. [Latvija]: Jolanta Līdaka, [2019], 20. Tiešsaistes resurss: <https://dom.lndb.lv/data/obj/837368.html> [skatīts 29.10.2020.].

Līdaka, Jolanta. *Grafiski līdzīgo burtu D, B, P, d, b, p jaukšanas novēršanas uzdevumi : 5–7 gadus veciem bērniem.* 2. krājums. Zilbes un vārdi. [Latvija]: Jolanta Līdaka, [2019], 22. Tiešsaistes resurss: <https://dom.lndb.lv/data/obj/837375.html> [skatīts 29.10.2020.].

Līdaka, Jolanta. *Grafiski līdzīgo burtu D, B, P, d, b, p jaukšanas novēršanas uzdevumi : 5–7 gadus veciem bērniem.* 3. krājums. Teikumi. [Latvija]: Jolanta Līdaka, [2019], 21. Tiešsaistes resurss: <https://dom.lndb.lv/data/obj/837378.html> [skatīts 29.10.2020.].

Līdaka, Jolanta. *Kur pazūd garumzīmes? : praktiski materiāli patskaņu jaukšanas novēršanai.* 2. grāmata. Rec. Dr. paed. Sarmīte Tūbele. Rīga: RaKa, [2019], 85 lpp. ISBN 9789984463933.

Linde, Māris. *Sanskrita-latviešu-vācu vārdnīca : 8500 vārdu = Wörterbuch Sanskrit-Lettisch-Deutsch : 8500 Wörter.* 1. sēj. Burts A / Bibliotheca Lindana. [Priekuļu novads]: Sava grāmata, 2019, 300 lpp. ISBN 9789934582462.

- =====
- Linguistica Lettica*, 27. Latviešu valodas institūta žurnāls. Atb. red. Ilga Janšone. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2019, 200 lpp. ISSN 1407-1932.
- Milēviča, Inga. *Veiksmes retorika*. Rec.: *Dr. philol.* Dite Liepa, *Dr. sc. soc.* Renāte Cāne. Rīga: Burtene, 2019, 253 lpp. ISBN 9789984833149.
- Multilingualism in the Baltic States : Societal Discourses and Contact Phenomena*. Eds.: Sanita Lazdiņa, Heiko F. Marten. Palgrave Macmillan UK, 2019, XXIV, 515 pp. ISBN 9781137569141 (eBook), 9781137569134 (Hardcover).
- Piemares ļaudis un likteņi*, 3. Rakstu krājums. Atb. red. Ieva Ozola. Liepāja: Liepājas Universitāte, 2019, 294 lpp. ISBN 9789934569623.
- Reidzāne, Beatrise. *Latviešu tautasdziesmu semantika : vilka tēls „Latvju dainās”*. Rec.: *Dr. habil. philol.* Benita Laumane, *Dr. philol.* Angelika Juško-Štekele. Tulk. angļu val. Aldis Pūtelis. Red.: Aivars Kļaviņš (latv. val.), Džefrijs Grīnvalds (angļu val.). Rīga: Zinātne, [2019], 783 lpp. ISBN 9789934549892.
- Renigere, Dzirkstīte. *Latviešu valoda : testi un uzdevumi 10. klasei*. Mācību līdzeklis. Rīga: Retorika A, 2018, 84 lpp. ISBN 9789984865362.
- Rikters, Matīss. *Hibrīda mašīntulkošana, kombinējot vairāku mašīntulkošanas sistēmu rezultātus : promocijas darba kopsavilkums doktora grāda iegūšanai datorzinātnes nozarē, apakšnozare: datoru un sistēmu programmatūra = Hybrid Machine Translation by Combining Output from Multiple Machine Translation Systems : summary of doctoral thesis submitted for the degree of doctor of philosophy in computer science (Dr. sc. comp.), field: computer science, subfield: software and systems engineering*. Zin. vad. *Dr. sc. comp.* Inguna Skadiņa. Rec.: *Dr. sc. comp.* Ģirts Karnītis, *Dr. ing. sc. comp.* Maja Popoviča, *Dr. sc. comp.* Kairita Sirtsa. Rīga: Latvijas Universitāte, 2019, 101 lpp.
- Rikters, Matīss. *Hybrid Machine Translation by Combining Output from Multiple Machine Translation Systems : doctoral thesis submitted for the degree of doctor of philosophy in computer science (Dr. sc. comp.), field: computer science, subfield: software and systems engineering*. Scientific supervisor *Dr. sc. comp.* Inguna Skadiņa. / University of Latvia. Faculty of Computing. Rīga: [nav zināms], 2019, 144 lpp. + piel. (1 sēj., CD). Pieejams LU e-resursu repositoriājā: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/48853> [skatīts 22.09.2020.].
- Saldava-Reice, Viktorija. *Gudrā ābece : lasāmgrāmata*. Rīga: RaKa, [2019], 44 lpp. [Ietilpst grāmatu komplektā „Gudrā ābece”.] ISBN 9789984464107.

- Salimbajevs, Askars. *Latviešu valodas modelēšana automātiskai runas atpazīšanai : promocijas darba kopsavilkums datorzinātņu doktora (Dr. sc. comp.) zinātniskā grāda iegūšanai, nozare: datorzinātnes, apakšnozare: datoru un sistēmu programmatūra = Modelling Latvian Language for Automatic Speech Recognition : summary of doctoral thesis submitted for the degree of doctor of philosophy in computer science (Dr. sc. comp.), field: computer science, subfield: software and systems engineering*. Zin. vad. prof. Inguna Skadiņa. Rec.: Dr. sc. comp. Jānis Zuters, Dr. sc. comp. Tanel Alumäe, Dr. Tomas Krilavičius. / Latvijas Universitāte. Datorikas fakultāte. Rīga: Latvijas Universitāte, 2019, 70 lpp.
- Salimbajevs, Askars. *Modelling Latvian Language for Automatic Speech Recognition : doctoral thesis submitted for the Ph. D. (Dr. sc. comp.) academic degree*. Scientific supervisor Dr. sc. comp. Inguna Skadiņa. Rīga: [nav zināms], 2019, 121 lpp. + piel. (1 sēj., CD). Pieejams LU e-resursu repozitorijā: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/46544> [skatīts 22.09.2020.].
- Sāvs nāk. *Sāviens : zinātniski raksti un folkloras kopoījums*. Sast. un zin. red. Dr. hist., Dr. habil. art. Juris Urtāns. Rec.: Dr. phil. Rīta Treija, Dr. hab. hist. Andrejs Vasks, Dr. arch. Jānis Zilgalvis. Tulk. angļu val. Māra Rūmniece. Rīga: NT Klasika, [2019], 379, [4] lpp. ISBN 9789934875762.
- Scriptus Manet*, 8 (2/2018). Humanitāro un mākslas zinātņu žurnāls. Atb. red. Anita Helviga. Liepāja: LiePA, 2018, 163 lpp. ISSN 2256-0564. Pieejams arī tiešsaistē: <https://dom.lndb.lv/data/obj/765943.html> [skatīts 22.10.2020.].
- Scriptus Manet*, 9 (1/2019). Humanitāro un mākslas zinātņu žurnāls. Atb. red. Zanda Gūtmane. Liepāja: LiePA, 2019, 145 lpp. ISSN 2256-0564. Pieejams arī tiešsaistē: <https://dom.lndb.lv/data/obj/786036.html> [skatīts 22.10.2020.].
- Sīlis, Jānis. *Trīs gadu desmiti Latvijas tulkojumzinātnē (1984–2014) = Three Decades In Latvian Translation studies: 1984–2014*. Rec.: Dr. habil. philol. Andrejs Veisbergs, Dr. philol. Astra Skrābāne. Ventspils: Ventspils Augstskola, 527 lpp. ISBN 9789984648903.
- Starptautiskā zinātniskā konference „Sabiedrība. Integrācija. Izglītība” : III daļa. Speciālā pedagoģija. Sociālā pedagoģija. Inovācijas valodu izglītībā. Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2019. gada 24.–25. maijs = Society. Integration. Education : proceedings of the international scientific conference, May 24th–25th, 2019. Volume III, Special Pedagogy. Social Pedagogy. Innovation in Language Educa-*

- tion*. Red.: Velta Ļubkina, Antra Kļavinska, Svetlana Ušča. Rēzekne: Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, 2019, 604 lpp. Tiešsaistes resurss: <http://journals.rta.lv/index.php/SIE/issue/viewIssue/105/426> [skatīts 09.03.2020.].
- Svikša, Skaidrīte. *Ska-bar-[d]ziņas*. [Par valodas lietojuma kļūdām.] Rēzekne: [Skaidrīte Svikša], 2019, 215 lpp. ISBN 9789934199059.
- Šulce, Dzintra. *Latviešu valodas ortoepija un ortogrāfija : metodisks studiju līdzeklis*. Rec. Dr. philol. Linda Lauze. Pārstr. un papildin. izd. Liepāja: LiePA, 2018, 45 lpp. ISBN 9789934569463.
- The First Conference of Baltic Association of Korean Studies “Insights into the Present State of Studies of Korean Subjects in the Baltic States”. 26 April, 2019, Mykolas Romeris University : programme and abstracts.* / Baltic Association of Korean Studies. [Rīga]: University of Latvia, [2019], 14 lpp. ISBN 9789934184253.
- Tūbele, Sarmīte. *Valodas traucējumu novērtēšana : monogrāfija*. Rec.: Dr. paed. Rasma Vīgante, Dr. med. Baiba Trinīte. Rīga: RaKa, [2019], 119 lpp. + piel. (18 atsevišķas lp. bez numerācijas). ISBN 9789984463988.
- Valoda – 2019. Valoda dažādu kultūru kontekstā. XXIX zinātnisko rakstu krājums = Language 2019. Language in Various Cultural Contexts. Proceedings of Scientific Readings XXIX*. Atb. red. Svetlana Polkovņikova. Daugavpils: DU Akadēmiskais apgāds „Saule”, 2019, 308 lpp. ISSN 1691-6042, ISBN 9789984148922. Pieejams arī tiešsaistē: <https://du.lv/zinatne-un-petnieciba/zinatniskie-izdevumi/valoda-dazadu-kulturu-konteksta/> [skatīts 19.08.2020.].
- Valoda: nozīme un forma 10. Latvijas gramatiskā doma gadsimta gaitā = Language: Meaning and Form 10. A century of Latvian grammatical thought*. Sast. un red.: Andra Kalnača, Ilze Lokmane. / Latvijas Universitāte, Humanitāro zinātņu fakultāte, Latviešu un vispārīgās valodniecības katedra. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2019, 238 lpp. ISSN 2255-9256, e-ISSN 2256-0602, ISBN 9789934184932. Pieejams arī tiešsaistē: <https://www.apgads.lu.lv/izdevumi/brivpieejas-izdevumi/zurnali-un-periodiskie-izdevumi/valoda-nozime-un-forma-language-meaning-and-form-10/> [skatīts 20.12.2019.].
- Valoda un valsts*. Valsts valodas komisijas raksti, 10. sēj. Dr. habil. philol. Andreja Veisberga redakcijā. Lit. red.: Ieva Jansone (latv. val.), Regīna Jozauska (angļu val.). Rīga: Zinātne, 2019, 304 lpp. ISBN 9789934549830. Pieejams arī tiešsaistē: https://www.president.lv/storage/kcfinder/files/VVK_Raksti%2C_10._sejuma_fails.pdf [skatīts 05.10.2020.].

- Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi.* Populārzinātnisku rakstu krājums, 14/2019. Atb. red. *Dr. philol.* Anna Vulāne. Rec. *Dr. philol.* Vilma Šaudiņa. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2019, 240 lpp. ISSN 1691-273X.
- Valodu apguve: problēmas un perspektīva : zinātnisko rakstu krājums = Language Acquisition: Problems and Perspectives : conference proceedings, XV.* Atb. red. Diāna Laiveniece. Lit. red.: Diāna Laiveniece (latv. val.), Baiba Kačanova (angļu val.), Linda Gaile (vācu val.), Natalja Malašonoka (krievu val.). Liepāja: LiePA, 2019, 200 lpp. ISSN 1407-9739. Pieejams arī tiešsaistē: <https://dom.lndb.lv/data/obj/786038.html> [skatīts 23.10.2020.].
- Vārds un tā pētīšanas aspekti : rakstu krājums = The Word: Aspects of Research : conference proceedings, 23 (1/2).* Atb. red.: Gunta Smiltneiece, Linda Lauze. Liepāja: LiePA, 2019, 460 lpp. ISSN 1407-4737. Pieejams arī tiešsaistē: <https://dom.lndb.lv/data/obj/836813.html> [skatīts 16.03.2020.].
- Vasaraudze, Lidiņa. *Raitā valodiņa : palīgs pareizas runas veidošanā.* Konsultantes: Aija Kalniņa, Ināra Vavilova, Valentīna Osipova. Daugavpils: [Dina-Art], 2018, 76 lpp. ISBN 9789934881121.
- Veinberga, Sandra. *Komunikācija. Teorija un prakse : monogrāfija.* Zin. rec.: Ivars Bērziņš, Olga Kazaka. [Rīga]: Sava grāmata, [2019], 331 lpp. ISBN 9789934582240.
- Via scientiarum : starptautiskās jauno lingvistu konferences rakstu krājums, IV.* Sast.: Aiga Veckalne, Artūrs Viļums. Lit. red.: Aiga Veckalne (latv. val.), Rafaels Martins Kalvo (angļu val.), Egita Proveja (vācu val.). Liepāja, Ventpils: Liepājas Universitātes izdevniecība LiePA, 2019, 112 lpp. ISBN 9789934569555.
- Zinātnes valoda : konferences materiāli, 2019. gada 29. martā = Language of Science : conference materials, March 29, 2019.* Atb. red. Agnese Dubova. Lit. red.: Dzintra Šulce (latv. val.), Juris Baldunčiks (angļu val.). Tulk. angļu valodā: Baiba Egle. Liepāja: LiePA, 2019, 65 lpp. ISBN 9789934569661. Tiešsaistes resurss: <https://dom.lndb.lv/data/obj/800391.html> [skatīts 10.01.2020.].
- Глобальные и локальные процессы в славянских языках, литературах и культурах 2 : сборник научных трудов = Globālie un lokālie procesi slāvu valodās, literatūrā un kultūrā 2 : zinātnisku rakstu krājums.* Atb. par krājuma izdošanu Iveta Narodovska. Zin. redkol. priekšsēdētāji: Igors Koškins, Ludmila Sproģe. Anotāciju tulk.: Iveta Narodovska (latv. val.), Margarita Spirida (angļu val.). Rec.: Anna Stankeviča, Mikela Venditi. / Latvijas Universitāte. Rusistikas centrs. / Rusistica Latviensis, 8. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2019, 181 lpp. ISBN

9789934184079. Tiešsaistes resurss: <https://www.apgads.lu.lv/en/izdevumi/brivpieejas-izdevumi/zurnali-un-periodiskie-izdevumi/rusistica-latviensis/rusistica-latviensis-8/> [skatīts 10.02.2020.].

拉脱维亚汉语教学研究 = *Research of Chinese Teaching in Latvia*. Chief eds.: Shang Quanyu, Wang Qiongzhi, Pēteris Pildegovičs. Riga: University of Latvia Press, 2019, 469 lpp. ISBN 9789934184598.

Sastādītājas: Marita Silkāne, Kristīne Mežapuķe

ZIŅAS PAR AUTORIEM / ABOUT THE AUTHORS

Gunita ARNAVA (1976) – *Mg. paed.*, zinātniskā asistente, LU Latviešu valodas institūts (*Mg. paed., research assistant, Latvian Language Institute of the University of Latvia*), e-pasts/e-mail: gunita.arnava@lu.lv

Solvita BERRA (1985) – *Dr. philol.*, vadošā pētniece, LU Latviešu valodas institūts (*Dr. philol., senior researcher, Latvian Language Institute of the University of Latvia*), e-pasts/e-mail: solvita.poseiko@lu.lv

Dina BETHERE (1968) – *Dr. paed.*, profesore, Liepājas Universitāte (*Dr. paed., Professor, Liepāja University*), e-pasts/e-mail: dina.bethere@liepu.lv

Dzintra BONDA (*Dzintra Bond*, 1940) – *PhD*, emeritētā profesore, Ohaio Universitāte, ASV (*PhD Linguistics and phonetics, Professor Emerita, Ohio University in Athens*), e-pasts/e-mail: bond@ohio.edu

Guntars DREIJERS (1975) – *Dr. philol.*, asociētais profesors, Ventspils Augstskola (*Dr. philol., Associate Professor, Ventspils University of Applied Sciences*), e-pasts/e-mail: guntarsd@venta.lv

Aurēlija GRITĒNIENE (*Aurelija Gritėnienė*, 1976) – *Dr. hum.*, vecākā pētniece, Lietuviešu valodas institūts (*Dr. hum., senior researcher, Institute of the Lithuanian Language*), e-pasts/e-mail: aurelija.genelyte@gmail.com

Marta JAKUŠINA (1991) – bakalaura programmas „Logopēdija” studente, VPP „Latviešu valoda” izpildītāja, Liepājas Universitāte (*student of bachelor’s programme “Speech therapy”, National research programme “Latvian Language” researcher, Liepāja University*), e-pasts/e-mail: martajakusina@inbox.lv

Mirolavs JANKOVJAKS (*Miroslaw Jankowiak*, 1979) – *Dr. philol.*, pētnieks, Čehijas Zinātņu akadēmijas Slāvistikas institūts (*Dr. philol., researcher, Institute of Slavonic Studies of the Czech Academy of Sciences*), e-pasts/e-mail: mirek.jankowiak@gmail.com

=====

Santa JĒRĀNE (1989) – *Mg. hum.*, zinātniskā asistente, LU Latviešu valodas institūts (*Mg. hum., research assistant, Latvian Language Institute of the University of Latvia*), e-pasts/e-mail: santa.jerane@lu.lv

Sintija KAUKĪTE (1993) – *Mg. hum.*, doktorante, zinātniskā asistente, LU Latviešu valodas institūts (*Mg. hum., doctoral student, research assistant, Latvian Language Institute of the University of Latvia*), e-pasts/e-mail: sintija.kaukite@lu.lv

Dite LIEPA (1964) – *Dr. philol.*, pētniece, LU Latviešu valodas institūts (*Dr. philol., researcher, Latvian Language Institute of the University of Latvia*), e-pasts/e-mail: dite.liepa@lu.lv

Aleksandra LAUČUKA (1990) – *Mg. philol.*, zinātniskā grāda pretendente, konferenču tulce (*Mg. philol., PhD candidate, conference interpreter*), e-pasts/e-mail: liauchuka@gmail.com

Dace MARKUS (1950) – *Dr. habil. philol.*, profesore, Liepājas Universitāte (*Dr. habil. philol., Professor, Liepāja University*), e-pasts/e-mail: markus@latnet.lv

Kārlis MARKUS (1977) – *Mag. sc. soc.*, VPP „Latviešu valoda” izpildītājs, Liepājas Universitāte (*Mag. sc. soc., National research programme “Latvian Language” researcher, Liepāja University*), e-pasts/e-mail: karlis@jic.lv

Liene MARKUS-NARVILA (1982) – *Dr. philol.*, pētniece, LU Latviešu valodas institūts (*Dr. philol., researcher, Latvian Language Institute of the University of Latvia*), e-pasts/e-mail: liene.markus-narvila@lu.lv

Kristīne MEŽAPUĶE (1976) – *Mg. hum.*, zinātniskā asistente, LU Latviešu valodas institūts (*Mg. hum., research assistant, Latvian Language Institute of the University of Latvia*), e-pasts/e-mail: kristine.mezapuke@lu.lv

Anete OZOLA (1992) – *Bc. philol.*, zinātniskā asistente, LU Latviešu valodas institūts (*Bc. philol., research assistant, Latvian Language Institute of the University of Latvia*), e-pasts/e-mail: anete.ozola@lu.lv

=====

Sanda RAPA (1975) – *Dr. philol.*, vadošā pētniece, LU Latviešu valodas institūts (*Dr. philol., senior researcher, Latvian Language Institute of the University of Latvia*), e-pasts/e-mail: sanda.rapa@lu.lv

Līga ROMĀNE-KALNIŅA (1992) – *Mg. hum.*, doktorante, LIAA TeD Zinātnes Komercializācijas nodaļas vadošā eksperte (*Mg. hum., doctoral student, leading expert of the Division of Science Commercialization at the Department of Technology, Investment and Development Agency of Latvia*), e-pasts/e-mail: ligaromane@inbox.lv

Marita SILKĀNE (1976) – *Mg. hum.*, zinātniskā asistente, LU Latviešu valodas institūts (*Mg. hum., research assistant, Latvian Language Institute of the University of Latvia*), e-pasts/e-mail: marita.silkane@lu.lv

Linda ŠOKIJA (*Linda Shockey*, 1945) – *PhD*, lektore, Redingas Universitāte, Lielbritānija (*PhD Linguistics and phonetics, lecturer, University of Reading*), e-pasts/e-mail: L.Shockey@reading.ac.uk

Alise VALTERE (1998) – bakalaura programmas „Logopēdija” studente, VPP „Latviešu valoda” izpildītāja, Liepājas Universitāte (*student of bachelor's programme “Speech therapy”, National research programme “Latvian Language” researcher, Liepāja University*), e-pasts/e-mail: valterrealise@gmail.com

Astrīda VUCĀNE (1984) – *Mg. transl.*, zinātniskā grāda pretendente, Ventspils Augstskola, LZA Terminoloģijas komisija (*Mg. hum., PhD candidate, Ventspils University of Applied Sciences, Terminological Commission of the Latvian Academy of Sciences*), e-pasts/e-mail: astrida.vucane@inbox.lv

Anna VULĀNE (1956) – *Dr. philol.*, vadošā pētniece, LU Latviešu valodas institūts (*Dr. philol., senior researcher, Latvian Language Institute of the University of Latvia*), e-pasts/e-mail: anna.vulane@lu.lv

=====

Tija ZĪRIŅA (1972) – *Dr. psych.*, VPP „Latviešu valoda” izpildītāja, Liepājas Universitāte (*Dr. psych.*, *National research programme “Latvian Language” researcher, Liepāja University*), e-pasts/
e-mail: zirina.tija@gmail.com

LINGUISTICA LETTICA 28
Salikts LU Latviešu valodas institūtā
Iespiests SIA „Drukātava”
Metiens 70 eks.